

Honvédségi Szemle

145. ÉVFOLYAM
2017/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel: Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Besenyő János ezredes (PhD)
Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)
Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)
Dr. Koller József ezredes (PhD)
Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)
Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)
Dr. Ruzsin Romulusz dandártábornok (PhD)
Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)
Dr. Szakály Sándor (DSc)
Dr. Rudolf Urban (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)
Dr. Wagner Péter (PhD)

Tanácsadó testület:

Dr. Fóris Ágota (PhD)
Horváth Gábor dandártábornok
Dr. Kalmár Zoltán (PhD)
Lamos Imre dandártábornok
Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)
Szabó István vezérőrnagy
Dr. Szilágyi István (DSc)
Szpisják József dandártábornok
Takács Attila dandártábornok
Dr. Tarrósy István (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Benkóczy Zoltán ügyvezető

Ágazati igazgató: Vigh Mihály

Mb. szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Szabó Anita

Telefon: 272-02; 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@armedia.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és

Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Sokszorosítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei: Ludovica Academia

Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai

Sajtószövetségnek (EMPA)

Szerzőinkhez

Ezúton tájékoztatjuk a Honvédségi Szemle szerzőit, hogy a folyóiratunkban való publikálás feltételei és szabályai a www.honvedelem.hu portál Kiadványok rovatában, a Honvédségi Szemle egyes számainak oldalán olvashatók.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

145. ÉVFOLYAM
2017/5. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Bali Tamás ezredes:

A NATO forgószárnyas erők műveleti képességének fokozása 3

Pozderka Zoltán alezredes:

Az integrált modell: példa az összhaderőnemi és a szárazföldi komponens-parancsnokságok funkcióinak egyesítésére 15

Szloszjár Balázs ezredes:

A dandárképesség jövője – mennyiség vagy minőség? 26

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Gergely Péter alezredes:

Az „Iszlám Állam” és ami utána következik – a konfliktus hatása a biztonságra, a válság megoldásának dilemmái 46

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Tóth László ezredes:

Tapasztaltfeldolgozás a parancsnoki munkában 61

Kun Szabó István sz. k. vezérőrnagy:

Honvédelmi nevelés stratégiai megközelítésben 71

Géczy Gábor:

Kötődés a Kratochvilhez.

Egy pszichológiai kutatás és tanulságai. 77

LOGISZTIKA

Sandra Sándor ny. orvos ezredes – Mocsai Lajos – Sticz László ezredes

– Rivasz Gábor pénzügyőr főtörzsszázslós – Vásárhelyi Nagy Ildikó –

Oláh Csaba – Tihanyi Krisztina:

A speciális bevetési területen szolgálatot teljesítők fizikai megterhelése kapcsán esetlegesen kialakuló szövődmények megelőzése, illetve terápiája 90

Hornyák Beatrix őrnagy:

(L)étvágy – az evés és a túlsúly pszichológiája. 100

HADTÖRTÉNELEM

Balla Tibor alezredes:

A központi hatalmak legnagyobb győzelme az olasz hadszíntéren:
a caporettói áttörés 111

FÓRUM

Csiha Gábor alezredes:

Hivatásosok laikus szerepben – ülnök bírák a katonai igazságszolgáltatásban 122

Horváth János ny. mk. ezredes:

Tiszti alapképzés külföldön 129

SZEMLE

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 142

Fodor Lajos ny. vezérezredes:

„Az utolsó kommunista milícia...” 149

Török Gergely:

M. Tóth György: A katonabáró. Szurmay Sándor,
a Monarchia magyar hadvezére című könyvéről 154

Balla Tibor alezredes:

A Nagy Háború története osztrák szemmel és a háborús hétköznapiak hőstettei 157

ABSTRACT 162

E SZÁMUNK SZERZŐI

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD), az MH 86. Szolnok
Helikopter Bázis parancsnokhelyettese

Pozderka Zoltán alezredes, a Szövetséges Erők
Gyorstelepitésű Hadtestparancsnokság (Solbiate
Olona, Olaszország) művelettervező törzstisztje,
az NKE Hadtudományi Doktori Iskola második éves
doktorandusza

Szloszjár Balázs ezredes, az NKE HHK Katonai
Felsővezető szakirányú továbbképzési szak hallgatója

Gergely Péter alezredes, az NKE Hadtudományi és
Honvédtisztképző Kar Katonai Felsővezető szakirányú
továbbképzési szak hallgatója

Tóth László ezredes, az MH Hadkiegészítő, Felkészítő és
Kiképző Parancsnokság Tapasztalat-feldolgozó Osztály
vezetője, az NKE HHK Katonai Felsővezető szakirányú
továbbképzési szak hallgatója

Kun Szabó István sz. k. vezérőrnagy, miniszteri biztos
Géczy Gábor iskolapszichológus (Kratochvil Károly
Honvéd Középkola és Kollégium, Debrecen)

Prof. dr. Sandra Sándor ny. orvos ezredes (med. habil.
PhD), az MH EK rendelésvezető főorvosa

Prof. dr. Mocsai Lajos h. c. egyetemi tanár, a Testnevelési
Egyetem rektora

Dr. Sticz László ezredes (PhD), csoportfőnök-helyettes
(HM HVK Haderőtervezési Csoportfőnökség)

Rivasz Gábor pénzügyőr főtörzszászlós, a NAV
Képzési, Egészségügyi és Kulturális Intézete Központi
Intézkedéstaktikai Képzési Osztály kiképzője

Vásárhelyi Nagy Ildikó egészségügyi főreferens
(gyógytornász) (Nemzeti Adó- és Vámhivatal Képzési,
Egészségügyi és Kulturális Intézete Egészségügyi és
Pszichológiai Főosztály)

Dr. Oláh Csaba idegsebész (BAZ megyei kórház,
idegsebészeti osztály)

Tihanyi Krisztina aerobik sportedző

Hornják Beatrix őrnagy, osztályvezető-helyettes
(MH Egészségügyi Központ Védelem-egészségügyi
Igazgatóság, Közegészségügyi Járványügyi Szolgálat,
Egészségfejlesztési Osztály)

Dr. Balla Tibor alezredes (DSc), hadtörténész, a HM HIM
osztályvezetője

Dr. Csiha Gábor alezredes, fellebbviteli katonai
ügyész, mb. fellebbviteli főügyész-helyettes (Fővárosi
Fellebbviteli Ügyészség)

Dr. Horváth János ny. mk. ezredes (CSc)

Gál Csaba ny. mk. ezredes

Fodor Lajos ny. vezérezredes

Török Gergely hadtörténész, PhD-hallgató

Bali Tamás ezredes:

A NATO FORGÓSZÁRNYAS ERŐK MŰVELETI KÉPESSÉGÉNEK FOKOZÁSA

ÖSSZEFOGLALÓ: Az elmúlt időszak műveleti tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy az aszimmetrikus hadviselés időszakában milyen meghatározó jelentőséggel bírnak a helikopterek, illetve az általuk nyújtott harci és harctámogató képességek. Felismerve a helikopterek jelentőségét, a műveleti parancsnokok egyre fokozódó számú forgószárnyas technikát igényelnek a harctérre, mely különböző okokra visszavezethetően a nemzetek részéről nem biztosított. A helyzetet nehezíti, hogy a már a harctéren lévő forgószárnyas erők képességei között is komoly eltérések tapasztalhatók. A harctámogatásban felmerülő hiányosságok összességében a NATO-erők harci képességének csökkenéséhez vezetnek. A szerző tanulmányában arra keres megoldást, hogy vajon hogyan lehetne növelni a hadszíntéren szolgálatot teljesítő helikopterek számát, és ezzel együtt hogyan fokozható a NATO forgószárnyas erőinek műveleti képessége.

KULCSSZAVAK: helikopter, műveleti képesség, NATO, okos védelem, kiképzés, interoperabilitás

BEVEZETÉS

Az elmúlt időszak iraki és afganisztáni műveleti tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy az aszimmetrikus hadviselés időszakában milyen meghatározó jelentőséggel bírnak a helikopterek, illetve az általuk nyújtott harci és harctámogató képességek. Felismerve a helikopterek jelentőségét, a műveleti parancsnokok mind nagyobb és nagyobb számú forgószárnyas technikát kértek a harctérre, mely igényt – gazdasági vagy éppen politikai okokra hivatkozva – a nemzetek nem elégítettek ki. E gyakorlat következtében általánossá vált a hadszíntéri helikopterhiány, melyet hivatalos formában, NATO-vezetői szinten, már 2009-ben megfogalmaztak.¹

Sok esetben a nemzetek, a gépszemélyzetek képzettségi hiányosságaiból adódóan, nem képesek biztosítani helikoptereket, vagy egyszerűen nincs elegendő számú helikoptervezetőjük ahhoz, hogy az országvédelmi feladatokon túl még a szövetségesi műveletekben is részt tudjanak venni. Ugyanígy problémát okoz a gépszemélyzetek műveleti repülési jártasságainak kialakítása terén jellemző nemzetközi szabályozatlanság. A nemzetek képzési rendszerei eltérőek; bizonyos képzési elemek teljesítései egyes nemzeteknél a földrajzi adottságaik okán hiányoznak, vagy csak korlátozottan biztosítottak.²

¹ A 2009-ben megjelent BI-SC Priority Shortfall Areas című dokumentum a NATO számára kiemelt jelentőséggel bíró 50 műveleti képességhiányt fogalmazott meg. NATO 2009 BI-Strategic Commands Priority Shortfall Areas. A NATO Allied Command Transformation (Brüsszel) és Allied Command Operation (Mons) közös kiadványa, 9–32.

² Ilyen lehet a magashegyi kiképzés, a poros területről folytatott repülésekre (sivatagi) vonatkozó kiképzés, vagy a nagy kiterjedésű vízfelszín feletti repülésekre vonatkozó kiképzés.

Az egyes országok helikoptervezetői között az éves repülési idők tekintetében is lényegi különbségek tapasztalhatók. Léteznek olyan nemzetek,³ amelyek esetében a helikoptervezetők az aszimmetrikus kihívásokra leginkább választ adni képes különleges műveleti repülési jártasságokra koncentráció képzést kapnak; ennek ellentétéként más országoknál nyomokban sem lehet fel a specializáció. Ezeknél a nemzeteknél⁴ a helikoptervezető-képzés – leginkább pilótahiány miatt – minden egyes repülési jártasságot felölel. Természetesen minden nem lehet elegendő a repülési idő, így az általuk megszerzett jártasságok nem érhetik el azokat, akik csupán egy repülési ággal foglalkoznak, de professzionális szinten. Köztük lényegi különbség jelentkezik a műveleti alkalmazás idején. Erre a problémára világít rá a németországi Kalkarban lévő NATO Légierő Kompetencia Központ (a továbbiakban: JAPCC⁵) Standardization of Qualification for NATO Helicopter Crews in Support of Land Operations című kiadványa⁶ is.

A helyzetet nem segít az sem, hogy a nemzetek különböző forgószárnyas platformokat használnak, eltérő felszereltséggel. A nyugati, modern helikoptertechnikával rendelkező országoknál nem jelent problémát a jelenkori kihívásoknak való megfelelés, azonban a volt szovjetunióbeli helikopterek⁷ más képet mutatnak. Azok felszereltsége elmarad a nyugatiakétól, és ezzel együtt a NATO-normákhoz történő felzárkóztatásuk költséges feladatnak minősül. Olyannyira költségesnek, hogy azt teljeskörűen nem minden nemzet engedheti meg magának. A keleti helikoptereknél ma is problémát jelent például az önvédelmi képesség, a helikopterek egymás közötti, illetve a helikopterek és a támogatott erők közötti titkos kommunikációt biztosító rendszer, valamint az éjjellátó és infratartományban működő felderítőképességek hiánya. Belátható, hogy egy adott szövetséges műveletben nehezen értelmezhető az interoperabilitás akkor, amikor a helikopterek merőben eltérő képességekkel rendelkeznek, illetve a helikoptervezetőknek eltérő a kiképzettségük.

De vajon hogyan lehetne fokozni a keleti NATO-tagországok, és ezzel együtt a NATO forgószárnyas erőinek műveleti képességét? Hogyan lehetne növelni a hadszíntéren szolgálatot teljesítő helikopterek számát? Megoldást jelenthet a NATO 2012-es chicagói csúcstalálkozóján bejelentett, a védelmi kiadások csökkenését ellensúlyozó, ún. Smart Defence (okos védelem) koncepció⁸ alkalmazása?

A NATO OKOS VÉDELEM KONCEPCIÓJA

Kevés olyan ember él Európában, akit ilyen vagy olyan formában ne érintett volna a 2008-ban kirobbant gazdasági válság. Az ezt követő időszakban gazdasági nehézségekkel, recesszióközeli állapottal és ezzel együtt egyfajta megszorítási politikával kellett szembe-sülni. Ez a gazdaságpolitika nagymértékben érintette a védelmi szektort, sőt mi több, az egyik legnagyobb költségvetési megszorítás minden bizonnyal ezt a területet sújtotta. Ennek

³ Az Egyesült Államoknál Európában például Lengyelország és Csehország.

⁴ Ilyenek például: Magyarország, Szlovákia, Szlovénia.

⁵ Joint Air Power Competence Center – NATO Légierő Kompetencia Központ.

⁶ Standardization of Qualification for NATO Helicopter Crews in Support of Land Operations. NATO Joint Air Power Competence Centre. Kalkar (Németország), 2015. július.

⁷ A Mi-8, Mi-17 helikopterek változatai V5 verziószámig, Mi-24 D, V és P verziói.

⁸ Az egyre csökkenő védelmi kiadások miatt a NATO vezetői 2012 májusában Chicagóban elfogadták az okos védelem stratégiáját, mely alapján a tagországok megegyeztek, hogy megosztják fegyvereiket és ezzel együtt műveleti képességeiket. Chicago Summit (May 2012) – Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm (Letöltés időpontja: 2017. 03. 01.)

oka annak is tulajdonítható, hogy az Európai Unió határain belül a második világháború óta nem folytak háborús események, így a társadalom számára egyre kevésbé jelent prioritást a valós képességekkel rendelkező nemzeti haderő fenntartása. A gazdasági nehézségekből adódó képességvesztés áthidalására született NATO-reakció volt a Smart Defence, vagyis az okos védelem program életre hívása.

Magát a programot Anders Fogh Rasmussen NATO-főtisztár vázolta fel első ízben 2010 februárjában, köszönhetően a fentebb már említett okoknak, majd ezt követően egyre nagyobb szerepet kapott a NATO-csúcstalálkozókon. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az az előtti évtizedekben ne születtek volna az együttműködés javítására vonatkozó elképzelések, ám mindezek csak a gazdasági válság kitörése után váltak valódi prioritássá.

A Smart Defence a képességmegosztáson alapul, mivel a mindenre kiterjedő, szerteágazó nemzeti katonai képességek megszerzése és fenntartása óriási terhet ró egy állam nemzetgazdaságára. A tagállamok számára kézenfekvőnek tűnik egy olyan koncepció alkalmazása, amely a költséghatékonyság érdekében megosztja egymással a védelmi képességeket. Az elképzelés alapján minden országnak fel kell kutatnia azt a – védelmi szektorán belüli – területet, melyet saját nemzeti erősségének tart. Képességfejlesztését a továbbiakban elsősorban erre a területre koncentrálja, majd azt a szövetségi rendszerbe felajánlja. A kialakuló képességhiányokat pedig szükség esetén a más országokkal történő együttműködésére építve pótolja. Azaz, a hiányzó képességeket az azokkal rendelkező országoktól „lehívja”. Ezzel a NATO rábírja tagjait a nemzetközi összefogásra, azért, hogy az országok gazdasági, ipari és politikai potenciálja együttesen segítse a Szövetség működését.⁹

A témával kapcsolatban azonban jogosan merülhet fel több kérdés:

1. A NATO-tagországok valóban hajlandók lemondani az országuk védelme szempontjából fontos rész-képességeikről, még ha azok nem is teljeselek, és hajlandók hagyatkozni más nemzetekre?

2. Mi fog történni akkor, ha majd érdekütközés következik be két vagy több NATO-tagország között (például Törökország és Görögország)?

3. Vajon akkor is egymás rendelkezésére bocsátják majd a kifejlesztett és fenntartott képességeiket, vagy esetleg komoly ellenállás alakul ki?

Vajon továbbra is járható-e a „különutas” politika egy tagország számára, vagy katonai képességeinek csökkentésével hajlandó-e a Szövetség érdekében feláldozni nemzeti szuverenitásának egy részét?

Mindez kétségkívül érint egy, a NATO szempontjából érzékeny területet, mégpedig azt, hogy milyen mély is az integráció szándéka a tagok között, vagy inkább a nemzeti önállóságuk megtartására hajlanak. A Szövetség érdeke felülírja-e majd a tagállamokét? A válasz ezekre a kérdésekre meghatározza az okos védelem koncepció léletszerűségét.

Még ha a kommunikáció szintjén a nemzetek támogatják is a koncepciót, érdemes röviden áttekinteni, hogy valójában mit tesznek annak megvalósulásáért. Koncentrálva a helikopter fegyvernemre, e téren látható, hogy a nemzetek a már egyszer kiépített műveleti és képzési képességeikről nem mondanak le.

– Műveleti területen a nemzeti, országvédelmi érdekeik messze felülírják az okos védelem elveit még akkor is, ha a forgószárnyas erők képességei alulmaradnak a NATO-szintű interoperabilitáshoz szükséges minimumoktól. Tisztában vannak azzal, hogy

⁹ Etl Alex: A NATO és a Smart Defence, a Smart Defence és Magyarország. Biztonságpolitika.hu. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1379&title=a-nato-es-a-smart-defence-a-smart-defence-es-magyarorszag> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 19.)

a jelenkor aszimmetrikus műveleti környezetében¹⁰ döntő szerepe van a haderő gyors reagálóképességének, a nagy sebességű manőverező harcmodornak. Tudják, hogy egy esetleges ellenséges tevékenység megjelenése esetén nem lesz idejük a nemzetközi haderő beérkezésére várni; szükség lesz a szárazföldi erők azonnali bevetésére.

- Kiképzési területen – elvi síkon – szintén nincs nagy különbség. A nemzetek tapasztalatai alapján tisztában vannak azzal, hogy egy fegyvernem megszűnését okozhatja, ha annak utánpótlásképzését megszüntetik. Ráadásul a hazája védelme iránt elhivatott katona tevékenységének záloga, ha az adott személy hazai körülmények között kapja honvédelmi képzését, azaz itt szocializálódik. Természetesen az utánpótlásképzés megvásárolható más nemzetektől is, azonban ekkor a képzési rugalmasság elveszik. Megtörténhet, hogy szükség esetén az adott nemzet nem kap elegendő képzési helyet a szerződött szövetséges partnerétől. Ezek figyelembevételével a nemzetek inkább fenntartják hazai helikoptervezetői képzési rendszereiket, és azok képzési helyeit – akár már önköltségi áron is, csak hogy fenntarthatók maradhassanak – kijaánlják más országoknak.

A fentiekben leírtakra jó példa az, amelyet a cseh és horvát fél tesz saját forgószárnyas fegyvernemének, illetve képzési képességének fenntartása érdekében az Európai Védelmi Ügynökség (EDA¹¹) Többnemzeti Helikopter Kezdeményezés (MHI¹²) cseh vezetésű „HIP Helicopter Task Force” programjának védőernyője alatt.¹³ A Mi típusú helikoptereket üzemeltető nemzetek afganisztáni műveleti feladataikra történő többnemzeti felkészítése (ún. Pre-deployment training) az EDA finanszírozása mellett, két fázisban és helyszínen valósul meg. A gépszemélyzetek vészhelyzetkezelését, illetve a műveleti feladatok begyakorlását célzó szimulátoros kiképzés Csehországban, a HTP Ostrava CZ Mi-171 típust üzemeltető szimulációs központban zajlik. Horvátország biztosítja a valós repülésekkel egybekötött gyakorlati repülő felkészítést saját Mi-17Sh típusú helikoptereinek bevonásával. Hangsúlyozom, mindkét ország komoly támogatást kap az EDA-tól a felkészítések teljesítéséhez. Olyan összeget, melyből biztosított mind a cseh szimulációs központ működtetése, mind pedig a horvát szállító helikopterek fenntartása. Emellett az összeg a magyar forgószárnyasok kiképzésén túl fedezi mind a cseh, mind a horvát gépszemélyzetek felkészítési költségeit is.

PRAKTIKUS MEGOLDÁSOK A FORGÓSZÁRNYAS ERŐK MŰVELETI KÉPESSÉGÉNEK FOKOZÁSÁRA

A fentiek alapján a szakemberekben felvetődhet: ha az okos védelem koncepció működtetése ennyi kérdést vet fel, ha az csupán elvi síkon működik, a gyakorlatban valójában életképtelennek látszik, akkor mi lehet a megoldás?

Tanulmányomban gyakorlatiasabb szempontokat figyelembe véve kívánok megoldásokat vázolni a problémára. Célom, hogy átfogó jelleggel, több irányból vizsgálva tegyek javaslatokat a forgószárnyas műveleti képesség fokozására. Maga a képesség természetesen

¹⁰ Aszimmetrikus műveleti környezetről kell beszélni akkor, amikor a szemben álló felek egymástól eltérő szervezeti felépítéssel, fegyverzettel, harcmodorral rendelkeznek. Egy aszimmetrikus konfliktusban nem egy egységes haderővel, de még csak nem is egy egységes gerillaerővel szemben kell fellépni, hanem több tucat vagy több száz különböző csoport tevékenységét kell figyelembe venni a stratégia megalkotása során. Porkoláb Imre, 2.

¹¹ European Defence Agency.

¹² Multinational Helicopter Initiative.

¹³ Bali 5. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2011_3/Bali_Tamas_2.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 07.)

nem merül ki abban, hogy megfelelő számú helikopter van a műveleti területen. A hatékony szövetségi szintű feladat-végrehajtáshoz szükség van még azonos kiképzettséggel rendelkező, azonos módon gondolkodó, ugyanazon harceljárásokat alkalmazó gépszemélyzetekre is. A humán erőforrás kérdése ugyanolyan fontos, mint a hadra fogható légi járművek megléte.

A NATO-hoz és az EU-hoz tartozó haderők együttműködésének fokozása

Az elsők között kell kiemelni a NATO-hoz és EU-hoz tartozó haderők együttműködésének fokozását, eljárásaik szinkronizálását. Jelenleg a NATO-hoz csatlakozott 28 tagország közül 25 európai ország. Az európai haderő alkalmazási elveit az EDA fekteti le, mely sok esetben nincs összhangban a NATO-ban alkalmazott eljárásokkal. A forgószárnyas fegyvernem vonatkozásában NATO-oldalról az alkalmazási elveket (és részleteiben a szabályokat) az ATP-49(G) című dokumentum¹⁴ tartalmazza. Ugyanezt a célt szolgálja az EDA HEP hatályos műveleti eljárásait leíró kézikönyve.¹⁵ Nyilvánvaló, hogy ez így nincs rendjén. Nem történhet meg, hogy az európai országok képviselői eltérő módon gondolkoznak egy NATO-, majd egy jövőbeni EU-haderő által vezetett műveletben. De vajon melyik irány felé kellene elmozdulni? A NATO, vagy a későbbi EU-haderő alkalmazási elveit kellene előtérbe helyezni? Elképzelhető az, hogy egy olyan országra, mint például az Egyesült Államok, rá lehessen erőltetni a jövőbeni EU-haderő által kidolgozott forgószárnyas harcászati elveket? Véleményem szerint nem. Már csak azért sem, mert az USA hadereje önmagában ütőképesebb, mint az EU-tagállamok fegyveres erői együttesen. Másrészt, a jövőbeni EU-haderő egyedül feltételezhetően nem lenne képes ellensúlyt képezni egy orosz fegyveres előretörésnek. Jelen biztonságpolitikai helyzetben, például a balti országok valószínűleg nem feltétlenül örülnének az önálló uniós összefogásnak, mivel attól tartanának, hogy az a NATO-val történő együttműködés kárára mehetne. Számukra nem elfogadható (és velük együtt a lengyeleknek sem), hogy az Egyesült Államok nélkül maradjanak az egyre határozottabban és „bátrabban” erejét fitogtató Oroszországgal szemben. E nemzetek nem véletlenül hangsúlyozzák, hogy a NATO-ban látják az európai védelem legerősebb biztosítékát.

Tehát, mivel nincs formális együttműködés a NATO és az EDA között, ezért azt ki kell építeni. Ezt követően, konstruktív kommunikációt folytatva, e két szervezetnek közösen kell kidolgoznia, majd a szabványosítást követően bevezetnie a harceljárásait.

Közös kiképzések és gyakorlatok

Figyelembe véve jelenkorunk műveleti tempóját, a nemzetek arra koncentrálnak, hogy gépszemélyzeteik minél gyorsabban elérjék a korlátozás nélkül hadra fogható kiképzettségi jogosítást.¹⁶ Ebbe a feszített tempójú kiképzésbe ritkán fér bele a nemzetköziség, azaz a többnemzeti közös kiképzés lehetősége. Vannak azonban bizonyos területek, amelyek esetében a nemzetek rászorulnak egymásra, de itt is kifejezetten csak a szükségszerűségek

¹⁴ ATP-49(G) Edition G Version 1 Use of Helicopter in Land Operations. NATO Standardization Office, Brüsszel/Belgium, 2015. április, 95–116.

¹⁵ EDA Helicopter Exercise Program Standing Operational Procedures. EDA HEP, Brüsszel, 2016. október.

¹⁶ A korlátozás nélkül bevethető (ún. „Combat Ready”) helikoptervezetőről akkor beszélhetünk, ha képes végrehajtani mindazon repülőharcászati manővereket, melyeket az általa vezetett forgószárnyas légi jármű a kialakítási és felszerelési sajátosságaiból adódóan lehetővé tesz, illetve melyeket az alakulata feladatrendszere tőle megkíván.

miatt. Ilyen tényező lehet például egy nemzet sajátos földrajzi adottsága, a helyi szakértelem vagy éppen egy adott kiképzéstechnikai eszköz hiánya. Hazánk esetében például a hegyi kiképzés Szlovéniában, a nagy kiterjedésű vízfelszín feletti repülő kiképzés Belgiumban, a Mi-17 szimulátoros képzés pedig Csehországban valósul(t) meg. Az alábbi táblázat a nemzetek szintjére bontva tartalmazza a kiképzéseik megosztottságát.

1. táblázat *Egyes NATO-nemzetek nemzetközi kiképzéseinek helyszínei*¹⁷

	Hegyi kiképzés	Sivatagi kiképzés	Extrém hideg körülmények közötti kiképzés
Hollandia	Olaszország	Spanyolország	Norvégia
Németország	Svájc	Szardínia szigete	
Belgium	Franciaország		
Dánia	Norvégia		Norvégia
Franciaország		Dzsibuti	
Lengyelország	Németország		
Szlovénia		Spanyolország	
Csehország	Franciaország	Spanyolország, Portugália	

Ideális esetben a kiképzéseket olyan gyakorlatok követik, melyeken a megszerzett repülési jártasságokat a helikoptervezetők begyakorolhatják, eljárásaikat rutinná tehetik.

A többnemzeti gyakorlatok végrehajtásai is komoly nehézségekbe ütköznek. Minden egyes nemzetnek megvannak a saját szabályzóikban lefektetett eljárásrendjeik, melyeket csekély mértékben szinkronizálnak. Egy adott gyakorlat megszervezése kiemelten hosszú időt vesz igénybe,¹⁸ mivel a tervezőtiszteknek olyan végrehajtási rendet kell kidolgozniuk, mely figyelembe veszi a részt vevő nemzetek korlátozásait. Ilyenek lehetnek a fegyverhasználatra, a repülési manőverekre és eljárásokra, az időjárási körülményekre vagy éppen a gépszemélyzetek egy napon belüli maximális repültetésére és pihentetésére vonatkozó korlátozások. Mivel a szerteágazó nemzeti szabályokra épülő, de az adott gyakorlatnál mindenki által elfogadott SOP¹⁹ kidolgozása szinte lehetetlen feladat, ezért a NATO-szintű többnemzeti gyakorlatok teljesítései megkérdőjeleződnek. Tendenciózusan a kezdeti „fellángolás” után a tagországok még a tervezés időszakában sorra lépnek ki a többnemzeti gyakorlatokból, és helyettük önálló (nemzeti szintű) gyakorlatokat hajtanak végre.

Nyilvánvalónak látszik, hogy amíg nem egységesítik mind a NATO-, mind pedig a későbbi EU-haderő vonatkozásában az összes helikopteres fegyvernemi bevetéssel kapcsolatos szabályrendszert, addig nem beszélhetünk nemzetköziségről. Ugyanígy nem mondható el, hogy a nemzetek gépszemélyzeteinek kiképzettsége, az alkalmazott műveleti eljárásrendek kompatibilisek lennének. Mindezt tetézi, hogy nem elég csupán a NATO-n vagy EU-n belül

¹⁷ Forrás: Enhancing NATO's Operational Helicopter Capabilities. NATO Joint Air Power Competence Centre, Kalkar (Németország), 2012. november, 17.

¹⁸ Gyakorlattervezői útmutató. HM HVK Hadműveleti Főcsoportfőnökség Kiképzési Csoportfőnöksége, Budapest, 2000, 30–34).

¹⁹ Standing Operating Procedures – Hatályos Műveleti Eljárások.

külön-külön egységesíteni, elkerülhetetlen e két haderő szabályrendszerének egységesítése is. Fontos feladat ez, mivel az Egyesült Államok haderején kívül nincs olyan haderő, mely a műveleti feladatok teljes spektrumát (az összes szegmensével együtt) önállóan le tudná fedni mind a haditechnikai eszközök, mind pedig a humán erőforrások tekintetében. A NATO/EU-tagországoknak nincs más lehetőségük, mint hogy az ütőképességük fenntartásához rész-képességeiket összeillesszék és nemzetközi gyakorlatok keretében „összecsiszolják”. Abban az esetben, ha ez sikerül, nagymértékben fog fokozódni a helikoptererők interoperabilitásra épülő műveleti képessége.

A műveletekben részt vevő forgószárnyas gépszemélyzetek kiképzettségének egységesítése

A NATO JAPCC már több mint négy évvel ezelőtt – elemezve a NATO-haderők helikopteres fegyvernemének képességeit és lehetőségeit – az Enhancing NATO's Operational Helicopter Capabilities²⁰ című tanulmányában megfogalmazta, hogy a hatékony műveleti alkalmazás egyik akadálya a koalíciós műveletekben részt vevő forgószárnyas gépszemélyzetek eltérő kiképzettsége. E probléma megoldásával a brüsszeli székhelyű NATO Szabványosítási Ügynökség (NSA)²¹ helikopterműveletek egységesítéséért felelős munkacsoportja (HISWG)²² kezdett el foglalkozni. A munka végcélja az volt (és az ma is), hogy kidolgozzanak egy olyan szabványosított, a nemzetek által egységesen elfogadott, ATP²³-90 elnevezésű dokumentumot, mely egyértelműen meghatározza a műveletekben részt vevő nemzetek számára a forgószárnyas gépszemélyzetek minimális kiképzettségi követelményeit. A HISWG a JAPCC 2015 júliusában kiadott „Standardization of Qualification for NATO Helicopter Crews in Support of Land Operations” című újabb tanulmányában²⁴ foglalt javaslatok és irányelvek alapján mára kidolgozta az ún. „ATP-90 – Minimum Core Competence levels and Proficiency of Skills for Helicopter Crew for NATO Operations” elnevezésű dokumentum tervezetét.

Áttekintve a tanulmányban hangsúlyozottakat megállapítható, hogy az e dokumentumban foglalt irányelvek összes NATO/EU nemzet általi elfogadása és alkalmazása:

1. növelni fogja a műveletekben részt vevő nemzetek forgószárnyas erőinek interoperabilitási képességét, ezzel együtt fokozva a helikopteres műveletek hatékonyságát;
2. biztosítani fogja a műveleti igényeknek megfelelő erőforrás-gazdálkodást a harctevékenységeket irányító parancsnokok számára, az alárendeltségükben lévő forgószárnyas erők tekintetében.

²⁰ NATO Joint Air Power Competence Centre, Kalkar, 2012. november.

²¹ NATO Standardization Agency – NATO Szabványosítási Ügynökség.

²² Helicopter Inter Service Working Group – Helikopter Fegyvernemi Munkacsoport.

²³ ATP – Allied Tactical Publication – Szövetséges Harcászati Kiadvány.

²⁴ Standardization of Qualification for NATO Helicopter Crews in Support of Land Operations. NATO Joint Air Power Competence Centre, Kalkar (Németország), 2015. július, 11–13.

Az előzőekben felvázolt helyzetet azonban két dolog árnyalhatja. Az egyik a megszerzett repülési képzettségek²⁵ eltérő tartalma, a másik pedig a repülési jártasságok²⁶ fenntartásához szükséges repülések sűrűsége. A képzettség tartalmánál jelentkező problémát talán azzal lehetne legjobban tisztázni, ha megértjük: messze nem ugyanaz a hegyvidéki repülési képesítés annál, aki ezt a kiképzési ágat 1000 méteren, és annál, aki 4000 méteren teljesíti. Papír alapján ugyanazzal a képesítéssel rendelkeznek, de mégsem. Ehhez hasonló különbségek jelentkezhetnek például a műszerrepülő, a csökkent látási körülmények közötti repülő vagy éppen a kötelékrepülő képesítések tekintetében is. Ugyanígy, központi szabályozatlanság hiányában, nemzetenként eltérő módon egy bizonyos repülési jártasság fenntartható 30 naponkénti, vagy akár 6 havi ismétlésekkel is. Belátható, hogy nem jelent ugyanolyan szintű repülési jártasságot az, ha a helikoptervezető 30 naponta ismételi a poros területről történő repüléseket, mint az, ha azt csak 180 naponta hajtja végre.

Felismerve ezen anomáliákat, a HISWG megkezdte a képesítések egységesítésére vonatkozó kidolgozói munkát. Nyilvánvaló, hogy az egyes nemzetek gazdasági lehetőségei által behatárolt repülési idők mértéke negatívan befolyásolja a jártasságok fenntartásához szükséges kötelező ellenőrzések sűrűségét, mégis kompromisszumos megoldást kell találni e téren (is).

Harcászati repülőszimulátorok hálózati elven történő működtetése

A nemzetek gazdaságossági szempontok miatt általában egy egyszeri, nagyobb befektetésnek köszönhetően kialakítják azt a képzési képességet, mellyel a szimulációs térben gyakorolthatják helikoptervezetőiket. A képzés a szimulált műveleti terület sajátosságainak figyelembevételével, az ellenséges erők aktív ellentevékenysége mellett valósulhat meg különböző napszakokban és időjárási körülmények között. A gépszemélyzeteknek – többek között – lehetőségük nyílik a digitális térbe illesztett szárazföldi erők különböző jellegű támogatására, fegyverrendszereik alkalmazásainak begyakorlására, harci manőverezésre. Természetesen ez a költséghatékony képzési forma napjainkban egyre terjed, azonban jelenleg ezek döntően önállóan üzemelnek. A nemzetek a harcászati repülőszimulátorokon a saját eljárásrendjeikben lefektetettek gyakorolják. A közös kiképzéseknél leírtak fontosságát tovább hangsúlyozva felelősséggel kijelenthető: ha lehetőség nyílna a repülőszimulátorok hálózati jellegű összekapcsolására, akkor megnyílna a többnemzeti gyakorlások lehetősége, mellyel megkérdőjelezhetetlenül lehetne fokozni a forgószárnyas erők műveleti képességét.

²⁵ Repülési képzettség: A helikoptervezető repülési képzettséget szerez, miután egy jóváhagyott képzési tematika teljesítése után sikeres repülési vizsgát tesz. A vizsga folyamán az egyén bizonyítja, hogy az adott repülési elemmel kapcsolatban megfelelő ismeretekkel rendelkezik, azt a képzése folyamán elsajátította, illetve alkalmas a nemzeti előírásban foglaltaknak megfelelően végrehajtani. Egy helikoptervezető egy kiképzés keretében akár több képzettséget is szerezhet. Példaként, műveleti felkészítés keretében megszerezhető az éjjel látó berendezéssel történő repülési, illetve a földközeli repülési képzettség.

²⁶ Repülési jártasság: Amikor egy helikoptervezető egy repülési elem vonatkozásában képzettséggel rendelkezik és azzal kapcsolatban a jogosítása „élő”, akkor jelenthető ki, hogy az adott repülési elemből élő jártassággal rendelkezik. Ez az az objektív mérő mutató, mely jelzi, hogy egy adott helikoptervezető kijelölhető-e egy feladat lerepülésére, vagy sem. Kapcsolódóan a Jogosítás fogalma: Egy helikoptervezetőről akkor mondható el, hogy élő repülési jogosítással rendelkezik, amikor az adott repülési elemet a nemzet által meghatározott lejárati időkorláton belül teljesíti. Praktikusban, hazánkban a műszerrepülési jogosítás akkor tekinthető „élő”-nek, ha azt a helikoptervezető egy hónapon belül legalább három alkalommal teljesíti. Fontos az, hogy az egyén repülési jogosítása lejár, ha a repülések az időkorláton belül nem valósulnak meg. A lejárt helikoptervezetői jogosítások visszaszerzéséhez szintén az adott nemzet szabályzóiban foglalt mennyiségű helyreállító repüléseket kell végrehajtani.

A hálózati elven működő gyakoroltatás mellett szól az is, hogy megvalósulása esetén megoldódna egy jelenleg még nehezen áthidalható információvédelmi probléma, jelesül, hogy a közel sem nyilvános műveleti harceljárások adatait az interneten keresztül továbbítják a szimulációs központok között.

A nemzetek közötti tapasztalatcsere fokozása

Napjaink gyorsan változó műveleti környezetében csak azok a NATO/EU-tagországok tudják hatékonyan teljesíteni helikopteres feladataikat, amelyek képesek a műveleti környezet hatásainak értékelésére, a kiképzésüket a feldolgozott tapasztalatoknak megfelelően átalakítani, majd az új eljárásokat a harci tevékenységükbe beépíteni. Ehhez jelenleg elengedhetetlen, hogy az adott nemzet a harctéren legyen, ott folyamatos tapasztaltfeldolgozást teljesítsen. Vannak azonban olyan nemzetek, amelyek még nincsenek ugyan jelen a műveleti területen, de készülnek a közeljövőbeli megjelenésre. Ha ők nem kapnak információt a változásokról, akkor azokra nem is lesznek képesek felkészülni. A harctérre történő kijuttatásukat követően komoly interoperabilitási problémák jelentkeznek, melyek csak úgy küszöbölhetők ki, hogy a helyszínen kell kiegészítő képzéseket kapniuk a gépszemélyzeteknek. Nyilvánvalóan nem lehet cél az, hogy harci körülmények között kiképzés folyjék, ezért fontos, hogy fokozódjon a nemzetek közötti tapasztalatcsere. Ha ez megtörténik, akkor a forgószárnyas fegyvernem nagyot léphet előre a műveleti interoperabilitás területén.

Pilóta-csereprogramok működtetése

A tapasztalatcsere témájához kapcsolódóan kell szót ejteni a pilóta-csereprogramok működtetéséről. A csereprogram hasznos a műveleti interoperabilitáshoz elégtelen ismeretekkel rendelkező nemzeteknek, mivel egy tapasztaltabb nemzet képviselője a repülőszakmai tudását a befogadó nemzet bázisán adja át. A csereprogram ugyanígy hasznos a tapasztaltabb nemzetek között is, mivel alkalmazásával különböző harcászati eljárásokat, légi jármű-üzemeltetési tapasztalatokat tanulhatnak el egymástól. A program hasznosságát mutatja, hogy a NATO-nemzetek milyen széles körben vesznek abban részt (2. táblázat).

2. táblázat *Kimutatás a pilóta-csereprogramokat működtető NATO-nemzetekről*²⁷

	GBR	BEL	USA	CAN	FRA	DEN	NDL	POR
NDL								
GBR								
USA								
CAN								
BEL								
DEN								
FRA								
SPA								

²⁷ Forrás: Enhancing NATO's Operational Helicopter Capabilities. NATO Joint Air Power Competence Centre, Kalkar (Németország), 2012. augusztus, 12.

A 2. táblázat alapján áttekinthető a csereprogram működése, azonban az is látható, hogy annak volumene nem éri el a megfelelő tapasztalatáramláshoz szükséges szintet, hiszen például a kelet-közép-európai országok²⁸ tendenciózusan nem vesznek benne részt. Éppen azok a nemzetek, amelyek műveleti tapasztalataik hiányosságai, technikai eszközeik sajátosságai/korlátai okán bizonyos mértékben lemaradásban vannak nyugati társaikhoz képest. A hatékony műveleti tevékenységhez szükséges azonos tudásszint kialakításához a már meglévő pilóta-csereprogram kiterjesztésére van szükség.

Műveleti alkalmazás előtti, egységes alapokon nyugvó (TACEVAL) ellenőrzés bevezetése

Annak ellenére, hogy a NATO-tagországok forgószárnyas erői döntően ismerik a rájuk vonatkozó szövetséges szabványokat, csak egy egységes alapokon nyugvó visszaellenőrző rendszer biztosíthatja annak megnyugtató igazolását, hogy azokat az adott haderőben egyáltalán bevezették-e, ha igen, akkor helyesen alkalmazzák-e. Sajátos helyzetet teremt, hogy a helikopterek hadrendileg nem egységesen helyezkednek el. Míg bizonyos országokban a forgószárnyasok a légierő kötelékében szolgálnak, addig másoknál a szárazföldi haderőnemen belül találhatók. A Szövetséges Fegyveres Erők Európai Főparancsnokság (SHAPE²⁹) Műveleti Stratégiai Parancsnoksága (ACO³⁰) által kiadott, ún. „ACO Forces Standards Volume I. – General” című dokumentumban³¹ foglalt szabályok a haderőnemekre és azok fegyvernemeire vonatkoznak, azokat összhaderőnemi szinten kell alkalmazni. Az erre épülő „ACO FS Volume III. – Air Forces” elnevezésű dokumentum³² kifejezetten a légierővel foglalkozik. Itt részletesen kifejtve, pontosan szabályozottan megjelenik az, hogy milyen képességekkel kell rendelkezniük a műveletekben részt vevő forgószárnyas erőknél. A probléma abból adódik, hogy annak ellenére, hogy az ACO FS Volume I. kimondja az összhaderőnemi értelmezési követelményt, a dokumentumban foglaltakat meghatározóan a légierő forgószárnyasai veszik alapul a képességeik kialakításánál, a szárazföldi haderőnemhez tartozó helikopteres fegyvernem nem. Ez eltérő képességszintet eredményez a haderőnemek helikopteres erői között. Abban az esetben, ha a forgószárnyas erők a haderőnemi hovatartozásuktól függetlenül egységesen értelmeznék az ACO FS Volume III-at, illetve műveleti képességeik mérésénél szintén egységesen alkalmaznák az ún. „ACO Forces Standard Volume VI. – SHAPE Tactical Evaluation Manual”-t³³ (STEM), akkor az azonosan magas szintű műveleti képességet eredményezne számukra.

Természetesen a STEM értelmezésének és alkalmazásának túl kell mutatnia egy nemzeten, azt az összes NATO-tagország szintjén alkalmazni kellene. Ha ez megtörténne, akkor azok a nemzetek is megfelelnének a legmagasabb szintű műveleti képzettségi követelményeknek, amelyek amúgy nem vezették be a fegyvernemre vonatkozó NATO- STANAG³⁴-ekben

²⁸ Magyarország, Csehország, Szlovákia, Szlovénia, Románia, Bulgária, Lengyelország.

²⁹ Supreme Headquarters Allied Powers Europe – Szövetséges Fegyveres Erők Európai Főparancsnokság.

³⁰ Allied Command Operations – Műveleti Stratégiai Parancsnoksága.

³¹ SHAPE ACO Forces Standards Volume I. – General. SHAPE, Brüsszel (Belgium), 2008. február 25.

³² SHAPE ACO Forces Standards Volume III. – Air Forces. SHAPE, Brüsszel (Belgium), 2008. március 18.

³³ SHAPE ACO Forces Standard Volume VI. – SHAPE Tactical Evaluation Manual. SHAPE, Brüsszel (Belgium), 2008. november 20.

³⁴ Standardization Agreement – Szabványosítási megállapodás.

és -ATP³⁵-kben foglaltakat, mivel az ellenőrzés pontjainak való megfeleléshez kénytelenek lennének kiterjedt felkészülést teljesíteni, mely gyakorlatilag szintre hozná őket.

Az angol nyelvi készségek fejlesztése

Utoljára, de nem utolsósorban kell kiemelni az angol nyelvi készségek fejlesztését. A magas szintű nyelvismeret a záloga a nemzetek közötti kommunikációnak és ezzel együtt a sikeres feladat-végrehajtásnak. Kommunikáció nélkül nincs interoperabilitás, megszűnik a gyors és rugalmas reagálóképesség, lelassul a döntéshozatali folyamat.

BEFEJEZÉS

Az elmúlt időszak gazdasági nehézségei negatív hatást gyakoroltak a nemzetek haderőinek képességeire. A helikopteres fegyvernemet sem kerülték el a megszorítások hatásai. Csökkent a hadra fogható helikopterek száma, és ezzel együtt a lerepülhető repülési idő mértéke is. A korlátozások mellett azonban – a biztonsági szükségszerűségek fényében – nem csökkentek a műveleti ambíciószintek. Amellett, hogy a legtöbb NATO-nemzet csökkentette haderejének méretét, országvédelmi képességükről nem voltak hajlandók lemondani. Ez a döntés ahhoz vezetett, hogy a szövetségi műveletek teljesítését biztosító nemzeti felajánlások mértéke folyamatosan csökkent. Természetesen ez a helyzet tarthatatlan, mivel összességében ez a NATO képességcsökkenését jelenti, mely komoly, globális szintű biztonságpolitikai problémákat eredményez. Nyilvánvaló, hogy a szövetségi szintű műveleti képesség nem csökkenhet, annak fokozására megoldásokat kell találni.

Jelen munkámban az okos védelem koncepcióban rejlő lehetőségek kiaknázása mellett olyan, gyakorlatban is alkalmazható eljárásokat vázoltam fel, melyekkel a forgószárnyas részképesség fenntartható módon biztosítható. Fontos feladat ez, mivel a szárazföldi erők műveletekben való hatékony részvételéhez elengedhetetlen a forgószárnyas képesség biztosítása, hiszen hiába rendelkezik egy ország ütőképes haderővel, ha képtelen annak mozgatására, a műveleti tempó biztosítására, az erők védelmére, logisztikai jellegű támogatására.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

ATP-49(G) – Edition G, Version 1. Use of Helicopter in Land Operations. NATO Standardization Office, Brüsszel (Belgium), 2015. április.

Bali Tamás: *A helikoptererők felajánlásai, ezekből fakadó kihívások*. Repüléstudományi Közlemények, XXIII. évfolyam 3., 2013. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2011_3/Bali_Tamas_2.pdf

Chicago Summit (May 2012) – Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm

EDA Helicopter Exercise Program Standing Operational Procedures. EDA HEP, Brüsszel (Belgium), 2016. szeptember.

Enhancing NATO's Operational Helicopter Capabilities. NATO Joint Air Power Competence Centre, Kalkar (Németország), 2012. november.

³⁵ Allied Tactical Publication – Szövetségi harcászati kiadvány.

- Etl Alex: *A NATO és a Smart Defence, a Smart Defence és Magyarország*. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1379&title=a-nato-es-a-smart-defence-a-smart-defence-es-magyarorszag>
- Gyakorlattervezői útmutató. HM HVK Hadműveleti Főcsoportfőnökség Kiképzési Csoportfőnöksége, Budapest, 2000.
- NATO 2009 BI-Strategic Commands Priority Shortfall Areas. NATO Allied Command Transformation (Brüsszel, Belgium) és Allied Command Operation (Mons, Belgium) közös kiadványa, 2009.
- Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, XXV. évfolyam 3–4., 2015. október.
- SHAPE ACO Forces Standards Volume I. – General. SHAPE, Brüsszel (Belgium), 2008. február 25.
- SHAPE ACO Forces Standards Volume III. – Air Forces. SHAPE, Brüsszel (Belgium), 2008. március 18.
- SHAPE ACO Forces Standard Volume VI. – SHAPE Tactical Evaluation Manual. SHAPE, Brüsszel (Belgium), 2008. november 20.
- Standardization of Qualification for NATO Helicopter Crews in Support of Land Operations. NATO Joint Air Power Competence Centre, Kalkar (Németország), 2015. július.

Pozderka Zoltán alezredes:

AZ INTEGRÁLT MODELL: PÉLDA AZ ÖSSZHADERŐNEMI ÉS A SZÁRAZFÖLDI KOMPONENSPARANCSNOKSÁGOK FUNKCIÓINAK EGYESÍTÉSÉRE

ÖSSZEFOGLALÓ: Az integrált modell a NATO egyik új keletű koncepciója a vezetés átalakítására olyan összhaderőnemi műveletek esetén, melyek jellegükből és méretükből adódóan nem igénylik külön szárazföldi komponensparancsnokság alkalmazását. Jelen írás célja megvizsgálni, hogyan valósítható meg a koncepció, mik az eddigi tapasztalatok, milyen kihívásokat okoz az összhaderőnemi és a szárazföldi törzsfunkciók egyszerre történő ellátása egy szervezeten belül, és végül milyen módon lehet felhasználni hazai környezetben a koncepcióval kapcsolatban megszerzett ismereteket.

KULCSSZAVAK: integrált modell, gyors telepítésű hadtest, összhaderőnemi és komponens harcászati tervezés, tervezőcsoport, törzs munkarendje

BEVEZETÉS

Az integrált modell az összhaderőnemi és a szárazföldi komponens funkcióinak egybeolvasztását jelenti egy szervezeten belül, amire a NATO esetében akkor kerülhet sor, ha egy hadtestalapú gyorsreagálású parancsnokság (GRFL¹) egy kisebb összhaderőnemi műveletben összhaderőnemi alkalmi harci kötelék parancsnokságaként (JTFHQ²) vesz részt. A vezetés mellett a legnagyobb kihívás a művelettervezés végrehajtása, mivel erre nem áll rendelkezésre NATO-doktrína vagy más egyéb szabályzó. A NATO a „Trident Jaguar” gyakorlatokon tesztelte a koncepció életképességét, és többek között azt állapította meg, hogy egy összhaderőnemi törzs számára még akkor is nehezen megvalósítható a szárazföldi csapatok közvetlen irányítása, ha a művelet szárazföldi jellegű. A törzs működésére nincsenek kidolgozott szabályzók, ezért az többféleképpen is szervezhető, hogy megfeleljen a kettős kihívásnak, és még ebben az esetben is szükségesnek tűnik legalább egy hadosztály-parancsnokság beiktatása a vezetési rendszerbe.

A Magyar Honvédség (MH) méreteiből adódóan csak kisebb összhaderőnemi művelet végrehajtására képes, amely alapvetően szárazföldi jellegű, és amit elsősorban a légierő komponens, illetve a logisztikai és a különleges műveleti erők támogathatnak. Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (ÖHP) már régóta azzal a problémával szembesül, hogy összhaderőnemi törzsként a stratégiai szinttel koordináltan hajtja végre a műveletek tervezését, a NATO művelettervezési eljárásának megfelelően a haderőnemi komponensek részére szab feladatot a művelettervezésben, miközben a szárazföldi csapatokat is közvetlenül irányítja.

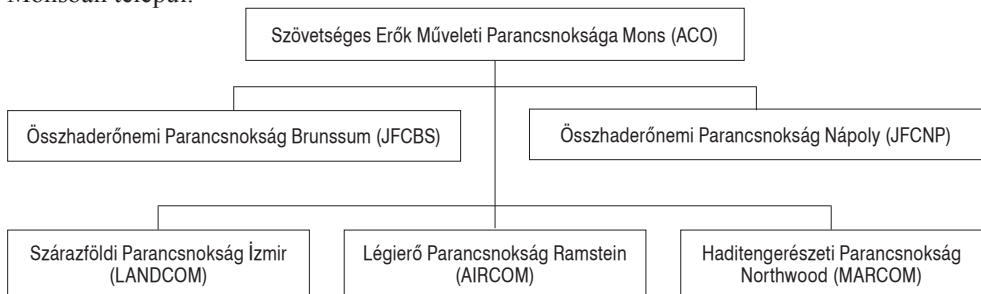
¹ GRFL: Graduated Readiness Force Land.

² JTFHQ: Joint Task Force Headquarters.

Jelen írás célja – a hazai hadtudományi kutatások fő irányjaival összhangban³ – az integrált modellel kapcsolatos tapasztalatok és elméletek bemutatásával gondolatébresztőként szolgálni az MH ÖHP műveletvezetési rendszerével, valamint a tervezési eljárásokkal kapcsolatos koncepciók kidolgozásához. Ennek érdekében célszerű megvizsgálni a NATO-parancsnokságok rendszerét, a műveletek elméleti felosztását, a válságreakáló tervezés sajátosságait a hadműveleti és a harcászati szinteken, valamint a törzs felépítésének különböző lehetséges változatait.

PARANCSNOKSÁGOK

A NATO 2010-es lisszaboni csúcstalálkozóján elfogadott stratégiai koncepció alapján átalakították a parancsnokságok rendszerét, egy átláthatóbb, de kisebb létszámigényű struktúrát hozva létre. Ennek következtében jelenleg két fő kategóriát különböztetünk meg, melyek a 2010-es kiadású AJP-1 (D) doktrínában is megtalálhatók: a NATO költségvetéséből fenntartott állandó parancsnokságokat (*Command Structure*) és a nemzetek által felajánlott gyorsreakálású, telepíthető parancsnokságokat (*Force Structure*). Ahogy az 1. ábrán látható, a stratégiai szinten két parancsnokság van: a Szövetséges Erők Műveleti Parancsnoksága (ACO⁴) Monsban és a Transzformációs Parancsnokság (ACT⁵) Norfolkban. A két hadműveleti szintű összhaderónemi parancsnokság Brunssumban és Nápolyban található. A szárazföldi haderónemi parancsnokságnak İzmir, a légiereő parancsnokságának Ramstein, a haditengerészeti parancsnokságnak Northwood ad helyet. Az ábrán nincs feltüntetve, de a NATO Híradó- és Informatikai Rendszerek Csoportjának (NCIS Group⁶) egy része is Monsban települ.⁷

1. ábra A NATO hadműveleti vezetési struktúrája (Szerkesztette a szerző)

A *Force Structure*-ban kilenc szárazföldi, öt haditengerészeti és három légiereő gyorsreakálású parancsnokság található, melyek a kollektív védelem feladatai mellett pl. az afganisztáni műveletek ellátásában is jelentős szerepet vállalnak a rotációs elven működő szolgálatellátás során.⁸ A szárazföldi gyorsreakálású parancsnokságok egy-egy keretnemzet

³ Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szemes Zoltán: Fókusz és együttműködés: A hadtudomány kutatási feladatai. Honvédelmi Szemle, 2016. 3. szám, 3–19. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57137/hsz_2016-3.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 10.)

⁴ Allied Command Operations.

⁵ Allied Command Transformation.

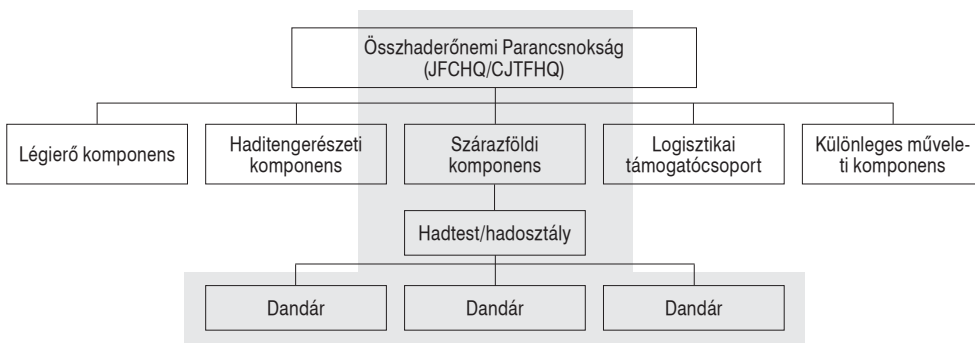
⁶ NATO Communication and Information Systems Group.

⁷ http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52091.htm (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.)

⁸ <http://www.shape.nato.int/page134134653> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.)

hadosztályvezetési elemén épülnek fel, és általában a Szövetséges Erők Gyorsstelepitésű Hadtest (NRDC⁹) megnevezést használják, mint például Spanyolország, Olaszország, Törökország vagy Görögország esetében. Kicsit eltérő a megnevezés, de ilyen parancsnokság a közös német–holland 1. Hadtest Németországban, az Északkeleti Többnemzeti Hadtest (MNC NE¹⁰) Lengyelországban, az Európai Hadtest (EUROCORPS¹¹) és a Gyorsreagálású Hadtest (RRC¹²) Franciaországban, valamint a Szövetséges Gyorsreagálású Hadtest (ARRC¹³) Nagy-Britanniában.

Az adott művelet jellegétől és méretétől függően a Szövetséges Erők európai főparancsnoka (SACEUR¹⁴) a vezetésre kijelölheti valamelyik összhaderónemi parancsnokságot (JFC¹⁵), vagy a belőlük létrehozott (többnemzeti) összhaderónemi alkalmi harci köteléket (CJTF¹⁶).¹⁷ A 2. ábrán az összhaderónemi erők hagyományos felépítése látható, azaz az összhaderónemi parancsnokság műveleti vezetést (OPCON¹⁸) gyakorol a különböző komponensek fölött, azok pedig a harcászati szintű erőket vezetik. A szárazföldi komponens, amely a művelet jellegétől függően létrehozható az izmiri szárazföldi haderónemi parancsnokságból (LANDCOM¹⁹) vagy a *Force Structure* valamelyik gyorsreagálású parancsnokságából, az ábrán látható változatban egy hadtest- vagy hadosztály-parancsnokságon keresztül irányítja a dandárokat.

2. ábra Hagyományos felépítésű összhaderónemi kötelék elméleti vezetési struktúrája (Szerkesztette a szerző)

A 3. ábrán az írás témájának megfelelően egy olyan vezetési struktúra látható, amely az integrált modellt ábrázolja, azaz az összhaderónemi alkalmi harci kötelék műveleti vezetést gyakorol néhány komponens felett, a szárazföldi erőket azonban közvetlenül vezet, vagyis egy parancsnokságban egyesíti az összhaderónemi és a szárazföldi komponens funkciókat. Ez a fajta megoldás alapvetően egy szárazföldi jellegű, alacsony intenzitású, nem az 5. cik-

⁹ NATO Rapid Deployable Corps.

¹⁰ Multinational Corps Northeast (feladata szerint inkább regionális, mint gyorsstelepitésű).

¹¹ European Corps.

¹² Rapid Reaction Corps.

¹³ ARRC: Allied Rapid Reaction Corps.

¹⁴ Supreme Allied Commander Europe.

¹⁵ Joint Forces Command.

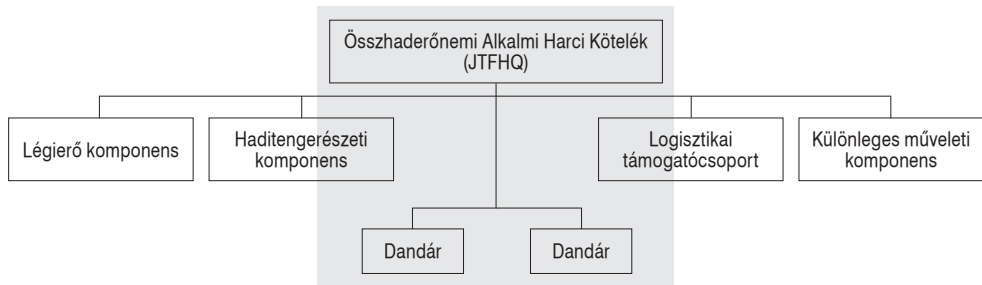
¹⁶ Combined Joint Task Force.

¹⁷ AJP-01 (D) Allied Joint Doctrine, 2010, 6-5. https://dnbl.ncia.nato.int/COI%20cross%20library/20101221_NU_AJP_1%20Edition%20D_Allied%20joint%20doctrine.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 10.)

¹⁸ Operational control.

¹⁹ Land Command.

kely szerinti válságreagáló műveletben képzelhető el, amikor a SACEUR közvetlenül vagy valamelyik összhaderőnemi parancsnokság útján vezeti a *Force Structure* gyorsreagálási parancsnokságából megalakított összhaderőnemi alkalmi harci köteléket.

3. ábra Összhaderőnemi alkalmi harci kötelék vezetési struktúrája szárazföldi komponens nélkül (Szerkesztette a szerző)

A MŰVELETEK OSZTÁLYOZÁSA

A NATO esetében a műveleteket szintjük szerint stratégiai, hadműveleti és harcászati műveletekre lehet felosztani. A műveleti környezet szempontjából két fő típust különböztetünk meg: az 5. cikkely szerinti művelet, amely a Szövetséget ért külső támadásra adott válaszról, a közös védelemről szól, illetve a nem az 5. cikkely szerinti válságreagáló művelet, amelyre az alacsony intenzitás és a Szövetség területétől távoli (expedíciós) végrehajtás jellemző.

A NATO jelenlegi ambíciószintje alapján képes két nagyobb összhaderőnemi művelet (MJO²⁰) és hat kisebb összhaderőnemi művelet (SJO²¹) egyszerre történő végrehajtására. Az első esetben napi 1000 légi bevetéssel és egy hadtest, illetve több hadosztálynyi erő alkalmazásával, az utóbbi esetében kb. napi 350 bevetéssel és ötdandárnyi erővel lehet számolni (ha szárazföldi jellegű műveletről van szó, nem pedig olyanról, ahol a haditengerészet vagy légierő tevékenysége van túlsúlyban). A számok alapján látható, hogy számos kisebb nemzet a hadereje méretéből adódóan önállóan csak SJO végrehajtására képes, ezért számukra különösen fontos lehet az integrált modellel kapcsolatos tapasztalatok megismerése.

Egy nagyobb összhaderőnemi művelet (MJO, MJO+) esetében a hadműveleti szinten valamelyik összhaderőnemi parancsnokság (Brunssum vagy Nápoly), esetleg a LANDCOM-ból létrehozott összhaderőnemi alkalmi harci kötelék parancsnoksága (JTF HQ²²) képzelhető el. Kisebb összhaderőnemi művelet (SJO) végrehajtásakor – különösen, ha az szárazföldi jellegű és nem 5. cikkely szerinti válságreagáló művelet – a JTF HQ lehet a *Force Structure* valamelyik gyorsreagálási parancsnoksága is. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy még ilyen műveletek esetén is komoly kihívást jelent az összhaderőnemi és a szárazföldi komponens funkciók egy parancsnokágban történő egyesítése.

²⁰ Major Joint Operation.

²¹ Smaller Joint Operation.

²² Joint Task Force Headquarters.

A NATO MŰVELETTERVEZÉSI RENDSZERE

A Katonai Bizottság (MC²³) 133/4. számú határozatán, a hadműveleti szintű tervezéssel foglalkozó doktrínán (AJP-5) és a COPD²⁴ tervezési útmutatóján alapul a NATO művelettervezési eljárása (OPP²⁵), amely a tervezésnek két fő kategóriáját különbözteti meg: előrehaladó (*advance*), illetve válságreagáló (*crisis response*) tervezés. Az előrehaladó tervezésen belül az eshetőségi tervek (COP²⁶), általános eshetőségi tervek (GCOP²⁷) és az állandó védelmi tervek (SDP²⁸) kidolgozása folyik.²⁹ Az utóbbi időkben a kategória kiegészült a fokozatos válaszervekkel (GRP)³⁰ is. A válságreagáló tervezés – mint azt a neve is mutatja – valamilyen kialakult konfliktusra adott válaszként következik be, mégpedig a rá leginkább jellemző együttműködő tervezés keretében. Az együttműködő tervezés a NATO esetében olyan párhuzamos tervezést jelent, amelynél a politikai és a katonai stratégiai szint lépéseit a hadműveleti szint lépéseivel, azokat pedig a komponensekkel összhangban hajtják végre.

Amikor egy parancsnokságon belül próbáljuk az összhaderőnemi és a szárazföldi komponens funkciókat egyesíteni, azaz a hadműveleti és a harcászati szintű tervezéseket egybeolvasztani, egy már amúgy is létező problémát bonyolítunk tovább: a hadműveleti és a harcászati szintek közötti elmosódó határvonal kérdését. A hadműveleti szint fogalma világos mindenki számára, ez egy olyan összhaderőnemi képességekkel bíró parancsnokság, amely több haderőnemi komponenst vezet. A zászlóalj, a dandár és még a hadosztály is egyértelműen beazonosítható, hiszen harcászati szintű feladatokat hajtanak végre. A hadtest és a szárazföldi komponens azonban hiába tartozik a harcászati szinthez a klasszikus hadművészeti felosztás alapján, a törzs felépítése, a ciklus szerinti munkarendje, valamint a tervezési eljárása és a horizont szerinti felosztása inkább a hadműveleti szinthez áll közelebb.

Míg a hadműveleti szintű művelettervezést a COPD és az átdolgozás alatt álló AJP-5 megfelelően leírják, addig a szárazföldi harcászati szintű tervezést a NATO-szabályzók közül a szintén kidolgozás alatt álló APP-28 próbálja lefedni. A szárazföldi komponens tervezési eljárásának is az átfogó megközelítés, azaz a COPD az alapja, de részletesen kidolgozva a különböző parancsnokságok hatályos műveleti eljárásaiban találhatjuk meg. Az APP-28 tervezési folyamata inkább az amerikai katonai döntéshozatali folyamat (MDMP³¹) hét lépéséhez áll közel, ezzel szemben a szárazföldi komponens (szintén harcászati) tervezési folyamata a COPD tematikája szerint halad. A lépések hasonlósága ellenére a hadműveleti és a szárazföldi komponens tervezési folyamata tartalmában eltér egymástól, a valódi harcászati tervezés (APP-28) pedig lépéseiben is teljesen eltér tőlük.

²³ Military Committee.

²⁴ Comprehensive Operations Planning Directive.

²⁵ Operations Planning Process.

²⁶ Contingency Plan.

²⁷ Generic Contingency Plan.

²⁸ Standing Defense Plan.

²⁹ AJP-01, 5-26.

³⁰ Graduated Response Plan.

³¹ Military Decision-making Process.

A HADMŰVELETI ÉS A SZÁRAZFÖLDI KOMPONENS TERVEZÉSI FOLYAMATA KÖZÖTTI KÜLÖNBBSÉGEK

A tervezési horizont szerint hagyományosan három kategóriát különböztetünk meg: a rövid, a közép- és a hosszú távú tervezéseket. Az első a folyó műveletet jelenti, a második a J35 (G35) főnökség által működtetett tervezőcsoportot – mint például a műveletpontosító munkacsoport (ORG³²) –, a harmadik pedig a haderőtervezési főnökség (J5/G5) összhaderónemi vagy szárazföldi tervezőcsoportját. A szárazföldi esetében a törzs munkarendje négynapos ciklusra épül, mivel ez illeszkedik legjobban a csapatok műveleti tempójához, a légierő háromnapos ciklusához, valamint a hadműveleti szint hétnapos ritmusához. A művelet jellegétől és a szárazföldi törzs aktuális elrendezésétől függően a középtávú tervezés jelentheti a 24–96 óra közötti időintervallumot, vagy akár a négy nap és az egy-két hét közötti időtartamot. Az összhaderónemi törzsnél ez kitolódhat három-négy hétre, de akár többre is.

A tervezőcsoportok nemcsak megnevezésükben térnek el egymástól, hanem felépítésükben és munkarendjükben is. Az összhaderónemi művelettervező csoport (JOPG³³) a koordináló, integráló törzsfunkciók és egyéb speciális szakterületek mellett alapvetően haderónemi (szárazföldi, légierő, haditengerészeti, logisztikus, esetleg különleges műveleti) tervezőket foglal magában. A komponens (hadtest) esetében a szárazföldi művelettervező csoport (LOPG³⁴) felépítése nagyon hasonló, csak haderónemi helyett manővertervező (lövész, harcokcsizó) törzstiszteket találunk a központi (állandó) tervezőcsoportban. Rajtuk kívül a többi haderőnem egy-egy tervezője is megtalálható itt, akik szükség esetén alapját képezhetik az összhaderónemiségnek, kiegészülve a többi komponenstől és az alárendeltekől érkező tervezőkkel (*augmentees*) (4. ábra). A „valódi” harcászati szinten, a hadosztálytól lefelé a tervezőcsoportok leginkább a harctéri funkciók (manőver, vezetés, tüztámogatás stb.) szerint épülnek fel, és a tervezési horizont szempontjából nem jellemző a középtávú tervezést végző törzselem megléte.

Az összhaderónemi parancsnokság a műveleti vezetés szempontjából egy stratégiai szintű vezetési elem alá tartozik, viszont közvetlenül vezeti a komponensparancsnokságokat, illetve az összhaderónemi logisztikai támogatócsoportot (JLSG³⁵). Felelőssége az összhaderónemi műveleti területre (JOA³⁶) terjed ki. Ezzel szemben a szárazföldi komponens egy összhaderónemi parancsnokság műveleti vezetése alá tartozik, a többi komponenssel és a logisztikai támogatócsoporttal támogató-támogatott kapcsolatban áll, illetve egyeztet velük, valamint felelőssége a (szárazföldi) műveleti területre (AOO³⁷) terjed ki.

Az összhaderónemi törzs gondolkodása is összhaderónemi, a tervezés összhaderónemi hatásokon (*joint effects*) alapul, összhaderónemi célkezelést folytat, a felderítés a műveleti környezet átfogó előkészítése (CPOE³⁸) keretében történik, a tervezés produktumai összhaderónemi művelettervek (OPLAN³⁹), parancsok és összhaderónemi koordinációs parancsok (JCO⁴⁰) formájában készülnek el. A szárazföldi komponensparancsnokság gon-

³² Operations Refinement Group.

³³ Joint Operations Planning Group.

³⁴ Land Operations Planning Group.

³⁵ Joint Logistic Support Group.

³⁶ Joint Operations Area.

³⁷ Area of Operations.

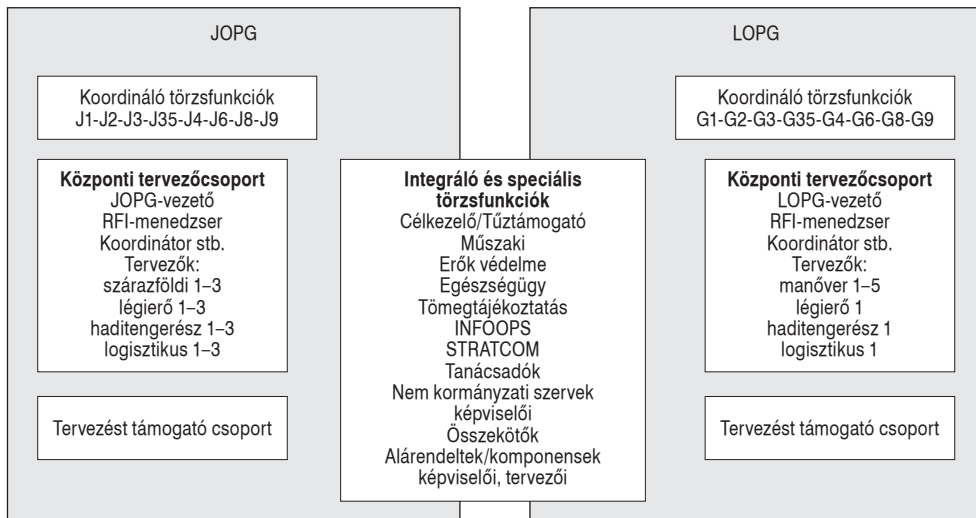
³⁸ Comprehensive Preparation of the Operational Environment.

³⁹ Operations Plan.

⁴⁰ Joint Coordination Order.

dolkodása és a harcászati feladatok megtervezése viszont szárazföldi alapú, célkezelés helyett tüztámogatást végez, a felderítés a műveleti környezet összhaderőnemi felderítő előkészítése (JIPOE⁴¹) keretében történik, a tervezési dokumentumok pedig parancsok és kiegészítő harcintézkedések (FRAGO⁴²).

A tervezés lépései sem egyeznek meg teljes mértékben a hadműveleti és a komponensszinteken, a valódi harcászati szint pedig lényegesen eltér tőlük. Érdemes megfigyelni, hogy a komponensszint számára csak opcionális a hadműveleti szint első két lépésének a végrehajtása, mivel a helyzetismeret kialakítása alapvetően a stratégiai és a hadműveleti szintre vonatkozik, illetve a katonai válaszlehetőségek vizsgálatába nem feltétlenül vonják be. A komponens kivonás lépését sem hajtja végre, hiszen ez számára egy olyan visszacsoportosítási feladat, amely külön tervezést igényel (5. ábra).

4. ábra Az összhaderőnemi és a szárazföldi komponensparancsnokság tervezőcsoportjai (Szerkesztette a szerző)

Az összhaderőnemi művelettervezés során a hadműveleti célokhoz műveleti vonalakat rendelnek, melyek mentén a NATO-ban döntő feltételeket (máshol döntő pontokat is) helyeznek el. Ezekhez hatásokat (*joint effect*) dolgoznak ki, amikhez viszont tevékenységeket (*actions*) társítanak.⁴³ A komponensek megvizsgálják, hogy melyik döntő feltétel, hatás és tevékenység vonatkozik rájuk, majd ezekhez harcászati feladatokat (*task*) rendelnek mint meghatározott (*specified*), kikövetkeztetett (*implied*) és alapvető (*essential*) teendőket. A komponens műveleti vonala olyan harcászati célhoz kapcsolódik, amely támogatja a hadműveleti célt.⁴⁴

Ha a komponenseknek szóló küldetést és a hatások eléréséhez szükséges tevékenységet egy harcászati szintű alegység kapja, az nem fogja tudni értelmezni. Neki olyan harcászati feladatot (*task*) kell kapnia, melyet doktrinálisan értelmezni tud, képes megtervezni és

⁴¹ Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment.

⁴² Fragmentary Order.

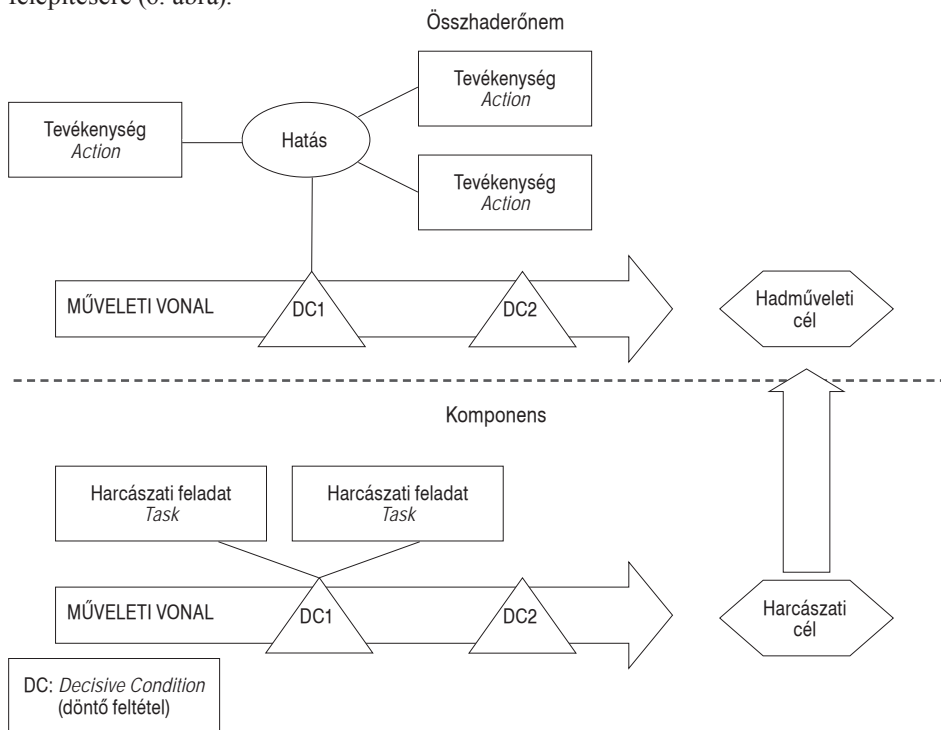
⁴³ Allied Command Operations Comprehensive Planning Directive (COPD) v2.0, 2013. <https://www.cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 11.)

⁴⁴ Planning Process at Land Component Command, NRDC-ITA, 2016.

Hadműveleti szintű művelettervezési folyamat	Komponens művelettervezési folyamata
1. Helyzetismeret kialakítása	„1. Helyzetismeret kialakítása”
2/a Stratégiai helyzetértékelés hadműveleti szintű elemzése	„2/a Stratégiai helyzetértékelés harcászati szintű elemzése”
2/b Hadműveleti javaslat a katonai válaszlehetőségek vizsgálatához	„2/b Harcászati javaslat a katonai válaszlehetőségek vizsgálatához”
3/a Küldetéselemzés	3/a Küldetéselemzés
3/b Cselekvési változatok kidolgozása	3/b Cselekvési változatok kidolgozása
4/a Elgondolás kidolgozása	4/a Elgondolás kidolgozása
4/b Műveletterv kidolgozása	4/b Műveletterv kidolgozása
5. Terv aktiválása, végrehajtás elemzése	5. Terv aktiválása, végrehajtás elemzése
6. Átmenet, kivonás	„6. Átmenet, kivonás”

5. ábra A NATO hadműveleti és komponensszintű művelettervezési folyamatainak összehasonlítása (Szerkesztette a szerző)

végrehajtani. Ezt alapvetően egy komponens-/haderónemi parancsnokság tudja számára biztosítani. Ha egy összhaderónemi törzsnek kell a komponenseket és egyben a szárazföldi harcászati erőket is kiszolgálnia, akkor jól látható, hogy a kettős elvárásrendszer milyen terhet ró a művelettervezési eljárásra, a vezetési struktúrára, a munkarendre és a törzs felépítésére (6. ábra).

6. ábra Az összhaderónemi és a komponensparancsnokságok tervezésének összehasonlítása (Szerkesztette a szerző)

MEGOLDÁS AZ INTEGRÁLT MODELL?

Az integrált modell viszonylag új keletű fogalom, és mindamellett, hogy számos NATO-dokumentum említi – mint például a szövetséges műveletekkel foglalkozó CFAO⁴⁵ –, a koncepció részletesen kidolgozva azonban sehol nem található meg. A NATO-erők vezetéséről és irányításáról szóló 2007-es doktrína a keretnemzeti és a kétnemzeti parancsnokságok mellett az integráltat különböztette meg, amely egy közösen elfogadott eljárásrend alapján működő többnemzeti parancsnokságot jelentett.⁴⁶ A 2010-es kiadású AJP-01 doktrína már említést tesz az erők irányításának két módozatáról, a komponensek útján történő, illetve a közvetlen irányításról. Az utóbbival kapcsolatban kiemeli, hogy az összhaderőnemi parancsnokságnak ebben az esetben a megfelelő összhaderőnemi törzsfelépítéssel kell rendelkeznie.⁴⁷

A 2016-ban kiadott, szárazföldi műveletekről szóló doktrínában (AJP-3.2) viszont már a következőket találhatjuk: „*Egy teljesen felépített összhaderőnemi parancsnokság (JTF) általában rendelkezik haditengerészeti, szárazföldi, légiereő és különleges műveleti komponensekkel. Egy szárazföldi alapú műveletben a hadműveleti szinten egy megnövelt képesű szárazföldi komponensparancsnokság is vezethet.*”⁴⁸ Az integrált modell is hasonló koncepciót takar, csak még egy lépéssel tovább megy: egy a *Force Structure*-ba tartozó gyorstelepítésű hadtestparancsnokság egy kisebb méretű műveletben (SJO) elláthatja egy összhaderőnemi alkalmi harci kötelék (JTF) funkcióját, miközben a szárazföldi komponens feladatát is végezve közvetlenül irányítja a harcászati szintű kötelékeket.

Az integrált modell még nem egy véglegesen kiforrott koncepció, az összhaderőnemi és a szárazföldi komponens funkcióinak egy szervezeten belüli működtetése több lehetséges változatban is megvalósulhat. A művelet jellegétől, a rendelkezésre álló személyi állománytól és a törzs felkészültségétől függően alapvetően három fő megközelítés lehetséges: az egyik a törzs teljes integrációja, azaz egységes a szervezet, a munkarend és a tervezési folyamat. A másik a teljesen szétválasztott megoldás, ahol a törzs két különböző szervezetbe felosztva, két külön munkarendet követve, egymástól külön, de együttműködve végzi a tervezést. A harmadik változat a részleges megosztás, amikor csak a törzs egyes elemei válnak szét összhaderőnemi és szárazföldi komponens szerint.

KÖVETKEZTETÉSEK

Még mindig megválaszolandó a kérdés, hogy melyik a legjobb megoldás, hiszen a NATO is csak pár éve gyűjti a tapasztalatokat. Ugyanúgy nehéz megmondani azt is, hogy a törzsen belül hogyan lehet a leghatékonyabbá tenni a hadműveleti és a komponensszintek közötti együttműködő tervezést. A NATO-ban abban sincs egyetértés, hogy egyáltalán szükség van-e a koncepcióra, mivel legalább annyian érvelnek ellene, mint mellette.

2014-ben a „Trident Jaguar” gyakorlaton a spanyol gyorstelepítésű hadtest parancsnoksága (*NRDC Spain*) az integrált modell szerint egy szárazföldi alapú összhaderőnemi műveletet hajtott végre, amikor négy manőver- és egy tüzérdandárt vezetett, a többi harctámogató és kiszolgálókötelékkel együtt. A scenárió nem igazán válságreagáló műveletet takart, hanem sokkal inkább egy hagyományos, magas intenzitású konfliktust. A tapasztalatok alapján az

⁴⁵ Bi-SC Conceptual Framework for Alliance Operations, 2013.

⁴⁶ AJP-3.2.2, 2007, 1-16.

⁴⁷ AJP-01, 2010, 3-5.

⁴⁸ AJP-3.2, 2016, 1-8.

integrált modell helyett a hagyományos vezetési rendre, vagyis egy komponensparancsnokságra lett volna szükség a szárazföldi kötelékek vezetéséhez.⁴⁹

A 2015-ös „Trident Jaguar” gyakorlaton az olasz gyorstelepítésű hadtest (*NRDC Italy*) hajtott végre hasonló összhaderőnemi műveletet, amely sokkal közelebb állt a válságreakálóhoz, mint a magas intenzitásúhoz. Ezzel azonban az volt a baj, hogy szárazföldi helyett haditengerészeti, illetve légierő-műveletek voltak túlsúlyban. A törzsnek még így is gondot okozott a művelet megtervezése, majd a szárazföldi kötelékek közvetlen vezetése. A törzs munkarendjét négynapos helyett a hétnapos ciklusra változtatták, hogy jobban megfeleljenek az összhaderőnemi követelményeknek. A törzsfőnök hadműveleti helyettese pedig a végrehajtás során kvázi a szárazföldi komponens parancsnokaként funkcionált. Itt is azt állapították meg, hogy vagy egy komponensparancsnokságra, vagy egy alárendelt hadtest-vagy hadosztály-parancsnokságra lett volna szükség a szárazföldi dandárok vezetéséhez.⁵⁰

Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság két haderőnemi és három egyéb funkcionális parancsnokság egybeolvasztásával jött létre 2007-ben. Azóta is komoly kihívást jelent megoldani, hogyan vezesse közvetlenül az alárendelt szárazföldi és légierő-alakulatokat. Szerencsére a parancsnokság szervezeti struktúrájának változása, vagyis a haderőnemi osztályok létrehozása lehetőséget teremt az eddigi komponensek nélküli helyzet problémájának⁵¹ megoldására. Habár a legtöbb tapasztalat abba az irányba mutat, hogy sokkal előnyösebb a szárazföldi erők vezetésére legalább egy hadosztályt kijelölni, érthető, ha költségvetési okokból a komponensek funkcióját egy már létező szervezeten belül kívánjuk létrehozni. Ebben az esetben a törzs munkarendjével, felosztásával, a tervezési folyamatok végrehajtásával kapcsolatban lehet értékes információt nyerni az integrált modell tanulmányozásával és a tapasztalatok feldolgozásával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJP-01 (D) Allied Joint Doctrine, 2010. https://dnbl.ncia.nato.int/COI%20cross%20library/20101221_NU_AJP_1%20Edition%20D_Allied%20joint%20doctrine.pdf
- AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations, 2016.
- AJP-3.2.2 Command and Control of Allied Land Forces, 2007.
- AJP-5 (A) Allied Joint Doctrine for Operational-level Planning v1, 2017, draft.
- AJP-5 Allied Joint Doctrine for Operational-level Planning, 2013.
- Allied Command Operations Comprehensive Planning Directive (COPD) v2.0, 2013. <https://www.cmdrcoe.org/download.cgf.php?id=9> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 11.)
- APP-28 Tactical Planning Process, 2016, draft.
- Bi-SC Conceptual Framework for Alliance Operations, 2013.

⁴⁹ http://www.jallc.nato.int/products/docs/factsheet_TRJR14_Enabling_NATO_Force_Structure_Joint_Task_Force_HQ.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.)

⁵⁰ http://www.jallc.nato.int/products/docs/20160603_Exercise_Trident_Jaguar_2015_Enabling_NATO_Force_Structure_Joint_Task_Force_HQ.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.)

⁵¹ Bővebben lásd Pozderka Zoltán: Az összhaderőnemiség dilemmája, avagy a komponens parancsnokságok hiányának hatása a hadműveleti szintű műveletek vezetésére és tervezésére. Seregszemle, 2015/1. szám, 57–69. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/51470/seregszemle_2015_1.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 11.)

Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: *Fókusz és együttműködés: A hadtudomány kutatási feladatai*. Honvédségi Szemle, 2016. 3. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57137/hsz_2016-3..pdf

Planning Process at Land Component Command, NRDC-ITA, 2016.

Pozderka Zoltán: *Az összhaderőnemiség dilemmája, avagy a komponens parancsnokságok hiányának hatása a hadműveleti szintű műveletek vezetésére és tervezésére*. Seregszemle, 2015/1. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/51470/seregszemle_2015_1.pdf

http://www.jallc.nato.int/products/docs/20160603_Exercise_Trident_Jaguar_2015_Enabling_NATO_Force_Structure_Joint_Task_Force_HQ.pdf

http://www.jallc.nato.int/products/docs/factsheet_TRJR14_Enabling_NATO_Force_Structure_Joint_Task_Force_HQ.pdf

http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52091.htm

<http://www.shape.nato.int/page134134653>

Szloszjár Balázs ezredes:

A DANDÁRKÉPESSÉG JÖVŐJE – MENNYISÉG VAGY MINŐSÉG?

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség legfontosabb összefegyvernemi köteléke a lövészdandár. Ez az alapvető harcászati egység alkotja jelenleg a hadsereg főerejét, és legmarkánsabban a képesség valamely része jelenik meg a hazai és a nemzetközi felajánlásokban, műveletekben. Az utóbbi évek biztonsági változásai ismét előtérbe hozták az ország fegyveres védelme mellett a NATO részére felajánlott közepes (majd nehéz) képesség kérdéseit. A kormánynak a haderő fejlesztését célzó határozott döntései lehetőséget adnak arra, hogy a szövetségi vállalásunk mellett megfelelően modern, a harctevékenységek (esetlegesen műveletek) teljes spektrumán alkalmazható védelmi erőt hozzunk létre. A szándék jó, a kihívás óriási. Ezért szükséges azoknak a kérdéseknek, javaslatoknak a vizsgálata, amelyek segítenek ezt a jó szándékot – megfelelően körültekintő tervezéssel – a valós végrehajtás szolgálatába állítani.

KULCSSZAVAK: lövészdandár, országvédelem, képességek, platform

BEVEZETÉS¹

A Magyar Honvédség a NATO-csatlakozás óta különböző képességek fejlesztésével járul hozzá a NATO (később az EU) védelmi és műveleti képességeihez. Már 1998-ban felajánlottunk egy lövészdandár-képességet, amelynek két zászlóaljharccsoportja 2007-re el is érte a teljes műveleti képességét, komoly korlátozásokkal. A dandár műveleti képesség elérése azonban különböző okok miatt folyamatosan csúszott, a különböző felajánlási tárgyalásokon egyre későbbi időpontokkal szerepelt. A két zászlóaljharccsoport *dandárplatform* néven szerepelt a felajánlásokban, hogy megteremtse a lövészdandár alapját. Ezek az erők abban az időben úgynevezett „könnyű” képességnek számítottak (Motorized Infantry Brigade Platform – gépesített lövészdandár-platform). Ezért 2004-ben jó ötletnek tűnt a BTR-es lövésszászlóalj platformjaira alapozni, és kivonni a harcrendből a „nehéz” technikai eszközöket, bár a honvédség alaprendeltetéséhez – az ország fegyveres védelméhez –, illetve egyes missziós szerepvállaláshoz (például Afganisztánban) is talán jobban megfelelt volna a nehezebb, lánctalpas technika.

A dandárképesség fejlesztése régóta napirenden van, és azt a védelmi tervezés időben rövid és hosszú távra „bontotta”: először a zászlóaljharccsoport-képesség elérésére, majd az elért eredmények birtokában a dandárerő fejlesztésére koncentrált. Márkus Ferenc alezredes 2013-ban adta közre a kötelékben lévő lövésszászlóalj fejlesztésével kapcsolatos elképzelését, amit a dandárképesség elérése alapjának tekintek, és amelyet az alábbiakban ismertetek.²

¹ NATO BI-SC Agreed Capability Codes and Capability Statements – 2016.

² Márkus Ferenc alezredes: A kötelékben lévő lövésszászlóalj szervezeti és technikai korszerűsítésének lehetőségei a XXI. század elején. Seregszemle, 2013/4. szám, 17–35. <http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/43460/seregszemle-4-internet.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 05. 22.)

A lövészászlóaljok fontosságához, szerepük felértékelődéséhez hozzájárul, hogy az MH szárazföldi vonatkozású NATO-vállalásainak (zászlóaljharccsoportok), eddigi külföldi – kiemelten a legveszélyesebb – misszióinak, valamint a NATO Reagáló Erőbe (NATO Response Force – NRF) és az Európai Unió Harccsoportjának (European Union Battle Group – EU BG) egy-egy váltásába kijelölt alegységeinek alapvető bázisát e zászlóaljok képezik.

2010-re az MH Összhaderőnemi Parancsnokságon (MH ÖHP) kidolgozták a *Lövész 2020* elgondolást, amely egy kötelékben lévő lövészászlóaljjal szemben támasztott műveleti és képességkövetelményeket fogalmazta meg. A NATO időközben – 2011 októberében – egy új, úgynevezett „képességkatalógust” adott ki, amely sok területen módosította, átértelmezte a nehéz, közepes és könnyű gyalogaszászlóaljakra vonatkozó, addig érvényben lévő képességkövetelményeket.

Napjainkban egyre több szó esik az MH hadfelszerelése modernizálásának szükségességéről. A hírek ma elsősorban a *helikopterbeszerésről* szólnak, és a NATO képességcéljai között is szereplő magyar telepíthető lövészandár 2023-ra történő kialakításáról és felszereléséről kevesebb szó esik. E dandár 2023-ra történő kialakításához és felszereléséhez, a stabilizációs és a rekonstrukciós képességek bővítéséhez véleményem szerint egy szakmailag megalapozott, végrehajtható, középtávon beindítandó, a szárazföldi haderőnemi harci lehetőségeit a lövészászlóaljok harc képességén keresztül növelő komplex program kidolgozása – és egyes területeken a végrehajtásának megkezdése – már most szükségszerű.

Az MH szárazföldi haderő (SZFH) harci erejének, valamint a harcászati szintről a stratégiai szintre is kivetíthető hatások többségének alapját – minden kétséget kizáróan – továbbra is a lövészászlóaljok fogják adni. Ennek szellemében a *gyalogos lövészkatonától* kezdődően a lövészászlóaljat olyan hadfelszereléssel célszerű felszerelni, amely lehetővé teszi a műveletek sikeres, hatékony végrehajtását komplex és bizonytalan környezetben is. Századunk ultramodern és rohamosan fejlődő technológiája ehhez eddig nem ismert léptékű minőségi fejlesztéseket tesz lehetővé mind a katonák, mind a kötelékek harci hatékonysága növelésének területén. A kisebb darabszámú, de az eddigieknél jóval magasabb minőségű tulajdonságokkal rendelkező *harci-technikai eszközök*, a rendkívül hatékony *precíziós fegyverek* rendszeresítése törvényszerűen igényli a zászlóalj szervezetének, valamint vezetésének és irányításának átalakítását, továbbá a létszámviszonyok és a hadfelszerelési eszközök, anyagok mennyiségének optimalizálását.

A modernizálás során célszerűnek tartom, hogy egyes kiemelt fontosságú hadfelszereléseket – a katona egyéni felszerelése, gyalogsági harcjármű, gépjárművek – lehetőleg *hazai fejlesztésű vagy hazai gyártású termékekből (licencvásárlás, kooperáción alapuló gyártás) lehessen beszerezni*. Ez nemcsak katonai, hanem gazdasági előnyökkel is járhat (munkahelyteremtés, korszerű technológiák megjelenése stb.).³

A 2014-ben kezdődött ukrajnai válság hatására a NATO-ban ismét előtérbe került a kollektív védelem, ami – az orosz képességeket figyelembe véve – főként nehéz összefegyvernemi

³ Márkus Ferenc alezredes a ZHCS-képesség fejlesztéséhez hét lényeges hadfelszerelési területet határozott meg: gyalogos lövészkatona és rajrendszer; gyalogsági harcjármű; információ-előállító, megfigyelő-, felderítőrendszer; közvetett irányzású tüztámogatás; vezetés és irányítás megvalósítása; erők megóvása; fenntartás. A fejlesztések intervallumát 7–13 évet lefedő négy fázisra (előkészítés, alapképesség, képességek integrálása, hálózati alapképesség) osztotta fel.

alegységeket igényel. A kormány határozatban⁴ rögzítette a Magyar Honvédség költségvetésének évi 0,1%-kal történő emelését, ezért esedékessé vált a dandárképeség kialakításának újragondolása úgy, hogy megalapozott tervezéssel egy elérhető, finanszírozható képességet alakítsunk ki a jelenleg meglévő képességek megtartására alapozva.

Úgy gondolom, hogy a meglévő képességek fenntartásával és továbbfejlesztésével a most előkészített Zrínyi 2020–26 program a tízéves ciklus végére megalapozhatja – a közepes dandár mellett – nehéz képességek kialakítását is. Írásomban olyan javaslatokat fogalmazok meg, amelyek talán több kérdést vetnek fel, de nem térek ki részletekre, amelyek esetlegesen minősítettek vagy mélyebb szakmai elemzéseket igényelnek. A cikkem tervezetét dandárszintű vezetési tapasztalattal és összhaderőnemi stratégiai tervezői gyakorlattal rendelkező szakemberek véleményezték.⁵

ÁLTALÁNOS KÖVETELMÉNYRENDSZER⁶

A szövetség lövészdandárokra vonatkozó képességekötelményeit a NATO-képességekatalógus rögzíti; a dokumentum három különböző típusú alapvető harci egységet említ: *a könnyű, a közepes és a nehéz lövészdandárokat*. A különböző képességek általános jellemzőit célszerű magyar szempontból is értékelni, hiszen csak a követelmények ismeretében lehet hosszú távú tervezést végezni, a részletes követelményeket és a műveleti tevékenységhez kötött dandárstruktúrákat meghatározni.

A lövészdandárnak képesnek kell lennie *szárazföldi harcászati tevékenységek végrehajtására* szervezetszerű fegyverrendszereivel, a szemben álló féllel harcba lépni és azt legyőzni más támogató erőkkel együttműködve.

A Magyar Honvédség struktúrájában két összefegyvernemi dandár szerepel⁷ – az MH 5. Bocskai István Lövészdandár és az MH 25. Klapka György Lövészdandár –, amelyek azonban strukturálisan és képességeiket is tekintve különböznek egymástól. Magyarország a NATO részére 1998-ban egy összefegyvernemi dandárt ajánlott fel, de ehhez – a mai követelmények szerint – legalább két dandár szükséges, ha a NATO-művelettel párhuzamosan az országvédelmi feladatokkal és adott esetben váltással-kiegészítéssel számolunk. Ha a könnyű és a nehéz erők integrációja alapján fogalmazzuk meg a képességet, akkor a jelenlegi dandárok bázisán létre lehet hozni egy többnemzeti feladatokra alkalmas, illetve egy országvédelmi feladatokra korlátozott dandárszintű szervezetet. Emellett azt is meg kell vizsgálni, hogy hány dandárt vagyunk képesek fenntarthatóan finanszírozni.

A lövészdandárnak képesnek kell lennie 3–5 feladatra összeállított manőverzászlóalj és alárendelt műveletre összeállított zászlóalj- vagy századszintű harctámogató és harckiszolgáló-támogató alegységek vezetésére-irányítására és harcbevételére a harctevékenység⁸

⁴ A kormányzati szándéknak megfelelően a fejezet támogatási főösszege a honvédelmi kiadások és a hosszú távú tervezés feltételeinek megteremtését szolgáló költségvetési források biztosításáról szóló 1046/2012. (II. 29.) Korm. határozatban (a továbbiakban: Korm. határozat) foglaltaknak megfelelően alakul, a támogatási főösszeg GDP-arányának 0,1 százalékpontos növelésére vonatkozó előírás szerint. NATO-döntéseknek megfelelően várható, hogy a jövőben ennél nagyobb arányú emelésre kerül sor.

⁵ Az anyag véleményezéséért, tanácsokért és javaslatokért köszönetet mondok Korom Ferenc, Takács Attila, Horváth Gábor és Ruszin Romulusz dandártábornokoknak.

⁶ NATO BI-SC Agreed Capability Codes and Capability Statements – 2016.

⁷ <http://www.honvedelem.hu/szervezetek> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 14.)

⁸ Harcászati szinten ez a helyes megfogalmazás. Ha azonban a jelenlegi dandárharcsoportoknak lehetnek hadműveleti szintű képességei, esetlegesen hadműveletinek is lehetne fordítani.

főerőkifejtéseként. Ez a képességekvetelmény nem jelent automatikusan 3–5 lövészászlóaljat, nem határozza meg az egyéb alegységek számát és felépítését sem, ami lehetővé teszi a magyar „sajátosságok” figyelembevételét, a lehetséges anyagi erőforrások kalkulálását. A dandárnak rendelkeznie kell olyan vezetési-irányítási rendszerrel, amely képes a szervezetszerű alegységein túl más alegységek integrálására is.

Fontos kérdés a tevékenység szintje, amely a Magyar Honvédség egyik fő problémája, főleg ha a különböző szinteket szeretnénk a NATO-val integrálni. Véleményem szerint jelenleg az MH ÖHP harcászati szinten tevékenykedik, összhaderőnemi jelleggel, a dandároknál pedig még az összefegyvernemi szinthez is megerősítésekre van szükség. Egy esetleges magyarországi NATO-műveletnél a legkritikusabb tervezői kérdés a vezetés-irányítás lesz.

A lövészdandárnak rendelkeznie kell tervezési funkciókkal is annak érdekében, hogy tervezze és irányítsa a szárazföldi harctevékenységeket, támogasson más komponensparancsnokságokat, valamint hozzájáruljon azokhoz a hadművelleti és stratégiai hatásokhoz, amelyek szükségesek a Szövetség feladatainak sikeres végrehajtásához. Ezek a képességekvetelmények feltételeznek egy olyan összekovácsolt dandártörzset, amely képes tábori körülmények között magas és alacsony intenzitású műveletek tervezésére, vezetésére angolul is. Jelenleg sajnos a dandártörzsek nem rendelkeznek sem a megfelelő személyi állománnyal,⁹ sem a tábori vezetéshez szükséges vezetési pontokkal. Az elvi követelményekből az is kiderül – és ez megegyezik a nemzetközi gyakorlatokon szerzett tapasztalataimmal –, hogy már dandárszinten összemósódhat a harcászati, a hadművelleti és a stratégiai szint. Ez olyan vezető- és tervezőállományt feltételez, amely fel van készítve akár az összhaderőnemi szinthez kapcsolódó tevékenységekre, és ismeri a stratégiai tervezést is.

A dandárral szemben támasztott követelmény, hogy legyen képes végrehajtani támadó, védelmi, stabilizációs és támogató harctevékenységeket, ami egy teljes spektrumú kiképzést és logisztikai rendszert feltételez. Itt is érdemes azonban hangsúlyozni a hagyományos harctevékenységek fontosságát, mert ez a többi tevékenység alapja. A stabilizációs és a támogató tevékenységeknél viszont fontos meghatározni, hogy egy dandárnak e vonatkozásokban milyen feladatai lehetnek, hiszen ez adott esetben például feltételezhet új felszerelést (ennél fogva kiképzést), de akár civil képességek bevonását is. A dandárképesség követelményei között azt is meghatározták, hogy képesnek kell lennie műveletek végrehajtására összhaderőnemi többnemzeti expedíciós környezetben hideg és extrém meleg időjárási körülmények között.

Az elmúlt időszak dandártörzsgyakorlatainak a tapasztalatai alapján az összhaderőnemi tervezési és vezetési képesség biztosítható szakemberek vezényletével, de a felajánlott dandárnál ezeket a beosztásokat javasolt megjeleníteni a hadiállomány-táblában, és a törzskiegészítőknél közös törzsgyakorlásokon kell részt venniük.¹⁰ Az expedíciós, extrém környezetben végrehajtott műveletek alapvető feltétele a tábori telepítéshez szükséges feltételek megteremtése és a szükséges stratégiai szállítóképesség lebiztosítása (alapvetően légi, vasúti és tengeri szállítás). Ha a tábori anyagokat az MH Logisztikai Központ (MH LK) kezeli, a dandár állománytáblájában létre kell hozni a megfelelő alegységeket (pl. tábori fogadó-, kiszolgáló- és szállításbiztosító század).¹¹

⁹ A két dandártörzs együttesen rendelkezik körülbelül egy dandártörzs művelési feltöltéséhez szükséges állománnyal.

¹⁰ Például BRAVE WARRIOR-2015/COMPACT EAGLE-2015/ANAKONDA-2016 gyakorlatok.

¹¹ Reception, Staging and Onward Movement (RSOM) Company – fogadást, állomásoztatást és előremozgatást biztosító század.

A dandár az alaprendeltetésén kívül más funkciókat is kap: képesnek kell lennie nem halálos intézkedések bevezetésére, terveznie, koordinálnia és szinkronizálnia kell a felelősségi területén működő katonai és nem katonai képességeket, valamint más szereplők tevékenységét. A stabilizációs műveletekhez a nem harctevékenységgel kapcsolatos különböző képességek (pl. civil-katonai együttműködés, pszichológiai műveletek, információs műveletek, katonai segítségnyújtás) megjelenítése is szükséges. A műveleti dandárnál a tervezett nem kinetikus képességek beillesztésével valamennyire ezt a területet le lehet fedni, de el kell gondolkodni azon, hogyan lehet más kormányzati szervezeteket bevonni közös kiképzésekbe, esetleges közös műveleti telepítésbe.¹²

A dandárnak képesnek kell lennie támogatni más alegységek fogadását, állomásoztatását, előrevonását és integrációját (RSOMI¹³). Ha a szervezet rendelkezik a fentebb említett tábori kiszolgáló- és szállításbiztosító századdal, illetve a vezetés képes más alegységeket integrálni, akkor ennek a képességnek maximálisan megfelel.

A dandár rendelkezik felderítő/hírszerző funkciókkal, amelyek biztosítják a beérkező képi, adat- és felderítési információk feldolgozását, értékelését és felhasználását a dandártörzs információigényének megfelelően; hozzájárulnak a harcmező összhaderőnemi információs adatbázisához (JIPB¹⁴); szétosztják a felderítési információkat a többi felhasználónak. Ez a képességkövetelmény világosan meghatározza, hogy a dandárnak rendelkeznie kell egy robusztus felderítőfőnökséggel, ISTAR-alegységgel,¹⁵ illetve a felderítési adatok gyűjtéséhez, feldolgozásához, szétosztásához szükséges erőforrásokkal. Ezt jelenleg az MH vonatkozásában csak a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat képességeinek alkalmazásával, illetve komoly képességfejlesztéssel lehet megvalósítani.

A lövészdandároknak rendelkezniük kell vezetési képességekkel, amelyek biztosítják az időbeni parancsadást és iránymutatást a dandártörzsen belül a harc tervezésének és végrehajtásának teljes időszakában.

Egy dandártörzsnek a következő funkcionális és keresztfunkcionális követelményeknek kell megfelelnie:¹⁶

- rendelkeznie kell folyó műveleti funkciókkal, amelyek biztosítják a végrehajtás felügyeletét, irányítását, mialatt folyamatosan naprakészen ismerik a helyzetet, és biztosítják a valós idejű (közel valós idejű) helyzetképet a saját csapatokról;
- rendelkeznie kell tervező szervezetekkel, amelyek biztosítják a tervek kidolgozását és átdolgozását (Műveletterv/Támogató terv/Elágazó terv) a végrehajtás megkezdése előtt;
- rendelkeznie kell hosszú távú műveleti funkciókkal annak érdekében, hogy kiegészítő intézkedéseket készíthessen egy új helyzet vagy probléma felmerülése esetén, amely

¹² Itt érdemes felidézni, hogy például az MH Tartományi Újjáépítési Csoport működését meghatározta az MH jelző, hiszen más kormányzati szervek csak minimálisan vettek részt benne, a Magyar Honvédség magára maradt.

¹³ Reception, Staging, Onward Movement and Integration.

¹⁴ Joint Intelligence Preparation of Battlefield – a harcmező összhaderőnemi felderítő előkészítése.

¹⁵ Az ISTAR egy mozaikszó (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, Reconnaissance – hírszerzés, megfigyelés, célkijelölés, felderítés), amely néhány éve jelent meg a hadtudományi terminológiában, és hamarosan teret nyert a magyar katonai gondolkodásban is. Lásd Horváth Zoltán mk. ezredes: Egy lépés az ISTAR-képességek felé – új felderítő eszköz a Magyar Honvédségben. Seregszemle, 2010/2. szám, 49. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2010_2.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 05. 22.)

¹⁶ A funkcionális képességek alapvetően a szervezeti felépítésből adódó képességek, például dandár esetében a G1–G9 főnökségek. Keresztfunkcionális képességek a feladat függvényében létrehozott munkacsoportok az alapszervezetek állományából.

hatással van a küldetésre és egyben rövid távú tervezést (kevesebb mint 72 óra) is igényel a művelet végrehajtása érdekében;

- rendelkeznie kell műveleti elemző funkciókkal annak érdekében, hogy értékelje, jelentse a tevékenységek eredményességét, valamint az Összhaderőnemi Koordinációs Tervvel¹⁷ (JCO¹⁸) összhangban módosítsa a halálos és a nem halálos hatásokat;
- képesnek kell lennie értékelni a légi támogatás (tervezés, igénylés, koordináció és a repülőeszközök alkalmazása) lehetőségeit, képességeit és korlátait a harcászati légi irányító csoport és a légierő összekötő tiszt segítségével.

Ezek a képességekvetelmények újak a 2011-es követelményekhez képest, és meghatározzák a dandártörzs fő funkcionális elemeit. A jelenlegi dandártörzsek rendelkeznek a légi irányítás bizonyos elemeivel, de nem a műveleti szintre felkészítve. A dandártörzsek rendelkeznek hatályos műveleti utasításokkal, de ezek a harcászati szintű katonai döntéshozatali eljárásokon alapulnak,¹⁹ illetve nincs meg az informatikai háttér a magasabb szintű feladatok végrehajtásához.

A lövészdandárnak a fentiekén kívül képesnek kell lennie megosztott irányzású tűztámogatásra a szervezetszerű harctámogató alegységével. Ez a képességekvetelmény meghatározza, hogy a dandárnak rendelkeznie kell *legalább egy tűzérosztállal*, valamint dandárszintű, a hadműveleti szintű hasonló rendszerekhez felkapcsolható *tűztámogató rendszerrel* a tűzcsapások tervezéséhez és irányításához. A platformnak illeszkednie kell a dandár fajtájához (önjáró/vontatott). A dandárparancsnok részére 6–8 órás előrelátáshoz szükséges tűztámogatást kell biztosítani. Mindez meghatározza a szükséges technikai eszközök képességeit, illetve a kezelésükhöz szükséges állomány felkészítését is.

A harci támogató képességek tekintetében a katalógus meghatározza a dandároknak, hogy legyenek képesek alapvető rendszereinek pontszerű légvédelmére, harctámogató műszaki támogatás (mozgástámogató, mozgásakadályozó és túlélőképesség) biztosítására a manőveralegységek részére, illetve az alárendelt alegységek ABV-támogatására. A légvédelmi képességekvetelmény meghatározza, hogy a dandárnak rendelkeznie kell *legalább egy légvédelmi üteggel* és a dandártörzsbe integrált légvédelmi szakállománnyal (részleggel) a tervezéshez, a vezetéshez és az irányításhoz. A műszaki képességekvetelmény szerint a dandárnak rendelkeznie kell *legalább egy műszaki zászlóaljjal* és a dandártörzsbe integrált műszaki szakállománnyal (részleggel) a tervezéshez, a vezetéshez és az irányításhoz. Az ABV-képességekvetelmény *egy vegyivédelmi századot* és ezzel együtt a dandártörzsbe integrált vegyivédelmi szakembereket ír elő a tervezéshez, a vezetéshez és az irányításhoz. A fent említett harctámogató alegységek parancsnokságainak integrálásával biztosíthatjuk a dandártörzs szükséges képességeit, duplikáció nélkül.

A dandár logisztikai főnökségnek képesnek kell lennie automatizált rendszeren keresztül felterjeszteni a logisztikai/műveleti parancsnoki jelentést a lőszer-, az üzemanyagkészletek és a személyi állomány helyzetéről, a harci és a nem harci sérülésekről, valamint a veszteségekről. A dandár ellátási rendszerében könnyítettek a követelményen az összes ellátási osztályban a minimum ötnapos ellátás biztosításának képességekvetelményével

¹⁷ A Művelettervet időszakonként (általában 3 havonta) pontosító műveleti szintű parancs.

¹⁸ Joint Coordination Order.

¹⁹ Ezzel az a probléma, hogy ha a dandárnak összhaderőnemi szintű, nem katonai elemeket kellene integrálnia, esetlegesen hadműveleti szintű feladatokat megoldania (például EU Force HQ feladatot), arra alapvetően nincs felkészítve, tehát e kiképzési feladatokat „menet közben” kellene megoldani.

(5 DOS²⁰). Jelenleg ennek csak töredéke áll rendelkezésre, bár bizonyos ellátási osztályokban ezt a feladattól és a rendelkezésre álló anyagi erőforrások függvényében – élelmezés, tábori ellátás, bizonyos lőszer típusok – gyorsan lehet produkálni. Más anyagi-technikai eszközök vonatkozásában ez jelenti a képességfejlesztés másik legdrágább szegmensét, különösen, ha az egység részére teljes spektrumú alkalmazást tervezünk.

A dandár felderítőfőnökségnek képesnek kell lennie időben feldolgozni és megosztani a vonatkozó információkat a felelősségi területén működő nem katonai szereplőkkel a műveleti biztonság (OPSEC²¹) szabályainak megfelelően. A dandár rendelkezik szervezetszerű ISTAR-alegységgel²² és felderítő-hírszerző funkciókkal, amelyek képesek a Szövetség összhaderőnemi felderítő-hírszerző (JISR²³) rendszerébe integrálódni, amely biztosítja az eredményes információgyűjtési feladatszabást, más információszerzési képességek átalárendelését és az információk elosztását a felhasználók részére. A dandár képes szilárd kommunikációs rendszer felállítására és működtetésére, amely különböző, a műveleti területen elérhető kommunikációs képességekre épül (minősített adat- és hangkommunikációs rendszerek), biztosítja a vezetési frekvenciamenedzsmentet és az elektromágneses spektrum biztonságos használatát a különböző berendezések által. Ha a dandár és alegységei rendelkeznek megfelelő tábori híradó- és informatikai rendszerekkel, akkor ez a képességekötelmény könnyen teljesíthető. *Jelenleg ez a meglévő képességek legnagyobb korlátja, tehát az ISTAR-képesség jelentős fejlesztése szükséges, és az szintén egy költséges szakterület. Itt nagy előny lehet az egységes felderítőrendszer kialakítása során megteremtett képességek kihasználása, amihez nemcsak a Magyar Honvédség, hanem a KNBSZ képességei is hozzá tudnak járulni.*²⁴

A lövészdandárnak képesnek kell lennie megfelelő szintű csapatvédelmi (FP²⁵) rendszabályok alkalmazására, FP-alegységek és -eljárások integrálására és alkalmazására, beleértve a műveleti biztonsági, az információs biztonsági, a híradásbiztonsági, az ABV-, a nem hagyományos robbanóeszközök elleni (CIED²⁶) védelmi és az egészségvédelmi rendszabályokat és sztenderdeket. Ha ezeket csak rendszabályoknak tekintjük, akkor nem jelent korlátozást, de csak korlátozottan rendelkezünk azokkal a műszaki, vegyvédelmi, információvédelmi, egészségügyi kollektív védelmi eszközökkel, amelyekkel ezt biztosítani tudjuk.

A képességekötelmények alapján a dandárnak képesnek kell lennie adatokat biztosítani az egységes műveleti helyzetkép (COP²⁷) alkalmazásával az információk és a felderítési adatok elosztására. Mindehhez megfelelő tábori híradó- és informatikai rendszerekre van szükség. A dandárnak képesnek kell lennie a kibertámadásokkal szembeni sebezhetőség csökkentésére, a vezetés folyamatosságának biztosítására támadás esetén, és a rendszerek helyreállítására a támadás után. Sajnos dandárszinten jelenleg nem rendelkezünk sem eljárásrenddel, sem eszközökkel, még a békeidőszakban működtetett laktanyai rendszerek vonatkozásában is csak korlátozott kibervédelmi lehetőségek állnak rendelkezésre.

²⁰ Day of Supply – napi ellátási norma. A DOS alapvetése, hogy az alapellátásra nem vonatkozik, hanem egy harci felhasználás után számolt norma.

²¹ Operational Security.

²² Az MH rendszerében az ISTAR-képességet az 5/24. felderítő-zászlóalj fogja biztosítani a KNBSZ kiegészítő képességeivel.

²³ Joint Intelligence, Surveillance and Reconnaissance.

²⁴ Ez azt jelenti, hogy az elmúlt évtizedekben – elsősorban a humán és a technikai felderítés során – főleg a missziókban alkalmazott képességek és eljárások teremthetik meg a jövő integrált hírszerző-felderítő képességét.

²⁵ Force Protection.

²⁶ Counter-Improvised Explosive Device.

²⁷ Common Operational Picture.

A dandár képes a Szövetséges Műveleti Parancsnokság eljárásai szerinti ABV-védelemre, nem hagyományos robbanóeszközök ellen megfelelő szintű védelem szavatolására a STANAG 2294²⁸ kiképzési normák alapján, illetve megfelelő szintű IED elleni védelem biztosítására a STANAG 4569/AEP-55 szabvány alapján.²⁹ A fent említett normatívakkal a kiképzés és bizonyos felszerelések révén rendelkezünk, és ezt dandárszinten bedolgozták a hatályos műveleti eljárásokba, de a kollektív ABV-védelem, illetve a NATO által előírt páncélvédettségi szinteket csak korlátozással tudjuk teljesíteni. Kérdés persze, hogy feltétlenül szükséges-e azokat teljesíteni?

A dandárnak rendelkeznie kell továbbá tüztámogató koordinációs funkciókkal annak érdekében, hogy biztosítani tudja a tüztámogatás hatásainak és rendszabályainak koordinációját, irányítását és elválasztását. A harctámogató követelmények részét képezik a légi és a légvédelmi funkciók, amelyek képesek a légvédelmi és a rakétavédelmi eszközök és alegységek alkalmazásának koordinálására közvetlen légi támogatás (CAS³⁰), légi szembenállás, légi felderítés, légi szállítás, ellenséges légvédelem lefogása (SEAD³¹) során a hadosztály műveleti területén. A nem kinetikus képességek területén a dandár rendelkezik civil-katonai együttműködési (CIMIC³²) funkciókkal annak érdekében, hogy kapcsolatot tartson a civil környezettel, elemezze a katonai műveletek hatásait a civil lakosságra, kapcsolatot tartson a befogadó nemzettel és a kormányzati szervezetekkel, valamint hogy lakossági tájékoztató központot (CPIC³³) hozzon létre.

A fenti három követelmény szintén a dandár funkcionális vezetési elemeit tárgyalja. Véleményem szerint békeidőben csak gyakorlatokon célszerű alkalmazni, informatikai háttér tekintetében viszont azt feltételezi, hogy e harctámogató képességek rendelkeznek bizonyos szintű tábori informatikai rendszerrel. Talán az MH Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ (MH CKELMK) áll a legközelebb ahhoz, hogy a meghatározott képességet biztosítani tudja.³⁴

A dandár harctámogató és harci kiszolgáló támogató alegységeinek meg kell felelniük a dandár specializációjának (pl. könnyű, közepes, nehéz, légi szállítású, hegyi stb.). Ez azt jelenti, hogy a harci platformnak megfelelő támogató alegységeket célszerű kialakítani, nem elég „csak” a manőveralegységek technikai eszközeiben, felszerelésében gondolkodni. Ez már századszinten felvet haderőtervezési kérdéseket.

SPECIFIKUS DANDÁRKÖVETELMÉNYEK

Az általános NATO-képességek követelményeken kívül a Szövetség az egyes dandártípusokra (könnyű, közepes, nehéz) kiegészítő igényeket is meghatározott. A *könnyű lövészdandárnak* (1. ábra) képesnek kell lennie vezetni, irányítani adott feladatra létrehozott (elsősorban könnyű) lövésszázlóaljokat annak érdekében, hogy teljesíteni tudja az alacsony intenzitá-

²⁸ NATO CIED Training requirements – CIED kiképzési követelmények.

²⁹ A STANAG 4569/AEP-55 szabvány a logisztikai és a könnyű páncélatú járművek személyzetének védettségi szintjét határozza meg.

³⁰ Close Air Support.

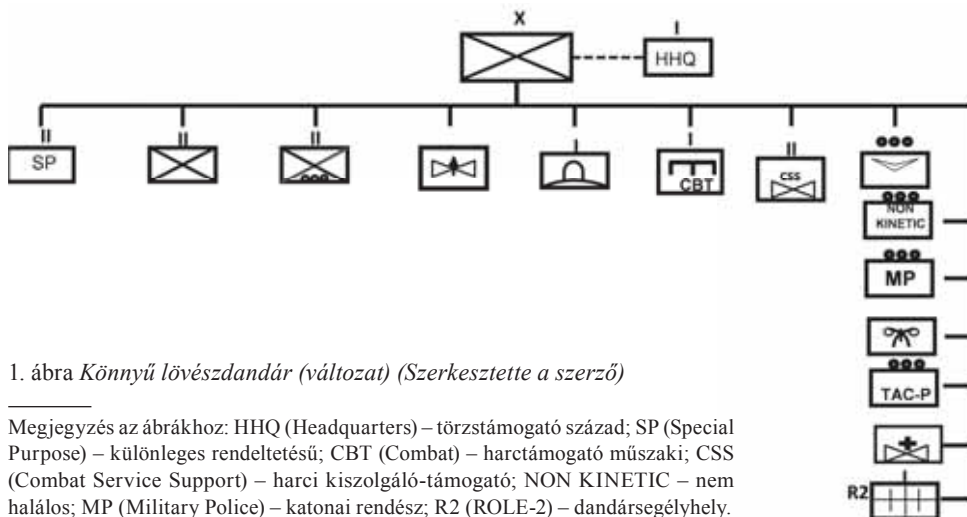
³¹ Suppression of Enemy Air Defense.

³² Civil-Military Cooperation.

³³ Civil Public Information Centre.

³⁴ Az MH CKELMK az MH Tartományi Újjáépítő Csoportban már működtetett ilyen képességet.

sú harcászati feladatokat műveleti és stratégiai mozgékonyság biztosítása érdekében.³⁵ A dandár lövész harctevékenységek és manőverek megvívására csak korlátozott tüzerővel, mozgékonyssággal és páncélvédettséggel – mint elsődleges képességekkel – képes. A szervezetszerű gyalogos lövészalagységeivel statikus szárazföldi feladatokat képes megoldani, esetleg átszegdelt terepviszonyok között is tud tevékenykedni, ahol az integrált tüzerő, a páncélvédett mozgékonyság nem szükséges (vagy nem megvalósítható), de mégis fontos a hadműveleti és a stratégiai hatékonyság biztosítása érdekében.³⁶ A könnyű lövészdandárral szemben is követelmény, hogy képes legyen tevékenykedni ABV-szennyezett területen.³⁷

1. ábra Könnyű lövészdandár (változat) (Szerkesztette a szerző)

Megjegyzés az ábrához: HHQ (Headquarters) – törzstámogató század; SP (Special Purpose) – különleges rendeltetésű; CBT (Combat) – harctámogató műszaki; CSS (Combat Service Support) – harci kiszolgáló-támogató; NON KINETIC – nem halálos; MP (Military Police) – katonai rendész; R2 (ROLE-2) – dandársegélyhely.

A Magyar Honvédség jelenlegi lövészdandárjai a NATO-osztályozás szerint *közepes lövészdandárnak* (Infantry Brigade – Medium) minősülnek (2. ábra). A dandárnak képesnek kell lennie *vezetni, irányítani az alárendelt lövészzászlóaljakat (elsősorban közepeseket)*³⁸ szárazföldi harcászati feladatok végrehajtása, a szemben álló fél legyőzése, a műveleti és a harctéri mozgékonyság biztosítása érdekében. A közepes lövészdandárnak olyan képességekkel kell rendelkeznie, hogy képes legyen a mobil lövész harctevékenységek és manőverek széles skálájának végrehajtására, korlátozott harcképességgel és manőverezőképeséggel, átszegdelt terepviszonyok között és korlátozással a könnyű páncéltörő fegyverek elleni harcban.

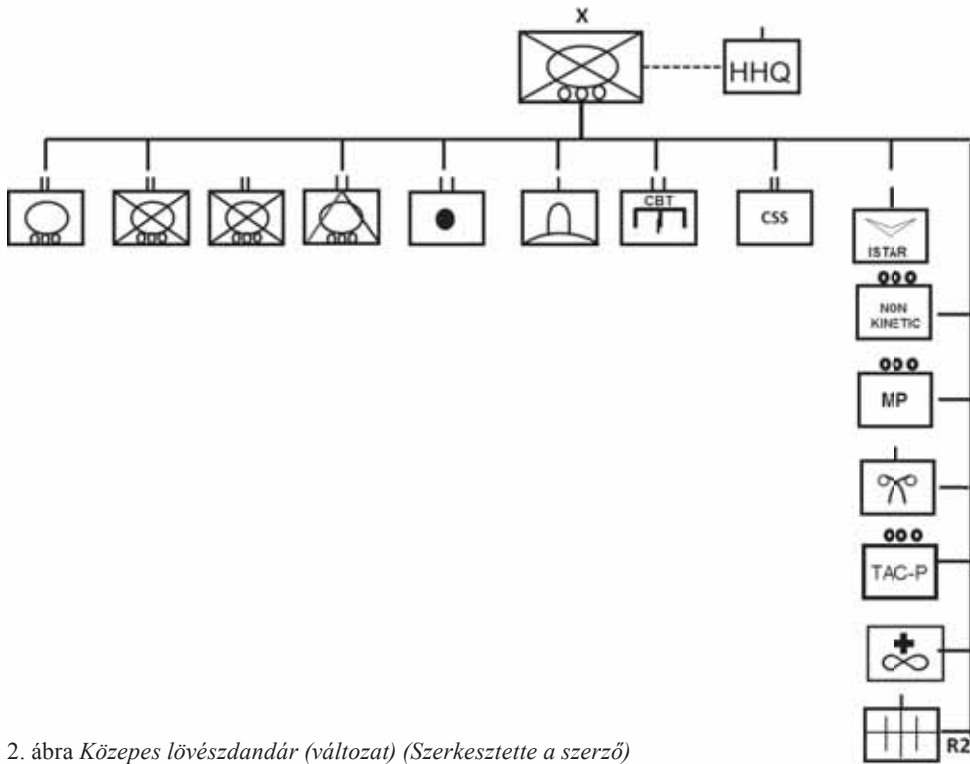
A dandár gyorsleépítési, visszatelepítési képességét és rugalmasságát kihasználva képes a nehéz erők támogatására mozgékonyssággal, a könnyű erők támogatására pedig tüzerővel és páncélvédettséggel.

³⁵ Szenes Zoltán ny. vezérezredes szerint a 2002–2003. évi védelmi felülvizsgálat során ez a feladatrendszer volt megcélözva az egész MH részére – a kormány által elfogadottan. Lásd Szenes Zoltán: Magyar haderő-átalakítás a NATO-tagság idején. Nemzet és Biztonság, III. évf. 2009. április, 37–42. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/szenes_zoltan-magyar_hader_atalakitas_a_nato_tagsag_idejen.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 14.)

³⁶ A honvédelmi dandár hosszú távú fejlesztésénél e képességekötvetelményeket célszerű figyelembe venni. Véleményem szerint az MH 2. Különleges Ezred továbbfejlesztésével el lehetne érni ezt a képességet.

³⁷ Ez komoly egyéni és kollektív ABV-védelmet jelent.

³⁸ A közepes lövészzászlóaljat leginkább a 4. ábrán bemutatott zászlóalj érzékelteti.

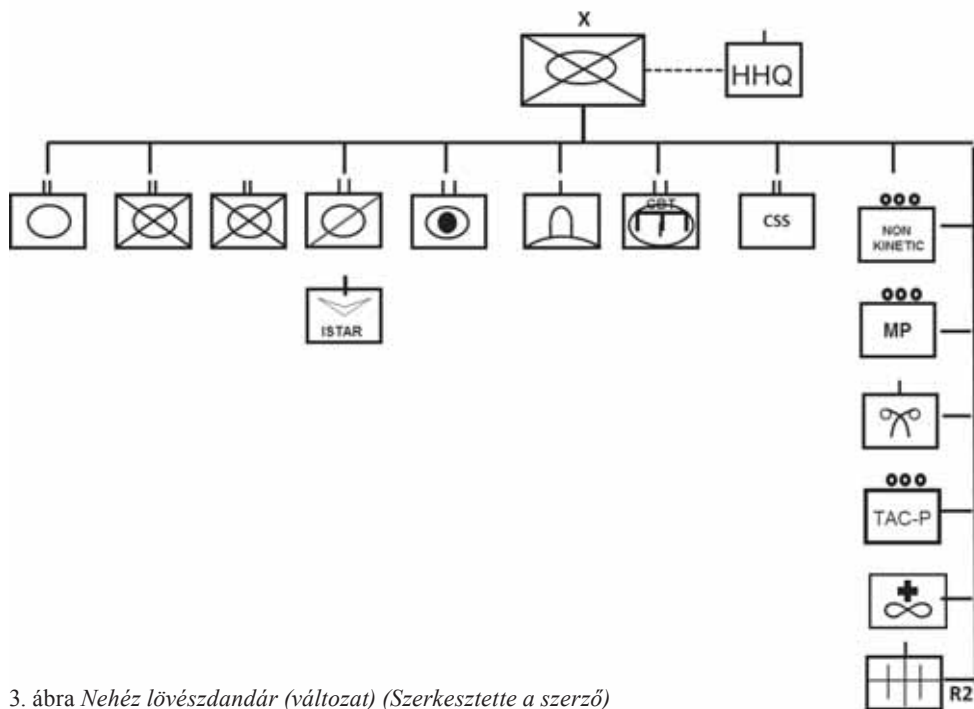

2. ábra Közepes lövészdandár (változat) (Szerkesztette a szerző)

Összességében a közepes dandár egy olyan összefegyvernemi dandárt takar, amely páncélozott szállító platformra tervezett, és megfelelő harctámogató és harci kiszolgáló-támogató erővel rendelkezik. A jelenleg meglévő két zászlóaljharccsoportot e képességekvetelmények alapján alakították ki. *Véleményem szerint a könnyű és a nehéz erők integrációjával a dandár tartalmazhat könnyű, közepes és esetlegesen nehéz zászlóaljakat is.* A jelenleg meglévő zászlóaljharccsoportok harctámogató, logisztikai, vezetési és irányítási képességei valójában csak komoly nemzeti korlátozásokkal feleltethetők meg e követelményeknek.

A NATO Magyarország számára megfogalmazott új igényei alapján a *nehéz lövészdandár* (Infantry Brigade – Heavy) (3. ábra) speciális képességei is csak kevésbé térnek el a típus lövészdandár részére meghatározottaktól, mert először ennél a kategóriánál is az általános követelményeket kell elérni. A dandárnak ugyanakkor képesnek kell lennie vezetni, irányítani a feladatra létrehozott – elsősorban nehéz – lövészzászlóaljakat annak érdekében, hogy *magas intenzitású szárazföldi harcászati feladatokat tudjon megoldani, határozott csapásokkal és manőverekkel, az ellenség tűzcsapásai alatt, átszegdelt terepen legyőzze a szemben álló felet. Elsődlegesen képes magas intenzitású és döntő harctevékenység megvívására, az erők megóvása mellett, a mozgás- és a cselekvési szabadság megőrzésével, korlátozott harcképességgel, átszegdelt terepviszonyok között. Ezenfelül képes támogatni a harcokocsicsapatokat a szervezetszerű aleggységeinek páncélvédettségével, sebességével és tüztámogatásával.*

Összességében ez egy olyan összefegyvernemi dandárt takar, amely gyalogsági harcjárműplatformra tervezett, a megfelelő harctámogató és harci kiszolgáló-támogató erővel. *Figyelembe véve a könnyű és a nehéz erők integrációjának a koncepcióját, a dandár tartalmazhat nehéz és közepes zászlóaljakat is.* Tekintettel arra, hogy a 2004–2005-ben

3. ábra Nehéz lövészdandár (változat) (Szerkesztette a szerző)

végrehajtott átszervezések miatt a Magyar Honvédség nehéz képességének nagy részét leépítették, ha egy ilyen nehézdandár NATO-felajánlásnak kívánunk megfelelni, az még egy 10 éves fejlesztési időszak alatt is rendkívüli pénzügyi háttérrel igényelne.³⁹

KÉPESSÉGHÁNYOK ÉS KORLÁTOZÁSOK

A szövetségi irodalom szerint *nem tekinthető képességihiánynak* az, ha a kötelékek többségét modulrendszerben állítják össze, így a felajánlott kötelékek a békeidőszakban nem léteznek a felajánlásnak megfelelő formában. A nem állandó kötelékek alkalmazása természetesen kevésbé szerencsés – a fejlett haderőkben állandó dandárharcsoport-struktúra működik –, viszont ez nem jelent képességkorlátozást abban az esetben, ha a kötelékek összekovácsolása az alkalmazásukat megelőzően megfelelő módon megtörténik.

A beszerzendő rendszerek pontos ismerete nélkül nem látható az sem, hogy milyen mértékű szervezeti változtatás szükséges a kötelékek állománytábláiban (például kezelőszemélyzet vagy logisztikai támogató képességek) az új eszközök rendszeresítése kapcsán, és hogy milyen infrastrukturális háttér kiépítése szükséges (például a jelenleginél nagyobb teljesítményű tábori elektromos hálózat). Ezek olyan előre látható célok, amelyek megvalósítására fel kell készülni, de *hiányként vagy korlátozásként* jelennek meg, ha a humán és az anyagi feltételek teljesítése csak fegyverrendszerek beszerzése után valósul meg.

³⁹ A 2000-es évek elején a NATO-ban általános trend volt a haderők „könnyítése”, amely koncepció csak Fallúdzsa (2004. október) visszafoglalása után kezdett megváltozni. Lásd Szenes: i. m.

Két kategóriát határoztak meg arra az esetre, ha a kért képességek valamilyen mértékben nem teljesülnek.

Képességihiány. Egyértelmű képességihiánynak tekintjük azt, amikor egy képesség megköveteli egy specifikus eszközrendszer meglétét, de a kötelék nem rendelkezik vele. Hiánynak tekintjük azt is, amikor olyan tevékenységeket és eljárásokat említ a NATO-előírás, amelyeket az MH nem hajt végre törvényi/jogi szabályozás miatt, vagy mert alapvetően idegen az MH felépítésétől és feladatrendszerétől (például az ABV-laboratóriumok esetében hajó fedélzetén települve a vegyifegyver-tilalmi egyezményvel kapcsolatos műveletek támogatása). Ezek a képességihiányok általában jogi háttérrel érintő változtatással, majd azt követően eszközbeszerzéssel, szervezeti és feladatrendszerrel kapcsolatos módosításokkal szüntethetők meg.

Korlátozott képesség. Korlátozásnak tekintjük azt az esetet, amikor a kötelék eszközrendszere biztosít egy előírt vagy ahhoz nagyon hasonló funkciót, de az nem kompatibilis a NATO-rendszerekkel, vagy a köteléken belül lévő modulelemek rendszereivel. Korlátozásként értékeljük azt az esetet is, amikor a kötelék egy képességkövetelménynek csak nagyon kis szegmensét képes kielégíteni.

A nem halálos eszközök alkalmazásának képessége például számos eszközt foglalhat magába. Az a kötelék, amelyik vaklőszerrel is el van ellátva, képes nem halálos eszköz alkalmazására, de csak korlátozással, mert nem használhat például fizikai kényszerítő vagy tömegoszlató eszközöket. Hasonlóan, az a felderítőcsoport, amelyik csak hagyományos távcsövekkel és rádiókkal van felszerelve, lényegében képes optikai felderítés/figyelés folytatására, de csak korlátozással, mivel éjjellátók és hőkamerák alkalmazása nélkül korlátozott látási viszonyok esetén felderítőképesége a nullához közelít. Biztonságos (védett) rádiókapcsolat nélkül pedig képtelen az információk időben történő jelentésére, így az *összesített felderítőképesége korlátozott*.

Ezekben az esetekben tehát a képesség megvalósul, de határfoka nem egyenletes, nem kiszámítható. Egyrészt nagyban függ a végrehajtó állomány egyéni képességeitől és összekovácsoltságától, hiszen a kompatibilitás megteremtése és az adatok értelmezése folyamatosan pluszterhet jelent az állománynak. Másrészt *korlátozó tényezők fakadhatnak a műveleti környezet hatásaiból* is, hiszen egy alapvetően más földrajzi-éghajlati régióban, komplex, gyorsan változó hadműveleti környezetben feladatot végrehajtó kötelék képességeit csökkenti, ha csak több évtizedes technikát vagy eljárásrendet tud alkalmazni, amelyet más jellegű feladatokhoz dolgoztak ki.

A korlátozott képességek megszüntetésének módszerei mindenképpen mélyebb elemzést igényelnek. Szerencsés esetben lehetővé válik kiképzéssel vagy eljárások megváltoztatásával a meglévő képességet fejleszteni és kompatibilissé tenni a NATO által megkövetelt képességgel. Ennek a lehetőségeit azonban az elmúlt évtizedben – legalábbis a szárazföldi erők vonatkozásában – már teljesen kimerítettük. Szélesebb feladatköröket érintően viszont nem kerülhető el a költségesebb eszközök és rendszerek beszerzése. A jelenleg fennálló képességihiányok és korlátozások megjelenítése tehát jó alapja lehet a folyamatban lévő fejlesztések követésének és a jövőbeni fejlesztések beindításának.⁴⁰ A jelenleg célként kitűzött zászlóaljharccsoport jó alapot szolgálhat a dandárképeségek eléréséhez 2026-ig, de ez nagy kihívás.

⁴⁰ Műveleti képességkövetelmények a Magyar Honvédség felajánlott erőinek alkalmazására (utasítástervezet).

A LÖVÉSZDANDÁR ERŐK TERVEZÉSI KÉRDÉSEI

A dandárok lehetséges feladatrendszerét a vonatkozó törvényekből, stratégiákból, az MH lehetséges alkalmazási forgatókönyveiből és az ország fegyveres védelmi tervéből lehet kibontani:

- országvédelem keretében, együttműködve más összefegyvernemi, fegyvernemi és területvédelmi kötelékekkel, egy-két harcászati irány korlátozott idejű lezárása – kedvező légi helyzet, légi fölény esetén – maximum hadosztályszintű ellenség ellen a szövetség készenléti erőinek beérkezéséig; egy ilyen forgatókönyv akkor lenne elképzelhető, ha egy NATO elleni támadás részeként Magyarországot érné nem főirányból érkező támadás;
- szövetséges alárendeltségben, önállóan vagy egy magasabb szintű kötelék részeként – Magyarország területén kívül – szélsőséges éghajlati (sivatagi és kontinentális hideg) és terepviszonyok között, napszaktól függetlenül, a műveletek teljes spektrumában, változó intenzitású harctevékenység végrehajtása többnemzeti dandár részeként, harcászati szintű, legfeljebb *zászlóalj nagyságú integrált nemzeti kötelékkel, szövetségi támogatás esetén*;
- válságreakáló és béketámogató műveletekben történő részvétel egyidejűleg legfeljebb három hadszíntéren, maximum zászlóaljerővel;
- más szövetséges tagállam alegységeivel, egységeivel történő együttműködés az átalárendelt kötelékek integrálására, műveleteinek összehangolására, megfelelő vezetési struktúra kialakítása esetén azok irányítására;
- békeállapotban és különleges jogrend elrendelése esetén a rendvédelmi szervek támogatása, vagy velük együttműködve részvétel egyéb feladatokban (határbiztosítás, katasztrófavédelem, kritikus infrastruktúra őrzés-védelme, tömegkezelési feladatok, terrorelhárítási tevékenység, kutatás-átvizsgálás stb.).

A feladatokat tovább lehet bontani, de a fent említett feladatrendszer alapvetően meghatározza a dandárok szervezetét, a logisztikát és a híradást. Úgy tűnik, hogy a Magyar Honvédségben sokszor csak akkor kerülnek felszínre a problémák, amikor azok egy nemzetközi felajánláshoz kapcsolódnak. *Nem szabad azonban elfelejteni, hogy az MH feladata elsősorban az ország fegyveres védelme, amelyet az Alaptörvény és a honvédelmi törvény világosan megfogalmaz!*

Véleményem szerint ez az alapvetés azt jelenti, hogy a Szövetség részére olyan felajánlásokat célszerű tenni, amelyek a fenti alaprendeltetés maradéktalan teljesítése mellett hozzájárulnak az Észak-atlanti Szerződés 3. cikke által meghatározott feladatokhoz is.⁴¹

Az elmúlt tíz évben a kitűzött cél az volt, hogy közepes dandárképeséget hozzunk létre. Ennek szellemében a felajánlásban a zászlóaljharccsoportok úgynevezett *dandárplatformokként* szerepeltek (Motorized Infantry Brigade Platform), amelyek képességeinek összeadása biztosíthatja egy közepes dandárképeség létrehozását. Ennek érdekében több milliárd forintos fejlesztés valósult meg, és ennek bázisán javasolt hozzákezdeni a nehéz képesség fejlesztéséhez. A zászlóaljharccsoportok azonban csak korlátozásokkal érték el a teljes műveleti készenlélet, főleg a harctámogatás és a logisztika területein (ISTAR, műszaki,

⁴¹ A NATO-szerződésben megfogalmazottak szerint: „A jelen Szerződésben kitűzött célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján, fenntartják és fejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben.” http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (Letöltés időpontja: 2017. 03. 21.)

vezetés-irányítás és informatika, telepíthető logisztika) vannak hiányosságok, amelyek megszüntetése az alkalmazhatóság kritikus feltétele. Ezzel párhuzamosan – megfelelő források esetén – lehetséges lenne a meglévő képességek bázisán *egy nehézdandár feltételeinek a megteremtése*, vagy a teljes készenlét elérése után egy teljes platformcsere is.

A nehézdandár létrehozása azonban sokkal nagyobb fejlesztési költségeket igényel, mint a könnyű vagy a közepes lövészdandár, korlátozottabbá válik az úszóképesség, ami növeli a műszaki igényt, és gondot okozhat a hazai terep- és műtárgyak teherbírása is.

Fontos kérdés lehet a védelempolitika szempontjából, hogy mennyibe kerülhet egy nehéz dandár kialakítása. Mivel a Zrínyi 2026 program részletei még nem ismertek, ezért csak közelítő összegekkel számolhatunk. Példaképpen egy olyan nehézdandártípust választunk, amelynek manőveralegységei körülbelül⁴² 40 harckocsival (16–20 millió USD/db), 200 gyalogsági harcjárművel (3–10 millió USD/db),⁴³ 100 speciális harcjárművel (4–6 millió USD/db), illetve legalább 300 darab, különböző teher és személyszállító járművel rendelkeznek.⁴⁴

A közepes dandár alapja továbbra is a rendszeresített BTR harcjárműcsalád maradna, amelynek a fenntartása az árak és a beszerzés nehézségei miatt jelenleg vetekednek egy nehéz alegységével (pl. a BTR-hez egy gumi 1 millió forintba kerül). Egy viszonylag modern páncélozott szállító jármű ára 0,5–2 millió USD között van. Ehhez még hozzá kell venni a katonáknak a platform által meghatározott egyéni felszerelését, a híradó és az informatikai eszközöket, a fenntartási anyagokat, a képességeket és a kiképzést. A matematikát a szakemberekre bízom, de a horribilis számok ne tévesszenek meg senkit!⁴⁵ Fontos megjegyezni, hogy tízéves programról beszélünk, illetve megfelelő szerződésekkel hazai munkahelyeket teremthetünk, ami már középtávon is jelentősen csökkentheti a befektetett összeget.⁴⁶

A Kárpát-medence nem az európai szárazföldi hadszíntér hagyományos értelemben vett fő iránya (az inkább a német–lengyel síkság), így más földrajzi viszonyoknak kell megfelelni. Kérdésként merül fel az is, hogy egy esetleges katonai konfliktus vagy korlátozott célú háború esetén a vesztesépgótlás honnan biztosítható? A mi viszonyaink között a nemzeti érdekeknek megfelelően *egy úszóképes, közepes dandár felelne meg vegyes (láncaltpas/kerekes) platformon, a V4 közös gyártásában*. Fontos kérdés persze az is, hogyan lehetne egy ilyen típusú dandárfejlesztés esetén a NATO-igényeket és a nemzeti lehetőségeket harmonizálni.

Milyen platform lenne a legjobb a Magyar Honvédségnek?

Egy platform kiválasztása azért lényeges, mert ehhez kell majd meghatározni a dandár szervezetét, kiképzését, doktrinális hátterét, még a különböző programokban prioritásként meghatározott egyéni katonai felszerelést is.⁴⁷

⁴² Az orosz eszközöket politikai megfontolások miatt nem vettem számításba.

⁴³ A gumikerekes technikai eszközök kb. 1/3-dal olcsóbbak, de a gyengébb manőverezőképességük miatt nem biztos, hogy megfelelő választás lenne.

⁴⁴ Az árak 2009-esek, és új eszközökre vonatkoznak. http://nation-creation.wikia.com/wiki/Modern_Day_Military_Pricing_List (Letöltés időpontja: 2017. 04. 24.)

⁴⁵ Egy modern harcászati repülőgép darabja minden kiegészítő nélkül 100 millió USD körül van.

⁴⁶ Fontos megvizsgálni, hogy a magyar hadiipar mely szegmense milyen formában lenne képes támogatni a haderőfejlesztést.

⁴⁷ Afganisztánban kiderült, hogy a rendszeresített német sisakok nem kompatibilisek az amerikai MRAP járművek fülhallgatóival, ezért a sisakokat nem lehetett csatlakoztatni.

Az elmúlt években több javaslat született a jelenleg rendszerben lévő BTR–80/BTR–80A harcjárművek leváltására. A lánctalpas eszközre történő váltás ellen mindig az üzemeltetés nagyobb költségei szóltak, ugyanakkor megfelelő gumikerekes eszközök vagy nem voltak a palettán, vagy pedig megfizethetetlenek bizonyultak. Több esetben felmerült amerikai eszközök rendszeresítése, ami ellen azonban a fenntartáshoz szükséges külön logisztikai rendszer kiépítésének költségei szóltak, mert az amerikai normák teljesen mások. Ugyanakkor a BTR-platform a különböző békefenntartó műveletekben sem volt sikeres: Irakban és Afganisztánban a páncélvédettség gyengesége, a Balkánon pedig a manőverezőképesség korlátai miatt. Az ukrajnai válság egy újabb ellenargumentumot hozott: a BTR-platform azért is nehezen fenntartható, mert az alkatrészek ára megtízszereződött.

Új platform beszerzésénél a legfontosabb alapvetés *a beszerzés ára mellett a fenntarthatóság*: a környékünkön melyik eszköz a legelterjedtebb, a legkönnyebben fejleszthető és fenntartható, akár a nemzeti hadiipar fejlesztésével, akár többnemzeti relációban. Ha reálisak akarunk lenni, akkor vagy valamelyik nagyobb ország régebbi típusú eszközeinek a megvásárlásával (német, olasz, svéd, finn), vagy kisebb országok összefogásával (például V4/Lengyelország) tudunk előrelépni. A platform meghatározza például azt is, hogy adott esetben szükséges-e külön páncéltörő és légvédelmi képességeket kialakítani, hiszen vannak olyan platformok, amelyek rendelkeznek ilyen képességekkel. Nem biztos, hogy a költségvetésünk megengedi egy 20. századi platform rendszeresítését, ezért *célszerű megvizsgálni modern, de nem a legújabb generációs eszközök esetleges beszerzését*. Mivel egyelőre úgy tűnik, hogy a BTR továbbra is a Magyar Honvédség alapvető eszköze marad, ezért ezeknek az eszközöknek a rendszerben tartása mellett javasolt *további képességek fejlesztése/kialakítása*. Mielőtt előnyben részesítenénk valamelyik platformot, komoly elemzést, piackutatást szükséges végezni, hiszen ez a beszerzés meghatározhatja az MH elkövetkezendő 20-30 évét.

Hány dandár szükséges a képesség eléréséhez, és milyen feladatrendszerrel? Ha az ambíciószintet a NATO-felajánláshoz egy dandárban határozzuk meg, akkor az azt feltételezi, hogy legalább két dandár áll rendelkezésre, természetesen nem békeállapotban, hanem megfelelő készenlétfokozás és feltöltés után. Azt azonban meg kell vizsgálni, hogy elbír-e az ország védelmi költségvetése két teljesen felszerelt, 30 napos anyagi készlettel rendelkező dandárt.⁴⁸ A fenyegetettség mértékében kell megtervezni, hogy ezek az egységek milyen arányban legyenek békében meglévő vagy önkéntes tartalékos alakulatok. Az önkéntes műveleti tartalékos rendszer – különböző okok miatt – nem tudja biztosítani modern fegyverzeti rendszerekkel felszerelt alegységek rövid időn belüli mozgósítását, ami országvédelmi és NATO-szempontról egyaránt fontos követelmény.

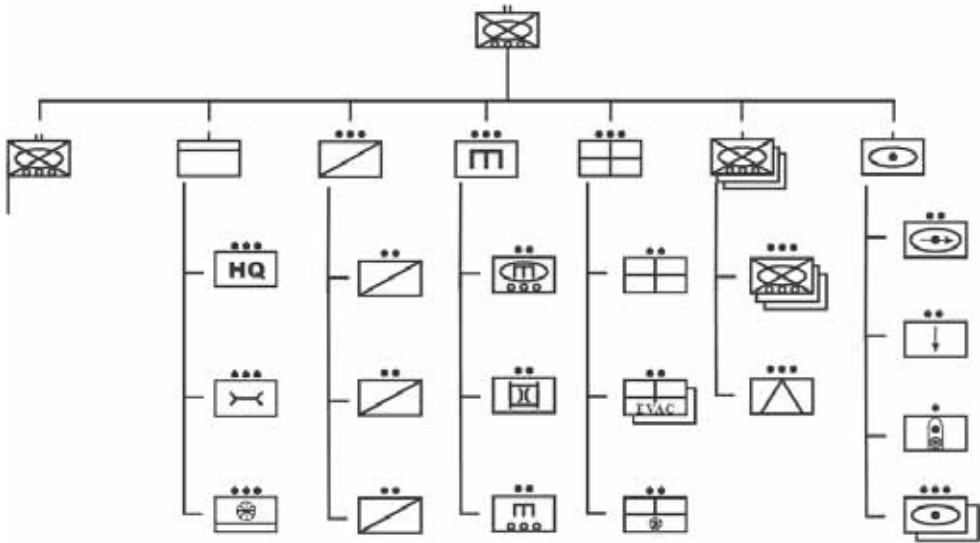
A képesség eléréséhez elsődlegesen *legalább két telepíthető dandárparancsnokságot* javasolt kialakítani, amelyek képesek integrálni bármely magyar vagy nemzetközi alegységet. A jelenlegi dandártörzsek idejük jelentős részében a napi életet biztosító, adminisztratív funkciójú helyőrség-támogató parancsnokságokként működnek, műveleti feladataikra csak részben tudnak felkészülni. Ezért a gyakorlati tapasztalatok szerint két dandárparancsnokság igazából csak egy – minden követelménynek megfelelő – dandár vezető szervet tud kiállítani. A másik dandárparancsnokságot az MH ÖHP adhatná, hiszen képes lenne kiállítani egy NATO-követelménynek megfelelő dandárparancsnokságot. A dandárok béke

⁴⁸ Deák János vezérezredes, volt vezérkari főnök előadásában (2017) megemlítette, hogy a szovjetek nem voltak elégedettek az ezred-dandár átszervezéssel, hiszen az „M” alegységek miatt egy dandár gyengébb harcképességet képviselt, mint egy szovjet gárdaezred. Ha a dandár(ok) nagy része ismét „M” lenne, akkor nem érnék el a kitűzött célt.

alárendeltségében lévő zászlóaljokat – vagy esetlegesen ezredeket – célszerű a jelenlegi elhelyezkedésüknek megfelelően *egy közepes és egy nehéz alapon* szervezett csoportosításra bontani, amelyeket viszont bármely kijelölt dandártörzs – adott esetben nemzetközi is – képes vezetni és irányítani. A honvédelmi dandár tekintetében jelentős korlátozásokkal lehet a feladatrendszer meghatározni (gépkocsizólövész-képesség), a telepíthetőséget csak az országhatáron belül a nemzetgazdasági erőforrások biztosításával célszerű megtervezni.

A jelenlegi harctámogató alegységek elhelyezkedését célszerű újragondolni, hiszen az MH 5. Bocskai István Lövészdandár nem rendelkezik harckocsi-, tűztámogató és páncéltörő képességgel, az MH 25. Klapka György Lövészdandár pedig felderítő- és műszaki képességgel. A többi meghatározott képesség (légvédelmirakéta-, ABV-, CIMIC-, MP- stb. képesség) maradhat modulrendszerben, de a szaktiszteket (részlegeket) meg kell jeleníteni a dandártörzsben. Ezzel együtt évente dandártörzsenként legalább két törzsvezetési gyakorlás vagy gyakorlat, valamint legalább egy harcászati gyakorlat végrehajtása nélkülözhetetlen lenne, amelyekből az egyiket már multinacionális keretben kellene végrehajtani.

Modularitás

4. ábra A 2003-ban NATO OPEVAL gyakorlaton harckész minősítést szerzett 62/1. lövész zászlóalj felépítése (Szerkesztette a szerző)

2004 óta gyakorlatilag megszűntek az egy helyőrségben lévő összhaderőnemi alakulatok. Ennek egyetlen előnye, hogy a szakkiképzéseket koncentráltan lehet végrehajtani, de mivel a szükségesnél kevesebb összefegyvernemi/összhaderőnemi gyakorlatra kerül sor, az összekovácsoltság nem mindig éri el azt a szintet, amelyet egy telepíthető képesség megkövetelne. A logisztikai ellátás problémái gyakorlatilag az elmúlt 10 év összes készenléti felajánlásánál előjöttek.⁴⁹ Ezért azt gondolom, hogy a jelenlegi harctámogató erők fenntartása mellett –

⁴⁹ Az NRF-5, NRF-8, NRF-10 és a V4 EUBG készenléti szolgálatokban – személyes tapasztalataim szerint – állandó logisztikai problémákkal küzdöttünk, pedig az NRF erői egy dandárképesség töredékei voltak!

amelyek biztosítani tudják a dandárközvetlen képességeket – a zászlóaljak szervezetében vissza kell állítani e képességeket, amelyek 2004-ig léteztek, és megfeleltek a NATO képességkövetelményeinek, leszámítva a táborig vezető és az irányítás rendszerét.

Vezetés és irányítás

A vezetés-irányítás, a híradás és az informatika *alapjaiban határozza* meg a dandárképességet, hiszen egyrészt a NATO képességkövetelményeiben vaskosan megjelenik, másrészt egy dandár harctevékenységi területen vagy felelősségi területen már nem lehet a magyar erőket a régi rendszer szerinti elvek alapján alkalmazni. A doktrínáinkban a dandár vezetését és irányítását *fő harcálláspont, mögöttes harcálláspont* üzemeltetésével, illetve *mozgó vezetési csoport* alkalmazásával tervezzük végrehajtani.⁵⁰

1. táblázat *A dandár vezetése és irányítása (változat) (Szerkesztette a szerző)*

Megnevezés	Jellege	Települ	Funkció
Fő harcálláspont (FH)	Harcászati tervező, vezető	Katonai/civil objektumban, táborig elhelyezésben	Elsődleges operatív vezetési pont, harc tervezése, vezetése
Mozgó vezetési csoport			
Mögöttes harcálláspont (MH)	Harcászati támogató	Katonai/civil objektumban, táborig elhelyezésben	Másodlagos operatív vezetési pont, támogatás tervezése, vezetése, az FH tartaléka
Mozgó vezetési csoport	Harcvezető	Páncélcsoport	Operatív vezetési pont

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a dandárnak rendelkeznie kell *két teljesen telepíthető, legalább 70 fő munkafeltételeit biztosító (az őrzésvédelemmel nem számolva) vezetési ponttal*. Sajnos a doktrínák nem tárgyalják a harcvezetés funkcióit, azt, hogy a vezetési pontoknak hogyan és mikor kell települniük/áttelepülniük úgy, hogy a vezetés folyamatossága megmaradjon. Saját tapasztalatom alapján a dandár- és a zászlóalj-parancsnokságot kell először megfeleltetni a követelményeknek, hogy rendelkezzenek mindazokkal a technikai feltételekkel (minősített C3I), amelyek biztosítják bármilyen alegység integrációját, vezetését és irányítását.

Fontos kérdés még a dandártörzsek felépítése. A törzseket jelenleg NATO-struktúra alapján (G1–G7) alakították ki, de munkájuk nagy részét a „helyőrségi ügyek” teszik ki. Ha tovább akarunk lépni a *műveleti dandár(ok)* kialakításában, akkor a dandártörzseket részben mentesíteni kellene ezektől a feladatoktól.

⁵⁰ Az Ált/216-ból valahogy kimaradt a mozgó vezetési csoport. MH Törzsszolgálati Szabályzat, Ált/216, 2015.

Fenntarthatóság

A feladatrendszer meghatározza a szükséges logisztikai biztosítást, a harcanyaglépcsőzés és -utánpótlás kérdéseit is. Az elmúlt évtizedben a felajánlott készenléti erőknél (maximum egy ZHCS) úgynevezett „pool”-lal számoltak. Ez azt jelentette, hogy aki előbb megy, az viszi az egészet, illetve központi tárolási – úgynevezett „KT” utalványokkal – „papíroztuk” le a hiányzó anyagmennyiséget. Azt gondolom, hogy az MH műveleti igényeit egy valóban rendelkezésre álló „pool” le tudná fedni, ha az anyagi-technikai készletek részletesen, a különböző felajánlások és feladatok függvényében lennének lépcsőzve és elosztva, valamint ott történne a tárolásuk, ahonnan biztosítani tudják a fenntarthatóságot. *A felajánlott dandár mögé – vagy annak szervezetében – olyan robusztus kiszolgáló-támogató erőt kell szervezni, amely biztosítani tudja a készenléti időn belüli telepítést.*⁵¹ Ha nehézdandár-fejlesztésbe fogunk, akkor a szállítási igény – a lánctalpas technika miatt – megsokszorozódik. A stratégiai légi szállítás egy telepíthető dandár esetében nem releváns, hiszen ilyen robusztus erő telepítésénél legfeljebb az előkészítő-felderítő részleg telepítésével szükséges számolni, a főerők mozgatása vasúton, „lábon” vagy tengeri úton történne.

Kiképzés és doktrinális háttér

A jelenlegi kiképzési rendszerben a dandárok kiképzése alapvetően az alegységek kiképzésének a tervezésére és a koordinálására, továbbá nemzetközi, számítógéppel támogatott törzsgyakorlásokra (gyakorlatok végrehajtására) korlátozódik. Az elmúlt 15 évben az összes dandárszintű harcászati gyakorlaton a dandártörzsek legfeljebb gyakorlatvezetőségként szerepeltek.⁵²

Ha marad a jelenlegi modulrendszer, akkor javasolom áttekinteni, hogy az összefegyvernemi/összhaderőnemi kiképzés megfelelő szintjének eléréséhez milyen és mennyi kiképzés és gyakorlat szükséges. Mivel a legtöbb hiányosság a harctámogató és a harci kiszolgáló-támogató képességeknél van, figyelembe kell venni, hogy új technikai eszközök rendszeresítése esetén a kiképzés akár több évet is igénybe vehet. *Egy esetleges új platform esetén – a tisztképzést is figyelembe véve – nyugodtan számolhatunk egy négyéves rendszeresítési időszakkal.* Új fegyverrendszer rendszeresítése esetén arra is kell gondolnunk, hogy a meglévő szabályzatainkat is át kell dolgozni, hiszen nem biztos, hogy a maiak megfelelőek lesznek. A kiképzés és a doktrinális háttér szempontjából – és anyagi szempontból is – a lépcsőzetes átfegyverzés a célszerűbb, illetve a jelenlegi fegyverrendszerek rendszerben tartása akár kiképzési céllal, akár a honvédelmi kötelekek felszerelése céljából továbbra is fontos feladat marad.⁵³

⁵¹ Nagyon jó kezdeményezés az MH Logisztikai Központ által fejlesztés alatt álló telepíthető tábor, de ehhez tábori telepítő-alegység felállítása is szükséges. Nem beszélve a Nemzeti Támogató Elemről, amelynek hazai körülmények között is gyakorolnia kellene a dandárok kiszolgálását, például harcászati gyakorlatok keretében.

⁵² Ezzel az állítással természetesen lehet vitatkozni, de nem volt olyan gyakorlat, ahol a dandár vezetett volna több összefegyvernemi alegységet a vezetési pontok teljes telepítésével és működtetésével. Saját tapasztalatom, hogy még zászlóaljharcosparton belül is szétosztják a modulokat, így a zászlóaljtrzs sem tud igazán gyakorolni.

⁵³ Szlovénia először egy szakaszt fegyverzett át teljesen, a parancsnoki állományt átképeztették, megteremtették a képzés feltételeit. A következő évben a század-, majd a zászlóaljbambiciót teljesítették. (Csak elvben jó példa, hiszen nagyon kicsi haderőről beszélünk.)

Nemzetközi felajánlások versus országvédelem

A 2000-es évek elején a NATO az akkori biztonsági helyzetértékelések alapján a könnyű, válságreakgáló műveletekre jobban alkalmazható – véleményem szerint inkább az olcsóbb – képességek megtartását és a nehéz, támadó jellegű képességek leépítését támogatta. Illogikus módon felszámolták a szövetséges erők valóban gyorsreakgálású szárazföldi komponensét (AMF-L⁵⁴), amelyben Magyarország is részt vett egy felajánlott harccsoporttal, és megkezdték az NRF-konceptió alkalmazását.⁵⁵ Sajnos Magyarország is elindult ezen az úton, és a haderőreform keretében felszámolták a „nehéznek” vélt képességeket. A beígért platformcsere, a tüztámogató, a felderítő- és egyéb rendszerek megújítása költségvetési források hiányában elmaradt, a NATO-felajánlások azonban alig változtak: a dandár ambíciószint maradt, csak a határidőket toltuk folyamatosan. Jó lenne, ha az elért fejlesztési eredményeket tovább tudnánk vinni, hogy ne kelljen a dandárképesség fejlesztését teljesen üres lapról kezdeni.

2011–2012-ben átdolgozták az *Ország fegyveres védelmi tervét* (OFVT). A dokumentumban megfogalmazott *szükséges haderő* részét képezték a NATO számára felajánlott képességek is, viszont *a haderőfejlesztésben nem az OFVT volt az iránymutató*. Azt gondolom, hogy a jövőben az ország fegyveres védelmi képességeinek fejlesztésénél a közvetlen országvédelmet is prioritásként kell kezelni.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Magyar Honvédség elsődleges feladata az ország fegyveres védelme, amihez a szükséges képességek meglétére a Szövetség is kötelez minket. Ahogy a politikai vezetés meghatározza, hogy milyen ambíciószinttel szeretnénk részt venni a nemzetközi szerepvállalásokban, úgy kell a katonai szakembereknek a képességek fejlesztését tervezni. Véleményem szerint nem szabad elfelejteni az elmúlt évek eredményeit, a fenntarthatóságot, a sajátos nemzeti viszonyokat, illetve az erőforrások józan megtervezését. A dandárképesség elérése – mint haderőfejlesztési cél – rámutat arra a tényre, hogy a többi alrendszerünkbe is bele kell „nyúlni”, mert önállóan vizsgálva nem tudjuk az „átfogó megközelítés” elvet érvényesíteni a kívánt végcél elérése érdekében.

A nehézdandár-képesség kialakításához a cél, a cél eléréséhez vezető út, illetve annak fedezete jelenleg nincs összhangban. A megkezdett dandárképesség további fejlesztéséhez szükséges forrásokat még nem lehet tisztán látni, mellette pedig vannak még egyéb képességfejlesztési céljaink is, nem beszélve a fenntartással kapcsolatos igényekről. Tovább árnyalja az erőforrásképet a bér jellegű kiadások aránya, hiszen a versenyképességet fenn kell tartanunk, hogy a meglévő kiképzett személyi állomány kiáramlását megállítsuk, illetve csökkentjük a meglévő létszámhiányt. Egy megszűnt vagy véglegesen meggyengült képesség visszaállítása csak valaminek a terhére vagy jelentős plusz kormányzati erőforrások bevonásával valósítható meg még hosszú távon is. Éppen ezért a mi viszonyaink között

⁵⁴ Allied Mobile Force – Land. Részletesebben lásd Horváth Gábor: A NATO Reagáló Erő. Nemzet és Biztonság, 2008. április, 58–66. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/horvath_gabor-a_nato_reagalo_er_.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 05. 29.)

⁵⁵ Az ukrajnai válság miatt a Készenléti Akcióterv (NATO Readiness Action Plan – RAP) felülvizsgálata során az NRF-konceptió is átalakításra szorult. Az új (Enhanced) NRF kialakításánál a NATO ismét az AMF konceptióját veszi alapul.

egy úszóképes, közepesdandár-típus felelne meg legjobban, vegyes (láncalpas/kerekes) platformon, regionális közös gyártásban.

A felhalmozott tapasztalatok, továbbá a jelenleg folyó szakmai műhelymunka garanciát jelenthetnek arra, hogy megfelelő forrásbiztosítás esetén a képességfejlesztéseket a katonai-szakmai érvek fogják befolyásolni. Ekkor tudnánk elérni 2026-ra azt, hogy országvédelemre és nemzetközi feladatokra egyaránt alkalmazható olyan *összfégyvernemi dandárokkal* rendelkezünk, amelyek képesek lesznek a szükséges spektrumban műveletet végrehajtani bármely szövetséges parancsnokság alárendeltségében és bármely más nemzet alegységének integrálásával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1046/2012. (II. 29.) Korm. határozat a honvédelmi kiadások és a hosszú távú tervezés feltételeinek megteremtését szolgáló költségvetési források biztosításáról. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2012&szam=24>
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV
- Ált/216 – A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata.
- Deák János: *Magyar Honvédség az 1990-es években* c. előadása a Katonai Felsővezetői Szakirányú Továbbképzési Szakon. NKE HHK, 2017. január.
- Észak-atlanti Szerződés. http://habe.hu/uploads/media_items/eszak-atlanti-szerzodes.original.pdf
- Horváth Gábor: *A NATO Reagáló Erő*. Nemzet és Biztonság, 2008. április. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/horvath_gabor-a_nato_reagalo_er_.pdf
- Horváth Zoltán: *Egy lépés az ISTAR képességek felé – új felderítő eszköz a Magyar Honvédségben*. Seregszemle, 2010/2.. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2010_2.pdf
- Márkus Ferenc: *A kötelékben lévő lövészszázalaj szervezeti és technikai korszerűsítésének lehetőségei a XXI. század elején*. Seregszemle, 2013/4. <http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/43460/seregszemle-4-internet.pdf>
- Műveleti képességekvetelmények a Magyar Honvédség feljárnlott erőinek alkalmazására (tervezet). HM HVK, Budapest, 2016.
- NATO BI-SC Agreed Capability Codes and Capability Statements – 2016.
- Szenes Zoltán: *Magyar haderő-átalakítás a NATO-tagság idején*. Nemzet és Biztonság, III. évf. 2009. április. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/szenes_zoltan-magyar_hader_atalakitas_a_nato_tagsag_idejen.pdf
- <http://www.honvedelem.hu/szervezetek>
- http://nation-creation.wikia.com/wiki/Modern_Day_Military_Pricing_List
- http://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu

Gergely Péter alezredes:

AZ „ISZLÁM ÁLLAM” ÉS AMI UTÁNA KÖVETKEZIK – A KONFLIKTUS HATÁSA A BIZTONSÁGRA, A VÁLSÁG MEGOLDÁSÁNAK DILEMMÁI

„És imádnak a sárkányt, a ki a hatalmat adta a fenevadnak; és imádnak a fenevadat, ezt mondván: Kicsoda hasonló e fenevadhoz? kicsoda viaskodhatik ő vele?”¹

ÖSSZEFOGLALÓ: A globális terrorizmus elleni harc egyik legfőbb kihívását az Iszlám Állam jelenti. A helyi és a nemzetközi erők műveleteivel megkezdődött a terrorszervezet visszaso-
rítása, de az Iszlám Állam katonai veresége nem jelenti a közel-keleti konfliktus befejezését. A tanulmány bemutatja a szervezet létezéséből fakadó biztonsági kihívásokat, valamint válaszokat keres a válság megoldásának lehetőségeire.

KULCSSZAVAK: Iszlám Állam, terrorizmus, biztonság, radikális iszlamizmus

BEVEZETŐ

Az Iszlám Állam² (IÁ) felemelkedése, amely az arab tavasz nyomán a Közel-Keleten kialakult zűrzavaros helyzetben ment végbe, megdöbbentette az egész világot. Nemcsak a szervezet hihetetlen brutalitása és műveleti hatékonysága volt sokkoló, hanem az is, ahogyan az általa elfoglalt területeken a hatalom megszilárdításával, önmagára államként tekintve a korábbiaknál egytel magasabb szintre helyezte a terrorizmust. Gyakran elhangzik, hogy a 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrortámadások megváltoztatták a világot. Akkor az al-Káida³ olyan cselekedetet hajtott végre, amellyel a korábbi terrorszervezetekhez képest több lépcsőfokkal feljebb lépett. A merényletre adott válaszok – több más tényezővel együttesen – olyan helyzetet teremtettek a Közel-Keleten, amely a politikai és a társadalmi folyamatokat egyre meredekebb pályán terelte az instabilitás és a káosz irányába, melynek csúcán az IÁ vezetője, Abu Bakr al-Bagdádi kikiáltotta a kalifátust.

Ha el akarjuk kerülni, hogy az IÁ katonai vereségét követően a stabilitás és a békeállapot irányába történő elmozdulás helyett újabb szintet feljebb lépve létrejőjön a Terrorizmus

¹ Jelenések könyve 13. rész, Károli Gáspár fordítása. <http://biblia.biblia.hu/read.php?t=1&b=66&c=13&v=1> (Letöltés időpontja: 2017. 05. 03.)

² A szervezet megnevezése a fennállása során több alkalommal megváltozott. A tanulmányban minden esetben az adott korszakához tartozó magyar elnevezés szerepel. Az Iszlám Állam kifejezés használata nem jelenti annak elismerését, kizárólag az egyszerűség és a közérthetőség céljából történik.

³ Az arab és a perzsa nevek, elnevezések átírásához a szerző az alábbi könyvben alkalmazott szabályokat vette alapul: Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: Az Iszlám Állam kalifátusa. Osiris Kiadó – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2016, 11.

3.0,⁴ akkor a rendezés során valamennyi érintett szereplőnek körültekintően, önmérsékletet tanúsítva kell eljárnia. Ez a folyamat nem lesz egyszerű és fájdalommentes, mert ha azt mondjuk, hogy a 2001. szeptember 11-i események után a világ megváltozott, akkor ez a 21. század második évtizedére még inkább igaz.

A hidegháború befejezését követően, a Szovjetunió széthullásával az Amerikai Egyesült Államok maradt az egyedüli globális nagyhatalom. Ez a kizárólagosság – az euroatlanti és az európai integrációs folyamatokkal kiegészülve – a tartós biztonság érzetét keltette a nyugati társadalmakon belül. Ezzel párhuzamosan azonban tovább mélyült a szakadék a fejlett Nyugat és a népességrobbanás, a környezeti tényezők által is sújtott, egyre nagyobb szegénységbe süllyedő államok között. A létbizonytalanság és a sok esetben diktatórikus elnyomó rendszerek termékeny talajt teremtettek az egyre erősödő iszlám radikalizmus számára.

Ahol szegénység és elnyomás van, ott előbb-utóbb megjelenik az a demagóg ideológia, amely egy közös ellenség képének a megjelenítésével és elpusztításának ígéretével fanatizálja a tömegeket és fedi el a problémák valós forrását. Sajnos a helyzetet súlyosbítja, hogy jelen esetben a radikális iszlám által démonizált Nyugat ténylegesen követett el hibákat az elmúlt időszakban, ami elősegítette az ellenségkép kialakulását.

A 2001. szeptember 11-i merényletekre adott válaszként az Amerikai Egyesült Államok támadást intézett előbb Afganisztán, majd Irak ellen. Az „eredmény” több ezer elesett katona, több százezer civil áldozat, fejlesztésre és újjáépítésre – különösebben érzékelhető eredmény nélkül – elköltött dollár- és eurómilliárdok, az iszlám radikalizmus és terrorizmus egyre szélesebb körű elterjedése, Afganisztánban a tálib mozgalom folyamatos térnyerése, Irakban és Szíriában pedig az IÁ megalakulása.

Az IÁ elleni harc elsődleges célja a terrorszervezet felszámolása. A végleges cél pedig nem lehet más, mint stabil és működőképes állam(ok) létrehozása Irak és Szíria területén. A jelenlegi állapotban éppen ez utóbbi megteremtésének a módjában hiányzik a konszenzus az érintett szereplők között valamennyi fent felsorolt szinten.

A tanulmány célja egyrészt a lehetséges megoldások vizsgálata, másrészt pedig azon veszélyek és kihívások azonosítása, amelyek a végcél eléréséig közvetlenül vagy közvetve fenyegetik Európa és Magyarország biztonságát.

A KONFLIKTUS HATÁSA EURÓPA ÉS MAGYARORSZÁG BIZTONSÁGÁRA

Radikális iszlám

Napjainkban az iszlám radikalizmus a világ minden részén jelen van. Számos követőjével találkozhatunk Európában még olyanok körében is, akik hosszabb ideje, akár második vagy harmadik generációs bevándorlóként élnek itt. Ez a radikalizmus a Korán és a Szunna tanításainak szigorú követésére épülő szalafizmusból ered. A tanok széles körű terjedése jelentős részben a Szaúd-Arábia által finanszírozott vallási iskolák (medreszék) működésére vezethető vissza.⁵ Szaúd-Arábia ezeknek az iskoláknak az elterjesztésével arra törekszik, hogy a szunnita iszlám vezető hatalmává váljon.⁶ A hetvenes évek olajárrobbanását köve-

⁴ Utalás az alábbi kötet címére: Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Kossuth Kiadó, 2016.

⁵ Gilles Kepel: Dzsihad. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007, 96. és 120.

⁶ Uo. 125.

tően rendkívüli bevételekhez jutó ország jelentős összegeket áldozott és áldoz mecsetek és medreszék építésére és fenntartására. Az iskolák eredeti célja a szunnita iszlám vahhábita tanainak terjesztésén keresztül a hívők közössége feletti szaúdi hegemonia megszerzése volt. Később ezek az iskolák a vahhábita tanokhoz nagyon közel álló neosalafita ideológia terjesztőivé is váltak, s ennek az ideológiának a befogadása vezetett el az európai születésű második-harmadik generációs muszlimok radikalizálódásához.

A fentiekből adódik, hogy nem elégséges akár az IÁ, akár más terrorszervezet katonai erővel történő legyőzése, mert az eszme a követők és a szimpatizánsok széles körében fennmarad. Ennek az ideológiának a legyőzésében a problémát az jelenti számunkra, hogy a nyugati keresztény kultúrkörből származó bármilyen állítás a radikális iszlamisták szemében teljességgel hiteltelen, így fellépni ellene csak az iszlám oldaláról történő összefogással lenne lehetséges. A világ muszlim közössége több mint egymilliárd főből áll, de nem tudhatjuk, hogy hány százalékuk ért egyet a különböző radikális iszlám szervezetek ideológiájával. Nem elég tehát a biztonság és a jólét megteremtése – hiszen mint látjuk, az Európában élő muszlimok a biztonságos környezetben az európai szociális háló ernyője alatt is képesek a radikális eszmék befogadására –, hanem az iszlám világon belül kell hiteles, általuk is követhető alternatívát felmutatni a mérsékelt irányzatot képviselő iszlám hittudósok által.

Az arab világban a média számos esetben elítéli és helyteleníti a nyugati kultúrát és értékrendet. Emellett az arab vezetők gyakran használják a Nyugat elleni uszítást a saját belső problémáik valós okainak elfedésére, a hazai közvélemény figyelmét egy a minden baj forrását jelentő külső ellenségre irányítva.⁷ E narratíva szerint – melyet egyaránt hirdetnek síita ajatollahok, szunnita fundamentalisták vagy pánarab nacionalisták – minden az arab/muszlim világot sújtó probléma okozója a Nyugat, s ezen belül elsősorban az Amerikai Egyesült Államok és Izrael. Az ellenségkép sulykolása kedvező helyzetet teremt az emberek, elsősorban a fiatalok további radikalizálódásához.

Samuel P. Huntington *A civilizációk összezapása és a világrend átalakulása* című művében írja:⁸ „...tudvalevő, hogy a fiatalok mindig központi szerepet játszanak a tiltakozásban, az instabilitás előidőzésében, a reformok és a forradalmi mozgalmak támogatásában.” A szerző kifejti, hogy a muszlim országok demográfiai mutatói alapján a közel-keleti térség államaiban – köztük Szíriában és Irakban is – a 21. század első évtizedében a 15–24 év közötti népesség aránya a teljes lakossághoz viszonyítva eléri vagy meghaladja a 20%-ot. Ez a CIA World Factbook 2016-os adatai szerint Irak esetében 19,07%, Szíria esetében pedig 19,65%.⁹ Huntington szerint ennek kettős hatása van. Egyrészt az adott térségben jelentős arányt képviselnek a munkaerőpiacra bejutni kívánó, a radikalizálódásra a korosztály jellegéből adódóan fogékony fiatalok, másrészt a népességrobbanás következményeként a nagyobb népességnek több erőforrásra van szüksége, így azok a demográfiaileg kevésbé dinamikus népcsoportok irányába terjeszkednek, ami önmagában is migrációt előidéző tényező lehet. A migrációs kényszer erősíti a térségben kialakult válság és polgárháború.

A fentiekből eredő terjeszkedés iránya esetünkben a muszlim világgal határos Európa, mely fejlett gazdasággal és magas életszínvonalal, ugyanakkor a demográfiai mutatókat

⁷ Megjegyzendő, hogy a nyugati politikusok közül sokan hasonlóan vélekednek az iszlámról és annak kultúrájáról.

⁸ Samuel P. Huntington: *A civilizációk összezapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, 2002, 185–189.

⁹ CIA The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html> és <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (Letöltések időpontja: 2016. 11. 30.)

tekintve pedig folyamatosan csökkenő létszámú és elöregedő lakossággal rendelkezik. A demográfiai előrejelzések hosszú távon is a közel-keleti és az afrikai térség népességének jelentős emelkedését, míg az európai nemzetek lélekszámának csökkenését prognosztizálják.¹⁰ Ha tehát a migrációs trendek nem változnak, akkor Európában a muszlim bevándorlók aránya az európai lakossághoz viszonyítottan egyre gyorsuló ütemben fog növekedni, melynek hosszú távú következményei a keresztény kultúrkörbe tartozó európai nemzetek számára beláthatatlanok.¹¹

Az Iszlám Állam kalifátusa

Az állam jelző önkényes használatával, illetve ezt meghaladóan a kalifátus kikiáltásával a terrorszervezet egyfajta kényszerhelyzetet is teremtett a maga számára. Az IÁ az identitását eddig egyedülálló módon az államépítő szervezet köré építette, és mint ilyen, különösen érzékeny a területi veszteségekre, az a kalifátus alapjait áthatja alá. Államként tekintve önmagára a muszlim közösség irányában a hitelesség bizonyítása és fenntartása érdekében minden erejét fel kell használnia az általa birtokba vett területek megtartására. Ezzel együtt részben fel kellett adnia a más terrorista csoportok, például a saját elődszervezete, az Iraki al-Káida által alkalmazott gerilla-hadviselést, és erőinek jelentős részét a konvencionális hadviseléshez közelítő módon kell alkalmaznia. A gyakorlatban az IÁ erői ezeket a harc-eljárásokat természetesen kombináltak alkalmazták, de a területvédelem szükségessége előnytelen harcászati helyzetet teremt számára, különösen a lakott településeken kívüli térségek esetében.

Az IÁ által elszenvedett területveszteségeknek a harceljárások tekintetében kettős következménye lehet. Az egyik, hogy az elveszített területeken a szervezet csoportjai visszatérnek gyökereikhez, és rejtetten tevékenykedve rajtaütésekkel, robbantásokkal, öngyilkos merényletek végrehajtásával próbálják megakadályozni a konfliktus lezárását. A másik, az előzővel párhuzamos lehetőség a terrorcselekmények ismételt kiterjesztése Európa területére. A világon mindenütt szalagcímen megjelenő terrortámadások – különösen akkor, ha azok az Amerikai Egyesült Államok vagy európai szövetségesei ellen irányulnak – elvonhatják a figyelmet a saját területeken elszenvedett vereségektől, valamint elősegíthetik újabb radikális iszlamisták csatlakozását a terrorszervezet harcéhoz. Az ilyen terrortámadások további célja lehet az IÁ ellenfeleinek a rákényszerítése arra, hogy erőforrásaikat inkább a honi biztonság fenntartására koncentrálják. Ezt a lehetőséget erősíti az a tény, hogy az IÁ minden korábbi terrorszervezetnél előnyösebb helyzetben van ezen a téren, „köszönhetően” a világszerte meglevő széles körű támogatottságának, külföldi harcosai magas számának, valamint a még mindig jelentős anyagi forrásainak.¹²

Evolúciós szempontból vizsgálva: az IÁ terrorista szervezetként kezdte, majd gerilla-haderővé fejlődve felkelő műveleteket hajtott végre, és kiteljesedésének csúcán képessé

¹⁰ Data Query Average annual rate of population change (percentage) Europe. United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2016. <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 01.)

¹¹ Az amerikai Pew Research Center 2015-ös publikációja szerint Európában 2050-re a lakosság több mint 10%-a muszlim lesz – a 2010-es 43 milliőről 70 millióra növekszik –, miközben 100 millióval csökken az európai keresztények száma.

¹² Arie Perliger – Daniel Milton: From Cradle to Grave: The Lifecycle of Foreign Fighters in Iraq and Syria. Combating Terrorism Center, 2016. november. <https://www.ctc.usma.edu/posts/from-cradle-to-grave-the-lifecycle-of-foreign-fighters-in-iraq-and-syria> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 30.)

vált hagyományos erő alkalmazásával hagyományos műveletek végrehajtására. Önmagára államként tekintve és területének védelme érdekében államként harcolva a külső nyomás hatására – ahogy fokozatosan zsugorodik – nagy valószínűség szerint visszatér a kevésbé nyílt gerilla-hadviseléshez és a terrorista eszközök alkalmazásához. Sean MacFarland altábornagy, az IÁ elleni koalíciós összhaderőnemi kötelék parancsnoka ezzel kapcsolatosan az alábbiakat nyilatkozta: „*A katonai siker Irakban és Szíriában nem jelenti szükségszerűen a Daesh¹³ végét. Számíthatunk rá, hogy az ellenség alkalmazkodik, és szörnyű támadások végrehajtására képes valódi ellenálló és terrorista szervezetté alakul át.*”¹⁴

Az Iszlám Állam és a hibrid hadviselés

Az Iszlám Állam az ambícióit és az alkalmazott eszközök és módszerek széles tárházát tekintve a kezdetektől fogva jelentős mértékben különbözik más terrorszervezettől. A hagyományos és a nem hagyományos hadviselési módszerek egyidejű és kombinált alkalmazása a hibrid hadviselés jeleit viseli magán, melyet így definiálhatunk: „Pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó, közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratainkat az ellenségre.”¹⁵

A hibrid hadviseléssel foglalkozó tanulmányok egy része egy adott államhatalom és a vele közvetlenül szembehelyezkedő hibrid hadviselést folytató fél közötti viszonyt vizsgálja. Napjainkban a leggyakrabban emlegetett példa az ukrainai konfliktus, ezen belül a Krím félsziget megszállása és elcsatolása, valamint a kelet-ukrainai orosz szakadár szervezetek támogatása Oroszország által. Ebben a példában állami szintű szereplő folytat háborús küszöb alatti hibrid hadviselést egy másik állam ellen.

Az IÁ által alkalmazott módszerekből kiindulva láthatjuk, hogy nem állami szereplő is képes a hibrid hadviselés eszközei szinte teljes spektrumának a műveleti helyzethez rugalmasan igazodó egyidejű alkalmazására. A másik fontos tényező ebben az esetben az, hogy a hibrid hadviselés eszközeit felsorakoztató terrorszervezet – bár fő erő kifejtését egy jól behatárolható földrajzi környezetben belül koncentrálna – képes az egyes elemek (mint például a terrorizmus vagy információs hadviselés) távolabbi térségekre történő kiterjesztésére.

Az IÁ a megjelenésétől kezdve kombináltan, egymással párhuzamosan alkalmazta a rendelkezésére álló hagyományos és nem hagyományos hadviselési eszközöket. A kettő közötti arányt mindig az aktuális célok és lehetőségek határozták meg. Az IÁ a tevékenységének első időszakában Szíriában és Irakban az általa ellenőrzött területek kiterjesztésére és a birtokba vett területeken a hatalom megszilárdítására koncentrált. Műveleti szempontból

¹³ A közel-keleti térségben a szervezet arab nyelvű elnevezésének rövidítéséből származó Daesh kifejezést használják.

¹⁴ DoD Press Briefing: Army Lt. Gen. Sean MacFarland COM CJTF OIR. News Transcript 2016. december 11. <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript-View/Article/911009/departement-of-defense-press-briefing-by-lieutenant-general-sean-macfarland-comm> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 22.)

¹⁵ Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 25.

ezt az időszakot a hagyományos hadviselés eszközeinek és módszereinek az alkalmazása jellemezte.¹⁶

A hatalom megszilárdítása érdekében – állami szereplőként definiálva önmagát – alakította ki saját közigazgatási, igazságügyi és rendfenntartó rendszerét, valamint megkezdte a napi élethez szükséges közszolgáltatások – oktatás, egészségügy, közművek – biztosítását. A fentiekkel párhuzamosan végrehajtott terrorcselekmények – elfogott katonák, nyugati túsók, általuk hitetlennek vagy hitehagyottnak minősített lakosok brutális módszerekkel nyilvánosan végrehajtott kivégzései – szintén a hatalom megszilárdítása és az elrettentés érdekében, többnyire az általuk birtokba vett területekre koncentráltak.¹⁷

Az információs hadviselés területén professzionálisan szerkesztett videofelvételekkel, több nyelvre lefordított színes magazinnal propagálták erejüket és katonai képességeiket. A tevékenységük finanszírozását az elfoglalt területeken levő nyersolajkészletek fekete-piaci értékesítése, a bankok kifosztása, váltságdíjak és a lakosságra kivetett adókból befolyt jövedelem biztosította.¹⁸

A második időszakot a külső – koalíciós – erők beavatkozásától számíthatjuk, amely során első lépésként sikerült megakadályozni a szervezet további térnyerését, majd megkezdődött az IÁ fokozatos visszaszorítása. Erre az időszakra tehető további szereplők, mint például Oroszország és Törökország aktív katonai fellépése, amely az eddigiek alapján felemásra értékelhető, mivel az általuk végrehajtott légitámadások egy része nem az IÁ, hanem a szíriai ellenzéki és kurd erők meggyengítését célozta.

A terrorszervezet ebben az időszakban a fő erőfeszítést a megszerzett területek megtartására és katonai erejének megőrzésére koncentráta. Ennek megfelelően műveleti szempontból a hagyományos hadviselés eszközei – műszaki zárral, közvetett és közvetlen irányítású fegyverek tűzrendszerével megerősített védelmi harctevékenység, kiegészülve egy-egy helyi célpont elleni támadással – mellett egyre nagyobb hangsúlyt fektetett a nem hagyományos eszközök és módszerek alkalmazására. Harcászati szempontból kiemelkedik a házi készítésű robbanóeszközökkel felszerelt és kiegészítő páncélzattal megerősített gépjárművek alkalmazása az iraki és a kurd védelmi vonalak áttörésére.

Az általuk birtokolt területeken igyekezett fenntartani a közműszolgáltatásokat, de ott, ahol visszavonulásra kényszerültek, ezek fizikai megsemmisítésével próbálták meg ellehetetleníteni a normál életfeltételek visszaállítását.¹⁹ A terrorizmust tekintve az elkövetett gyilkosságok mellett folytatták a síita és a keresztény vallási helyek, síremlékek és az általuk eretnekké nyilvánított pótolhatatlan kulturális értéket képviselő ókori műemlékek elpusztítását.

A nem konvencionális, aszimmetrikus hadviselés irányába történő hangsúlyeltolódást jelzi ebben az időszakban az öngyilkos merénylek egyre gyakoribb alkalmazása, legfőbb momentumként pedig a terrorcselekmények kiterjesztése Európára a párizsi és a brüsszeli merényletek végrehajtásával.

¹⁶ Scott Jasper – Scott Moreland: ISIS: An Adaptive Hybrid Threat in Transition. 5. Small Wars Journal 2016. október 29. <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/isis-an-adaptive-hybrid-threat-in-transition> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 15.)

¹⁷ Dr. Resperger István: Az Iszlám Állam stratégiája, politikai, katonai tervei. Seregszemle, 2016/1. szám, 12. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57646/2016_1_seregszemle_internet.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 04.)

¹⁸ Uo.

¹⁹ Jasper–Moreland: i. m. 5.

Az információs hadviselés területén nagyobb hangsúlyt kapott a toborzás, az aktív és a passzív támogató bázis kiszélesítése a közösségi média felhasználásával,²⁰ ugyanakkor aktív kibertámadásokkal sikerült feltörniük több weblapot, valamint 2015 januárjában a CENTCOM²¹ Twitter-fiókját.²²

Az olaj-infrastruktúra és a szállítókapacitás ellen végrehajtott koalíciós légersapások hatására jelentősen csökkent az IÁ innét származó jövedelme, de az illegális mükincs-kereskedelem és az Öböl menti országokban élő szimpatizánsok által biztosított anyagi támogatás kellő fedezetet biztosított kiadásaira.²³

A harmadik időszak az IÁ visszaszorítása az általa birtokba vett területekről, ami – ahogyan a fejezet elején elhangzott – sajnos nem feltétlenül, sőt valószínűleg nem jelenti a szervezet teljes körű és végleges felszámolását. A különböző terrorista-szervezetek esetében, többek között az IÁ elődszervezeteinél is megfigyelhető volt, hogy nagyobb nyomás hatására visszavonulnak, láthatatlanná válnak és egy másik, számukra kedvezőbb feltételeket biztosító helyen bukkannak fel.

A fokozatos visszaszorulással folyamatosan csökken, majd eltűnik eszköztárából a hagyományos hadviselés, és az aszimmetrikus hadviselés, a nem hagyományos eszközök és módszerek alkalmazása válik mindennappossá. A szervezet várhatóan megpróbálja továbbterjeszteni jelenlétét a világ különböző térségeire önálló terrorista sejtek működtetésével, melyeknek elsődleges célja Irakban és Szíriában a rend és a biztonság helyreállításának megakadályozása, Európában és az Amerikai Egyesült Államokban pedig a rend és a közbiztonság bomlasztása terrorista akciók és az információs hadviselés eszközeinek felhasználásával.

Az IÁ széles körben és professzionálisan végzett toborzásainak következtében az Európai Unió területéről is nagy számban érkeztek külföldi dzsihádisták, hogy az IÁ oldalán harcolva vegyenek részt a konfliktusban. Pontos számadatok nem állnak rendelkezésre, de a nyílt forrásokon alapuló becslések szerint 2015-ben és 2016-ban 4500–5000 főt tett ki a Nyugat-Európából érkezett harcosok száma.²⁴ A kibocsátott propagandaanyagokból kiderül, hogy az IÁ több olyan kiképzőtábort is üzemeltetett az általa ellenőrzött területen, ahol a beérkező önkéntesek megfelelő jártasságra tehetek szert a fegyverkezeléstől a házi készítésű robbanóeszközökön keresztül a harcászati ismeretekig.²⁵

A kiképzést követően számos lehetőség nyílt számukra az elsajátított ismeretek éles harchelyzetben történő elmélyítésére és további tapasztalatok megszerzésére. Ennek következménye pedig olyan fanatikus harcosok „előállítás”, akik egyidejűleg rendelkeznek a terrorakciók végrehajtásához szükséges ismeretekkel és tapasztalattal, valamint az ezek végrehajtását számukra elősegítő európai helyismerettel. Az IÁ felszámolását célzó műveletek

²⁰ Besenyő–Prantner–Speidl–Vogel: i. m. 168.

²¹ Central Command – Központi Parancsnokság.

²² Dan Lamothe: U.S. military social media accounts apparently hacked by Islamic State sympathizers. Washingtonpost, 2015. január 12. https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/01/12/centcom-twitter-account-apparently-hacked-by-islamic-state-sympathizers/?utm_term=.bde50a20d6bc (Letöltés időpontja: 2016. 12. 01.)

²³ Jasper–Moreland: i. m. 8.

²⁴ Foreign Fighters An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq. The Soufan Group, 2015. december. 12. http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate_FINAL3.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 12. 01.) és Perlinger–Milton: i. m. 12.

²⁵ Caleb Weiss: Islamic State promotes training camps in 'Khorasan'. Long War Journal, 2015. október 21. <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/10/islamic-state-promotes-training-camps-in-khorasan.php> (Letöltés időpontja: 2016. 06. 22.)

előrehaladásával várható, hogy ezen harcosok egyre nagyobb része próbál meg visszajutni Európába, ahol később potenciális elkövetőként számíthat rá akár az IÁ, akár az esetleg nyomdokaiba lépő más terrorszervezet.

A 2015-ös párizsi terrortámadás egyik lebonyolítója, Szalah Abdeszlam többször is járt Magyarországon, és innét szállította el a merényleteket végrehajtó terroristákat, akik a migránsok tömegében elvegyülve jutottak be az Európai Unióba. A magyar rendvédelmi szervek utólag felderítették, hogy a merényletben részt vevő személyek közül több mint 14 fő tartózkodott, illetve utazott át Magyarország területén.²⁶

Az előzőekhez két szállal is kötődik a szervezett bűnözés és a terrorizmus összefonódása. Az egyik a szervezett embercsempész-hálózatok működése, melyek segítségével nemcsak az illegális bevándorlók, hanem az IÁ tagjai is eljuthatnak Európába. A másik kapocs az illegális fegyverkereskedelem, aminek egy jelentős forrása az egykori Jugoszlávia területéről származó kézi fegyverek, melyek a közel-keleti térségből ide- vagy visszaérkező terroristák kezébe jutva a párizsihoz hasonló merényletek elkövetését teszi lehetővé számukra.

A német Szövetségi Hírszerző Szolgálat (BND²⁷) becslése alapján már most is több száz, az iraki és a szíriai területeken kiképzett és sok esetben harci tapasztalatokat szerzett terrorista tartózkodik Európában, ahova a közel-keleti térségből kiinduló migránsok tömegei között elvegyülve jutottak be.²⁸ Európában alapvetően a merényletek három típusával kell számolni. Az első a közel-keleti térségből visszaérkezett vagy Európában élő, de a terrorszervezet propagandájának hatására radikalizálódott muszlimok csoportjai által önállóan megtervezett és végrehajtott cselekmények. A második az előzőhöz hasonló csoportok által, de az IÁ irányításával, esetleg kívülről bejuttatott további segítők bevonásával végrehajtott merényletek. A harmadik pedig radikális iszlamisták által magányosan, akár előzetes tervezés nélkül, az éppen adódó lehetőséget kihasználva végrehajtott támadások.

Ez utóbbiak elkövetését az IÁ az általa szerkesztett kiadványokban szorgalmazza. Ilyen például a havonta megjelenő Rumiyah magazin – korábbi nevén DABIQ –, ahol egy-egy cikk szólítja fel a híveket a magányos terrortámadások elkövetésére.²⁹ Az erre vállalkozókat részletes útmutató segíti az előkészítéstől egészen a végrehajtásig. Sajnálatos módon a szervezet propagandája eredményesnek bizonyult, mert a magányos merénylők az elmúlt időszakban az újságokban leírt elkövetési módok – késes támadás, lopott gépjárművel emberek közé hajtás – mindegyikét alkalmazták.

Valószínűsíthető, hogy az IÁ mint territoriális egység hanyatlása és az állandó szilárd bázis elvesztése azt eredményezi, hogy a hangsúly a kisebb és kevésbé megtervezett merényletek végrehajtásának irányába tolódik el, amelyek kevesebb központi irányítást és háttértámogatást igényelnek. Emellett – egymás hatásait kiegészítve – a terrorszervezet továbbra is alkalmazhat központilag megtervezett és irányított nagyobb szabású merényleteket.

²⁶ <http://tek.gov.hu/pdf/ppt.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 01.)

²⁷ Bundesnachrichtendienst.

²⁸ Allan Hall: Hundreds of ISIS fighters have made it into Europe disguised as refugees, say officials. Express, 2016. november 14. <http://www.express.co.uk/news/world/731898/ISIS-refugees-Islamic-State-Germany-Europe-terror-alert> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 13.)

²⁹ Just Terror Tactics. Rumiyah, 2016. Issue 2. 12. <https://www.clarionproject.org/factsheets-files/Rumiyah-ISIS-Magazine-2nd-issue.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 10. 12.) és Just Terror Tactics. Rumiyah, 2016. Issue 3. 10. <https://pietervanostaeyen.files.wordpress.com/2016/11/rumiyah3en.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 01.)

A VÁLSÁG MEGOLDÁSÁNAK DILEMMÁI

Az emberek ősidők óta közösségekben élnek, és ezekkel a közösségekkel (család, törzs, nemzet vagy vallási csoport) különböző szinten azonosulnak. A probléma egy fontos eleme jelen esetben az, hogy a határvonalak megrajzolásakor nem vették figyelembe a lakosság vallási/etnikai hovatartozását, így azok szétválasztják a közel-keleti szunnita arab tömböt, mesterségesen létrehozott és jelentős síita közösséggel rendelkező államokba kényszerítve a szunnita arabokat.

Mindkét állam – Irak és Szíria – esetében létezik több olyan elvi forgatókönyv, amely a gyakorlatban is működhet, a végeredmény azonban erősen függ elsősorban a helyi szereplők, a törzsek, a nemzetiségek, a vallási felekezetek és a kormányzat hozzáállásától, valamint a konfliktus során regionális vagy globális érdekeket érvényesíteni akaró külső államok politikájától. A kérdés még egyszerűbben tehát az, hogy a szereplők képesek-e és hajlandók-e kölcsönösen egymás érdekeit megérteni, figyelembe venni és szükség szerint kompromisszumokat kötni. Ha ez nem így lesz, és csak a külső hatalmak által kikényszerített valamilyen nyugalmi állapotot sikerül elérni, akkor bármilyen rendezés eleve bukásra van ítélve, illetve abban kódolva van újabb radikális csoportok felemelkedése.

Az iraki rendezés lehetőségei

A tartós rendezés érdekében Irakban fontos tanulsággal szolgálhat az IÁ elődjének, az Iraki Iszlám Államnak a meggyengítése a 2008–2011 közötti időszakban. Az akkori sikereket többen győzelemként értékelték, amire később rácsáfolt a terrorszervezet újbóli felemelkedése. Ebből a megközelítésből a tanulság egyik olvasata az lehet, hogy az IÁ vereségét követően a szervezet egy idő után újjáéledhet más formában, és akkor minden kezdődik előlről. Az egyébként sajnos potenciális lehetőségként felmerülő forgatókönyvet megelőzendő, itt érdemes megállni és visszatekintve felmérni, hogy melyek voltak a 2008–2011 közötti sikerekhez vezető tényezők, ugyanis mint látni fogjuk, ezek kulcsfontosságúak a jövőbeli tartós stabil helyzet megteremtésében.

Az Abu Muszab az-Zarkávi nevével fémjelzett Iraki al-Káida³⁰ a 2004-es színrelépését követően gyorsan növelte erejét és befolyását. A csoport az iraki biztonsági erők, az amerikai csapatok, a velük együttműködő bármilyen felekezetű lakosság és az ország többségét kitevő síita vallásúak elleni sorozatos támadásokkal és merényletekkel érte el az iraki biztonsági helyzet egyre növekvő mértékű romlását.³¹ Erre adandó válaszként az Amerikai Egyesült Államok 2007-ben mintegy 30 ezer fővel³² növelte csapatainak létszámát, de a sikerhez a létszámnövelésen túl elsősorban a megfelelő stratégiát kellett kialakítania. Az ellenállók felderítéséhez és felkutatásához elengedhetetlen a helyi lakosság – jelen esetben a szunnita törzsek – együttműködése és támogatása, a 2003-as beavatkozást követően azonban a szun-

³⁰ Charles Lister: Profiling the Islamic State. 8. Brookings Doha Center Analysis Paper, 2014. november. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2014/12/en_web_listter.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 06. 22.)

³¹ David Petraeus: How We Won in Iraq. Foreign Policy, 2013. október 29., 2. <http://foreignpolicy.com/2013/10/29/how-we-won-in-iraq/> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 21.)

³² Uo. 3.

niták irányában általánosságban alkalmazott negatív megközelítés („Baász-talanítás”),³³ tömeges elbocsátás az állami és különösen a biztonsági szektorból egyenesen az al-Káida karjaiba terelték a lakosság eme csoportjának jelentős részét, elősegítve ezzel a terrorszervezet megerősödését.³⁴ A 2008 utáni sikereket és az amerikai csapatok 2011-es kivonását követően ugyanez a diszkriminatív hozzáállás – immáron a síita Máliki-kormányzat részéről – segítette elő a terrorszervezet újjáéledését és hirtelen felemelkedését.

A 2008–2011 között elért eredményekben két ellentétes hatású tényező játszott döntő szerepet. Egy stratégiai hiba a terrorszervezet részéről, mely a korábban őket támogató szunnita lakosságot elidegenítette és ellenük fordította, valamint egy sikeres stratégiaváltás az Amerikai Egyesült Államok részéről, mely a korábban az amerikaiakkal szemben ellenséges szunnita lakosságot együttműködésre készítette. Az Irakban állomásozó amerikai csapatok vezetése felismerte azt az első ránézésre ellentmondásosnak tűnő ténytet, hogy a helyi lakosság támogatásának megnyeréséhez elengedhetetlen a biztonsági helyzet javítása, ugyanakkor a biztonsági helyzet javításához elengedhetetlen a helyi lakosság támogató együttműködése. A célok eléréséhez első lépésként előretolt bázisokat létesítettek falvakban és városokban a legproblémásabb területeken annak érdekében, hogy gyakorlatilag a helyi lakossággal együtt élve közvetlenül legyenek képesek részükre megteremteni a biztonságot. Míg korábban egy-egy terület megtisztítását követően a felelősséget átadták az iraki erőknek, melyek a legtöbb esetben nem tudtak élni a lehetőséggel, az új „megtisztítani, megtartani és építeni” (Clear, Hold and Build) koncepciót a hadműveleti vezetés szintjétől a harcászati végrehajtó szintig sikerült hatékonyan alkalmazni.³⁵

Az új átfogó megközelítés elve szerint a stratégia egyes elemei egymásra épülve és egymás hatását kölcsönösen erősítve működtek a továbbiakban. A lakosságnak nyújtott biztonságon túl szükséges volt azonosítani azokat az ellenálló csoportokat, amelyeknél lehetőséget láttak a kiegyezésre és az együttműködésre. Ez volt az a pont, ahol a pozitív szemléletű és lakosságközpontú stratégiát segítette az Iraki al-Káida által elkövetett hiba. Az erőszak válogatás nélküli alkalmazása és az iszlám jogrend extrém értelmezésén alapuló törvénykezés bevezetése kiváltotta egyes szunnita törzsek aktív ellenállását.³⁶ Az új stratégiának megfelelően az amerikai erők ezeket a törzseket támogatták, majd újabb és újabb törzseket, csoportokat vontak be a „Szunnita Ébredés” elnevezésű mozgalomba. A kölcsönös együttműködés eredményeként az Iraki al-Káida, illetve ahogy közben magát átnevezte, az Iraki Iszlám Állam mozgástere jelentős mértékben beszűkült, az általa elkövetett merényletek száma a töredékére csökkent.

Az elért sikerek megtartásához szükség lett volna a bagdadi síita vezetésű kormányzat hasonló szintű együttműködési készségére, de Núri al-Máliki miniszterelnök drasztikus szunnitaellenes belpolitikája eredményeként az amerikai csapatok 2011-es kivonását követően a helyzet a visszájára fordult. A szunnita törzseket fokozatosan kizárták az együttműködés-

³³ A „Baász-talanítás” politikáját a Koalíciós Átmeneti Hatóság vezette be 2003-ban Irakban abból a célból, hogy az új iraki politikai rendszert és a teljes közeletet megtisztítsák a Baász Párt befolyásától. Paul Bremer: Iraq Coalition Provisional Authority Order Number One, De-Ba'athification of Iraqi Society. Council on Foreign Relations, 2003. május 16. <http://www.cfr.org/iraq/iraq-coalition-provisional-authority-order-number-one-de-baathification-iraqi-society/p30235> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 02.)

³⁴ Truls Hallberg Tønnessen: Destroying the Islamic State Hydra: lessons learned from the fall of its predecessor. Combating Terrorism Center, 2016. augusztus 22. <https://www.ctc.usma.edu/posts/destroying-the-islamic-state-hydra-lessons-learned-from-the-fall-of-its-predecessor> (Letöltés időpontja: 2016. 11. 02.)

³⁵ Petraeus: i. m. 4.

³⁶ Tønnessen: i. m.

ből, vezetőiket üldözni kezdték, a felállított harcoló alakulatok járandóságainak kifizetését felfüggesztették,³⁷ ami kellő alapot teremtett a terrorszervezet maradványainak újbóli fokozatos megerősödéséhez. Felmerül a kérdés, hogy az egyszer már működőképes stratégiát miként lehetne újra alkalmazni az IÁ ellenében. Félő azonban, hogy a kormányzat és a síita milíciák által elkövetett túlkapások olyan mértékben idegenítették el a szunnita lakosságot, hogy azok az Iszlám Államra – annak minden erőszakossága és szigorú törvénykezése ellenére – mint kisebbik rossz alternatívára tekintenek. A terrorszervezet visszaszorításának időszakában az Irán által támogatott iraki síita milíciák bevetése az IÁ ellen Irak szunnita lakosságú területein több alkalommal a lakosság ellen elkövetett atrocitásokba torkolt.³⁸ Ezek a cselekedetek negatív irányban befolyásolják a tartós rendezés érdekében tett erőfeszítéseket, és megerősítik a szunnita arab lakosságban a síitákkal szemben korábban kialakult képet, ami elősegíti az IÁ eszméinek fennmaradását.

Ha az iraki szunnita lakosság korábbi sérelmeit nem sikerül orvosolni és nem áll helyre egy legitim és hatékony államigazgatási rend a felszabadított területeken, akkor az IÁ továbbra is képes lesz fenntartani a szunnita lakosság bázisára épülő ellenállói tevékenységét.

A konfliktusban közvetlenül érintett két ország közül első olvasatban az iraki megoldás tűnik egyszerűbbnek, mivel itt alapvetően csak három, egymástól földrajzilag is elkülöníthető csoporttal, a síita és a szunnita arab, valamint a kurd lakossággal kell számolni. A konfliktus megoldására alapvetően két megoldás lehetséges. Az elsőben Irak mint állam fennmaradna a jelenlegi formájában. Napjainkban ez a változat tűnik a legvalószínűbbnek, mert sem a síita kormányzat, sem pedig a konfliktusban érintett regionális és globális szereplők nem támogatják az állam felosztását. Ez a változat akkor maradhat életképes, ha a három csoport egyenrangú partnerként vesz részt az ország irányításában, és az aktuális kormányzati pozícióban levő nem nyomja el a másik két felet.

Elképzelhető egy olyan változat is, hogy a Kurdisztáni Autonóm Régióhoz hasonlóan létrehoznak egy Szunnita Autonóm Régiót, amelyen belül megfelelő szinten érvényesülhet a szunniták önrendelkezése. Az egyes csoportokat tekintve jelenleg nem ismert a szunnita törzsek szándéka, mivel még nem rendelkeznek egységes képvisellel, illetve részben még az IÁ által birtokolt területen élnek. Az iraki Kurdisztán kinyilvánított szándéka az önálló állam megalakításáról³⁹ egyértelmű, de azt jelenleg senki nem támogatja, bár az IÁ elleni fellépés következtében az Amerikai Egyesült Államok, Oroszország, Törökország és Irán is partnerként tekint a Kurdisztáni Regionális Kormányzatra (KRG⁴⁰). A kérdés azért is kényes, mert a környező országok mindegyikében jelentős számú kurd lakosság él kisebbségben, akik szintén valamilyen fokú autonómia eléréséért küzdenek. A KRG esetleges egyoldalú döntése a kiválásról szinte bizonyos, hogy Irak és a Kurdisztáni Autonóm Régió közötti (polgár-) háborúhoz vezetne, melyben a török és az iráni érintettség folytán fennáll egy nemzetközi konfliktus kialakulásának a veszélye is.

³⁷ The Sahwa (Awakening Councils) Sons of Iraq. <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/awakening.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 13.)

³⁸ After Liberation Came Destruction Iraqi Militias and the Aftermath of Amerli. Human Rights Watch, 2015. március. https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iraq0315_forUpload.pdf és Iraq: Militias Held, Beat Villagers. Human Rights Watch, 2016. november 20. <https://www.hrw.org/news/2016/11/20/iraq-militias-held-beat-villagers> (Letöltések időpontja: 2017. 01. 13.)

³⁹ Deputy Prime Minister: Kurdistan will become independent one day. Kurdistan Regional Government, 2016. december 12. <http://cabinet.gov.krd/a/d.aspx?s=010000&l=12&a=55206> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 13.)

⁴⁰ Kurdistan Regional Government.

A szíriai rendezés lehetőségei

Szíria esetében a helyzet jóval bonyolultabb, mert az Iszlám Állam, az Aszad-rezsim és alkalmanként a kurd kisebbség ellen is fellépő ellenálló csoportok maguk sem egységesek. Jellemüket tekintve a demokratikus ellenzékétől az iszlamista terrorszervezetig terjed a skálájuk, ideértve a Fatah al-Sám (Szíria Meghódítása) Frontot, amely korábban az al-Káida helyi fiókszervezeteként működő an-Nuszra Frontként vált ismertté.⁴¹ Az optimális megoldás Szíria esetében is egy olyan kormányzat lenne, mely képes partnerként kezelni a többi érintett felet. Mivel az orosz és az iráni fellépés megmentette Bassár al-Aszad rendszerét az összeomlástól, így a jelenlegi vezetés kihagyhatatlanná vált a rendezési folyamatból. A kérdés persze az, hogy az Aszad-rezsim alkalmas-e erre a feladatra, van-e képessége és szándéka bármilyen jellegű változásra, melynek a jelei egyelőre halványan sem látszanak.

Mivel a jelenlegi szíriai helyzetben az Amerikai Egyesült Államok semmilyen politikai befolyással nem bír az Aszad-rendszer irányába, a közvetlen katonai beavatkozás pedig az orosz és az iráni jelenlét következtében nem jöhet szóba, a külső hatalmak közül e két utóbbi kerül meghatározó helyzetbe a rendezési folyamat során.

A katonai műveletek és a politikai folyamatok mellett kiemelten fontos feladat a helyreállítások haladéktalan megkezdése azokon a területeken, ahol a harctevékenység befejeződött. Ne felejtjük el, hogy Irakban lassan felnőttkorba ér egy olyan nemzedék, mely születése óta nem ismer mást, csak háborús erőszakot és nyomort. Mindenhol vissza kell állítani a normális élethez szükséges feltételeket a további humánkatasztrófa megelőzése és a menekültek visszatérésének elősegítése érdekében. Ez azért is elengedhetetlen, mert egyrészt e nélkül nem csökkenthető az Európára nehezedő migrációs nyomás, másrészt pedig az otthonaikat elhagyni kényszerült, kilátástalanságban élő emberek között könnyűszerrel lelnek táptalajra a szélsőséges iszlamista eszmék.

ÖSSZEGZÉS

Az önmagát Iszlám Államnak nevező szervezet továbbra is napjaink egyik legfőbb kihívását jelenti a globális terrorizmus elleni küzdelem területén. Felemelkedése, térhódítása és működése olyan új elemeket hozott a felszínre, amelyek összességében kiemelik az eddig megszokott terrorista szervezetek közül és rávilágítanak egyrészt a terrorizmusra adott válaszaink hiányosságaira, másrészt pedig megmutatják e szervezetek rendkívül rugalmas evolúciós képességeit. A csoportot egyidejűleg tekinthetjük transznacionális terrorista szervezetnek, vallási fanatikusok szektájának, hatékony ellenálló szervezetnek, de akár államépítő társaságnak is.

A jelenlegi helyzet a Közel-Keleten az érdekellentétek egy rendkívül komplex – vallási, etnikai, politikai és gazdasági elemekkel tüzdelt – rendszeréből alakult ki. A konfliktus kezelése során a tartós nyugalmi helyzet megteremtését éppen a több szinten jelentkező feszültségek és törésvonalak összetettsége nehezíti meg. Habár még mindig képes jelentős ellenállás kifejtésére, a legfontosabb kérdés már nem az IÁ katonai eszközökkel történő legyőzése, hanem az azt követő lépések sorozata.

⁴¹ A szervezet 2016 nyarán szakította meg a kapcsolatot az al-Káidával, ugyanakkor vezetője, al-Dzsuláni nem vonta vissza az az-Zaváhirinek fogadott hűségkijűt. Arany–N. Rózsa–Szalai Máté: i. m. 290.

Az IÁ újjáalakulásának megakadályozásához szuverén és nemcsak jogi, hanem társadalmi legitimitással is rendelkező kormányzatokra van szükség mind Szíriában, mind pedig Irakban. A terrorista szervezet létéből fakadó kihívásokat és fenyegetéseket nem önmagukban, hanem szélesebb, regionális összefüggéseiben kell kezelni. Helyi szinten elengedhetetlen a problémák gyökerének a feltárása és megszüntetése, mivel a rossz kormányzat, a gazdasági nehézségek és működési zavarok a társadalmi rendszeren belül az egyének és csoportok radikalizálódását segítik elő.

Társadalmi szempontból Irak és Szíria szunnita arab lakosságának helyzete döntő fontosságú tényező, mivel a szélsőséges iszlamista csoportok az elégedetlen szunnita közösségekre támaszkodva képesek fennmaradni.

A kérdés tehát mindkét ország esetében az, hogy a kormányzat képes lesz-e felülkerekedni a megosztottságon és megteremteni a feltételeket ahhoz, hogy a síiták és a szunniták, valamint a kurd és más kisebbségek úgy érezzék, hogy mindannyian egyenlő tagjai társadalmuknak.

A jövőt illetően mind Szíria, mind pedig Irak esetében az egyik, ha nem a legfőbb alapkérdés az, hogy milyen formában maradnak fenn. Megmaradnak-e jelenlegi határaik, vagy teljesül az IÁ egyik célja, vagyis az első világháborút követően részben a Sykes–Picot-egyezmény⁴² alapján meghúzott határok megváltoztatása.

Végezetül meg kell ismételni, hogy az IÁ területeinek birtokbavétele nem egyenlő a terrorszervezet felszámolásával. Számtalan példa bizonyítja, hogy ezek a szervezetek rendkívül rugalmasan alkalmazkodnak a kialakult helyzethez és átalakítják a működésüket. A ma még többé-kevésbé behatárolható ellenség láthatatlanná válik, és minden egyes levágott feje helyett nyolc újat növeszt, aminek következményeként a világ bármely részén számítanunk kell terrorcselekmények végrehajtására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- After Liberation Came Destruction Iraqi Militias and the Aftermath of Amerli. Human Rights Watch, 2015. március. https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/iraq0315_forUpload.pdf
- Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: *Az Iszlám Állam kalifátusa*. Osiris Kiadó – Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2016.
- Besenyő János – Prantner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0*. Kossuth Kiadó, 2016.
- Bremer, Paul: *Iraq Coalition Provisional Authority Order Number One, De-Ba'athification of Iraqi Society*. Council on Foreign Relations, 2003. május 16. <http://www.cfr.org/iraq/iraq-coalition-provisional-authority-order-number-one-de-baathification-iraqi-society/p30235>
- Britain and France conclude Sykes-Picot agreement. <http://www.history.com/this-day-in-history/britain-and-france-conclude-sykes-picot-agreement>
- CIA The World Factbook – Iraq. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iz.html>

⁴² A brit Sir Mark Sykes és a francia François Georges-Picot által kigondolt megállapodás célja az volt, hogy az első világháborút követően Nagy-Britannia és Franciaország érdekszférákra osszák fel a Török Birodalom arabok által lakott területeit. A helyi vallási és nemzetiségi megosztottságot figyelembe nem vevő titkos egyezményt a két ország képviselői 1916. május 19-én írták alá. Britain and France conclude Sykes-Picot agreement. <http://www.history.com/this-day-in-history/britain-and-france-conclude-sykes-picot-agreement> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 04.)

- CIA The World Factbook – Syria. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
- Data Query Average annual rate of population change (percentage) Europe. United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2016. <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>
- Deputy Prime Minister: Kurdistan will become independent one day. Kurdistan Regional Government, 2016. december 12. <http://cabinet.gov.krd/a/d.aspx?s=010000&l=12&a=55206>
- DoD Press Briefing: Army Lt. Gen. Sean MacFarland COM CJTF OIR. News Transcript 2016. december 11. <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript-View/Article/911009/department-of-defense-press-briefing-by-lieutenant-general-sean-macfarland-comm>
- Foreign Fighters An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq. The Soufan Group, 2015. december. http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate_FINAL3.pdf
- Hall, Allan: *Hundreds of ISIS fighters have made it into Europe disguised as refugees, say officials*. Express, 2016. november 14. <http://www.express.co.uk/news/world/731898/ISIS-refugees-Islamic-State-Germany-Europe-terror-alert>
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, 2002.
- Iraq: Militias Held, Beat Villagers. Human Rights Watch, 2016. november 20. <https://www.hrw.org/news/2016/11/20/iraq-militias-held-beat-villagers>
- Jasper, Scott – Moreland, Scott: *ISIS: An Adaptive Hybrid Threat in Transition*. Small Wars Journal, 2016. október 29. <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/isis-an-adaptive-hybrid-threat-in-transition>
- Jelenések könyve 13. rész, Károli Gáspár fordítása. <http://biblia.biblia.hu/read.php?t=1&b=66&c=13&v=1>
- Just Terror Tactics. Rumiyah, 2016. Issue 2. <https://www.clarionproject.org/factsheets-files/Rumiyah-ISIS-Magazine-2nd-issue.pdf>
- Just Terror Tactics. Rumiyah, 2016. Issue 3. <https://pietervanostaeyen.files.wordpress.com/2016/11/rumiyah3en.pdf>
- Kepel, Gilles: *Dzsihád*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- Lamothe, Dan: *U.S. military social media accounts apparently hacked by Islamic State sympathizers*. Washingtonpost, 2015. január 12. https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2015/01/12/centcom-twitter-account-apparently-hacked-by-islamic-state-sympathizers/?utm_term=.bde50a20d6bc
- Lister, Charles: *Profiling the Islamic State*. Brookings Doha Center Analysis Paper, 2014. november. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2014/12/en_web_lister.pdf
- Perliger, Arie – Milton, Daniel: *From Cradle to Grave: The Lifecycle of Foreign Fighters in Iraq and Syria*. Combating Terrorism Center, 2016. november. <https://www.ctc.usma.edu/posts/from-cradle-to-grave-the-lifecycle-of-foreign-fighters-in-iraq-and-syria>
- Petraeus, David: *How We Won in Iraq*. Foreign Policy, 2013. október 29. <http://foreignpolicy.com/2013/10/29/how-we-won-in-iraq/>
- Dr. Resperger István: *Az Iszlám Állam stratégiája, politikai, katonai tervei*. Seregszemle, 2016/1. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/57646/2016_1_seregszemle_internet.pdf
- Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- The Sahwa (Awakening Councils) Sons of Iraq. <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/awakening.htm>

- Tønnessen, Truls Hallberg: *Destroying the Islamic State Hydra: lessons learned from the fall of its predecessor*. Combating Terrorism Center, 2016. augusztus 22. <https://www.ctc.usma.edu/posts/destroying-the-islamic-state-hydra-lessons-learned-from-the-fall-of-its-predecessor>
- Weiss, Caleb: *Islamic State promotes training camps in 'Khorasan'*. Long War Journal, 2015. október 21. <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/10/islamic-state-promotes-training-camps-in-khorasan.php>
- <http://tek.gov.hu/pdf/ppt.pdf>

AJÁNLOTT IRODALOM

- Barrett, Richard: *The Islamic State*. The Soufan Group, 2014. november. <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/10/TSG-The-Islamic-State-Nov14.pdf>
- Béres János mk. ezredes: *Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2008/beres_janos.pdf
- Hungary Dismisses French Criticism Of Migrants' Handling. Radio Free Europe, 2015. augusztus 30. <http://www.rferl.org/a/eu-germany-france-britain-urge-action-on-migrants/27216768.html>
- ISIS: Portrait of a Jihadi Terrorist Organization. Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2014. november. http://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20733/101_14_Ef_1329270214.pdf
- Kissinger, Henry: *Világrend*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2015.
- Masci, David: *Europe projected to retain its Christian majority, but religious minorities will grow*. Pew Research Center 2015. április 15. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/04/15/europe-projected-to-retain-its-christian-majority-but-religious-minorities-will-grow/>
- Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám. http://mhttu.eu/hadtudomany/2015/3_4/2015_3_4_5.pdf
- Dr. Resperger István: *Az erőszak helye, szerepe az Iszlám Állam terrorszervezet tevékenységében*. Hadtudományi Szemle, 2015/4. szám. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_4/15_4_hm_resperger.pdf
- Tálás Péter: *A nemzetközi erőviszonyok, konfliktusok elemzésének módszertana*. Előadás. 2016. október, NKE HHK Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak.
- Watkins, Andrew: *Losing territory and lashing out The Islamic State and International Terror*. Combating Terrorism Center, 2016. március 17. <https://www.ctc.usma.edu/posts/losing-territory-and-lashing-out-the-islamic-state-and-international-terror>
- Weiss, Michael – Hassan, Hassan: *Az Iszlám Állam – A terror hadserege belülről*. HVG Kiadó, 2015.

Tóth László ezredes:

TAPASZTALATFELDOLGOZÁS A PARANCSNOKI MUNKÁBAN

„Nem a legerősebb faj lesz a túlélő, nem is a legintelligensebb, hanem az, amelyik a leggyorsabban képes változni.”
Charles Darwin

ÖSSZEFOGLALÓ: A tapasztalatok feldolgozása mindig kiemelt fontosságú volt minden típusú fejlődésben, a mai felgyorsult világban pedig fontosabb, mint bármikor korábban. A technikailag korszerű és eljárásrendileg is modern hadsereg kialakításában elengedhetetlen egy új típusú vezetésszemlélet kialakítása, amelyben a parancsnok munkájának szerves részévé kell válnia a tapasztalatfeldolgozás modern felfogásának is.

KULCSSZAVAK: parancsnok, vezető, tapasztalatfeldolgozás, fejlődés

BEVEZETÉS

A tapasztalatok felismerése és felhasználása egyidős az emberiség történetével, alapja minden tanulási és fejlődési folyamatnak, elválaszthatatlan a meglévő ismereteket átadó oktatástól és az új felfedezésekre törekvő kutatásoktól. A tapasztalatok hasznosítása mindenki számára magától értetődő, de a folyamat megvalósulása mégsem zökkenőmentes, pedig ez ma – amikor minden túlzás nélkül az emberiség jövőjét meghatározó, de minimum formáló döntések meghozatalában veszünk részt – fontosabb, mint eddig bármikor.

A TECHNIKAI FEJLŐDÉS HATÁSA A HADSEREGRE

Szinte már közhelynek tűnik a kijelentés, hogy gyorsuló világban élünk, de vajon tisztában vagyunk-e vele, hogy mit is jelent ez valójában? Vajon érezzük-e ebben a gyorsuló világban a saját szerepünket és felelősségünket?

Az emberi faj kétszázézer éves létezése során szinte hihetetlen tudományos és technikai fejlődésen ment keresztül, különösen az utolsó 200 évben, s mindez egy hihetetlenül gyorsuló tempóban történt, illetve történik ma is. Az ipari forradalom megváltoztatta a társadalmakat, a technológiában, egészségügyben, kommunikációban stb. lezajlott fejlődés létrehozta a jóléti társadalmakat. A személyi számítógépek úttörőjének számító Commodore 64 bő 30 éve jelent meg, s mára életünk elengedhetetlen részévé váltak az annál sokkal nagyobb teljesítményű számítógépek. 10 éve sincs, hogy megismerkedtünk az okostelefon fogalmával, s az Ericsson 2016. évi novemberi prognózisa alapján a következő öt évben adatforgalmuk megtízszereződik.¹ (Az adatforgalom Nyugat-Európában 2016-ban okostelefononként

¹ Ericsson Mobility Report, 2016. november. 2. <https://www.ericsson.com/assets/local/mobility-report/documents/2016/ericsson-mobility-report-november-2016.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 06.)

és havonta átlagosan 2,7 GB volt.²⁾ Sajnos ugyanez a fejlődés számos konfliktust is okozott, és egyben megteremtette az emberiség rövid és hosszú távú elpusztításának a lehetőségét is.

Az elmúlt 200 év technikai fejlődése a hadsereg által használt eszközökön is jól nyomon követhető. Az 1848–49-es forradalmak fő fegyverei még a puska, a kard és a tüzérségi eszközök voltak. Közel 70 évvel később, az első világháború végére jelentek meg a harcokocsik és a repülőgépek, és nem egészen 30 évvel később a világ már az atombomba pusztító hatásán szörnyülködhetett el. Az 1990-es években a lopakodó technika alkalmazásával a levegő urai elkezdtek „láthatatlanná válni”, s mára a digitális katona megjelenésével az átlagember ismereteit jóval meghaladó szintre jutott a haditechnika színvonala. A pusztító katonai (fizikai) erők összecsapásától a gépek használatával vívott háborúkon keresztül – a hadviselési módok szerinti kategorizálásban – ma már a 3. hullámú háborúban, az információs fölény és uralom megszerzésének korszakában veszünk részt.

A robotok és a drónok alkalmazásával szinte határtalanul kibővül a katona teljesítőképessége, bár a kulcsfontosságú utasításokat, az ellenség fizikai megsemmisítését ma még az ember mondja ki. Kétségtelen, hogy az ellenség fizikai megsemmisítésében még ma is van relevanciája az egyes korábbi konfliktusokban, háborúkban szerzett tapasztalatoknak, de a mai kor fiataljainak készen kell állniuk arra, hogy megfeleljenek a jövő katonai kihívásainak.

De vajon mennyit fejlődött gondolkodásunk ez idő alatt? Képesek vagyunk-e meglátni időben a kihívásokat, s képesek vagyunk-e azokra már most megfelelően reagálni? Ha 200 év alatt ennyi minden történt, és ez a spirál még ma is gyorsuló szakaszban van, akkor mennyi időnk van most a cselekvésre, hogy a mára létrehozott jólét ne gyerekeink katasztrófáját okozza holnap?

Az biztosan kijelenthető, hogy mint minden fejlődés alapját, a választ a tapasztalatok feldolgozásában kell keresni. Triviális az a megközelítés, hogy a hibák kijavításának első lépése a hibák felismerése és aztán elismerése. Talán nem is helyes hibákról beszélni, hiszen az esetek többségében a fejlődés elmaradása azért következik be, mert az adott személy/szervezet/társadalom elégedett azzal, ahogyan a dolgok mennek, s nem veszi észre, hogy jobb lehetőségek is vannak, amit mások talán már alkalmaznak is. A pontos választ nem sikerült megtalálni arra a kérdésre, hogy mennyi időnk van, de a fejlődés ütemét tekintve valószínűleg sokkal kevesebb, mint azt ma gondoljuk. A következő két történelmi példa jól mutatja, milyen súlyos következményei lehetnek a lassú tanulási folyamatnak.

Viktória királynő uralkodásának idején Nagy-Britannia hajóiparának központi szerepe volt a birodalom kiépítésében és fenntartásában. Az 1880-as években az üzletág még hatalmas profitot termelt, de már 10 évvel később rohamosan zsugorodni kezdett a tengeri szállítmányozásuk. Ennek fő oka az volt, hogy a modernizációra képtelen, önmagát esetenként felsőbbrendűnek tartó brit arisztokratikus vállalati kultúra nem tudott lépést tartani az ipari forradalom vívmányait szintén felhasználó „áramvonalasabb” nemzetközi vállalatokkal. „A birodalom modernizációhoz való bátortalan hozzáállása – ami a haditengerészet reformjával szemben tanúsított erőteljes ellenállásban is megmutatkozott – az első világháborút megelőző években alaposan legyengítette Nagy-Britanniát”, jegyzi meg konklúzióként egy tanulmány.³

² Uo.

³ Gregor McMillan: *Trading on Chinese shores: The Indo-China Steam Navigation Company and change in the China coastal shipping market, 1880–1900*. Sage Journals, 2016. április 7. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0843871416637586> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 06.)

De a második világháború elejére a francia hadvezetés is túl lassan készült fel az akkori hadművészet aktuális kihívásaira. Az első világháborúból „okulva” a franciák már 1920-ban elkezdtek a közel 350 km hosszúságú Maginot-vonal létrehozását. Úgy vélték, a 20-25 km mélységű fő védelmi állás létrehozásával felkészültek a nagyobb és erősebb német csapatok megállítására, vagy legalábbis jelentős lelassítására és meggyengítésére, de nem számítottak a német hadsereg gyors manőverezőképességére, amely alig egy hónap alatt kétszer is a francia erőket megkerülve azok háta mögé került, és nemcsak Párizst vette be, de gyakorlatilag a francia haderőt is megsemmisítette.

AZ EGYES KATONA FONTOSSÁGA

Szinte nap mint nap érezhetjük, hogy lerövidülnek a folyamatok, az idő kritikus tényező, sokkal gyorsabban kell reagálni, illetve váltani, mint évtizedekkel ezelőtt, s ebben az összetársadalmi folyamatban felértékelődik az egyes ember cselekedete. Bár mindenki ismeri a rosszul bevett patkószeg miatt elveszett országgal kapcsolatos gyermekmondókát,⁴ a valóságban mégis úgy érzi az átlagember, hogy cselekedeteinek, döntéseinek nincs igazi hatása a rendszer egészére, pedig ez összességében egyáltalán nem így van! A tömeghadseregek történetéből is számos alkalmat ismerünk, amikor az egyes katona tevékenysége kulcsfontosságúvá vált egy adott pillanatban, s ahogy a specializációval nő az egyes személyek jelentősége, ezzel felelőssége is, így egyre könnyebben előfordulhat, hogy valaki kulcsszereplővé válik. Magyarul is egyre szélesebb körben használt a stratégiai tizedes⁵ kifejezés, ami azt jelenti, hogy a legalsóbb szinteken is szülehetnek olyan döntések, amelyeknek következményei stratégiai jelentőséggel bírnak.

A tömeghadseregek időszakából jó példa lehet Joshua Lawrence Chamberlain ezredes katonai bravúrja, amit 1863-ban, az amerikai polgárháború fordulópontjának tartott csatában, a Gettysburg városa mellett vívott ütközetben vitt véghez. Feladata az unionista északiak jobbszárnyának védelmezése volt. A krónika szerint több támadás visszaverése után elfogyott a lőszerük, s a túlerő ellenére Chamberlain maroknyi csapatának szuronyrohamot vezényelt, ami ellenfeleit annyira meglepte, hogy elmenekültek. Chamberlain így nemcsak megmentette az északi hadsereget a bekerítéstől, hanem meghatározó szereplőjévé vált a döntő stratégiai győzelmet érő csata, s ezzel a polgárháború megnyerésében, s így az Amerikai Egyesült Államok létrejöttében is.⁶

A KATONÁVAL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK

A katonának mindig is különös szerepe volt a társadalmi fejlődés folyamatában. Ma is érvényes Szun-ce háborúról szóló meghatározása, amely szerint a háború „az ország leg-

⁴ „Egy szög miatt a patkó elveszett. / A patkó miatt a ló elveszett. / A ló miatt a lovas elveszett. / A lovas miatt a csata elveszett. / A csata miatt az ország elveszett. / Máskor verd be jól a patkószeget!” Angol népköltés, Károlyi Amy fordítása. http://halaszjudit.hu/index.php?page=kiadvanyok&id=4&c=egy_szog_mia__varosok (Letöltés időpontja: 2016. 01. 12.)

⁵ Gen. Charles Krulak: The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War. Marines Magazine, 1999. január, 23–27. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/strategic_corporal.htm (Letöltés időpontja: 2017. 06. 06.)

⁶ <http://www.civilwar.org/education/history/biographies/joshua-lawrence-chamberlain.html> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 12.)

nagyobb vállalkozása, az élet vagy halál alapja, a megmaradás vagy pusztulás útja”,⁷ s így a történelemben mindig a katona vállalta az a felelősség, hogyha a „patkószeget rosszul veri be”, akkor akár a csata, sőt az ország is elveszhet. A társadalomnak az a tagja ő, aki munkája során kész bármikor saját életét kockáztatni, tehát személyesen is a legérdekesebb abban, hogy a hadsereg a lehető legjobb felszereléssel rendelkezzen, a legkorszerűbb harcjelzéseket alkalmazza, valamint ő és társai ennek érdekében a legjobb kiképzésben részesüljenek.

Milyen követelményeknek kell hát megfelelniük a katonáknak ebben a változó világban? Mi a teendőjük ma a katonáknak, akik részesei ezeknek a változásoknak? Sőt megtehetik-e, hogy csak részesei maradnak, vagy érdekük, s így egyben kötelességük is, hogy e változásokat befolyásolják, de még inkább meghatározzák és irányítsák? Kell-e – és ha igen, hogyan – változnia a katonák gondolkodásmódjának?

A katonával szembeni legfontosabb elvárás mindenkor a fegyelem, a parancsok feltétel nélküli végrehajtása volt. Az alapvetően tekintve nem lehet ez másképpen ma sem, de mára jelentősen megváltoztak a parancs végrehajtásának körülményei.

Az első világháborúig az volt a jellemző, hogy a katona vállalva harcolt bajtársaival, a jobb- és a balszárnyon történő cselekmények meghatározták az ő cselekedeteit is. A mára kialakult, jelentősen megváltozott biztonsági környezetünkben egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kihívások és az új típusú fenyegetések is. Újszerű katonai feladatok jelentek meg, mint a missziós feladatokban történő részvétel, a NATO vagy az EU részére felajánlott erők felkészítése. Közös jellemzőjük, hogy nagyfokú politikai és médiafigyelem mellett hajtják végre ezeket. A konfliktusok általában regionális jellegűek, és megoldásukban is felértékelődnek a kisebb méretű, speciális összetételű, sokszor több nemzet hozzájárulásával létrehozott csoportok, alegységek, illetve felértékelődik az egyes egyén feladat-végrehajtása is. Mindeközben a műveleti terület is kibővül, mind komplexitásában, mind földrajzi értelemben is, ami még inkább tágítja a kis alegységek mozgásterét. Mára – a konfliktusok spektrumának kibővülésével, a rendelkezésre álló információk megnövekedett mennyiségével – még komplexebbé váltak ezek a helyzetek, s közben jelentősen lerövidülhet a cselekvésre rendelkezésre álló idő. A társadalom fokozatos demokratizálódásának is befolyása van a haderő átalakulására.

Látható, hogy mára nemcsak fegyelmezett, hanem gondolkodó katonának is kell lenni; elmúlt az az idő, amikor azt mondtuk a beosztottnak: ne gondolkodjon, hajtsa végre!

ÚJ TÍPUSÚ VEZETÉSI SZEMLELET SZÜKSÉGESSÉGE

Az 1990-es évektől nagy változásokon ment keresztül Magyarország, s benne a hadsereg is, mely ez az idő alatt tömeghadseregből professzionális önkéntes haderővé alakult át, a NATO-hoz történt csatlakozással egyben egy új értékrendhez is tért nyert. Egyértelmű, hogy a történések egy új szolgálati kultúra kialakítását tették szükségessé, amelynek elengedhetetlen eleme kell legyen egy új típusú gondolkodásmód is; ez a korábbi túlzottan centralizált vezetési stílussal szemben széles körben támaszkodik a beosztottak tudására, véleményük kikérésével aktívan bevonja őket a vezetésbe.

⁷ Szun-ce: A hadviselés törvényei. Fordította Tőkei Ferenc. <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 12.)

Ennek kialakításában elsődleges szerepe van a parancsnoki állománynak, ahol a parancsnok fogalmába mindenki beletartozik, aki bármilyen szinten beosztottal rendelkezik. A szervezetben rejlő lehetőségek megvalósítására a vezetésnek van lehetősége, illetve az ő kötelezettségük is, így a változásokat a parancsnokok szemszögéből vizsgáljuk.

A hadsereget ma is a klasszikus parancsuralmi rendszerek közé soroljuk, ahol a parancsnoknak kötelessége a rábízott személyi állomány vezetése, a beosztottnak pedig kötelessége a parancsok végrehajtása. Számos tanulmány boncolgatta vezetéselméleti szempontból, hogyan lehet fokozni a parancsnoki munka hatékonyságát, milyen hatása van a rendszerváltásnak a katonai vezetésre. Újra megvizsgálták, hogy milyen vezetési elemeket lenne célszerű átvenni a civil életben jól működő profitorientált szervezetektől. Ismét felerősödött a polémia a parancsnok és a vezető közötti különbségről, s új fogalomként megjelent a military leadership vagy menedzsment a hadseregben.

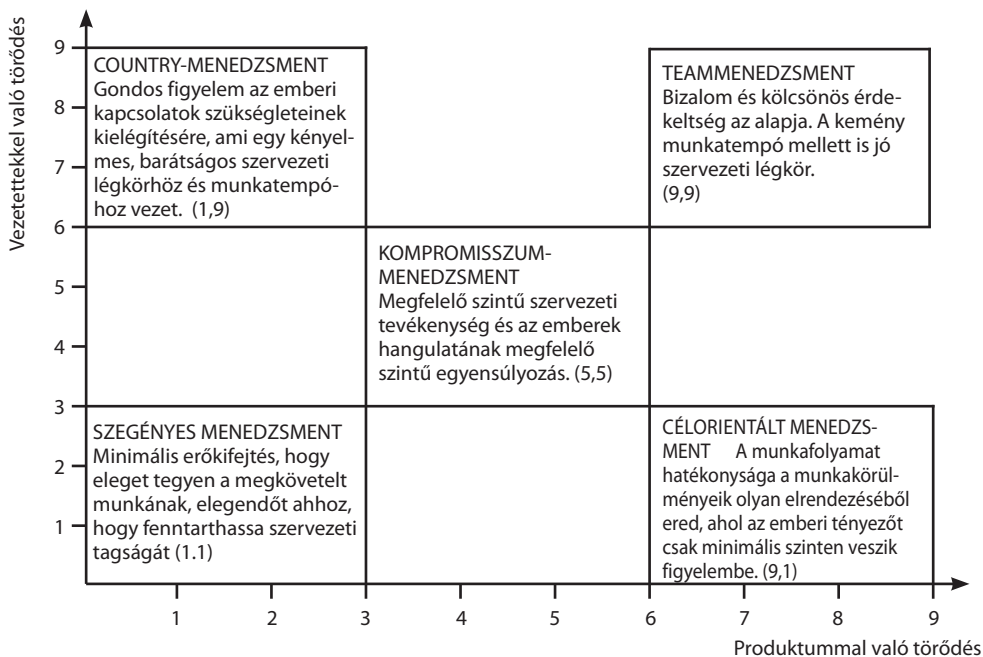
Hersey és Blanchard meghatározása szerint: „A vezetés az egyén vagy csoport munkájának közvetlen befolyásolására szolgáló tevékenység, amely az intézményi célokat a munkatársak felé közvetíti, rábírja őket azok támogatására, elérve ezzel a személyes és az intézményi célok integrálását.”⁸ A vezetés tudománya tehát abból áll, hogy a parancsnok a rendelkezésére álló eszközöket felhasználva hogyan tudja a hatása alá vonni a beosztottat oly módon, hogy annak tevékenysége a leghatékonyabb legyen a szervezet tevékenységére.

A vezetéselmélet általános szabályaiból ismert, hogy a vezetővé válásnak két legfontosabb eleme a szakmai és a vezetői kompetencia, és hogy valaki minél magasabbra kerül a ranglétrán, a szakmai kompetenciával szemben a vezetői kompetenciák kerülnek előtérbe. Ebből értelemszerűen adódik, hogy a közép- és felső vezetők feladata ennek a gondolkodásmódnak a kialakítása, míg az alsóbb szinteken – minél közelebb az effektív szakismereteket igénylő beosztásokhoz – a szakmai tartalommal való megtöltése.

Egyes egytényezős modellek arra keresnek választ, hol kell megtalálni a helyes hangsúlyt az utasító erősfőnök-magatartás és a karmesterszerep között, milyen mértékben kell bevonni a beosztottat a hatalomba, illetve milyen mértékű cselekvési szabadságot kell biztosítani részére. A vezetés komplexitását azonban jobban kifejezi a Blake–Mouton-féle vezetői rács (1. ábra), amely szerint valójában két viselkedési stílus keveredése jellemezi a vezetőket, amelyek ráadásul alkalmanként egymásnak ellentmondóak is lehetnek. A feladatcentrikus vezető azzal tölt el több időt, hogy a feladatokat lebontsa, megszervezze, kontrollálja, őt elsősorban a teljesítmény érdekli. A beosztottcentrikus vezető a munkacsoport szociális légköre, valamilyen konfliktusmegoldás érdekében tevékenykedik, a feladat számára másodrendű.

Az ábrát tanulmányozva biztosan fel tudunk idézni helyzeteket, amikor a bal alsó (1,1) értékhez közeli, a beavatkozást elkerülő, nemtörődöm vezetővel találkozhattunk, de ismerős lehet a tekintélyvel alapuló vezetés is (1,9), amikor szinte csak a feladat végrehajtásának a hatékonysága számít, az emberi tényezőt a vezető csak minimális szinten veszi figyelembe. Ha a vezetés túlságosan emberközpontúvá válik (9,1 körüli érték), akkor egy túlzottan baráti légkör is kialakulhat, ami negatívan is befolyásolhatja a követelménytámasztást, s ezen keresztül a szervezet eredményességét. Az ábra szerint kiemelkedő teljesítmény a Team stílusú vezetési formával érhető el, amelyben egyforma magas intenzitáson valósul meg a törődés a produktummal és a vezetettekkel.

⁸ Mikulás Gábor: Menedzsment. 17. <http://www.gmconsulting.hu/wp-content/uploads/2011/11/5-fejezet.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 12.)

A Blake–Mouton-féle vezetői rács⁹

A kérdés, hogy vajon a hadsereg specialitásait is figyelembe véve mindenkor alkalmazható ez a vezetési módszer? Benkő Tibor „Gondolatok az ideális parancsnokról” című munkájában arra hívja fel a figyelmet, hogy valójában nem létezik egy minden helyzetre alkalmazható ideális vezetési stílus,¹⁰ a parancsnoknak az adott helyzetet felmérve kell döntésre jutnia, hogy mely vezetési módszer alkalmazásával tudja a reá bízott kollektíva a feladatát a legeredményesebben végrehajtani.

A hadseregben nem ismeretlen a Team típusú vezetési szemlélet, de nem is tekinthető általánosnak. Kezdeti elemeit a manőverező hadviselés elterjedése hívta életre, és a porosz–német hadseregek vezetési elveiben ismerhette meg a világ az *Auftragstaktik* kifejezés kapcsán. Magyarul – Lippai Péter ezredessel, a téma kiváló ismerőjével egyetértve – talán a *küldetésorientált* vezetés a legmegfelelőbb fordítás. Ennek lényege, hogy a beosztott parancsnokok csak egy általános feladatot kapnak, és az előjáró nagy szabadságot biztosít számukra a végrehajtásban, amibe beletartozik akár az idejétmúlt feladatok figyelmen kívül hagyása is. A nagyfokú önállóság minőségi fölényt biztosít, hiszen a harc, a háború a bizonytalanság birodalma, ahol elvész az, aki parancsra vár ahelyett, hogy legjobb tudása szerint reagálna a kialakult helyzetre.

Az alárendelt tudására építő, azt maximálisan kiaknázni szándékozó vezetési szemlélet bevezetésének szükségszerűségét már számos alkalommal megfogalmazták, azt a parancsnokok széles köre magától értetődőnek tartja, a küldetésorientált vezetésszemlélet

⁹ Dr. Roóz József – Dr. Heidrich Balázs: Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai. 3.2.5. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_cl_1054_1055_1057_vallalatigazdant_scorm/3_2_5_a_blake_mouton_fele_matrix_modell_aMnsE10RzlnqKpCV.html (Letöltés időpontja: 2017. 06. 06.)

¹⁰ Benkő Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. *Hadtudomány*, 2008/3–4. szám, 91–103. http://mht.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 06.)

megvalósítása azonban mégsem terjedt még el széles körben. Lippai ezredes a küldetésorientált vezetésszemlélet megvalósulásának előfeltételeit egy korábbi tanulmányában¹¹ az alábbi főbb pontokban foglalta össze:

- egységes elvek és szabályzók alapján, kiválóan felkészült parancsnoki állomány;
- parancsnok és beosztott között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalom;
- önmagukban bízó, önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni is képes és tudó alárendeltek;
- jól működő belső kommunikáció, nyílt és őszinte emberi viszonyok parancsnokok és beosztottak között.

ÚJ TÍPUSÚ GONDOLKODÁS A TAPASZTALATFELDOLGOZÁSBAN

Ebben a gyorsuló világban, ahol a legfőbb érték a tudás, a sikeres parancsnoknak nemcsak a technika, a technikai eszközök és a lehetőségek nyújtotta fejlődéssel kell lépést tartania, hanem például olyan, korábban marginális területeknek is egyre nagyobb figyelmet kell szentelnie, mint a pszichológiai, a jogi vagy a kommunikációs ismeretek. Mindeközben a professzionális haderőben a beosztottak feladatrendszere is bővíthet, specializálódhat. A szerződéses és a hivatásos állomány sokkal magasabban képzett, mint a korábbi sorállomány, aminek következtében már alacsonyabb szinteken is egy adott csoport feladatköre oly mértékben összetett lehet, hogy a parancsnok nem ismerhet minden részletet. A korábbi hadseregekben az életkor szinte minden esetben több tapasztalatot is jelentett, de mára egyre gyakrabban fordul elő, hogy egyes részterületeken – és itt nem csak az informatikára kell gondolni – a fiatalabbak is olyan ismeretekre tesznek szert, hogy ők válnak az adott terület mestereivé. A parancsnoknak – saját szakmai tapasztalatain túl – vezetési képességeit is latba kell vetnie annak érdekében, hogy a csoport össztudását a feladat végrehajtásának a hatékonysága érdekében maximálisan kiaknázhassa. Háttérbe szorul az alárendeltek feltétel nélküli engedelmességére épülő vezetés, és – különösen a békevezetés alkalmával – már alsóbb szinteken is egyre szélesebb körben kell alkalmazni az emberközpontú vezetésszemléletet.

A beosztottak tudását maximálisan kihasználni képes vezetés megvalósítása minden parancsnok érdeke és egyben kötelessége is, s ez egyben elengedhetetlen fejlődési lépés a szövetségi rendszerhez történt csatlakozásunk által megcélzott szellemi kompatibilitás elérésében is. Ennek egyik elemeként a Honvédelmi Miniszter 74/2008. utasítása¹² alapján létrehozták a Magyar Honvédség Művelési Tapasztalat-feldolgozó Rendszerét (TAFER), mely a parancsnokokat a béke- és a minősített időszak feladatok magasabb szintű végrehajtásának támogatásában segíti. A TAFER a vezetők, a parancsnokok eszköze a hiányosságok megszüntetésére, a bevált gyakorlat rögzítésére, alkalmazására és általánossá tételére. Az utasítás alapján kidolgozták a terület részletes szabályzóit és létrehozták a Központi Tapasztalat-adatbázist.

A katonai kultúrának eredettől fogva szerves része a tapasztalatok felhasználása, a tökéletesítésre való folyamatos törekvés. Mindig végeztük, de a korábbi folyamatban a tapasztalatok átadása általában személyek szűk köre között zajlott, és ha valaki le is írta azokat, már rég feledésbe merültek. Ezt váltja fel, pontosabban egészíti ki a korszerűbb gondolkodást

¹¹ Lippai Péter alezredes: A küldetésorientált vezetésszemlélet és az önkéntes haderő. Seregszemle, 2009/4. szám, 101. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2009_4.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 06.)

¹² <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2008/15.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 07.)

feltételező TAFER, amelynek részeként egy adatbázis egy kollektív memóriaként szolgál, amely a tapasztalatok megőrzésével lehetővé teszi, hogy az eredmények szélesebb körben, illetve esetenként később, akár évek múlva is hasznosíthatóak legyenek.

A parancsnok és a beosztottak közötti nyílt kommunikáció, a kiképzés tökéletesítésére való törekvés, a feladatoknak való maximális megfelelés és az optimális megoldások megtalálása egyformán érdeke a parancsnoknak és a beosztottnak is, amit a parancsnok a szervezetében lévő tapasztalatfeldolgozó rendszer eredményes működtetésével érhet el. A feladat-végrehajtás rendszerszemlélete szerint a feladat elemzését, tisztázását követően azt meg kell tervezni, majd a végrehajtást követően elemezni kell a tapasztalatokat, s végre kell hajtani a szükséges módosításokat, visszacsatolásokat. A tapasztalatok feldolgozása velünk van a nap minden percében, minden cselekedetünkben. A Lippai ezredes által felvázolt feltételek megvalósulását tehát az adott alegység, csoport tapasztalatfeldolgozó tevékenységében lehet leginkább nyomon követni, vagyis ez a tevékenység egyben fokmérője is a felsorolt feltételek megvalósulásának.

a) Szakmailag kiválóan felkészült állomány

A „katona háborúzik, vagy készül a háborúra”, hangzott régen, de ez igaz ma is. Az MH hetven éve békekörülmények között készül feladatai végrehajtására, de ez még inkább kiemeli a képzés és a kiképzés fontosságát, hogy szükség esetén a katona képes legyen alkalmazni is megszerzett tudását. A felkészültség színvonala adja az elméleti alapot az önálló döntésekhez, valamint a magabiztosságot, amely alapján a beosztott bátran kezdeményez, cselekszik vagy javaslatot tesz annak tudatában, hogy tette szinkronban van előljárója akaratával. A szakmailag jól felkészült állomány aktív a jobbító javaslatok megtétele során, illetve fogékony mások jobbító szándékú javaslataira. De fordítva is igaz, hiszen az a katona, aki szakmailag nem uralja saját beosztását, az bizonytalan a javaslatok megfogalmazásában is, és abból való félelmében, hogy esetleg butaságot javasol, inkább visszahúzódo, passzív az adott csoport tevékenységében.

b) A parancsnok és beosztott között fennálló, egymás tiszteletén és tényleges teljesítményen alapuló kölcsönös bizalom

A parancsnoknak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy kivívja beosztottjai elismerését, hogy nemcsak szakmailag, hanem erkölcsileg is vezetőjüknek ismerjék el. Részéről a bizalom ezt jelenti: bízunk, hogy a beosztott legjobb tudását adva mindent megtesz a siker érdekében, javaslatai jobbító szándékúak. Az alárendelt is bízunk parancsnoka szakmai tudásában, éreznie kell az előljáró gondoskodását, illetve a feladat végrehajtásához szükséges feltételek biztosítását. A parancsnoktól elvárás, hogy ne csak felfelé, előljárói felé igyekezzon megfelelni, hanem lefelé, a beosztottak elvárásainak is igyekezzon eleget tenni.

c) Önmagukban bízó, önállóan gondolkodni, dönteni, cselekedni is képes és tudó alárendeltek

Ez az előfeltétel a professzionális hadsereg talán legfontosabb jellemzője a tömeghadsereggel szemben, s egyben a parancsnok-beosztott viszony legérzékenyebb pontja is, hiszen az egyszemélyi vezetés lényege, hogy a döntésekért a mindenkori parancsnoknak kell vállalnia a felelősséget. Az egységes szemlélet kialakítása mellett úgy kell elérni a beosztott önállóságát, hogy közben maga is képes legyen meglátni önállóságának korlátait. A parancsnoknak ugyanúgy tolerálnia kell beosztottjai önállóságát, mint ahogyan azt ő is elvárja saját előljáróitól.

d) *Jól működő belső kommunikáció, nyílt és őszinte emberi viszonyok parancsnokok és beosztottak között*

Ez a legérzékenyebb terület, hiszen a beosztott által felvetett kérdéseket nagyon könnyű összekeverni a tiszteletlenséggel. Az esetek többségében nem a bántás vezérli a probléma felvetőjét, hanem a megoldás keresésének az igénye. A kommunikáció valódi kétirányú információáramlást feltételez, ami segít feltárni a rendszer hibáit, illetve a rendszerben lévő kihasználatlan lehetőségeket is. Szükség esetén a nyílt önkritika is az őszinte kommunikáció részét képezi. A tévedés lehetősége a munka velejárója, s a beosztottak szemében általában pozitív megítélés alá esik, ha az előjáró nem csalhatatlanságát hangsúlyozza, hanem a hibás lépés elismerésével kijelöli a helyes útvonalat.

Látható, hogy az adott szervezeten belül kialakított légkör, a kitűnő szakmai ismeretek együtt járulnak hozzá az adott szervezet magas minőségű munkájához, a műveleti képességek kialakításához, a műveletek sikeres végrehajtásához, a felkészülés és a kiképzés hatékonyságának növeléséhez, amelyek a TAFER eredményes működtetésével érhetőek el. Minden szinten kiemelkedően fontos a tapasztalatfeldolgozás első lépéseinek a megtétele, a megfigyelések gyűjtése és az adott szinten elemzésük, feldolgozásuk megkezdése. Ha az egyes katona felismeri, hogy tevékenységének igenis hatása van a rendszer egészére, akkor – a kollektíva részeként – ő is érdekelt a hiányosságok megszüntetésében, az elkövetett hibákból való tanulásban, illetve a pozitív folyamatok erősítésében, bevált gyakorlatként történő alkalmazásában.

A tapasztalatfeldolgozás során a megfigyelést vagy javaslatot tevő személy fő törekvése nem a felelősök, hanem az okok keresése, s előremutató gondolkodással a megoldásra kell javaslatot tennie. Helyét és egyben saját korlátait is felismerve helyes javaslatokat tud megfogalmazni előjáróinak, és nemcsak az intézkedésre szoruló problémákat vetheti fel, hanem azokat a javaslatokat, „igénytamasztásokat” is, amelyek a későbbi fejlesztések, modernizációk alapjául szolgálhatnak. Az egy-egy feladat végrehajtását követő megbeszélések (feladat záró megbeszélés), az ott elhangzott javaslatok tükröként mutatják be, hol tart az adott szervezet egy új típusú gondolkodás elsajátításában.

ÖSSZEGRÉS

A tapasztalatok feldolgozásának mindig kiemelt jelentősége volt a fejlődésben, s így van ez ma is, amikor egy hihetetlenül gyorsuló világban kell megtalálnunk szerepünket. A gyors fejlődés következtében lerövidülnek a folyamatok, s felértékelődik az egyes ember cselekedete. Az egyre komplexebbé váló biztonságpolitikai környezetben megnő az egyes katona felelőssége, miközben megváltoznak azok a követelmények is, amelyeknek meg kell felelnie. Az 1990-es éveket követő társadalmi változások, a NATO-hoz történt csatlakozás és az áttérés a professzionális hadseregre megkövetelik az elszakadást a korábbi parancsuralmi vezetési stílustól, s egy korszerűbb, új típusú gondolkodás kialakítását. Egy új típusú vezetőszemlélet elengedhetetlen része egy magasabb szintű tapasztalatfeldolgozó folyamat is, amely a parancsnok és a beosztott közötti őszinte légkörre és nyílt kommunikációra építve azon alapszik, hogy a parancsnoknak és a beosztottnak egyformán érdeke feltárni a rendszer hibáit, illetve maximálisan kihasználni a benne rejlő lehetőségeket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Benkő Tibor: *Gondolatok az ideális parancsnokról*. Hadtudomány, 2008/3–4. http://mhht.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf
- Egy szög miatt. Angol népköltés, Károlyi Amy fordítása. http://halaszjudit.hu/index.php?page=kiadvanyok&id=4&c=egy_szog_miatt___varosok
- Ericsson Mobility Report, 2016. november. <https://www.ericsson.com/assets/local/mobility-report/documents/2016/ericsson-mobility-report-november-2016.pdf>
- Honvédelmi Miniszter 74/2008. utasítása a Magyar Honvédség műveleti tapasztalat-feldolgozó rendszere kialakításáról és működéséről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2008/15.pdf>
- Krulak, Charles: *The Strategic Corporal: Leadership in the Three Block War*. Marines Magazine, 1999. január. http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/strategic_corporal.htm
- Lippai Péter alezredes: *A küldetésorientált vezetésszemlélet és az önkéntes haderő*. Seregszemle, 2009/4. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2009_4.pdf
- McMillan, Gregor: *Trading on Chinese shores: The Indo-China Steam Navigation Company and change in the China coastal shipping market, 1880–1900*. Sage Journals, 2016. április 7. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0843871416637586>
- Mikulás Gábor: *Menedzsment*. <http://www.gmconsulting.hu/wp-content/uploads/2011/11/5-fejezet.pdf>
- Dr. Roóz József – Dr. Heidrich Balázs: *Vállalati gazdaságtan és menedzsment alapjai*. 3.2.5. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_c1_1054_1055_1057_vallalatigazdntan_scom/3_2_5_a_blake_mouton_fele_matrix_modell_aMnsEI0Rz1nqKpCV.html
- Szun-ce: *A hadviselés törvényei*. (Ford.: Tőkei Ferenc.) <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>
<http://www.civilwar.org/education/history/biographies/joshua-lawrence-chamberlain.html>

Kun Szabó István sz. k. vezérőrnagy:

HONVÉDELMI NEVELÉS STRATÉGIAI MEGKÖZELÍTÉSBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerében mindig meghatározó szerepe volt a hazafias és a honvédelmi nevelésnek. Minden történelmi kornak megvoltak azok a berendezkedési sajátosságai, amelyek alapvetően meghatározták ezen szakterületek tartalmát, ugyanakkor a nevelési tevékenység hatásossága és eredményessége talán soha nem volt annyira fontos, mint napjainkban. A tanulmány rávilágít a jelenleg kidolgozás alatt lévő honvédelmi nevelési stratégia szükségességére, hátterére és céljaira.

KULCSSZAVAK: hazafias nevelés, honvédelmi nevelés, stratégia, tudatos állampolgár

BEVEZETÉS

A rendszerváltás óta eltelt több mint negyedszázad alatt számos sarkalatos változás történt a nemzeti biztonság és ezzel együtt a honvédelem szempontjából. E folyamat legfontosabb mérföldkövei közé sorolhatjuk a Varsói Szerződés felbomlását követő új geopolitikai és biztonságpolitikai környezet kialakulását, hazánk NATO-hoz, majd az Európai Unióhoz történő csatlakozását, az önkéntes professzionális haderőre történő áttérést és ehhez kapcsolódóan az általános sorkatonai szolgálat békeidőben történő felfüggesztését.

Ezek mellett a már önmagukban történelmi jelentőségű mozzanatok mellett számos további markáns változás is a mindennapi élet részévé vált: a számítógépek, a kibertér megjelenése és térnyerése, a megnövekedett mobilitási lehetőségek, a globalizáció pozitív és negatív oldalai mind-mind hatással voltak, vannak a társadalom tagjaira, nemzetünk állampolgáira.

Ebből a perspektívából szemlélve különösen hangsúlyossá válik a Magyarország Alaptörvénye XXXI. cikkének tartalma, amely szerint „minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére”.¹ A hon védelmében – mint nemzeti ügyben – mindannyiunknak szerepe és feladata van.

Ugyanakkor joggal vetődik fel a kérdés: Ez a szerep és feladat milyen formában realizálódik, ki és hogyan, milyen eszközök felhasználásával felelős azért, hogy az állampolgárok az Alaptörvényben meghatározott kötelezettségeiknek eleget tudjanak tenni?

JOGI SZABÁLYOZÁSI HÁTTÉR

A honvédelem, a hazafias és a honvédelmi nevelés területe több jogszabályban is szerepel, így ezek összevetésével tudunk választ adni a fenti kérdésre. A honvédelemről és a Magyar

¹ Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (Letöltés időpontja: 2017. 04. 10.)

Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 1. § (5) bekezdése szerint „az állampolgárok honvédelmi feladatokra való felkészülése békében az önkéntes vállaláson alapszik, melyhez az állam biztosítja – különösen a honvédelmi nevelés keretein belül – a szükséges felkészítő ismeretek elsajátításának szervezett feltételeit”. A 21. § (1) bekezdés j) pontja pedig még konkrétabban fogalmaz, amikor azt mondja, hogy „a Kormány Magyarország védelmi felkészültségének biztosítása céljából [...] a köz- és a felsőoktatás keretein belül gondoskodik a honvédelmi nevelés (képzés) programjának végrehajtásáról”.²

Mindezek alapján egyértelmű, hogy az állampolgárok honvédelmi felkészítése az államszervezet, azon belül is a mindenkori kormány feladata. Továbbvezetve ezt a gondolatot, a kormányon belüli feladatmegosztás szerint³ a honvédelmi miniszter a kormány honvédelemért felelős tagja, az emberi erőforrások minisztere pedig – több más feladata mellett – az oktatásért és ezen belül a nevelésért felel. Jól látható tehát, hogy a honvédelmi nevelésben jelenleg két tárca is érintett: az egyik a honvédelmi, a másik pedig a nevelési szakmai oldalról.

Tovább erősíti ezt a megállapítást, hogy a köznevelésről szóló törvény preambulumban megjelenik a „felnevelendő nemzedékek hazafias nevelése” kifejezés, amely ugyancsak az emberi erőforrások miniszterének a feladatkörébe tartozik. Mindazonáltal a hazafias és a honvédelmi neveléssel kapcsolatos kifejezések szakirodalomban történő használatában némi következetlenség tapasztalható, mert a két fogalmat gyakran egymás szinonimájaként alkalmazzák annak ellenére, hogy azok tartalma jól elhatárolható egymástól.

A HAZAFIAS NEVELÉS ÉS A HONVÉDELMI NEVELÉS FOGALMA

A fogalmi keretek helyes használatához alapvetően szükséges a hazafiasság, a honvédelem, a hazafias nevelés, valamint a honvédelmi nevelés tartalmának és ezek egymáshoz való viszonyának a tisztázása. A Magyar értelmező kéziszótár szerint a hazafi „hazáját szerető, érte önzetlenül tevékenykedő ember”,⁴ a hazafiasság pedig „öntudatos, tevékeny hazaszereget”.⁵ A hazafiasság vagy hazafiság tehát tudatosan alakított, önkéntes tevékenységet jelöl, amelynek középpontjában a haza és annak értékei iránt érzett szeretet áll.

A fogalmi meghatározás alapján a honvédelem a haza védelme, más megközelítésben pedig „a haza védelmére létesült állami szervezet (hadsereg, intézmények, felszerelés stb.), s az ezt irányító hivatalos tevékenység”.⁶ Jól érzékelhető, hogy az egyén, a humánus ebben a megfogalmazásban nem domborodik ki, sokkal inkább a szervezeti, formális keret a hangsúlyos, amely az általános sorkatonai kötelezettség időszakában valóban háttérbe szoríthatja az állampolgári elköteleződés jelentőségét. Az önkéntes haderőre történő áttéréssel ugyanakkor a feladat, azaz a haza védelme nem változott, viszont ennek garantálásában alapvetően meghatározóvá vált az állampolgári attitűd, az önkéntes katonai szolgálatvállalási hajlandóság, amelynek kialakulása, kialakítása már a nevelés területére tartozó kérdés.

² 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV (Letöltés időpontja: 2017. 04. 10.)

³ 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400152.KOR (Letöltés időpontja: 2017. 04. 10.)

⁴ Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014, 505.

⁵ Uo.

⁶ A magyar nyelv értelmező szótára. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=honv%C3%A9delem> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 05.)

A fentieket figyelembe véve célszerűnek tűnik a honvédelem fogalmi definícióját bővíteni, és a következők szerint meghatározni: *a honvédelem a haza védelmére létesült állami szervezet, az ezt irányító hivatalos tevékenység, valamint az állampolgári elkötelezettség nyomán kialakult társadalmi önvédelmi képesség komplex, egymástól kölcsönösen függő rendszere.*

Az 1997-ben kiadott Pedagógiai lexikon útmutatást ad a hazafias és a honvédelmi nevelés tartalmi kereteinek tisztázásához. A hazafiasságra nevelés „a hazához (szülőföld, anyanyelv, az ország lakói, az azonos nemzethez tartozók, a nemzeti hagyományok és kultúra) való pozitív viszony kialakítására és megszilárdítására irányuló nevelési törekvés. [...] érzelmi és akarati nevelés”⁷. A kiadvány szerint „a közvetlen környezetben, kisközösségekben kifejtett aktivitás az a bázis, melyről el lehet jutni az országos érdekeket szolgáló cselekvő hazafisáig. A kisgyermek számára az a haza, amit a környezetéből érzékel, ezért a hazafias nevelés kezdeti fokán a közvetlen környezet élményszerű megfigyeltetése a legfontosabb. A műveltségi körök szerint (tantárgyi keretek között) végbemenő tanulási folyamatokban – elsősorban a magyar történelem és irodalom, Magyarország földrajza és néprajza, művészete – táplálhatja a haza reális ismeretét és szeretetét.”⁸

A honvédelmi nevelés a lexikon szerint „a fiatalok fizikai, érzelmi és szellemi felkészítése a katonai szolgálatra, helyesebben a hazafias nevelésnek az az oldala, mely mindkét nemre kiterjedően elsajátíttatja az országban élő emberek és a nemzeti értékek megóvásához szükséges tudást és attitűdöket”⁹. Itt kell megjegyezni, hogy az 1997-ben megalkotott fogalom az akkori viszonyoknak megfelelően, a kötelező sorkatonai szolgálatra történő felkészítést, előképzést helyezi fókuszba. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy „a honvédelmi nevelés természetes módon előnyben részesíti az iskolai, intézményi, ifjúságmozgalmi élet katonás formáit, de ezekből nem feltétlenül következtethetünk a nevelés militarista céljaira, mivel a katonás fegyelem és külsőségek számos élethelyzetben fontos szerepet játszó beállítódásokat gyökereztetnek meg, dologi és személyek közti rendre, önfegyelemre nevelnek”¹⁰.

A hazafiasság tehát elsődlegesen a hazához, a haza értékeihez való érzelmi kötődést jelenti. Ebből következik, hogy a hazafias nevelés ennek az érzelmi köteléknek a kialakítását és megszilárdítását szolgálja azáltal, hogy a közös nyelv, a kultúra, a hagyományok megismertetésével és ápolásával hozzájárul a nemzeti öntudat kialakulásához. Bár a 2012. évi Nemzeti Alaptanterv jelenleg felülvizsgálat és átdolgozás alatt van, az abban megfogalmazott, hazafias nevelésre vonatkozó megállapítások helytállóak: „*A tanulók ismerjék meg nemzeti, népi kultúránk értékeit, hagyományait. Tanulmányozzák a jeles magyar történelmi személyiségek, tudósok, feltalálók, művészek, írók, költők, sportolók munkásságát. Sajatítják el azokat az ismereteket, gyakorolják azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, amelyek megalapozzák az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és népei megismerését, megbecsülését. Alakuljon ki bennük a közösséghez tartozás, a hazaszeretet érzése, és az a felismerés, hogy szükség esetén Magyarország védelme minden állampolgár kötelessége.*”¹¹

Ebből a megfogalmazásból is látható, hogy a hazafias nevelés eredményeként alakul ki a hazaszeretet érzése, amely által az egyéneknél megjelenik a haza védelme iránti igény.

⁷ Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): Pedagógiai lexikon A–H, I. kötet. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997, 649.

⁸ Uo.

⁹ Uo. 677.

¹⁰ Uo.

¹¹ Melléklet a 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelethez. Nemzeti alaptanterv. Magyar Közlöny, 2012. évi 66. szám, 10 641.

A haza védelme ugyanakkor állampolgári kötelezettség is. A honvédelmi nevelés ennek az igénynek a kielégítéséhez és az állampolgári kötelezettség teljesítéséhez, „aprópénzre váltásához” kínál eszközöket és biztosít tudást, képességet.

A kölcsönös függőség egyértelműen kirajzolódik: a hazafias nevelés „ágyaz meg” annak az igénynek, amely a honvédelmi ismeretek befogadására alkalmassá és nyitottá tesz az egyént. Ugyanakkor az is jól látható, hogy a honvédelmi nevelés a hazafias nevelésnél gyakorlatiasabb elemekből áll. Fizikai, értelmi és érzelmi tudást egyaránt biztosít, és ezek együttes birtoklásával válik a fiatal tudatos, a hazáját megvédeni is kész állampolgárrá.

Fontos kiemelni azt is, hogy a honvédelmi nevelés nem azonos a katonai neveléssel. Bár közvetetten a honvédelmi nevelés orientálhat a katonai pálya irányába, az elsődleges célja nem ez. Éppen ezért nem szerencsés, hogy a középfokú oktatásban évekkal ezelőtt bevezetett tantárgy megnevezése „katonai alapismeretek”, helyette a „honvédelmi alapismeretek” megnevezés használata javasolt.

A HAZAFIAS ÉS A HONVÉDELMI NEVELÉS – KORCSOPORTOK ÉS CSELEKVÉSI IRÁNYOK

A kötelező sorkatonai szolgálat 2004-ben történt felfüggesztése meghatározó jelentőséggel bírt a honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerére. Az önkéntességen alapuló, professzionális haderő kialakításával megszűnt az a csatorna, amely által a fiatal férfiak szervezett formában részesültek a honvédelmi szempontból hasznosítható ismeretekben. A haderő-átalakítás következtében számos katonai helyőrséget felszámoltak, így a Magyar Honvédség mint munkáltató is háttérbe szorult.

Mindeközben természetesen nyíltak olyan lehetőségek, amelyek által az állampolgárok önkéntes vállalás alapján bekapcsolódhattak a honvédelembe. Megjelent az önkéntes tartalékos rendszer, elindultak az iskolai programok, a nyári táborok, ugyanakkor, összegezve a tapasztalatokat, nem túlzás kijelenteni, hogy a társadalom az ezredfordulón meglévő szinthez képest távolabb került a honvédelem ügyétől. Az elmúlt évtizedek viszonylagos békés állapota, a szövetségi tagság előnyeinek kidomborítása, a „majd a NATO megvéd minket”-tudat előtérbe helyezése hamis biztonságérzetet kelt az állampolgárokban. Felnőtt egy olyan generáció, amely a mai szülői generációt jelenti, s amelynek jelentős többsége már semmilyen formában nem került kapcsolatba a honvédelemmel. Ez komoly kihívást jelent, mert a fiatalok elsődleges szocializációs bázisát továbbra is a család jelenti. A Magyar Honvédség viszont 2004 óta eltűnt a családközből.

Ugyanakkor az eddigi tevékenység sikerét mutatja az, hogy egy 2016. évi Magyar kutatás¹² eredményei alapján a jelenlegi 15–29 éves fiatal generáció alapvetően ragaszkodik a hazájához, és a jövőjét itt képzei el. A megkérdezett fiatalok 67%-a nem tervezi, hogy a jövőben külföldön dolgozzon, tanuljon vagy telepedjen le. Ennek okaként, azaz visszatartó erőként pedig elsődlegesen három tényezőt jelöltek meg: a családot (71%), a barátokat (51%) és a hazaszeretetet (45%). Az is pozitív, hogy az intézményi és személyközi bizalom vizsgálata során a család (70%), az ismerősök (28%), a szomszédok (25%) után a honvédségben (22%) bíznak meg legjobban a fiatalok. A munkatársak, a rendőrség, a bíróságok, a civil szervezetek, az egyházak, a bankok, a politikai szereplők csak ezután következnek.

¹² Szabó Andrea – Székely Levente (szerk.): Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Az ifjúságkutatás első eredményei. Új Nemzedék Központ, 2016.

Mindez azt jelenti, hogy a negatív látszat ellenére a jelenlegi fiatalság magában hordozza a hazafiasságot, és jó termőtalajt jelent a honvédelmi nevelés eredményes megvalósításához. Természetesen az egyes korcsoportok között jelentős különbségeket kell tenni, és a cselekvési irányokat azokhoz igazítva érdemes kialakítani.

Az általános iskolás korosztályban a hazafias nevelés kap elsődleges szerepet. Nagyon fontos, hogy az egyes tantárgyakon keresztül hangsúlyos megvilágításba helyeződjenek a nemzeti öntudat erősítéséhez kapcsolódó elemek, a példaképek, a minták. Alapvető fontosságú a fizikai állapot megfelelő szintre hozása, és kívánatos a mindennapi testnevelés honvédelmi szempontból hasznosítható ismeretanyaggal való megtöltése is, amelynek fókuszában elsősorban az erő és állóképesség növelése, a fizikai terhelhetőség kialakítása kapja a fő szerepet.

A honvédelmi nevelés középpontjában elsősorban a középiskolai korosztály áll, amely összefoglaló néven kadét korosztály. Ez nagyságrendileg a 14–19 éves korú fiatalokat jelenti, de bizonyos tevékenységek és ismeretek esetében az alsó korhatár lejjebb is szállítható, akár 12-13 évre. A közismereti tantárgyak keretében itt továbbra is jelen van a hazafias nevelés, de emellett már a honvédelem rendszeréhez kötődő konkrét, elméleti és gyakorlati ismereteket is átadó honvédelmi nevelési program valósítható meg.

A kadét korosztályban jelenik meg a honvédelmi neveléshez kapcsolódó tevékenységek legszélesebb spektruma:

- a honvéd középiskola és kollégium keretei között folyó honvédelmi nevelés;
- az ágazati szakképzésben részt vevők honvédelmi ismeretekkel történő ellátása;
- a középiskolákban megvalósuló Honvéd Kadét Program, amely a korábbi KatonaSuli program újragondolása, kibővítése;
- a Honvédelmi Sportszövetség keretében megvalósuló szabadidős honvédelmi nevelési programban, táborokban, sportversenyeken történő részvétel;
- a társadalmi szervezetek és a Magyar Honvédség által szervezett programokban, táborokban és versenyeken történő részvétel.

A kadét korosztály honvédelmi nevelésének célja, hogy a hazafias nevelés eredményeire alapozva, azon túlmutatva elősegítsük a honvédelem ügyének, rendszerének megismerését, valamint az ahhoz kapcsolódó feladatokban történő részvételi hajlandóságot, továbbá hogy a közösségi összetartozás élményének, lehetőségének megteremtésével valós képességeket és tudást biztosítsunk, amelyek honvédelmi szempontból is hasznosíthatók. Emellett kiemelten hangsúlyos a fizikai fejlődés, az állóképesség növelése és az egészséges életmódra nevelés a sport által.

A felsőoktatásban is megjelenik a honvédelmi nevelés (képzés): a honvédelmi alapismeretek az ország több felsőoktatási intézményében is választható tantárgy a hallgatók számára. Tartalmilag fontos, hogy az ott megszerezhető elméleti ismeretek is élményközpontúak legyenek, azaz gyakorlati és szabadidős elfoglaltságokkal kell kiegészíteni annak érdekében, hogy a fiatalok számára vonzó legyen, ugyanakkor a kívánt nevelési célokat is elérje.

Fontos szót ejtenünk a felsőoktatásban nem jelen lévő, 18 év feletti fiatalokról is. Az ő számukra elsősorban a Honvédelmi Sportszövetség biztosítja majd azt a keretet, amely lehetőséget ad a honvédelmi szempontból hasznosítható ismeretek megszerzésére, gyakorlására. Ugyanakkor az ő tekintetükben már hangsúlyos szerepet kap a Magyar Honvédség toborzó- és oktatási rendszere is, amely a tényleges katonai nevelést jelenti azok számára, akik vállalják az abban történő részvételt. Az önkéntes területvédelmi tartalék kialakítása és az önkéntes honvédelmi előképzés bevezetése ezt a célt szolgálja, azonban ez már, a természetéből adódóan, túlmutat a honvédelmi nevelés témakörén.

A honvédelmi nevelés gyakorlati megvalósítását illetően ugyancsak rendszerszintű megközelítés alkalmazása indokolt. A honvédelmi neveléshez kapcsolódó gyakorlati tevé-

kenységeket egy tortaként személve az a cél, hogy a honvédelmi nevelési programban részt vevő fiatal minél több szeletet kapjon belőle, ideális esetben az összes szeletből részesüljön. Ennek elemei a lövészeti ismeretek megszerzése és gyakorlása, a közelharc- és önvédelmi fogások, továbbá a mindennapi élethelyzetekben is jól alkalmazható tájékozódási és térképészeti ismeretek elsajátítása, a veszélyhelyzetek felismerése, elhárítása, az elsősegélynyújtás (beleértve az alapszintű életmentési protokoll elsajátítását, a betegápolást és az idősekről való gondoskodást), a rádiókommunikáció, elektronikus-digitalizált technikai tudás és az állóképesség-fejlesztés. Ezekkel az ismeretekkel és tudással felvértezve nem csupán a mindennapi életben, de az állampolgári kötelezettségeik ellátása során is felkészültebb, ezáltal sikeresebb felnőttekké válnak.

ÖSSZEGZÉS

A fentiekből látható, hogy a honvédelmi nevelés számos eleme működik már most is, ugyanakkor tekintettel arra, hogy mostanáig nem készült a honvédelmi nevelésre vonatkozó átfogó stratégiai elgondolás, jelenleg nincs rendszerszinten kezelve a szakterület, ezáltal a programok hatékonysága és eredményessége csak eseti alapon mérhető.

A honvédelmi nevelési stratégia megalkotása és elfogadása lehetővé teszi az elérni kívánt célok egyértelmű meghatározását, valamint a célok eléréséhez szükséges rendszer kialakítását és működtetését. Ily módon lehetőség nyílik a hosszú távú társadalmi szemléletformálásra és olyan állampolgári attitűd megteremtésére, amely hatékonyan képes támogatni a honvédelem ügyét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar Közlöny, 2012. évi 66. szám.
- 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400152.KOR
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV
- A magyar nyelv értelmező szótára. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=honv%C3%A9delem>
- Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): *Pedagógiai lexikon A–H*, I. kötet. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997.
- Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2014.
- Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
- Szabó Andrea – Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Az ifjúságkutatás első eredményei*. Új Nemzedék Központ, 2016.

Géczy Gábor:

KÖTÖDÉS A KRATOCHVILHEZ. EGY PSZICHOLÓGIAI KUTATÁS ÉS TANULSÁGAI

„A folyó és a szikla összecsapásából mindig a folyó kerül ki győztesen
– de nem az erejének, hanem a kitartásának köszönhetően!”

H. Jackson Brown

ÖSSZEFOGLALÓ: A Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium iskolapszichológusa egy olyan kutatást végzett el a 2016/2017-es tanév második félévében, amelynek keretében arra kereste a választ, hogy az elsős és a végzős évfolyam növendékei milyen mértékű kötődést mutatnak az iskola irányában. A kutatás témája kiemelten fontos mind az intézmény vezetősége számára, mind pedig az iskolapszichológus szakmai munkája hatékonyságának visszajelzése szempontjából. A diákok alma materhez való kötődésének a mértéke ugyanis az ott dolgozó pedagógusok és nevelők hatékony munkájának releváns visszacsatolását jelenti, emellett pedig a pszichológus munkájának is fokmérője.

KULCSSZAVAK: Kratochvil Károly Honvéd Középiskola, pszichológiai kutatás, kötődés az iskolához, tanulói stressz, tanulás iránti motiváció

BEVEZETŐ

Számos pszichológiai kutatás említi, hogy a diákok iskola iránti kötődése meghatározó szerepet játszik abban, ahogyan a fiatalok az iskolán belül, illetve azon kívül viselkednek. Ezen belül szoros összefüggés feltételezhető az iskola iránti kötődés, az átélt tanulói stressz mértéke, valamint az iskolán kívüli deviáns viselkedés megnyilvánulásának gyakorisága vonatkozásában.

A kötődés és a tanulói stressz mérésére két kérdőívet használtam fel: *Iskolai kötődést mérő kérdőív*¹ és *Tanulói stressz kérdőív*.² Ez a két kérdőív képes objektíven jelezni egyrészt a kötődés mértékét, másrészt az iskolához kapcsolódó stressz erősségét – egyéni, csoportos vagy szervezeti szinten egyaránt.

AZ ISKOLÁHOZ VALÓ KÖTÖDÉS DEFINÍCIÓJA

A tankötelezettség időszakában a gyermekek idejük nagyobb részét az iskolában töltik. A család mellett hosszú ideig ez az intézmény jelenti a legfontosabb szocializációs színteret a fiatalok számára, ahol nem csupán az ismereteik gyarapodnak, hanem a társas kapcsolataik során fejlődnek a szociális készségeik, önismeretük és egész személyiségük egyaránt.

¹ Szabó–Virányi 2011, 133.

² Katona–Szitó 2000, 49–61.

Az iskolában megjelenő szociális és környezeti tényezők összegződésének hatására jön létre az iskolához való kapcsolódás, ami lehet pozitív vagy negatív előjelű. Az oktatási intézményben eltöltött idő alatt ebből a kezdeti beállítódásból alakulhat ki egy magasabb szintű érzelmi viszony, az úgynevezett iskolai kötődés. Ennek a mértéke összefügg azzal, hogy a diákok mennyire vannak megelégedve az iskolával, illetve hogy hogyan reagálnak az őket érő különböző hatásokra.³

Az iskolai kötődés fogalmával és mérésének lehetőségeivel a nemzetközi szakirodalom régóta és részletesen foglalkozik, ezzel szemben a hazai kutatások nem szentelnek akkora figyelmet ennek a területnek. Hazánkban nincs elfogadott elmélet, ami leírná ezt a jelenséget, sem olyan módszer, aminek a segítségével vizsgálható lenne ez a konstrukció.

Az iskolai kötődés definíciója nem egységes. Ebben a témában napvilágot látott írások számos hasonló terminust használnak. A kötődés kialakulásában és változásában az egyes elméletalkotók más-más tényezők hatását emelik ki. Ennek köszönhetően az iskolai kötődés fogalma is sokféleképpen értelmeződhet. Elsőként Hirschi szociáliskontroll-elméletének megalkotásakor definiálta ezt a fogalmat. Meghatározása szerint az iskolai kötődés a tanuló részéről megjelenő pozitív érzelmi kapcsolat, ami abban mutatkozik meg, hogy a diák mennyire szereti az iskolát, és megtalálja-e az érdeklődésének megfelelő tevékenységet az iskolán belül. Később a kötődés két faktorát határozta meg. Eszerint az első faktorba – amelynek a kötődés az iskolához nevet adta – sorolta az intézménnyel kapcsolatos érzéseket, például büszkeség, biztonság, kényelem érzése. A másik faktor a személyekhez kötődés elnevezést kapta, amelybe a kutató az iskolában dolgozó személyekkel szembeni pozitív érzéseket (szeretet, tisztelet, elismerés) és a velük való pozitív kapcsolatot sorolta.

A kortársakhoz való viszony nem került bele ebbe a faktorba, hiszen Hirschi ezt egy teljesen más minőségű szociális kapcsolatnak tekintette.⁴

A későbbiekben több kutatás is igazolta az iskolai kötődés Hirschi által felvázolt modelljének az érvényességét.⁵ Ennek ellenére más fogalmi és strukturális definíciók is szerepelnek a szakirodalomban. A későbbi elméletalkotók szűkebb vagy tágabb értelmezési keret vesznek alapul, amikor ezt a jelenséget kísérlik meg leírni.

Vannak olyan definíciók, amelyek csak egyetlen tényezőre irányulnak, például az iskola szeretetére,⁶ míg más meghatározások szerint a tanár és diák közötti kapcsolat jelenti az iskolai kötődés legfőbb forrását. Ennek az alapja a diák oldaláról a tisztelet, a tanár részéről pedig az, ahogyan értékeli a diák munkáját.

Hirschi elméleténél szélesebb alapokra helyezett fogalmi meghatározásokban már megjelennek a szociális kapcsolatok; az, hogy a tanuló mennyire nyitott társai felé, továbbá, hogy tanúsít-e érdeklődést másokkal szemben; végül, hogy ápolja-e a szociális kapcsolatait. Mindezek mellett fontos még, hogy a serdülő mennyire azonosul az intézmény elvárásaival, valamint hogy milyen mértékben elkötelezett az iskola szokás- és szabályrendszere iránt.⁷

Moody és Bearman összetett elmélete három szempont szerint határozza meg ezt a fogalmat. Definíciójuk szerint *az iskolai kötődés egy olyan érzelmi állapot, amelynek során a tanuló azonosul az iskolájával, ahol megtalálja a helyét, részének érzi magát, és*

³ Hill–Werner 2006, 231–246.

⁴ Hirschi 1969, 17–25.

⁵ Maddox–Prinz 2003, 31–49.

⁶ Libbey 2004, 274–283.

⁷ Jenkins 1997, 337–367.

kialakít az intézményen belül közösségi kapcsolatokat.⁸ Elsősorban ez utóbbi meghatározásra támaszkodtam én magam is jelen kutatásom során, hiszen véleményem szerint ez a definíció képes a legátfogóbban – a legtöbb területre kiterjedően – leírni az iskolai kötődés összetett fogalmát.

AZ ISKOLAI KÖTÖDÉS MÁS TÉNYEZŐKKEL VALÓ KAPCSOLATA

Több pszichológiai kutatás mutatott rá az iskolai kötődés, valamint különböző személyiségbeli, illetve viselkedésbeli jellemzők kapcsolatára. Ennek megfelelően bizonyítást nyert, hogy a jobb iskolai kötődés együtt jár a megfelelő önértékeléssel és önbecsüléssel.⁹ Hasonlóképpen bebizonyosodott, hogy az intézményhez erősen kötődő diákoknál alacsonyabb szintű az érzelmi distressz, és kevésbé valószínű a depresszív szimptóma és szorongás megjelenése.¹⁰

Az iskolai kötődés és a tanulmányi teljesítmény között is egyértelmű összefüggés fedezhető fel. A 16–18 éves középiskolai diákokkal végzett kutatás eredményei rámutattak arra, hogy az erősen kötődő tanulók jobban teljesítenek, mint a kevésbé kötődő társaik.¹¹ Ennek a kapcsolatnak rövid és hosszabb távon eltérő pozitív hatását lehet kimutatni. Az erősebben kötődő diákok tanuláshoz való viszonya pozitívabb, komolyabb erőfeszítéseket tesznek azért, hogy javítsanak jegyeiken, emeljék a teljesítményüket. Már rövid távon érezhető, hogy az erősebben kötődő diákok esetében hamarabb kialakul az önmotiváció, valamint hosszabb távon a tudás tisztelete mint érték is jobban beépül az értékrendjükbe.¹² Egy longitudinális vizsgálat során az is bizonyítást nyert, hogy az iskolai kötődés elég nagy magabiztossággal jelzi előre a tanulmányi előmenetelt, továbbá az iskola befejezésére és a továbbtanulásra vonatkozóan is jó bejósoló erővel bír.¹³

Az iskolai kötődés azonban nem csupán a konkrét tanulmányi teljesítménnyel, hanem az iskolai és az iskolán kívüli viselkedéssel, továbbá a normakövetéssel is szoros összefüggésben áll. A magasabb szintű iskolai kötődés összekapcsolódik az iskolai szabályok elfogadásával is, ezzel párhuzamosan pedig az alacsony szinten kötődő diákoknál gyakoribb a fegyelmezetlenség, az iskolai tulajdon megrongálása, valamint a tanárokkal és a társakkal szemben tanúsított tiszteletlen magatartás.¹⁴ Ezek mellett kimutatható a kapcsolat a gyenge iskolai kötődés és az iskolából történő eltanácsolás valószínűsége között is.¹⁵

Számos kutatás igazolja, hogy az iskolai kötődés és a deviáns viselkedések megjelenése között negatív irányú kapcsolat fedezhető fel. Azoknál a tanulóknál, akiknél erős az iskola iránti kötődés, kisebb a valószínűsége az alkohol- és droghasználatnak, az erőszakos viselkedésnek, valamint a bűnözői magatartásnak és a korai terhességnek.¹⁶

Az iskola személyiségformáló hatása az iskolai énkép tartalmi vonatkozásaiban és annak irányultságában is megfelelő módon tükröződik. Serdülőkorban az önjellemzés egy igen összetett folyamat, amely több területből épül fel. Ennél a korosztálynál is fontosak maradnak az iskolai élethez kapcsolódó főbb jellemzők: a tanulmányi képességek, a pálya-

⁸ Moody–Bearman 1998, 8.

⁹ Eggert et. al 1994, 202–215.; Williams–McGee 1991, 325–337.

¹⁰ Blum et al. 2002, 6.; Bond et al. 2007, 9–18.

¹¹ Wiatrowski et al. 1982, 14–16.

¹² Johnson et al. 2001, 318–340.

¹³ Bond et al. 9–18.

¹⁴ Simons–Morton et al. 1999, 99–107.

¹⁵ Eggert et al.: i. m. 202–215.

¹⁶ Blum et al.: i. m. 9–11.

alkalmasság, a társas elfogadottság, valamint a külső vonzerő és a baráti kapcsolatok.¹⁷ Az iskolai énkép fogalmát Shavelson, Hubner és Stanton definiálták, amely fogalmon belül két fő részt különítettek el. Az egyik a tanulmányi énkép, mely tartalmazza a személy kialakult képét a tanulmányi képességeiről, valamint tanulmányi kompetenciájáról.¹⁸ A másik a nem tanulmányi énkép, amelynek számos területe ismert, úgymint fizikai, társas, családi és önbecsülési terület. A hazai kutatások is komplex jelenségként kezelik az iskolai énképet, aminek a komponensei külön is vizsgálhatók.¹⁹

Az iskolai énkép és az iskolai stressz szoros összefüggést mutat. Az alacsonyabb tanulmányi teljesítményű diákok többnyire erősebb stresszt és szorongást élnek át az iskolában, és éppen ezért az iskolai énképük is negatívabb. Ezek alapján feltételezhető, hogy a jó teljesítmény, a magasabb iskolai önértékelés és az alacsonyabb stressz pozitív kapcsolatban áll az iskolai kötődéssel, illetve elősegítheti az erősebb kötődés kialakulását.

AZ ISKOLAI KÖTÖDÉS MÉRÉSE

Az iskolai kötődés szakirodalma arról számol be, hogy a megjelenő kutatások túlnyomó többsége kérdőíves módszerrel vizsgálja ezt a jelenséget. Tekintettel arra, hogy a kötődés fogalma nem egységes, ezért minden elméletalkotó saját mérőeszközt fejlesztett ki. Ennek tudható be, hogy jelenleg nem létezik egységesen elfogadott kérdőíves eljárás a kötődés mérésére. Az elméletekkel összhangban a különböző mérőeszközök is nagyon sokszínűek. Van olyan mérőeszköz, amelyik a kötődés egy-egy speciális részterületére koncentrálna,²⁰ míg mások több területre kiterjedő kérdéssorral végzik a vizsgálatukat.²¹ Hirschi véleménye az, hogy az iskolai kötődés mértéke azon kérdés alapján mérhető le a leginkább, hogy „Mennyire szereted az iskolát?”. Mások sokkal inkább a tanárok tiszteletét és véleményének fontosságát tekintik az iskolai kötődés elsődleges fokmérőjének.²² Mindezek mellett megjelenik a szociális elfogadottságot kiemelő megközelítés is.²³

Moody és Bearman, a korábban bemutatott modellje nyomán, három területet érintő kérdéssort használt. Az első kérdéscsoport arra vonatkozott, hogy a diákok mennyire érznek közel magukhoz iskolai személyeket, a második, hogy a tanulók mennyire boldogok az iskolában, a harmadik rész arra kérdezett rá, mennyire érzik azt, hogy ők az iskola részét képezik.²⁴ Jelen kutatásom iskolai kötődéskonceptiója és az ennek mintájára kialakított mérőeszköz is ehhez a modellhez áll a legközelebb.

AZ ALKALMAZOTT MÉRŐESZKÖZÖK

Kutatásomban két kérdőívet használtam fel a szükséges adatok megszerzésére. A vizsgálatban részt vevő diákoknak a következő két kérdőívet kellett kitölteniük: az *Iskolai kötődést mérő kérdőív*, valamint a *Tanulói stressz kérdőív*.

¹⁷ Kiss 1978. 14.

¹⁸ Shavelson 1976, 22–23.

¹⁹ Orosz–Szitó 1999, 39–74.

²⁰ Gottfredson 2001, 33.

²¹ Moody–Bearman i. m. 27–29.

²² Gottfredson i. m. 42.

²³ Libbey, 2004, 223–225.

²⁴ Moody–Bearman i. m. 35.

Az Iskolai kötődést mérő kérdőív 20 itemből áll. A kérdéssorban pozitív és negatív állítások is szerepelnek, hogy elkerülhetők legyenek a válaszbeállítódásból adódó torzítások. A válaszadóknak négyfokú Likert-skálán kellett kifejezniük az egyes állításokhoz kapcsolódó viszonyukat (1 – egyáltalán nem jellemző; 2 – többnyire nem jellemző; 3 – részben jellemző; 4 – teljesen jellemző). Ennek a kérdőívnek az előzetes tesztelése 2010-ben Szabó és Virányi által egy 85 fős tanulói mintán történt (átlagéletkor = 13,15, szórás = 0,66). A kérdőív reliabilitás mutatója a Cronbach- α = 0,83. A faktoranalízis alapvetően megerősítette az öt főkomponens meglétét, de számos állítás több faktorhoz is kapcsolódott.

A kutatók ezeket az itemeket sorra kihagyva megismételték az eljárást, mindaddig, amíg öt tiszta faktort nem kaptak. Így jött létre a kérdőívnek az a 20 tételes változata, amelyet azután jelen kutatásomban én magam is felhasználtam.

A Tanulói stressz kérdőív segítségével vizsgáltam meg, hogy az iskolában megjelenő problémák milyen mértékű feszültséget jelentenek a diákok számára. A kérdőív 30 tételmondatot tartalmaz. A vizsgálati személyek 0-tól 4-ig terjedő Likert-skálán fejezheték ki egyetértésüket, illetve egyet nem értésüket az adott állítással kapcsolatban (0 – nincs ilyen problémám; 1 – nem okoz feszültséget; 2 – enyhe feszültséget okoz; 3 – nagy feszültséget okoz; 4 – rendkívül nagy feszültséget okoz). Ez a kérdőív azokat a feszültségeket (félelem, harag) méri, amelyeket a diákok a tanulás során az iskolai munkájuk vagy az otthoni tevékenységük alatt élhetnek át.

A kérdőív egyéni és csoportos vizsgálathoz 11 és 18 év közötti diákok esetében alkalmazható. A kérdések 6 skálába rendezhetők. Mind az Iskolai kötődést mérő kérdőív, mind pedig a Tanulói stressz kérdőív validitása a nemzetközi szakirodalomból ismert összefüggések vizsgálata által már korábban bizonyítást nyert.

ELJÁRÁS

A kérdőívek felvételére a 2016/2017-es tanév II. féléve alatt a számítástechnika-órák során került sor. A kitöltésre 30 perc állt a tanulók rendelkezésére. A kérdőíveken is feltüntetett instrukciót a vizsgálat elején szóban is ismertettem, majd meggyőződtem arról, hogy a tanulók megértették a kitöltés szabályrendszerét. Felhívtam a figyelmüket a hiánytalan kitöltés és az őszinte válaszadás fontosságára egyaránt.

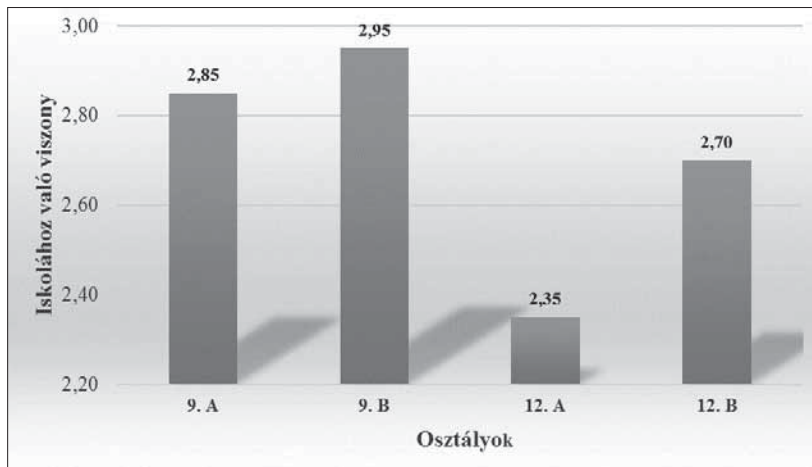
A KUTATÁS CÉLJA

Kutatásom célja kettős volt: egyrészt az elsős évfolyam diákjai és a végzős évfolyam diákjai esetében tapasztalható iskolai kötődés mértékének, és ennek esetleges változásának vizsgálata a két évfolyam két-két osztálya esetében; másrészt az iskolai kötődés és a tanulói stressz egyes dimenziói értékeinek külön-külön elemzése, illetve az iskolai kötődés és a tanulói stressz egymásra gyakorolt hatásának górcső alá vétele.

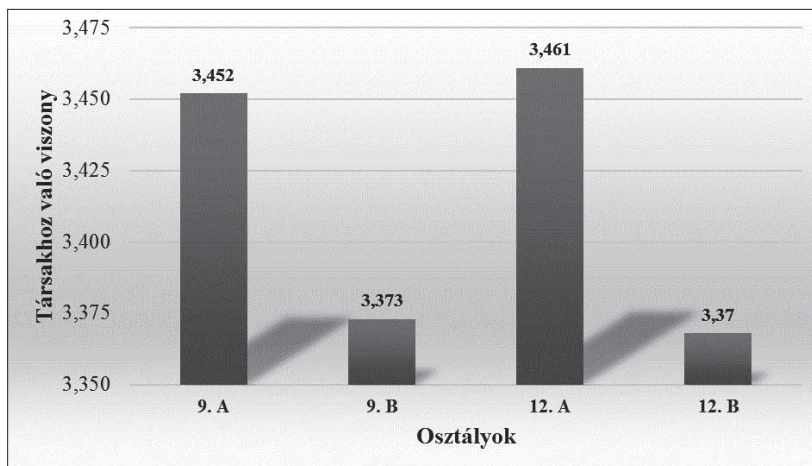
A MINTA

A kutatásomban 85 diák vett részt. Mindkét (9. és 12.) évfolyam valamennyi osztályával felvettem a két kérdőívet. Így a 9. évfolyamban (9. A; 9. B) 45 tanuló (35 fiú; 10 lány), illetve a 12. évfolyamban (12. A; 12. B) 40 tanuló (39 fiú; 1 lány) válaszolt a feltett kérdésekre.

A nemek megoszlása tehát a 9. évfolyamban 78% fiú; 22% lány, illetve a 12. évfolyamban 99% fiú; 1% lány volt.

1. ábra Az iskolához való viszony osztályonkénti különbségei (Szerkesztette a szerző)

2. ábra A társakhoz való viszony osztályonkénti különbségei (Szerkesztette a szerző)

EREDMÉNYEK

Első lépésként az iskolai kötődés mind az 5 faktorának átlagértékeit elemeztem, majd a kapott eredményeket faktoronként grafikusán is ábrázoltam.

Ennek alapján az egyes faktorokon belül a következő eredmények születtek:

1. Az iskolához való viszony

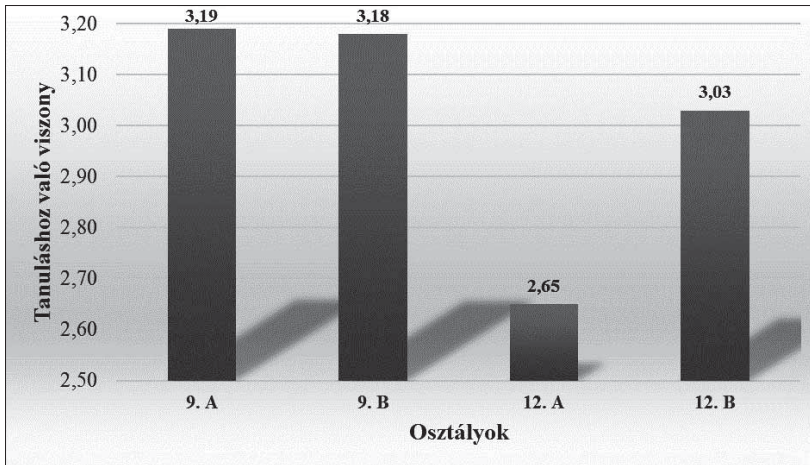
Az elsős növendékek iskolához való kötődésének mértéke mindkét osztály esetében erősebb, mint a végzős évfolyam két osztályának tanulói esetében tapasztalt kötődés mértéke (1. ábra).

A 12. B osztály magasabb kötődést mutat az iskola irányában, mint a 12. A osztály (1. ábra).

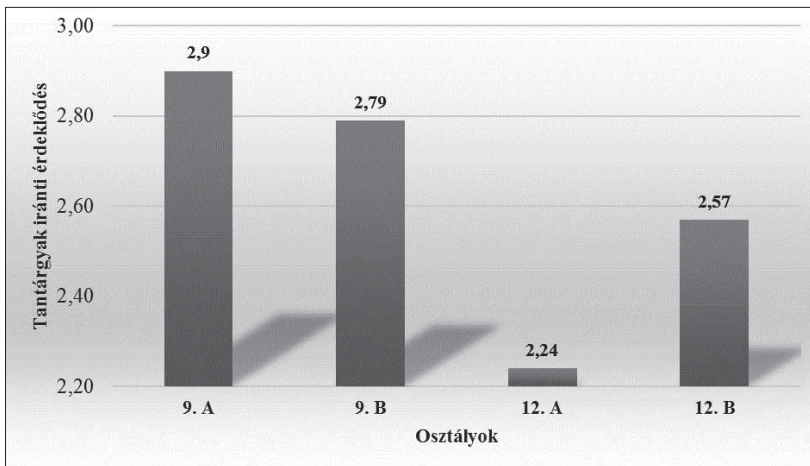
2. A társakhoz való viszony

A kortársakhoz való kötődés erősebb a 9. A, mint a 9. B tanulói esetében (2. ábra).

A kortársakhoz való kötődés erősebb a 12. A esetében, mint a 12. B tanulóinál (2. ábra).

3. ábra A tanuláshoz való viszony osztályonkénti különbségei (Szerkesztette a szerző)

4. ábra Tantárgyak iránti érdeklődés osztályonkénti különbségei (Szerkesztette a szerző)

Emellett megfigyelhető, hogy a kortársakhoz való kötődés erőssége hasonlóságot mutat a 9. A és a 12. A, valamint a 9. B és a 12. B osztály diákjai esetében (2. ábra).

3. A tanuláshoz való viszony

A tanuláshoz való viszonya a két 9. évfolyamos osztály esetében összességében pozitívabb, mint a két 12. évfolyamos osztály esetében (3. ábra).

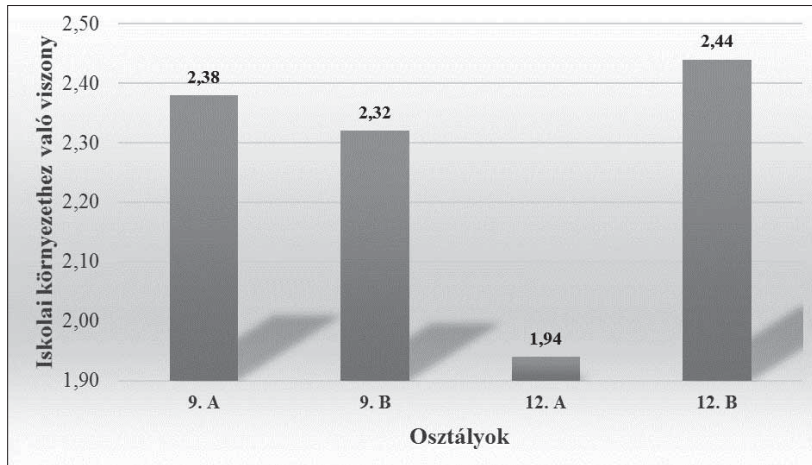
A 12. B osztály pozitívabb irányultságú a tanulással szemben, mint a 12. A osztály (3. ábra).

4. A tantárgyak iránti érdeklődés

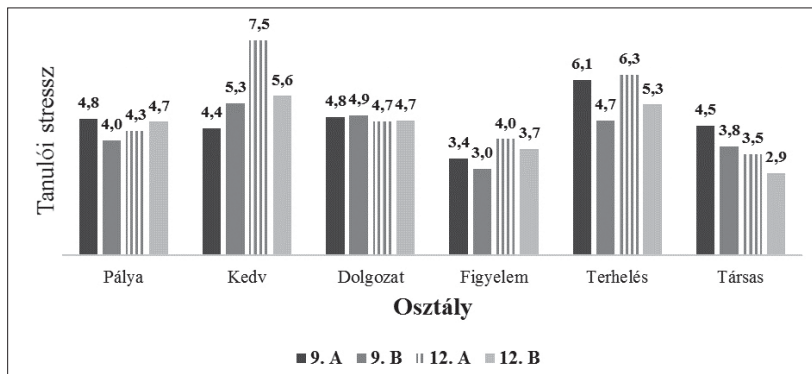
Az egyes tantárgyak iránti érdeklődés a 9. A esetében magasabb, mint a 9. B esetében (4. ábra).

Az egyes tantárgyak iránti érdeklődés a 12. B esetében határozottan magasabb, mint a 12. A esetében (4. ábra).

5. Az iskolai környezethez való viszony

5. ábra Iskolai környezethez való viszony osztályonkénti különbségei (Szerkesztette a szerző)

6. ábra Tanulói stressz osztályonkénti különbségei (Szerkesztette a szerző)

Az iskolai környezethez való viszony mindkét évfolyamot összehasonlítva a legerősebb a 12. B esetében (5. ábra).

Az iskolai környezethez való viszony az 9. évfolyam vonatkozásában pedig a 9. A esetében mutat magasabb értéket (5. ábra).

Második lépésként vizsgáltam a tanulói stressz mértékét a 6 különböző skála átlagértékei tekintetében. Az értelmezés szempontjából itt jelentősnek kell tekinteni, ha akár egyetlen skálaérték átlaga is eléri vagy meghaladja a 2-es értéket. Alacsony mértékű stressznek minősül ugyanakkor, ha egyetlen skálaérték sem éri el a 2-es értéket.

Az egyes skálákon belül a következő eredmények születtek:

1. Pályaválasztással kapcsolatos feszültség

A pályaválasztás és továbbtanulás körüli kilátástalanság okozta stressz skáláján belül a legalacsonyabb stresszértéket a 9. B osztály, míg a legmagasabb stresszértéket a 9. A osztály érte el (6. ábra).

2. Kedv és motiváltsággal kapcsolatos feszültség

A tanulóval szembeni alulmotiváltság okozta stressz skáláján belül a legalacsonyabb stresszértéket a 9. A osztály, míg a legmagasabb stresszértéket a 12. A osztály érte el (6. ábra).

3. Dolgozat és iskolai feladatok körüli feszültség

A dolgozatírással, az iskolai feladatok meg nem értésével, valamint a tanári magyarázat tempójának követésével járó stressz skáláján belül a legalacsonyabb stresszértéket azonos eredményeket produkálva a 12. A és a 12. B osztály, míg a legmagasabb stresszértéket a 9. B osztály érte el. Az itt található osztályok közötti különbségek mértéke azonban elhanyagolható volt (6. ábra).

4. Figyelemzavart okozó feszültség

A diákok a magas belső feszültséget figyelemzavarként élik meg. Az ezzel járó feszültség mértékét a stressz skáláján belül a legalacsonyabb értékkel a 9. B osztály, míg a legmagasabb értékkel a 12. A osztály mutatta fel (6. ábra).

5. Terheléssel kapcsolatos feszültség

Az iskolai terhelés és az iskolai körülmények keltette feszültség tekintetében ezen a skálán belül a legalacsonyabb stresszértéket a 9. B osztály, míg a legmagasabb stresszértéket a 12. A osztály érte el (6. ábra).

6. Társas kapcsolatokkal összefüggő feszültség

A szociális kapcsolatok problematikája által generált feszültség tekintetében a legalacsonyabb stresszértéket a 12. B osztály, míg a legmagasabb stresszértéket a 9. A osztály érte el (6. ábra).

Végül vizsgáltam az iskolai kötődés és a tanulói stressz közötti kapcsolatot mindkét kérdőív valamennyi komponensének összehasonlító elemzésével. A Pearson-féle korrelációanalízis eredménye szerint azt kaptam, hogy az iskolai kötődés és a tanulói stressz között szignifikáns negatív korreláció áll fenn. Az eredmények alapján tehát azok a diákok, akik erősen kötődnek az iskolához, ők alacsonyabb szintű tanulói stresszt élnek át, illetve fordítva is igazolható ez az állítás, hiszen minél nagyobb stresszt él át egy diák az iskolai életében, annál alacsonyabb lesz az iskolához való kötődése.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kapott eredmények elemzése után az iskolai kötődéssel kapcsolatban levont következtetésem:

- Az elsős növendékek összességében erősebb kötődést mutatnak a végzős diákoknál. Ugyanakkor a végzősök kötődése is releváns értékeket mutat.
- A diákok kortársaikhoz való kötődésének a mértéke magas mind az elsős, mind pedig a végzős osztályok esetében – ezen belül is magasabb a 9. A és a 12. A osztályok esetében.
- A tanuláshoz való viszony és a tantárgyak iránti általános érdeklődés összességében pozitívabb az elsős növendékeknél, mint a végzős diákoknál. Ezen eredményeknél érdemes megemlíteni, hogy az egyes, eltérő évfolyamos diákokkal végzett egyéni interjúk során kiderült, hogy a 12. évfolyamos tanulók esetében a tantárgyspecifikus tanulás hatására csökkent az összes tantárggyal szembeni általános érdeklődés.
- Az iskolai környezethez való kötődés csupán egy osztály esetében mutatott alacsonyabb értékeket (12. A), míg a többi három osztálynál magasabb értékek születtek.

A kapott eredmények elemzése után az átélt tanulói stressz mértékével kapcsolatban levont következtetésem:

- A diákok mindkét évfolyam esetében jelentősebb stresszt élnek át az iskolai elvárások és az iskolai terhelés okozta feszültségek tekintetében.
- A növendékek tanulással kapcsolatos motiváltsága az elsős évfolyamban magasabb, mint a végzős diákok esetében.

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2016/2017-es tanév II. félévében a Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium 9. és 12. évfolyamos osztályaival végzett pszichológiai kutatásom középpontjában az iskolai kötődés vizsgálata szerepelt. Ezen kutatás során két kérdőív segítségével gyűjtöttem be a szükséges adatokat, majd pedig az adatok feldolgozását követően elemeztem ki a négy osztály esetében az iskolai kötődés mértékét, a tanulói stressz erősségét, valamint a stressz és a kötődés egymásra gyakorolt hatását.

A kapott eredmények ismeretében megállapítható, hogy az intézmény diákjainak az iskolához, illetve az osztálytársaikhoz való kötődése összességében jelentős mértékű, ugyanakkor ennek a kötődésnek a jövőbeli fenntartása, illetve tovább erősítése, ezzel párhuzamosan pedig a tanulói stressz csökkentése az elsős növendékektől haladva a végzős tanulók felé a nevelőtestület egyik kiemelt feladatának kell lennie. Emellett pedig minden civil és katona tanárnak, valamint nevelőnek még nagyobb figyelmet kell fordítania a növendékek tanulási iránti motivációjának előmozdítására. Végül pedig még hangsúlyosabb szerepvállalásra van szükség a nevelőtestület részéről abban a vonatkozásban is, hogy a pedagógusok és a nevelők magatartásukkal állandó követendő mintát nyújthassanak a diákjaik számára az iskolai és a kollégiumi életükben egyaránt.

A kutatás eredményének tükrében pedig nekem iskolapszichológusként a közeljövőben még több energiát kell fordítanom egyrészt a növendékek csoportos tanulásmódszertani fejlesztésére, másrészt pedig nagyobb hangsúlyt kell fektetnem a stresszoldásra, aminek keretében az egyéni foglalkozások mellett a kiscsoportos, illetve osztályszintű relaxációs gyakorlatokkal segíthetem elő a diákok hatékonyabb szellemi rekreációját.

A kutatás eredményeinek értékelésekor azonban azt is figyelembe kell vennünk, hogy a honvédelmi középiskolának a fenntartóváltás óta ez az első végzős növendéki állománya, éppen ezért további rövid és hosszú távú pszichológiai kutatások szükségesek ahhoz, hogy a diákok mentális állapotáról minél pontosabb képet kaphassunk, továbbá hogy elősegíthessük a tanulók pozitív irányú lelki fejlődését.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom dr. Szabó Évának, a Szegedi Tudományegyetem BTK Szociál- és Fejlődépszichológiai Tanszék habilitált egyetemi docensének, intézet- és tanszékvezetőnek, aki szakmailag segítette a munkámat azáltal, hogy a rendelkezésemre bocsátotta a Virányi Barbarával együtt kidolgozott Iskolai kötődést mérő kérdőívet, valamint saját kutatásuk valamennyi eredményét is megosztotta velem.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Blum, R. W. – McNeely, C. A. – Rinehart, P. M.: *Improving the odds: The untapped power of schools to improve the health of teens*. Division of General Pediatrics and Adolescent Health, Department of Pediatrics, University of Minnesota, Minneapolis, 2002. <https://www.casciac.org/pdfs/ImprovingtheOdds.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 01. 25.)
- Bond, L. – Butler, H. – Thomas, L. – Carlin, J. – Glover, S. – Bowes, G. – Patton, G.: *Social and school connectedness in early secondary school as predictors of late teenage substance use, mental health and academic outcomes*. Journal of Adolescent Health, 2007. 40. 4. sz., 9–18.

- Eggert, L. L. – Thompson, E. A. – Herting, J. R. – Nicholas, L. J. – Dicker, B. G.: *Preventing adolescent drug abuse and high school dropout through an intensive school-based social network development program*. American Journal of Health Promotion, 1994.8. 3. sz., 202–215.
- Gottfredson, D. C.: *Schools and delinquency*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- Hill, L. G. – Werner, N. E.: *Affiliative motivation, school attachment and aggression in school*. Psychology in the Schools, 2006. 43. 2. sz., 231–246.
- Hirschi, T.: *Causes of Delinquency*. University of California Press, Berkeley, 1969.17–25.
- Jenkins, P. A.: *School delinquency and the school social bond*. In: Journal Research Crime Delinquency, 1997. 34. 3. sz., 337–367.
- Johnson, M. K. – Crosnoe, R. – Elder, G. H., Jr.: *Student's attachment and academic engagement: The role of race and ethnicity*. Sociology of Education, 2001. 74. 4. sz., 318–340.
- Katona, N. – Szitó, I.: *Student stress in adolescence*. Curriculum and Teaching, 2000. 15. 2. sz., 49–61.
- Kiss Tihámér: *Az énkép kialakulása és fejlődése*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978, 14.
- Libbey, H. P.: *Measuring student relationship to school attachment, bonding, connectedness and engagement*. Journal of School Health, 2004.74. 7. sz. 274–283.
- Maddox, S. J. – Prinz, R. J.: *School bonding in children and adolescents: Conceptualization, assessment and associated variables*. Clinical Child and Family Psychology Review, 2003.6. 1. sz., 31–49.
- Moody, J. – Bearman, P. S.: *Shaping school climate: School context adolescent social networks, and attachment to school*. Unpublished manuscript, 1998, 8.
- Orosz Judit – Szitó Imre: *Az iskolai énkép a serdülőkorban*. In Bollókné Panyik Ilona (szerk.): *Gyermek – nevelés – pedagógusképzés*. Trezor Kiadó, Budapest, 1999, 39–74.
- Shavelson, R. J., – Hubner, J. J., – Stanton, G. C.: *Self-concept: Validation of construct interpretations*, 1976, 22–23.
- Simons-Morton, B. G. – Crump, A. D. – Haynie, D. L. – Saylor, K. E.: *Student-school bonding and adolescent problem behavior*. Health Education Research, 1999. 14. 1. sz., 99–107.
- Szabó Éva – Virányi Barbara: *Az iskolai kötődés jelentősége és vizsgálata*. Magyar Pedagógia, 2011. 111. évf. 2. sz., 111–125.
- Wiatrowski, M. D. – Hansell, S. – Massey, C. R. – Wilson, D. L.: *Curriculum tracking and delinquency*, 1982, 14–16.
- Williams, S. – McGee, R.: *Adolescent's self-perceptions of their strengths*. Journal of Youth and Adolescence, 1991. 20. 3. sz., 325–337.

1. számú melléklet – Iskolai kötődést mérő kérdőív (Szabó–Virányi, 2011)

Tájékoztató

Arra lenne szükségem, hogy pontosan és őszintén töltsétek ki az alábbi kérdőívet. A neveteket nem kell felírnotok, így válaszaitokat a későbbiekben nem lehet összekapcsolni veletek. Az adataitokat titkosan kezelem!

Életkor:

Nem:

1. fiú

2. lány

A továbbiakban az iskolával kapcsolatos állításokat találsz. Kérlek, dönts el, hogy a következő állítások mennyire jellemzőek rád. Nincsenek jó vagy rossz válaszok. Az a fontos, hogy a valódi véleményedet fejezd ki!

Minden állítás után karikázd be a véleményedet leginkább kifejező számot.

1 – egyáltalán nem jellemző rám,

2 – többnyire nem jellemző rám,

3 – nagyrészt jellemző rám,

4 – teljesen jellemző rám.

1. Több olyan nap van, amikor szívesen jövök iskolába, mint amikor nem.	1	2	3	4
2. Sok barátom van az iskolában.	1	2	3	4
3. Szeretem az osztálykirándulásokat, azokon mindig jól érzem magam.	1	2	3	4
4. Általában otthonosan érzem magam az osztálytermekben.	1	2	3	4
5. Fontos nekem, hogy mit gondolnak rólam a tanárain.	1	2	3	4
6. A legtöbb tantárgyat érdekesnek tartom.	1	2	3	4
7. Szeretek iskolába járni.	1	2	3	4
8. Több olyan tanárom van, akit kedvelek, mint akit nem.	1	2	3	4
9. Szoktam arra gondolni, hogy bárcsak soha többet ne kéne iskolába jönni.	1	2	3	4
10. Úgy gondolom, az iskolába járás időpocsékolás.	1	2	3	4
11. Vannak olyan gyerekek az iskolában, akikkel szívesen találkoznék az iskola elvégzése után is.	1	2	3	4
12. Több olyan tantárgy van, amit szeretek, mint amit nem.	1	2	3	4
13. Inkább otthon maradok betegen, mint hogy iskolába kelljen menni.	1	2	3	4
14. Szívesebben jövök iskolába, ha olyan tanárral lesz órám, akit kedvelek.	1	2	3	4
15. Kevés érdekes tantárgyat tanulunk.	1	2	3	4
16. Rossz lenne, ha nem járhatnék iskolába.	1	2	3	4
17. Szeretem az iskolám udvarát, van hely játékra és pihenésre is.	1	2	3	4
18. Szerintem az iskola unalmas.	1	2	3	4
19. Tetszenek a folyosón látható dekorációk. Jó hangulatom lesz tőlük.	1	2	3	4
20. Jól érzem magam az osztálytársaim között.	1	2	3	4

2. számú melléklet – Tanulói stressz kérdőív (Katona-Szító, 2000)

Név:

Osztály:

A kérdőív célja, hogy megtudjuk, a tanulással kapcsolatos problémák milyen kellemetlenséget, feszültséget okoznak számodra. Nincsenek helyes vagy helytelen válaszok. Csak a saját véleményed fontos. Válaszaidat bizalmasan kezeljük.

Kérjük, a 0, 1, 2, 3 vagy 4 beírásával jelezd véleményed!

0 = NINCS ILYEN PROBLÉMÁM

1 = NEM OKOZ kellemetlenséget, feszültséget

2 = ENYHE kellemetlenséget, feszültséget okoz

3 = NAGY kellemetlenséget, feszültséget okoz

4 = RENDKÍVÜL NAGY kellemetlenséget, feszültséget okoz

1. Nincs kedvem tanulni néhány iskolai tantárgyat.
2. Zajongó tanulók vannak az osztályban, akik elterelik a figyelmemet.
3. Nem tudom, mit kíván tőlem a tanár, nem tudom, hogyan tudnék nála jól teljesíteni.
4. Bizonytalan vagyok, hogy mi történik majd velem, ha befejezem az iskolát.
5. Rosszak az iskolai feltételek (magas létszám, tankönyvek, szemléltetés).
6. Szabad időmben a szüleim sokat követelnek, amelyek elvonják figyelmemet a tanulástól.
7. Nehezen értem meg az iskolai feladatokat.
8. Amikor felelek vagy dolgozatot írok, bizonytalannak érzem magam.
9. Gyakran magányosnak érzem magam.
10. Amikor otthon tanulok, nehezen tudok figyelni.
11. Nehezek a feladatok a dolgozatokban.
12. Nem tudok a tanárral vagy a társaimmal lépést tartani az iskolai munkában.
13. Otthoni, családi problémák.
14. Nem tudom, milyen szakmát válasszak, hol tanuljak tovább.
15. A szüleim nagyon aggódnak, milyen osztályzatokat kapok.
16. Az iskolában nehezen tudok figyelni.
17. Sokat nézek tv-t vagy videót a házi feladat rovására.
18. Nehezen tudok barátokat, barátnőket szerezni.
19. Van olyan nap, amikor az órarendben sok nehéz tantárgy van egymás után.
20. Szüleim nem értik meg tanulmányi nehézségeimet.
21. Pályaválasztásommal kapcsolatban még nem adott tanácsot, ötletet senki.
22. Unalmasan telnek a napjaim.
23. A dolgozatírásnál a feladatokat nem értem.
24. Nehezen tudok jegyzetelni a tankönyvekből.
25. Nem tudok megfelelni annak, amit a szüleim várnak tőlem.
26. Túl sok a házi feladat naponta.
27. Jövőmet, életemet nem úgy képzelem el, ahogy a szüleim.
28. A tanárok túl sok pluszfeladatot követelnek a diákoktól.
29. Barátaim többször jobb osztályzatot kapnak feladataikra, mint én.
30. Néhány tantárgynak csak kevés a haszna a továbbtanulás szempontjából.

Sandra Sándor ny. orvos ezredes – Mocsai Lajos – Sticz László ezredes – Rivasz Gábor pénzügyőr főtorzszászlós – Vásárhelyi Nagy Ildikó – Oláh Csaba – Tihanyi Krisztina:

A SPECIÁLIS BEVETÉSI TERÜLETEN SZOLGÁLATOT TELJESÍTŐK FIZIKAI MEGTERHELÉSE KAPCSÁN ESETLEGESEN KIALAKULÓ SZÖVŐDMÉNYEK MEGELŐZÉSE, ILLETVE TERÁPIÁJA

*„A háborút fegyverekkel vívják, de emberek nyerik meg.”
George Smith Patton*

*„A katona a leszentebb lény minden ember között, mert neki kell elszenvednie a legnagyobb megpróbáltatást, a legnagyobbat, ami csak létezik.”
John Steinbeck*

ÖSSZEFOGLALÓ: A speciális bevetési területen szolgálatot teljesítők körében előforduló mozgásszervi panaszok hátterében gyakran túlterheléssel összefüggő okok állnak. Ez az állomány fokozott igénybevételnek van kitéve mind a felkészülési, mind a „bevetési” időszakban. A terhelés gyakran aszimmetrikus a fegyver- és eszközhasználat esetén, mert míg az egyik kéz célratartási, addig a másik kéz statikus helyzetben található. Mivel ezek a személyek fontos feladatokat látnak el, ezért a kiképzésük, felkészítésük során kiemelt figyelmet érdemel a prevenció és az egészségvédelem.

KULCSSZAVAK: fizikai megterhelés, mozgásszervi problémák, aszimmetrikus terhelés, egészségvédelem, bosu, edzésprogramok, core stabilitás, fejlesztőeszköz

ÚJ KIHÍVÁSOK A FEGYVERES ERŐK ELŐTT

A földi civilizáció több ezer éves történelme során több mint 15 ezer háború és fegyveres konfliktus zajlott le, ezek milliárdnyi áldozatot követeltek, és a folyamat máig nem ért véget. Napjainkban a Föld országainak egyharmada háborút folytat vagy háborús körülmények között él. Az 1990-es években több mint 100 háború folyt a Földön, melyekben 90 ország vett részt, s ez jóval több, mint a második világháborúban részt vevők száma.¹ A történészek szerint a második világháborút lezáró békekötéseket követően nem telt el olyan nap, hogy valamelyik országban ne zajlott volna valamilyen fegyveres konfliktus.

Az emberiség történelmében az ellentétek feloldásának legdurvább eszköze mindig is a fegyveres erőszak, a háború volt. Carl von Clausewitz, az egyik legismertebb katonai

¹ Deák János: Napjaink és a jövő háborúja. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html (Letöltés időpontja: 2017. 02. 20.)

teoretikus megfogalmazásában: „a háború tehát erőszak alkalmazása, aminek célja, hogy az ellenfelet saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük.”² A politikusok ma is gyakran alkalmazzák a háborút a vitás kérdések megoldásaként, hiszen „a háború a politika folytatása más eszközökkel”.³

Az elmúlt évtizedekben végbement politikai, társadalmi, gazdasági változások a nemzetközi kapcsolatokra is kihatottak, globalizálták azokat. Katonai aspektusból a technológia elmúlt másfél évtizedes fejlődésének talán legfontosabb jellemzője *a tér és az idő oly mértékben történő összesűrűsödése*, amelynek következtében a távoli akciók helyi hatásokat fejtenek ki, és fordítva.⁴ A 2001. szeptember 11-i események alapjaiban rengették meg a nemzetközi biztonsági rendszert, rávilágítva egy új típusú – és napjainkra „általánossá váló” biztonsági fenyegetésre. Már nemcsak az állami, hanem a nem állami szereplők, azaz szélsőséges csoportok, terroristák, félkatonai szervezetek, nemzetközi bűnözők stb. jelenthetnek fenyegetést. *A jövő háborúiban és fegyveres konfliktusaiban már nem lehet ugyanazokkal a módszerekkel és fegyveres erőkkel végrehajtani olyan feladatokat, amelyeket a múlt háborúira és fegyveres konfliktusaira terveztek.* A fegyveres erők napjainkban is jelentős kihívásokkal kerülnek szembe, hiszen a fegyveres küzdelem sokkal bonyolultabb lett. Új elemként jelentkezett a válságkezelés, ezen belül a békekikényszerítés, békefenntartás, békeépítés, de természetesen továbbra is találkozunk a felkelők elleni katonai műveletekkel.

Hadtudományi kutatások tárgya a fegyverrel végrehajtott békekikényszerítés és békefenntartás során alkalmazott harceljárások vizsgálata, elemzése, a katonák felkészítése azok végrehajtására.⁵ A megváltozott biztonsági környezet, az új típusú biztonsági kihívások megkövetelik a hatékony válaszadást szövetségi, nemzeti és egyéni szinten is, ami komoly terhet ró a hazai hon- és rendvédelem minden elemére. A kiképzés hiánya vagy éppen nem megfelelő volta azonnal érezteti hatását akár a katonai műveletekben, akár katasztrófa-helyzetben.

NAGY ÉRTÉK A MOTIVÁLT, KIKÉPZETT KATONA

„*A katona nem azért van, hogy szúrjon, hanem hogy senki ne szúrhasson!*” – idézzük gyakran népszerű írónk, Fekete István (1900. január 25. – 1970. június 23.) megállapítását. A Magyarország és szövetségesei ellen irányuló, hagyományos fegyverekkel végrehajtott támadás veszélye csekély mértékű, és egy nem hagyományos eszközökkel végrehajtott támadás valószínűsége is elenyésző, ugyanakkor teljes mértékben nem zárható ki. Ezért hazánknak mint egy védelmi szövetség tagjának, rendelkeznie kell a kollektív védelemhez szükséges katonai képességekkel. NATO-tagországgként a Magyar Honvédség is részt vesz válságkezelő és békefenntartó műveletekben, valamint katasztrófaelhárításban. Természetesen emellett tevékenyen közreműködik az Európai Unió keretében folyó fegyveres és nem fegyveres műveletekben is. Ebből következik, hogy a Magyar Honvédségnek is rendelkeznie kell rugalmasan alkalmazható, a szövetséges erőkkel együttműködni képes, gyorsan telepíthető, expedíciós műveletekben és válságövezetekben is bevethető erőkkel.

² Carl von Clausewitz, 39.

³ Uo. 46.

⁴ Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. http://www.zmne.hu/kulso/mhht/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html (Letöltés időpontja: 2017. 02. 20.)

⁵ Koós Gábor – Sztternák György, 59. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00031/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2016_02_058-072.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 02. 22.)

Ezt a nemzeti önerőt – Magyarország NATO-vállalásait is figyelembe véve – tervszerűen és fokozatosan kell fejleszteni.

Az elmúlt évek háborús és nem háborús katonai műveleteinek eredményeit vizsgálva megállapítható, hogy a műveletek a hagyományos hadszínterről áthelyeződtek egy új típusú színtérre, ahol megváltozott a hadászat, hadművelet és harcászat viszonyrendszere is. A műveletek megszakítás nélkül folynak, ahol ugyan a meghatározó a légtér feletti ellenőrzés biztosítása, a kontinentális térségben a szárazföldi műveletek mégis kiemelt fontosságúak maradnak. A jövő hadseregei tehát a változó hadműveleti körülmények teljes skálájával találkozhatnak.⁶

A közelmúltban a tömeghadseregek helyét a kis létszámú, többcélúan alkalmazható, jól képzett katonákból álló haderők vették át. Széles frontvonalak helyett sok esetben lakott és beépített területeken, a civil lakosság környezetében, nehezen azonosítható ellenséggel szemben kell felvenni a küzdelmet.

A haditechnika fejlődése lehetővé tette ugyan a korábbinál kisebb létszámú haderő fenntartását, ugyanakkor megkövetelte a katonai képességek minőségi fejlesztését. A technikai fejlődésnek köszönhetően alkalmazott technológiák sokfélesége megnövelte a drágán kiképzett fegyveres testületi dolgozók társadalmi szinten jelentkező eszmei – de akár költségvetési szinten is számszerűsíthető – értékét. Egyre fontosabbá vált, hogy a mind drágább és drágább felszereléssel, kiképzettséggel „értéknövelt” és ezzel párhuzamosan egyre professzionálisabb munkaelvárással szembesülő dolgozók egészségüket megőrizve, időben is hosszabb pályáivet befutva álljanak a társadalom rendelkezésére.

A feladatokra történő felkészülés és azok végrehajtása során – az anyagi erőforrásokon túlmenően – kritikus jelentőségű, hogy milyen humán erőforrás áll rendelkezésre. A feladatára felkészült, motivált és elkötelezett katona a Magyar Honvédség legnagyobb értéke. Korunk összetett katonai kihívásaira csak olyan haderő tud sikeres választ adni, amelynek állománya magas színvonalú képzésben és kiképzésben részesült, fizikai és pszichikai állóképessége megfelelő, képes magas színvonalú munkavégzésre nemzetközi környezetben. A hon- és rendvédelemben szolgálatot teljesítők fizikai kiképzésének és pszichikai felkészítésének célja, hogy a kiképzett személyek mindig csúcsteljesítményen teljesítsenek, anélkül hogy eljutnának a túledzettségig. A kiképzések közti időszakban folyamatosan időt kell hagyni arra, hogy a szervezet regenerálódjon. A csúcsteljesítmény elérésének kulcseleme a helyesen megválasztott edzésmennyiség, illetve edzésintenzitás. Abban az esetben, ha kevés a mennyiségi munka, vagy nem elég intenzív, az egyén aluledzett marad.

A hon- és rendvédelemben szolgálatot teljesítők fontos feladatokat látnak el, ezért kiemelt figyelmet kell fordítani felkészítésük során a célzott, irányított prevenció tevékenységre és az egészségvédelemre. A sok statikus, egyoldalú terhelés az ő szervezetüket is igénybe veszi. Jellemzően a panaszok nem azonnal jelentkeznek, hanem később, túlterhelésből adódó fájdalom, idő előtt bekövetkező ízületi kopások, érzékeny izomcsomók formájában. Az elsősorban hektikusan jelentkező fokozott fizikai megterhelés, a klimatikus viszonyok kiszámíthatatlan változásai tovább fokozzák a mozgásszervi problémákból eredő panaszok megjelenését. Az aktív periódusukat már lezárt rendvédelmi dolgozók körében elvégzett szűrővizsgálatokon tapasztalt eltérések 30%-a mozgásszervi eredetű.

Ezért fontos, hogy a prevenció és az egészségvédelem már a kiképzés kezdetén nagyobb szerepet kapjon, hiszen ekkor az egészséges állomány még bármilyen irányba differenciálható.

⁶ Prof. dr. Szendy István, 137.

Ha nincsenek meg a kellő alapok, hiányzik a mély izomrendszer megerősítése, ezáltal a törzs stabilizálása, a fokozatosság elvének betartása mellett az ideg-izom kapcsolatok kiépülésének megfelelő támogatása, ha nem tudatosítjuk a regeneráció, a rekreáció jelentőségét, akkor a szervezet előbb-utóbb sérülések, fájdalmak formájában fog jelezni. Ez esetben viszont a felépülési folyamat idején nélkülözni kell a sérült személyt vagy személyeket, ami megterheli a még munkaképes állományt.

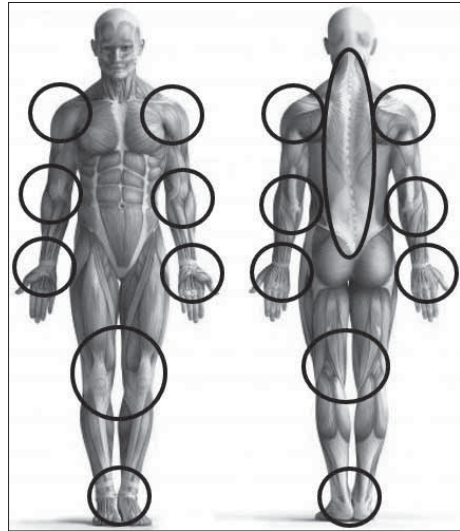
A SPECIÁLIS BEVETÉSI TERÜLETEN DOLGOZÓK FIZIKAI MEGTERHELÉSE

A speciális bevetési területen dolgozók körében előforduló mozgásszervi panaszok hátterében gyakran túlterheléssel összefüggő elváltozások állnak. Ez az állomány fokozott igénybevételnek van kitéve, mind a felkészülési, mind a „terhelési” időszakban. (1. ábra) *Terhelési időszaknak* az az időtartam tekinthető, amikor az állomány speciális bevetési feladatot lát el, az összes többi, ami két bevetési feladat között eltelik, és amelyet az állomány a saját mentális, szellemi és fizikai egészségének fejlesztésével tölt el, *felkészülési időszaknak* minősül.

Ezen a területen már a kiválasztás során is jóval magasabb szintű követelményeknek kell megfelelni, mint az egyéb hivatásos szolgálati területeken. Más megfogalmazásban ez úgy hangzik: erre a speciális területre valóban csak a legkiválóbbak kerülnek, ám ez korántsem azt jelenti, hogy ők mindent kibírnak. Mivel ennyire fontos feladatokat látnak el, ezért a fejlesztésük, felkészítésük során kiemelt figyelmet kell fordítani az egészségvédelemre.

A mozgás összetett működés, feltevéte az idegrendszer, izomzat, egyensúlyszerv, látás, hallás, érzékelés kifogástalan működése. Az egyensúly megtartásához az izmok koordinált működése szükséges, ami azt jelenti, hogy amíg az egyik izomcsoport megfeszül, egyidejűleg annak ellentétes oldali párja ellazul. Ezek a folyamatok tanulhatók, fejleszthetők. A rendszeres mozgásgyakorlás eredményeként új variációk és kombinációk születnek. A koordinációs képességek közül az egyensúlyozási képesség, a motorikus tanulás, továbbá a mozgásvezérlés és -szabályozás terén figyelhető meg a legnagyobb változás.

Helytelenül kivitelezett gyakorlat vagy rossz mozdulat következtében előfordulnak akut mozgásszervi problémák is, de ezek még általában jól kezelhetők, ha a sérült időben részeseül szakszerű ellátásban. A krónikus, rendszeresen visszatérő panaszoknak azonban komoly teljesítményromboló hatása van, ugyanis a háttérben folyamatosan lappangó problémák az egész közérzetet, a koncentrációt negatívan befolyásolják. A fokozott igénybevétel következtében a speciális bevetési területen dolgozóknál a gerinc-, váll-, csukló-, könyök-, térd-, boka- és csípőízületi panaszok a leggyakoribbak.

1. ábra A test igénybe vett ízületei speciális területen dolgozóknál

Forrás: http://lunasdebarro.blogspot.hu/2014_10_01_archive.htm (Letöltés időpontja: 2016. 02. 29.)

A felszerelés súlya miatt már az alapállás során is fokozott axiális terhelésnek van kitéve a gerinc összes szakasza, a vállízületek és az összes alsó végtagi ízület, melyek a test, illetve a felszerelés súlyát közvetítik a talaj felé.

A combat állásban⁷ (vagyis abban a pozícióban, amikor a rendszeresített szolgálati maroklőfegyvert tartja célra) (2. ábra) a sisak súlya fokozott terhelésnek teszi ki a nyaki gerincet, és a vállak elevációs helyzete a *m. trapezius* felső részének a tónus fokozódását okozza. Ez azért nem kedvező, mert itt az izom rövidülésre hajlamos, és emiatt egyébként is gyakoriak a fájdalmas izomcsomók. A háti, illetve ágyéki szakasz túlzott igénybevételének oka a törzs enyhén előredőlt tartása. Ezt a helyzetet sérülésmentesen csak rendkívül erős törzsizmokkal és tudatos izommunkával lehet hosszú távon fenntartani.

A combat állás szolgálati fegyverrel történő készenléti pozíciójában a fegyvert tartó heveder, mely a vállöv és az ellentétes hónalj alatt halad, aszimmetrikusan terheli a gerincet. Ez a terhelés nemcsak a háti, hanem a nyaki és az ágyéki szakaszra is kihat. Ebben a testhelyzetben a nyaki gerinc és a fej szintén előre helyezett helyzetben van, a törzs előredőlve, ami a porckorongok túlterhelését és a gerinc melletti felü-

2. ábra Terhelés alapállásban

Forrás: NAV

3–4. ábra Célra tartás a rendszeresített szolgálati fegyverrel

Forrás: NAV

⁷ Intézkedéstaktikai alapállás. Az a pozíció, amelyben az ellenőrzést végrehajtja az eljáró rendvédelmi szerv tagja. Kialakítása: párhuzamos lábfejek. Fegyvertartás oldali, láb fél lábfejnyivel hátrébb helyezkedik el. A fegyvert működtető kéz és a segédkéz test előtt összefogva vagy test mellett lógatva helyezkedik el. Ez a járőr szint. Speciális egységnél a lábfejek helyzete megegyezik a fentiekben említettekkel, a lábak minimálisan rogyasztanak térdből, de a kéz az adott fegyvert (maroklőfegyver, illetve hosszú fegyver) tartja célra, vagy 45 fokos készenléti pozícióban úgy, hogy a felsőtest csipőből enyhén előredől.

5. ábra A törzs felső részének terhelése térdelő pozícióban

Forrás: NAV

letes és mély tartóizmok tartós spazmusát eredményezi. Ezenkívül a célra tartás (3–4. ábra) a törzset laterálflexiós, enyhe rotációs helyzetbe is kényszeríti, ami szintén egyoldalú terhelésnek tekinthető. A vállak protrakciós helyzete következtében fokozódik a háti kyphosis, a kis és nagy mellizom fokozatosan egyre jobban rövidül, rugalmatlanabbá válik, hiszen az eredés és a tapadás tartósan közel helyezkedik el egymáshoz. A csípők és a térdék flexiós helyzete miatt a *m. iliopsoas*, a *hamstring* izomcsoport, a *m. quadriceps* tónusa állandóan fokozott.

A guggoló, térdelő pozíciókban (5. ábra) a törzs felső részének megterhelése hasonló az álló helyzetben lévő terheléshez, annyi

különbséggel, hogy itt kevésbé flexiós a törzs helyzete. Ellenben itt az a térd, amely a test, illetve a felszerelés súlyát viseli, rendkívül nagy megterhelésnek van kitéve. A célratartási pozíció teljes mértékben laterálflexiós, enyhe rotációs és aszimmetrikus terhelésnek teszi ki a törzset, mely hosszú távon izomegyensúly-problémákhoz vezet.

Hason fekvő, rendszeresített szolgálati fegyverrel történő célratartási helyzetben rendkívül fontos a stabil helyzet felvétele, ez azonban a teljes alsó végtag kirotációjával valósulhat meg. Ez a boka és a térdízületke szemponyjából mindenképpen kényszerített, a csípőízület számára nem feltétlenül káros, viszont a farizmok, illetve a *tractus iliotibialis* zsugorodását indítja el, illetve tartja fenn. Az ágyéki szakasz lordosisának fokozásával valósulhat meg a törzs megemlése, amellyel biztosítani lehet a fegyver megfelelő helyzetét. Egy merevbb háti szakasszal rendelkező személy ezt csak sokkal nagyobb homorítással tudja megvalósítani, mint az, akinek a *thoracalis* gerince megfelelő rugalmasságú. Hosszú távon ez is túlterheli a gerinc ízületeit, illetve állandóan röviden tartja a gerinc melletti izmokat. A vállak protrakciós, elevációs helyzete, a nyaki gerinc előrehelyezett helyzete és a fegyver súlyának megtartása miatti nagymértékű izommunka extrém módon terheli meg a törzs felső részét.

A fekvő pozíciókban (6. ábra) a célra tartás szintén egyoldalú terhelésnek teszi ki az izmokat és az ízületeket. Hanyatt fekvésben a fej és a vállak megemelt és protrakciós helyzete,

6. ábra Célra tartás hason fekvő

Forrás: NAV

továbbá a fegyver súlya miatt a hasizmok, elsősorban a *m. rectus abdominis* állandó feszülésnek van kitéve. Oldalfekvés során a pozíció aszimmetrikus jellege miatt a gerinc összes szakasza csavaró-nyíró erőnek van kitéve.

A lövedékálló pajzzsal alkalmazott célratartási pozíció (7. ábra) azért jelent különleges terhelést az ízületek számára, mert a fegyver súlya mellett a pajzs tömegét is stabilan meg kell tartani. A terhelés egyértelműen aszimmetrikus, mert az egyik kézen a fegyver nyugszik célratartási helyzetben, a másik kéz statikusan, a felső végtag ízületei szempontjából flexiós helyzetben tartja a pajzsot.

Az ajtótoró kos (8. ábra) szintén jelentős súlyt képvisel, ami tovább növeli a gerinc, valamint a felső és alsó végtag ízületeinek terhelését, itt azonban az alkalmazás során szükséges flexiós, rotációs pozíció is nyíróerőt gyakorol a törzs szalagjaira, ízületi

7. ábra Célra tartás pajzzsal

Forrás: NAV

összeköttetéseire.

EGY HASZNOS ESZKÖZ ÉS EDZÉSPROGRAM

A szakemberek folyamatosan keresik azokat a lehetőségeket és eszközöket, amelyek fokozzák a speciális bevetési területen szolgálatot teljesítő katonáknál, rendőröknél stb. a funkcionális egyensúlyt és az integrált mozgás képességét, és amelyek alkalmasak lehetnek a speciális képzési rendszerekbe történő beillesztésre. Közéjük tartozik a *bosu egyensúlytréner*, valamint a hozzá kapcsolódó edzésprogram.⁸ A bosu mindkét oldalát lehet

8. ábra Az ajtótoró kos szintén növeli az ízületek terhelését

Forrás: NAV

⁸ A BOSU® egyensúlytréner, valamint a hozzá kapcsolódó edzésprogram feltalálója és kifejlesztője David Weck volt, aki 2000-ben egy nagyszerű és igen sikeres sporteszközt nyújtott át a felhasználóknak. Az eszköz neve eredetileg mozaikszó – BOther Sides Up –, és arra utal, hogy annak mindkét oldalát lehet használni.

használni, a púpját (dome), illetve a sík (platform) részét is. A dome speciális gumiból készült, a platform nagy teherbírású, kemény műanyagból, süllyesztett fogantyúkkal. Átmérője 60 cm, használata kényelmes és biztonságos, akármelyik oldalán végezzük a mozgásprogramot. Egy szélesebb körű edzésfilozófiát kínáló sporteszközzel beszélhetünk, amely javítja a fizikai egyensúlyt, továbbá az integrált mozgásokkal és egyensúlyozó feladatokkal nagy hatást gyakorol az agyra, az izomzatra és az ideg-inger kapcsolatokra. Ezek a kapcsolatok folyamatos terhelést jelentenek a teljesítmény fokozása, a sport, a rekreáció és mindennapi feladatok elvégzése során. A tréner jó lehetőségeket nyújt a testtudat mozgás közbeni megerősítésére és a test formálására. Egyedülálló egyensúly-, corestabilitás-, propioceptív- (ízületi helyzetérzés) fejlesztő eszköz, amely minden típusú képzési programhoz jól illeszkedik, de önmagában is megáll mint kiváló funkcionális képzési eszköz.

Ha a speciális bevetési területen alkalmazásra kerülő állomány kiképzésébe már a kezdetekkor beépülne az instabil közeg alkalmazása, sokkal erősebb mélyizomrendszert lehetne kiépíteni, aminek eredménye a stabilabb törzs, a jobb teherbírású szervezet. Nagyon fontos, hogy az instabil közeget megteremtő eszköz rendelkezzen a következő tulajdonságokkal:

- bármelyik kondicionális képesség fejleszthető legyen rajta. Az instabilitás miatt a koordináció is az egyensúlyfejlesztés mellett fejlődik, tehát erő + egyensúly, állóképesség + egyensúly stb.;
- alkalmazása legyen biztonságos;
- segítségével az egyes izomcsoportok izoláltan és komplexen is edzhetőek legyenek;
- az adott terület specifikus mozgásai adaptálhatóak legyenek az eszközre.

Alapállásként (9–10. ábra) használhatjuk mindkét oldalt. Az instabil közegben történő mozgások előtt igen fontos, hogy a használó tudja helyesen végrehajtani már az alappozíciót is. Ezekben az esetekben a bosu púpjának tetején, annak közepén kell megállnia a gyakorlónak úgy, hogy stabilizálja a térdet, megfeszítve a csípő és a medence izmait. Külön hangsúlyt kell fektetni a hasizmok izometriás megfeszítésére, a hasfal behúzása nélkül. Végül a lapockák lezárására és a fej helyes pozíciójára kell felhívni a figyelmet. Ezt hívjuk core merevítésnek. Alappozícióban a platform használata még nehezebb feladatot jelenthet, mert nagyobb stabilitást igényel a résztvevőtől.

Nagy jelentősége van a bemelegítő és ráhangoló gyakorlatoknak, az akklimatizációnak, hiszen az idegrendszer már itt fel kell készíteni arra, hogy instabil közegben fog dolgozni. Ezek lehetnek páros lábas rugózások, vagy fel- és lelépések a bosura. Térd-, törzs- és karhajlítással végrehajtott statikus és dinamikus feladatoknál fontos szerepet játszik az erő és az erőállóképesség. Az instabil közegben végzett mozgássémák lényegesen több izomrostot aktiválnak, ezáltal hatékonyabbá válik az erőfejlesztés; a bosuval végzett tréning eredményeképpen azonos idő alatt nagyobb izomerőbeli fejlődés érhető el. A komplex, több síkban történő mozgásoknál az instabil közeg komoly többletfeladatot jelenthet, hiszen a mozgás pontosan meghatározott, sajátos (specifikus) koordinációt követel meg. A mindennapi életben és a sportgyakorlatok során fontos, hogy az egyén képes legyen helyesen megítélni testének helyzetét, illetve jól érzékelni ezt a viszonyt, tér- és időbeli vonatkozásban megbecsülni. Ezzel az ún. tájékozódóképességgel a résztvevő a feladatnak megfelelően tudja koordinálni mozgásait a térben.

Az alapállás gyakorlása: a rendszeresített szolgálati maroklófegyver és hosszú fegyver imitált tartásával (11. ábra) történő mozgások nagy stabilitást igényelnek az instabil közegben, hiszen külső környezeti hatás jön létre, ahol meghatározó a fegyver súlya. A tanulási fázisban érdemes előbb a mozdulatokat gyakorolni fegyver nélkül, majd utána alkalmazni az eszközt.

9–10. ábra Alapállások gyakorlása fegyver imitálásával

Guggoló és térdelő pozíciók használatánál jelentős szerepet kap a csípő stabilizálása, valamint a core stabilizáció.⁹ E pozícióknál a kapcsolattartó pontok jelentősége különösen nagy, hiszen a tömegközépponthez közelebb elhelyezkedő térdízület tartja stabilan a törzset az egyensúlytréneren. A speciális bevetési területen dolgozók esetében rendszeresített mozdulatok aszimmetrikus terhelést jelentenek az ízületeknek. A bosun elkerülhetőek ezek – az egyoldalú terheléssel összefüggő – panaszok, mert az instabil közegben a mélyizomzat folyamatos aktivitására van szükség. E pozícióknak a változó gravitációs térben végzett rendszeres gyakorlása azt eredményezi, hogy ugyanazokat a gyakorlatokat stabil közegben sokkal pontosabban, gyorsabban hajtják végre, illetve komolyan javulnak a reakcióidők és a reflexek.

A fekvő pozícióban végrehajtott gyakorlatok elősegítik a ráhangolódást egyes, a későbbiekben végrehajtható feladatokra. Fejlesztik továbbá a mélyizomzatot és az erőállóképességet. A ráhangoló gyakorlatok elvégezhetőek dinamikus (mozgással), illetve statikusan (tartással) is.

Az egyensúlytréner hason és hanyatt fekvésben használva kiváló eszköz a gerinc stabilitásában részt vevő izmok megerősítésére. Az agonista és antagonisták egyszerre tudnak fejlődni, így elkerülhető a *muscularis disbalance*. A sporteszköz egyedülállóan alkalmas speciális képzési rendszerekbe illesztésre, mivel gyártása során 1300 kg terheléssel tesztelik.

11. ábra Gyakorlás imitált eszközzel
Forrás: NAV

⁹ Az ízületek közvetlen közelében elhelyezkedő izmok stabilizáló funkciója.

Imitált lövedékálló pajzs és a rendszeresített szolgálati maroklőfegyver párhuzamos gyakorlásánál, valamint az imitált ajtótoró kossal végzett gyakorlatoknál fontos a résztvevő magasan képzett proprioceptivitása, testtudata, ami itt már több tényező együttes használatán alapszik: érintkezési és kapcsolattartó pontok, vizuális hatás, mozdulat és a külső környezeti hatások.

KÖVETKEZTETÉSEK

Napjaink biztonsági helyzete igen sajátos, mert miközben a hagyományos kihívások is jelen vannak a világban, új külső és belső, valamint átfogó veszélyek jelentkeznek. A nemzetközi terrorizmus térhódítása sohasem volt olyan széles körű, mint ma. Ezen biztonsági kockázatok egy részének felszámolásában vesznek részt azok a különlegesen felkészített személyek és szervezetek, akik/amelyek a határaink védelmén túl, belföldön és külföldön is speciális feladatokat hajtanak végre.

A különleges bevetési feladatok megvalósítása során természetes elvárás a *bevetetőség* biztosítása és fenntartása, a *hatékonyság* lehető legmagasabb szintű elérése, a *megbízhatóság* és *precizitás* a feladatok teljesítése során, valamint a megfelelő szintű *rugalmasság*. Az ember mint a speciális képességek egyik fontos összetevője természetesen kiemelt helyet foglal el és elsőrangú prioritást élvez. Mivel az általánostól eltérő bevetési területen foglalkoztatott személyek speciális feladatokat látnak el, ezért kiemelten kell kezelni az egészségi, fizikai és mentális felkészítésüket; állapotukat folyamatosan olyan szinten kell tartani, hogy állandóan készek legyenek küldetésük magas színvonalú végrehajtására. A fokozott fizikai megterhelések vagy a klimatikus viszonyok kiszámíthatatlan változásai fokozzák a mozgásszervi elváltozások kialakulását.

Az instabil közegben végzett mozgássémák lényegesen több izomrostot aktiválnak, ezáltal hatékonyabbá válik az erőfejlesztés. A bosu egyensúlytrénerrel, valamint a hozzá kapcsolódó edzésprogrammal azonos idő alatt nagyobb izomerőbeli fejlődés érhető el. A tréner széles lehetőségeket nyújt a testtudat mozgás közbeni megerősítésére és a test formálására.

A katonai- és emberközpontú gondolkodásban – az illetményemelések, valamint a katonai és rendőri felszerelések 21. századi színvonalúra történő emelése mellett – az *egészségügyi támogatás* szerepe is kiemelendő, mely nagymértékben biztosíthatja a megszerzett és felkészített humán erőforrás *megtartását és megbecsülését*.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.

Deák János: *Napjaink és a jövő háborúja*. Hadtudomány, 2005/1. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/1/2005_1_3.html

Koós Gábor – Szternák György: *A korszerű katonai műveletek technikai végrehajtásának technikai háttere*. Hadtudományi Szemle, 2016/2. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00031/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2016_02_058-072.pdf

Prof. dr. Szendy István: *Hadelmélet és katonai műveletek*. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó Zrt., Budapest, 2013.

Szenes Zoltán: *Katonai kihívások a 21. század elején*. Hadtudomány, 2005/4. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html

http://lunasdebarro.blogspot.hu/2014_10_01_archive.htm

Hornyák Beatrix őrnagy:

(L)ÉTVÁGY – AZ EVÉS ÉS A TÚLSÚLY PSZICHOLÓGIÁJA

ÖSSZEFOGLALÓ: *Jelen közlemény célja az étel és az evés szimbolikus jelentésének, evolúciós, egyéni és szociokulturális meghatározottságának az áttekintése. A testtömeg-menedzselés egy élethosszon át tartó folyamat, melynek fiziológiai összetevőiről – ti. energiabevitel (élelmiszer-fogyasztás) és energiafelhasználás (fizikai aktivitás) egyensúlyának megtartása – széles körű szakirodalmi háttér áll rendelkezésre, ugyanakkor a pszichológiai tényezők szerepének vizsgálata egy viszonylag elhanyagolt terület. A sikeres testtömeg-menedzselés, különösen a testsúlycsökkentő intervenciók eredményessége azonban nagymértékben függ különböző pszichológiai és környezeti (szociokulturális) tényezőktől, melyek szerepet játszanak az étkezési szokások kialakulásában és a túlfogyasztásban, elhízásban egyaránt. A téma a Magyar Honvédség katonái számára is aktuális, ugyanis a fizikai alkalmassági követelmények teljesítését nagyban meghatározza az esetleges túlsúly.*

KULCSSZAVAK: *evés, túlsúly, pszichológia, sóvárgás, érzelmi evés, médiaüzenetek*

BEVEZETÉS

A *globesity* kifejezés először egy 2001-es WHO-jelentésben szerepelt, utalva a fogyasztói társadalmakban megfigyelhető tömeges elhízás jelenségére, mely jelentős népegészségügyi kihívás, és kezelésének eredménytelenségét tekintve kudarc is egyben. A WHO adatai szerint 2014-ben 1,9 milliárd felnőtt volt túlsúlyos (a Föld lakosságának kb. 25%-a) és 600 millió elhízott/kövér. Az elhízás egyre nagyobb arányban és egyre fiatalabb korban jelentkezik; 2014-ben az 5 év alatti túlsúlyos gyermekek száma a világon 41 millió volt,¹ hazánkban a '80-as évekhez képest 50%-kal több a kövér gyermek.²

A probléma nem kerüli el a fegyveres testületeket sem. A túlsúly és az elhízás prevalenciájának csökkentése érdekében az amerikai haderő 2013-ban vezette be az Army Body Composition programot, melynek célja hozzájárulni a műveleti készenlét, a fizikai teljesítőképesség, az egészség és a katonás megjelenés fenntartásához. A program segítséget nyújt a katonák optimális testösszetételei arányainak kialakításához, fenntartásához.³ Az amerikai program hazai adaptációja a Honvéd Testalkati Program, mely a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról szóló 10/2015 (VII. 30.) HM rendelettel lépett érvénybe.

Az epidemiológiai adatok alapján napjainkra az elhízás nem pusztán egészségügyi probléma, hanem sokkal inkább társadalmi állapot, melyet hazánk prominens „gasztropszichológusa”,

¹ WHO. www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/ (Letöltés időpontja: 2017. 01. 07.)

² Martos 2010, 12.

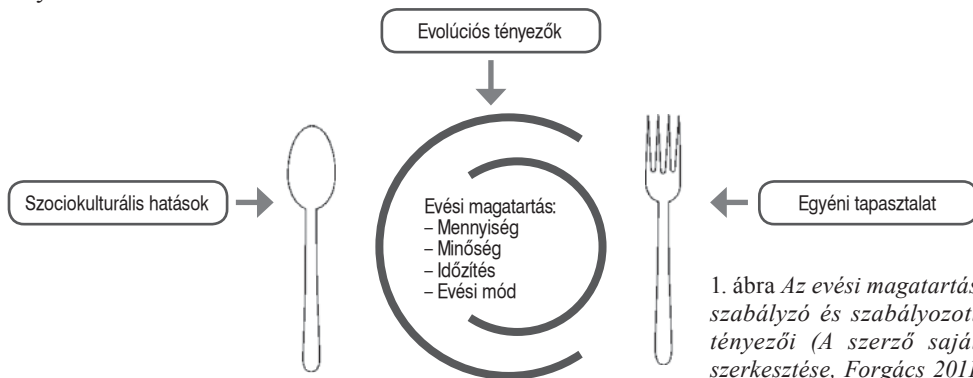
³ AR 600-9. The Army Body Composition Program. 28. June 2013. http://www.wood.army.mil/sapper/document_frames/ar600_9.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 01. 24.)

Forgács Attila a fogyasztói társadalom testi leképeződésének nevez.⁴ Az evés jelentőségét az akadémiai pszichológia évtizedeken át leértékelte, az igazi fordulópont az ezredfordulóra tehető, az evéslélektan kutatása ekkor bontakozott ki.⁵ Jelen tanulmány aktualitását az adja, hogy az elhízás tömeges, „járványszerű” terjedése, a testsúlycsökkentő intervenciók alacsony hosszú távú hatékonysága és a táplálkozás regulációjának egyre inkább patológiás állapotba sodródása következtében az evépszichológia a jövőben várhatóan egyre fontosabb területté válik majd.

A 21. századi ember – Forgács Attila szavaival élve „*moho sapiens*” – orális magatartásának elemzése és értelmezése segíthet megérteni a túlevés és elhízás lélektani aspektusait, illetve azt a testsúlycsökkentés kapcsán gyakran előforduló kettősséget, melyet Pál apostol így fogalmaz meg: „*amit teszek, azt nem is értem, mert nem azt cselekszem, amit akarok, hanem azt teszem, amit gyűlölök.*”⁶ Életünk legnagyobb titka ugyanis, hogy nem értelmünk, józan eszünk realizál, hanem kavargó vágyaink, sóvárgásaink, szenvedélyeink vagy éppen félelmeink és szorongásaink. Müller Péter plasztikus hasonlatával élve lakik bennünk egy jóakarató, de gyenge *Kapitány* – akit ismerünk – és egy számunkra ismeretlen, kérlelhetetlenül erős *Ellentengernagy*, akinek hangtalan utasításait azonnal és fenntartás nélkül végrehajtjuk.⁷ Ismerkedjünk meg az Ellentengernaggal közelebbről, hiszen amíg nem tudjuk, hogy ki ellen harcolunk, addig győzni sem tudunk.

A TÁPLÁLKOZÁST BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

A pszichológiából tudjuk, hogy valamennyi viselkedésünket – és ez alól a táplálkozás sem kivétel – belső hajlamosító tényezők (predispozíciók) és külső erők (szituációs tényezők) befolyásolják. Az evést szabályozó belső tényezők közül különösen fontosak az evolúciósan fixált magatartásformák, az egyéni tapasztalatok (tanulás), a fiziológiai tényezők és a tudatküszöb alatti lélektani impulzusok, míg a külső tényezők közül a társadalmi kontextus, a kultúra és a napjainkban egyre nagyobb szerepet játszó médiaüzenetek érdemelnek kitüntetett szerepet.⁸ Tanulmányomban a fiziológiai tényezők kivételével valamennyi befolyásoló tényező ismertetésére kitérek.

1. ábra Az evési magatartás szabályzó és szabályozott tényezői (A szerző saját szerkesztése, Forgács 2011 alapján)

⁴ Forgács Attila – Forgács Dalma – Forgács Dóra 2013, 815.

⁵ Forgács 2011, 43.

⁶ Pál apostol levele a Rómaiakhoz. <http://www.szentiras.hu/RUF/Róm7,14-25> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 05.)

⁷ Müller 2006, 154.

⁸ Forgács et al. 2013, 811–819.

Az evési magatartást befolyásoló legfontosabb hatótényezők: a szociokulturális hatások, az evolúciós tényezők és az egyéni tapasztalat (tanulás), melyek 4 tengely mentén (mennyiség, minőség, időzítés és evési mód) befolyásolják az egyén táplálkozását.⁹ A szabályzó és szabályozott tényezőket az 1. ábrán foglaltam össze.

A továbbiakban a fenti elméleti keret mentén ismertetem az evést meghatározó belső és külső tényezőket. A belső tényezők köréből az éves evolúciós tényezőit, az egyéni tapasztalatokat és a nem tudatosodott pszichikus tényezőket vizsgálom meg részletesen, míg a külső tényezők köréből a szociokulturális hatásokat, különösen a család, a kultúra és a média szerepét. A tényezők illetően történő elkülönítése pusztán a könnyebb megértést szolgálja, a valóságban jelentős átfedés figyelhető meg az egyes tényezők között, hiszen példának okáért a kultúra és a média hatásainak egy része is tudatküszöb alatti befolyásoló tényező.

AZ EVÉS EVOLÚCIÓS TÉNYEZŐI

A táplálkozás, táplálékfelvétel a leglényegibb életmegnyilvánulás, egyidős önmagával az étellel, míg az ehhez kapcsolódó éhség a legrégebbi ösztön.¹⁰ Evolúciós szempontból a kontraszelekciónak fontos szabályozó szerepe van az egyes fajok táplálkozásának, táplálékszerzési módjának a kialakulásában. A biológiai szabályozás annál lazább, minél fejlettebb szinten áll az adott faj a törzsfajlódásban.¹¹ A fogazat és az állkapocs a fogyasztott táplálékhoz alkalmazkodik, innen tudjuk, hogy minden emberszabású majom és ember elsődlegesen gyümölcssevő (*frugivora*) volt. A kb. 2 millió évvel ezelőtt élt *Homo habilis* (ügyes ember) fogazata arra utal, hogy a gyümölcsön kívül valószínűleg húst is fogyasztott, melyet a ragadozók zsákmányából szerzett meg. A vadászat mint táplálékszerzési módszer kb. 1 millió éve a *Homo erectus*-nál jelent meg, ettől kezdve a fogak mérete egyre csökkent.¹² Evolúciós örökség a zsíros, édes és sós ételek kedvelése, melyek a túlélést biztosították a hominoidák (emberszabású majmok és az ember) evolúciójában, azonban kifejezetten egészségtelenek a mai életkörülmények között. A zsíros étel a magas kalóriatartalom, az édes az érett gyümölcs, a sós pedig az ásványi sók jelenlétét jelezte.¹³ A túlfogyasztás mint emberi viselkedés evolúciós pszichológiai szempontból „az egyél sokat, amikor van mit, mert a bőséget inség követi” mint túlélési esélyt növelő, egyéni tapasztalaton alapuló, agyi mentális reprezentáció értelmezhető. (A későbbiekben ehhez az agyi programhoz még visszatérek az étkezést befolyásoló médiaüzenetek bemutatása során.) Érdekes elmélet az elhízással kapcsolatban az ún. „takarékos gén” elmélet (*thrifty genotype*), mely szerint őseinknél evolúciós előnyt jelentett a hatékonyabb zsírraktározást lehetővé tevő genotípus,¹⁴ azonban az elmélet napjainkra megdőlni látszik.

A gyorsévés humán-etológiai gyökere feltehetően szintén arra az időszakra tehető vissza, amikor a gyakori éhinség, az orális nélkülözés az étel gyors eltüntetését követelte. Ez köszön vissza napjainkban az ún. evőversenyeken, amikor megadott idő alatt kell adott táplálékból a lehető legtöbbet elfogyasztani, vagy a gigantikus Guinness-rekordokat döntögető méretű és mennyiségű ételek készítésében.

⁹ Forgács 2011, 44.

¹⁰ Forgács 2004, 23.

¹¹ Forgács 2011, 44.

¹² Stringer–Andrews 2005, 190–192.

¹³ Forgács 2011, 44.

¹⁴ Neel 1962, 355.

Leszögezhetjük, hogy az éhség mind az emberi evolúció folyamatában, mind az emberiség későbbi történetében hosszú ideig jelen volt – illetve egyes területeken napjainkban is jelen van, hiszen kb. 1 milliárd ember éhezik a Földön –, ami egyrészt kitüntetett jelentőséggel ruházta fel magát az étel és az étkezést, másrészt olyan agyi program kialakulásához vezetett, hogy „mindent meg kell enni, akkor és addig, amíg van”.

AZ EGYÉNI TAPASZTALATOK ÉS A TUDATKÜSZÖB ALATTI TÉNYEZŐK SZEREPE AZ EVÉSBEN

Az evést meghatározó egyéni tapasztalatok (tanulás) körébe tartozik például az ízaverzió tanulása, melynek lényege, hogy amennyiben egy adott étel fogyasztása kellemetlen következményekkel jár (pl. hányás, hasmenés, gyomorbántalom) a fogyasztást követő 12 órában, az egy életre szólóan kitilthatja az adott étel vagy bizonyos íz fogyasztását az egyéni ízlésmintából. A gyakorlatban ez gyakran megfigyelhető pl. gombamérgezés esetén. (Egyes feltételezések szerint az allergiák egy része is ilyen korai bevésődéshez [imprinting] kötődik.) Ennek a fordítottja is igaz, az ún. Medicine Effect lényege, hogy egy adott étel kedvelése emelkedik, ha a fogyasztása pozitív következményekkel jár (pl. emésztőszervi tünetek enyhülése, éhség csökkentése).¹⁵

Egyes szerzők szerint a túlzott étvágy azon a hibás nevelési, tanulási (kondicionálási) folyamaton alapul, hogy az édesanya – fel nem ismerve a csecsemő valódi szükségleteit – sírásra etetéssel reagál, vagy éppen cumit nyom a baba szájába. A szorongásredukció és az evés szoros kapcsolata azonban nem magyarázható kizárólag a hibás tanulással.¹⁶

A mai kor embere nem érzi, hogy mikor éhes és mikor lakott jól. A tudatküszöb alatti erők jobban befolyásolják az éhséget, mint a fiziológiai jelzések. A túlsúly és az elhízás lelkiegyensúly-fenntartó tényező is egyben. A gyakorlatban ez jól megfigyelhető azon személyeknél, akik drasztikus (rövid idő alatti és nagymértékű) súlycsökkenést értek el rendszerint valamilyen műtéti eljárást követően (pl. a bél egy szakaszának eltávolítása, vagy a gyomor szűkítése). Ők gyakran a leadott kilókkal együtt a lelki jóllét egy részét is elveszítik, „védtelelné”, szorongásossá vagy depresszióssá válnak, és gyakrabban lesznek öngyilkosok.¹⁷

Az ételnek nemcsak tápértéke, hanem emocionális (érzelmi) értéke is van, tulajdonképpen bármilyen érzelm „elehető” vagy evéssel megszerezhető. Ebből a megközelítésből beszélhetünk defenzív evésről (pl. gond, félelem, szorongás, stressz „elevése”), agresszív evésről (pl. bekebelezés, harapás, fogakkal marcangolás) vagy éppen szeretetevről.¹⁸

Defenzív evés

Az evés mint gondúzó tevékenység köszön vissza ránk Kosztolányi soraiban: „...*elhagynak újra mind a gondok, mert minden mélabút leront egy jól pirított csirkecomb.*” De ugyanígy „megehető” a szorongásunk is, az étkező ember felfalja a rémisztő világot, így arat győzelmet rajta.¹⁹ Az orális ingerlés mint szorongásoldás már az intrauterin életben is megfigyelhető, az ultrahangfelvételek tanúsága szerint már az 5 hónapos magzat is gyakran szopja az ujjacs-

¹⁵ Forgács 2011, 44.

¹⁶ Forgács 1999, 475.

¹⁷ Espmark 1992, 245.

¹⁸ Forgács 2004, 57.

¹⁹ Forgács 2004, 67.

káját. Forgács szerint az elhízás a stresszre adott támadás és menekülés statikus formája.²⁰ Az egyént körülvevő hájréteg „védőpáncélként” ad védelmet és biztonságot a környezeti támadásával szemben; Geiger empirikus kísérletben igazolta, hogy a kövér gyermekek személyes térigénye kisebb, mint átlagos súlyú társaiké.²¹

Agresszív evés

A fogakkal történő harapás ősi agresszióvezetési mód, ami humánszinten szocializált étkezéssé nemesedett. Az evés támadó jellege köszön vissza számos kifejezésünkben: például, ha eszünk, akkor „elpusztítjuk az ételt”, vagy ha dühösek vagyunk valakire, akkor „leharapjuk a fejét”. Ebben az értelemben az evés megsemmisítést jelent. A túlsúlyos vagy elhízott emberek gyakran nehezen képesek ellenséges érzelmeket kimutatni; képletesen megfogalmazva: „lenyelve” negatív érzéseiket agressziójuk zsírrá alakul.²²

Szeretetevés

A korai életszakaszban (újszülött- és csecsemőkorban) az evés a szeretet kifejezője – melynek során az anya az etetéssel, a csecsemő pedig a szájával szeret – és az intim lelki kapcsolat megteremtésének módja. Később az étel és az oralitás anyapótlóvá válhat az egyén életében, ekkor az egyén szeretetigénye kielégítetlen pótcselekvésként jelentkezhet. Az evés és a szeretet közötti kapcsolat köszön vissza számos szófordulatunkban (pl. „úgy szeretlek, majd megeszlek”, „eszem a szívedet”, „megzabállak”; vagy az érthetetlen vonzódásnál: „nem tudom, mit eszik rajta”); illetve szépirodalmi műben (pl. „az vagy nekem, mi testnek a kenyér”).

Az oralitás fontos érzelmi köteléket képez az együtt evő személyek között, így meghatározza az emberi kapcsolatokat. A közös családi étkezésekben, az ünnepi asztalnál elfogyasztott közös étkezés során az eredeti anya-gyermek kapcsolat köszön vissza, mint az eredendő biztonság és meghitt összetartozás jele. Így válik a konyha mint kulináris élménytér társasági/közösségi élménytérre is egyben. Az együtt evés alapvető érzelmi feladatokat tölt be az interperszonális kapcsolatokban, melynek nyelvi gyökerei a következő kifejezésekben figyelhetők meg: „nem sok sőt esznek meg együtt”, mondjuk az egymással haragban lévőkre, míg „egy tálból cseresznyéznek” azok, akik jól megértik egymást; ha a házasság megszakad, akkor a felek „elválnak ágytól, asztaltól”, míg amikor összekötik az életüket, akkor „egy kenyéren élnek”. Az együtt evést, a közös étkezéseket evolúciós szempontból a vadászó életmód hozta létre, melynek fő fogása a mai napig a hús, míg a nassolás – a főétkezések közötti édességek, gyümölcsök fogyasztása – gyűjtögető múltú étkezés, és mint ilyen magányos lakmározás.²³

Doreen Virtue²⁴ könyvében a sóvárgást kutatva 8 szempontból tesz különbséget az érzelmi és fizikai éhség között, melyet az 1. táblázatban foglaltam össze.

²⁰ Forgács 2004, 89.

²¹ Geiger 1978, 35.

²² Forgács 2004, 62.

²³ Forgács 2004, 63.

²⁴ Virtue 2013, 95.

1. táblázat *Az érzelmi és a fizikai éhség megkülönböztető jellegzetességei (Szerkesztette a szerző, Virtue 2013 alapján)*

	Érzelmi éhség	Fizikai éhség
Kialakulásának ideje	Hirtelen	Fokozatos
Tárgya	Konkrét ételre irányul	Nyitott különféle ételek iránt
Testi lokalizáció	„Nyak fölötti” (a sóvárgás a szájban és az elmében kezdődik)	„Nyak alatti” (a kiindulási pont a gyomor)
Jellege	Sürgető	Türelmes
Eredete	Valamilyen érzés (pl. harag, düh, szomorúság)	Fizikai szükségletből fakad
Következménye	Automatikus, szórakozott étkezés	Tudatos, megfontolt étkezés
Időbeni fennmaradás	Nem szűnik meg akkor sem, ha a test tele van	Megszűnik, ha jóllaktunk
Érzelmi következmény	Bűntudat, szégyen	Nem követi bűntudat vagy szégyen

Az érzelmi evési stílusnak öt alapvető formáját különbözteti el Virtue:²⁵

1. *Rohamszerű nagyevő*: jellemző rá a falásroham, a túlevést rendszerint bizonyos típusú (általában finomított lisztből vagy cukorból készült) ételek váltják ki, és rendszerint úgy tudja kordában tartani étvágyát, hogy az ellenállhatatlan ételeket elkerüli.

2. *Hangulati evő*: általában az erős érzelmekre reagálva eszik túl sokat, rendszerint nagyon érzékeny mások érzéseire, nagyfokú empátiával rendelkezik, és az evést frusztrációja levezetésére használja.

3. *Önbecsülési evő*: az ételt társaságként, szórakozásként használja, nehézségei vannak a személyközi kapcsolatokkal, és rendszerint úgy érzi, hogy mások nem értik meg, elutasítják vagy elhagyják.

4. *Stresszevő*: zömmel a feszültségre reagálva eszik túl sokat, rendszerint sokféle étel után sóvárog.

5. *Lavinyszerű evő*: következtelen motivációs szinttel rendelkezik, erőfeszítései rendszerint kívülről motiváltak. Olykor mereven ragaszkodik valamilyen egészséges étkezéshez és edzésprogramhoz, melyet ortodox módon követ egy ideig, majd éles kilengésekkel szegi meg szigorú diétáját és edzésprogramját.

Empirikus kutatások támasztják alá, hogy az érzelmi evés túlfogyasztáshoz, illetve túlsúlyhoz vezet. Kutatók szignifikáns kapcsolatot találtak nők esetében a testtömegindex (*Body Mass Index* – BMI) és az érzelmi evés, illetve a BMI és a külső hatásokra történő evés között.²⁶ A külső hatásra történő evés során magasabb az energiabevitel, különösen a zsír tekintetében,²⁷ ami szintén predisponáló tényező a túlsúly kialakulása szempontjából. Egy másik kutatásban szoros kapcsolat igazolódott az érzelmi evés és a BMI között, különösen a negatív élethelyzetekben történő evés tekintetében.²⁸

Ahogy azt korábban említettem, a zsíros, édes és sós ételek kedvelése evolúciós örökség. Az egyes ízek preferenciáját azonban emocionális, tudatküszöb alatti pszichológiai tényezők is befolyásolják. A pozitív érzelmek, személyek gyakori szinonimája az édes, minden édes,

²⁵ Virtue 2013, 156.

²⁶ Van Strien–Frijters–Roosen–Knuiman–Hijl–Defares 1985, 335.

²⁷ Anschutz–Van Strien–Van De Ven–Engels 2009, 120.

²⁸ Nolan–Halperin–Geliebter 2010, 316.

ami számunkra kellemes, amit vagy akit szeretünk (pl. édeskettes, mézeshét, édesanya, édesded alvás, édes álom). Az édes íz iránti vonzalmunk a korai egyedfejlődés időszakára, az intrauterin életre (ti. édeskés a magzatvíz) és az újszülött- és csecsemőkorra (ti. édeskés az anyatej) is visszavezethető. Az édesség első asszociációja általában a csokoládé, ami az édességek királynője, a szeretet elsődleges szimbóluma, ikonja.²⁹ A csokoládé élvezeti cikk is egyben, fogyasztásának háttérében főként a lelki érték meghatározó, vagyis a lélektani kedveltség előtérbe kerül az élettani fontossággal szemben. Az élvezeti cikkek (pl. csokoládé, cukrászsütemény) fogyasztásának elsődleges célja a valóságtól való orális menekülés. A keserű és savanyú ízek alapvetően negatív érzelmekhez társulnak (pl. „savanyú a szőlő”, mondjuk valakire, akinek nem tetszik valami), a romlás ízei. A sós íz a lét lényege, maga az élet is a sós tengerben keletkezett, így érthető az ember atavisztikus lelki vonzódása a sós ízek iránt.³⁰

Érdekes megközelítést alkalmaz Virtue az egyes ételféleségek utáni sóvárgás lelki hátterének feltérképezése során. Elmélete szerint a sóvárgás háttérében általában valamilyen ki nem elégített érzelmi szükséglet áll, fogyasztásukkal a lelki egyensúlyunkat próbáljuk meg visszanyerni.³¹ A sóvárgás nem keverendő össze az egyes ételek iránti preferenciával, vagyis, hogy milyen típusú ételeket szeret az egyén. A sóvárgás esetében egy adott ételféleség iránti leküzdhetetlen vágyat, készletést kell értenünk, melynek során a személy szinte bármit megtesz annak érdekében, hogy az adott ételféleséghez hozzájuthasson. Az alábbi táblázatban összegyűjtöttem néhány ételféleség vonatkozásában a sóvárgás háttérében meghúzódó lehetséges lelki, emocionális szükségletet.

2. táblázat *Az ételféleségek utáni sóvárgás háttérében meghúzódó emocionális szükségletek (Szerkesztette a szerző, Virtue 2013 alapján)*

Ételféleség	Emocionális szükséglet
Csokoládé	Szeretet, érzelmi kötődés szükséglete
Tejtermék	Jókedv (depresszió enyhítése) szükséglete
Sós rágcsálnivalók	Nyugalom (stressz, düh és szorongás levezetése) szükséglete
Fűszeres ételek	Izgalom iránti készletés
Olajos magvak	Szórakozás utáni vágy
Kenyér, rizs, tészta	Vigasztalás, nyugtatás utáni vágy
Sütemények, torták, piték	Öröm és megnyugtat
Édesség	Jutalom és szórakozás szükséglete
Magas zsírtartalmú ételek	Ürességérzés (pl. célok, feladatok, személyek) betöltése

SZOCIOKULTURÁLIS TÉNYEZŐK SZEREPE AZ EVÉSBEN

A szociokulturális tényezők több szinten is befolyásolják az evési magatartást, melyek közül a család, az egyént körülvevő kultúra és a média szerepére térek ki a következőkben. Az éhség- és a jóllakottsághélmény, illetve az ételpreferencia nem velünk született reflex, kiala-

²⁹ Bagdy 2016.

³⁰ Forgács 2004, 67.

³¹ Virtue 2013, 103.

kulása korai tanulást igényel. Az éhség- és jóllakottságélmény felismerésének megtanulását akadályozza például az a hibás etetési szokás, mely szabályos és merev időközönként írja elő a baba szoptatását. Ez a szülői gyakorlat az elhízás korai tanulási háttere, melynek hatására a későbbiekben az éhséget nem fiziológiai jelzések, hanem külső ingerek (externális tényezők) irányítják.³² Az externális evő a külső kulcsingerekre reagál, vagyis az étel illata, külleme, a gusztusos terítés és a nagy választék befolyásolja az étvágyát, a karóráját figyeli, hogy megtudja, éhes-e, és nem akkor fejezi be az étkezést, ha jóllakott, hanem, amikor eltűnt az összes étel a tányérról. Ezek az externális tényezők éppen úgy tudatküszöb alatt maradnak, mint a korábban tárgyalt predispozíciók.³³

A modellkövető tanulás igen jelentősen befolyásolja az egyén táplálkozását, ételpreferenciáját a referenciaszemély vagy referenciacsoport étkezési mintájának követésével. A legfontosabb referenciaszemély kisgyermekkorban az anya. Kezdetben a kisgyermek evési magatartását elsősorban az anyja határozza meg, majd egyre fontosabbá válnak a különböző referenciacsoportok, kezdetben a barátok, majd később a marketing által művilleg létrehozott csoportok (pl. sportolók, színészek, popsztárok). Ha a személy ugyanazt az ételt fogyasztja, mint a referenciacsoport tagjai, akkor virtuális evésicsoport-tagságba kerül vele, ami az ősi idők szoros társadalmi kapcsolatát mintázza.³⁴ Amit, ahogy és akivel eszünk, a társadalmi azonosság/rang kifejezője is, így az étkezési stílus meghatározza az egyén bizonyos társadalmi csoporthoz való tartozását is.³⁵

Az ételek kifejezhetnek társadalmi rangot (pl. státuszjelző étel a kaviár), szerepelhetnek dominanciajegyként (pl. fűszerezettség/csipősség és férfiasság), és kifejezhetik a nemzeti identitást is (pl. Magyarországon a halászlé, gulyás, töltött káposzta). Valamennyi kultúra meghatározza az ehető dolgok körét, és sok vallásban számon tartanak olyan ételeket, amelyek fogyasztását tabu tiltja (pl. az iszlám vallásban a disznóhús fogyasztását). „Így válik az étel virtuális köldökzsinórrá a kultúra és az egyén között.”³⁶ Mary Douglas megfogalmazásában: „Ha az ételt kódként kezeljük, az üzenetek kódolva magukban hordozzák a társadalmi viszonyok mintáit. Az üzenetet a hierarchia különböző szintjéről, a befogadásról és kirekesztésről, a határvonalakról és a határokon keresztül folytatott ügyletekről.”³⁷

Minden differenciált és kifinomult táplálkozási szokás mögött az adott kultúra ízlésmin-tája húzódik meg. A testméret kultúranropológiai jelentést hordoz magában. A természeti népeknél a mai napig a testsúly az egyik legfontosabb szempont a közösségi hierarchia szerveződésében.³⁸ A tradicionális kultúrákban a nők esetében napjainkban is az egészség és a termékenység szimbóluma, míg a férfiak esetében a hatalom és erő jelképe. Mauritániában, Nigériában és Maliban ma is uralkodik a kényszeretető tradíció (*leblouh*), melynek lényege a fiatal lányok minél nagyobb mértékű felhizlalása, akár 10 000 kalória feletti napi energiabevittel.

³² Forgács Attila – Forgács Dalma – Forgács Dóra 2013, 817.

³³ Forgács 2013, 817–818.

³⁴ Forgács 2011, 45.

³⁵ Forgács 2004, 135.

³⁶ Forgács 2004, 170.

³⁷ „If food treated as a code, the messages it encodes will be found in the pattern of social relations being expressed. The message is about different degrees of hierarchy, inclusion and exclusion, boundaries and transactions across the boundaries.” Douglas 1997, 36.

³⁸ Forgács 1996, 87.

Napjainkban az evési szokásokat nagymértékben a média befolyásolja, Forgács tanulmányában az élelmiszerekre vonatkozó médiaüzeneteket öt nagyobb kategóriába sorolja:

Légy sovány! Még sohasem volt olyan kövér az emberiség, mint napjainkban, miközben a népséget egyre erősebb médianyomás igyekszik rávenni az ideális testsúly elérésére.

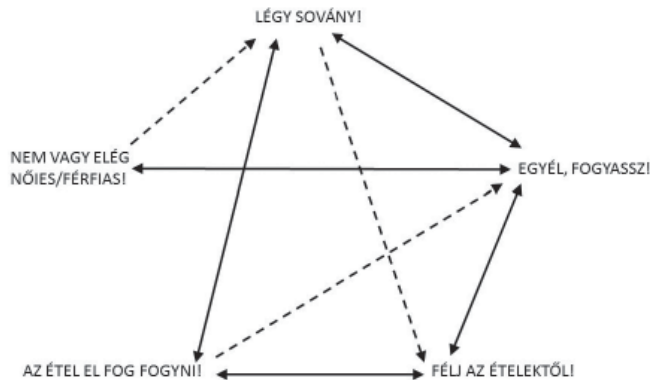
Egyél, fogyassz! A fogyasztói társadalom nem létezhet a folyamatos fogyasztás nélkül, ezért a média folyamatos elégedetlenségi érzést gerjeszt a fogyasztókban. Az ételekhez hozzáadott értékeket társítanak (pl. akciós, finomabb, boldogságot vagy egészséget okoz a fogyasztónak), így növelve a bevételt.

Féj az ételektől! Az ételfóbiák megjelenésének hátterében, szintén a média játszik ki-tüntetett szerepet. A főbiák évről évre változnak (pl. zsír vs. olaj, margarin vs. vaj, cukor, só, koleszterin stb.), gyakoriak az élelmiszerbotrányok (pl. paprikahamisítás, madárinfluenza, kergemarha-kór, romlott húsok stb.).

Az étel el fog fogyni! Ahogyan azt a korábbiakban említettem, az emberiség történetének évmillió tapasztalata azt sugallja, hogy mindent meg kell enni, akkor és addig, amíg van, így az ember hajlamos a „válságevésre”, akkor is, ha ennek nincs észszerű oka. Az éhezők száma egyre növekszik a Földön, melynek oka a klímaváltozás, az élelmiszer-termelés háttérbe szorulása.

Nem vagy elég nőies/férfias! A (szépség)ideálokat szintén a média közvetíti, melyekhez a hétköznapi embereknek lehetetlen felnőni, így folyamatosan elégedetlenek önmagukkal.³⁹

A fentiekben részletezett médiaüzenetek egyes kategóriái kongruensek (vagyis logikailag jól megférnek egymással), más részük azonban ún. kettős kötést (double-bind) alkotnak egymással. Az ilyen típusú üzenetek sajátossága az olyan többrétegű felszólítás, mely egyrésztől előír egy bizonyos cselekedetet, másrésztől azonban meg is tiltja azt.⁴⁰ Az evésre vonatkozó médiaüzenetek kapcsolatrendszerét a 2. ábrában foglaltam össze. Az ábrán az egymással kongruens üzeneteket szaggatott vonallal, míg az egymásnak ellentmondó üzeneteket dupla végű nyilakkal tüntettem fel.

2. ábra Az evésre vonatkozó médiaüzenetek kapcsolatrendszere (Szerkesztette a szerző, Forgács 2011 alapján)

³⁹ Forgács 2011, 47–48.

⁴⁰ Forgács 2011, 48.

ÖSSZEGRÉS

Senki sem akar önszántából túlsúlyos vagy kövér lenni, ugyanakkor az elhízás prevalenciája a fogyasztói társadalmakban rohamosan emelkedik. Tanulmányomban azokat az evési magatartást szabályozó belső és külső tényezőket tekintettem át, melyek kapcsolatba hozhatók a túlfogyasztással és ezen keresztül a túlsúllyal és elhízással. A belső tényezők köréből az evés evolúciós tényezőit, az egyéni tapasztalatokat és a nem tudatosodott pszichikus tényezőket vizsgáltam meg részletesen, míg a külső tényezők köréből a szociokulturális hatásokat, különösen a családot, a kultúrát és a média szerepét. Mindez segíthet megérteni a túlevés és elhízás lélektani aspektusait, illetve választ adhat a testsúlycsökkentő intervenciók viszonylag alacsony hatásfokának okára. A túlsúlyos vagy elhízott embereket évekig – sőt sajnos gyakran még napjainkban is – akaratgyenge személyeknek tartották, hiszen a fogyás, ahogyan az szinte szállóigévé vált „fejben dől el”. Úgy vélem azonban, hogy ez az elv nem teljesen állja meg a helyét, az evés szabályozásának összetett tényezői miatt a sikeres és tartós testsúlykontroll érdekében érzelmi, pszichológiai szinten is dolgoznunk kell. Tanulmányomat Bagdy Emőke⁴¹ versével zárom, mely megfelelő összegzése azoknak az evést meghatározó tényezőknek, melyeket részletesen kifejtettem.

„Szívemből kérdezem: mondd, szeretsz-e enni? Tudjuk-e egymást szeretve etetni?
Hiszed-e, hogy a túl sok, nehéz bánat megnövesztheti hasadon a hájat?
Felfaltál-e már embert a dühödten, torkát harapva támadón, dühödten?
Tudod-e, hogyha megcsókolsz egy száját, immunrendszered azonnal feltámad?
Érzéki dolog-e nálad a jó étel, amit csak izlelsz, de nem láatsz, nem nézel?
Vajon miért, hogy összes érzékszerved izgalomba jön és buzog életkedved,
ha érzed étked ízét, illatát, s ha testedet szerelmed fonja át?
Örök az ember sóvár ösztöne, leghatalmasabb testi ösztöke: enni, szeretni és szeretve
lenni.
Az élet titka mindössze csak ennyi.”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 10/2015 (VII. 30.) HM rendelet a katonai szolgálatra való egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságról, valamint a felülvizsgálati eljárásról. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1500010.HM
- Anschutz, D. J. – Van Strien, T. – Van De Ven, M. O. – Engels, R. C.: *Eating styles and energy intake in young women*. Appetite, 2009, 53..
- AR 600-9. The Army Body Composition Program. 28. June 2013. http://www.wood.army.mil/sapper/document_frames/ar600_9.pdf
- Bagdy Emőke: *Az evés öröme, szenvedélye és szenvedése*. Hangoskönyv, Kossuth Kiadó Zrt. és Mojzer Kiadó Kft., Budapest, 2016.
- Douglas, Mary: *Deciphering a meal*. In Counihan, C. – Van Esterik, P. (eds): *Food and culture: A reader*. Routledge, New York, 1997.
- Espmark, Sten: *Psychological aspects of obesity*. In Wijma, K. – Schoultz, von B. (eds): *Reproductive Life*. The Parthenon Publishing Group, Stockholm, 1992.
- Forgács Attila: *Az evés lélektana*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

⁴¹ Bagdy 2016.

- Forgács Attila: *Az oralitás jelentősége a korai személyiségfejlődésben és a kultúrában*. Gyermekgyógyászat, 1999, 5.
- Forgács Attila: *Dominanciaviszonyok és evészavarok, avagy a megevett hatalom*. Thalassa, 1996, 7, 3.
- Forgács Attila: „Étterem az egész világ.” *In memoriam Szathmáry Lajos*. Korunk, 2011, 32, 11.
- Forgács Attila – Forgács Dalma – Forgács Dóra: *Globesity, a tömeges elhízás pszichológiája*. Magyar Tudomány, 2013, 7.
- Geiger Ágota: *A testhatárok szerepe a juvenilis obesitas tünettanában*. Magyar Pszichológiai Szemle, 1978, 19.
- Martos Éva: *Az obezitás fogalma. Mérési módszerek, hazai és nemzetközi adatok*. In: Császár, A (szerk): *Obezitás*. TEVA Magyarország Zrt., Budapest, 2010.
- Müller Péter: *Titkos tanítások*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2006.
- Neel, James V.: *Diabetes mellitus: A „thrifty” genotype rendered detrimental by „progress”?* American Journal of Human Genetics, 1962, 14, 4.
- Nolan, Laurence J. – Halperin, Lindsay B. – Geliebter, Allan: *Emotional Appetite Questionnaire. Construct validity and relationship with BMI*. Appetite, 2010, 54, 2.
- Pál apostol levele a Rómaiakhoz. <http://www.szentiras.hu/RUF/Róm7,14-25>
- Van Strien, T. – Frijters, J. E. – Roosen, R. G. – Knuiman-Hijl, W. J. – Defares, P. B.: *Eating behavior, personality traits and body mass in women*. Addictive Behaviors, 1985, 10, 4.
- Virtue, Doreen: *Szüntelen éhség*. Édesvíz Kiadó, Budapest, 2013.
- WHO. www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/

Balla Tibor alezredes:

A KÖZPONTI HATALMAK LEGNAGYOBB GYŐZELME AZ OLASZ HADSZÍNTÉREN: A CAPORETTÓI ÁTTÖRÉS

ÖSSZEFOGLALÓ: Az olasz történészek és a közvélemény nagy része csak „caporettói csodának”, a német, az osztrák és a magyar hadtörténelmi irodalom csak flitsch–tolmeini (karfreйти) áttörésnek, vagy 12. isonzói csatának nevezi a központi hatalmak 1917 októberében az első világháború olasz frontján végrehajtott legnagyobb szabású győztes támadó hadműveletét. A caporettói áttörés az első világháború legsikeresebb áttörési hadműveletei közé tartozott, a központi hatalmak stratégiai helyzetében lényeges javulást hozott. Az első világháborús hadászatot a mozgóháború elemeivel gazdagította, a hadtörténelemben a hegyi terepen végrehajtott frontáttörés egyik iskolapéldájává vált.

KULCSSZAVAK: Otto von Below tábornok, Boroevič-hadseregcsoport, Tolmein, Flitsch, Luigi Cadorna, Bertalan Árpád hadnagy

1917-ben a Nagy Háború már negyedik éve zajlott. Az esztendő tavasza és nyara az összehangolt antanttámadások jegyében telt. A nyugati hadszíntéren indított brit és francia offenzívák csak kisebb sikereket hoztak, viszont jelentős veszteségeket okoztak a németeknek. A délnyugati fronton az olaszok lendültek támadásba, azonban a 10. isonzói csata (május 12. – június 6.), illetve az ortigari csata Dél-Tirolban (június 10–29.) sem járt számottevő eredménnyel. A központi hatalmak az orosz harctéren június végén megindult Kerenszkij-offenzívát, illetve a szaloniki fronton nyáron indított antanttámadást is megállították, sőt a nyár folyamán ellentámadásba mentek át az orosz, ősszel pedig az olasz fronton.¹

Az Isonzó folyó mentén már 1915 júniusa óta folyt az öldöklő küzdelem a kisebb szünetekkel folyamatosan támadó olasz és a sikeresen védekező osztrák–magyar csapatok között. Az olaszok szinte példa nélkül álló támadássorozattal, 11 nagyobb csatában próbálták a Monarchia csapatainak védelmét áttörni és távolabbi célként Triesztet, illetve Laibachot elérni, áttörési kísérleteik azonban rendre kudarccal végződtek. A 11 csata során mindössze 350 km²-nyi területet hódítottak el a Monarchia katonáitól. A Tolmeintől északra eső frontszakaszt a védők mindvégig megtartották.²

1917 őszére a délnyugati arcvonalon közel két és fél éve küzdő osztrák–magyar csapatok igen meggyengültek, harci moráljuk hanyatlott. Egy újabb nagy erejű olasz támadás sikeres visszaverésére kevés reményük volt. Már a 11. isonzói csata (1917. augusztus 18. – szeptember 13.) során arra a meggyőződésre jutott Ausztria–Magyarország hadvezetése,

¹ Galántai József: Magyarország az első világháborúban. Korona Kiadó, Budapest, 2001, 296–297.

² Balla Tibor: Az isonzói csaták (1915. június 23. – 1917. szeptember 13.). In Hermann Róbert (szerk.): Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái. Corvina Kiadó, Budapest, 2003, 226–240.

hogy az Isonzónál és a Karszt-fennsíkon védekező Svetozar Borojević³ vezérezredes vezette hadseregcsoport helyzetét csak egy gyors, megelőző jellegű ellentámadással lehet megjavítani. Báró Arthur Arz von Straussenburg⁴ gyalogsági tábornok, a haderő vezérkari főnöke a támadás kiindulópontjaként a Flitsch és Tolmein között elterülő medencét szemelte ki, az offenzíva végrehajtásához azonban német segítséget tartott szükségesnek.⁵

A Paul von Hindenburg⁶ vezértábornagy és az Erich Ludendorff⁷ gyalogsági tábornok irányította Német Legfelsőbb Hadvezetőség úgy döntött, hogy Otto von Below⁸ porosz gyalogsági tábornok vezetésével hét hegyi harcban tapasztalt hadosztályt bocsát szövetségese rendelkezésére, erős tüzérségi, aknavető, légelhárító, vadász- és bombázórepülő-alakulatokkal egyetemben.⁹

A német csapatok első ízben jelentek meg az isonzói arcvonalon. Akkoriban az orosz és a román fronton a nagyobb harcselekmények gyakorlatilag megszűntek, így onnan hét osztrák–magyar hadosztályt csoportosítottak át a délnyugati hadszíntérre.

A hadművelet a „Waffentreue” (Szövetségesi hűség) fedőnevet kapta. A támadás terve 1917. szeptember 8-án nyerte el végső formáját, mely szerint az Otto von Below porosz gyalogsági tábornok irányította, újonnan felállított 14. német hadsereg (hét német és nyolc osztrák–magyar hadosztály) csapatai mérik az olaszokra a döntő csapást.¹⁰ Az Isonzó folyó völgyében támadnak, gyorsan az olasz főerők hátába jutnak, majd kiérve az északolasz

³ Svetozar Borojević von Bojna (1856. 12. 13. Umetić – 1920. 05. 23. Klagenfurt) tábornagy. 1914 augusztusától a cs. és kir. VI. hadtestet, 1914 októberétől a 3. hadsereget irányította az orosz fronton, 1915. május végétől az osztrák–magyar 5., 1917 májusától az Isonzó-hadsereg, 1917 augusztusától pedig a Borojević-hadseregcsoport parancsnoka az olasz fronton a háború végéig. Kortársaitól az „Isonzó oroszlánja” jelzést kapta, mivel sikerült megakadályoznia, hogy az olaszok áttörjék a frontot annak isonzói szakaszán. Vö. Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010. 86–88.

⁴ Arthur Arz Freiherr von Straussenburg (1857. 06. 16. Nagyszében – 1935. 07. 01. Budapest) vezérezredes. 1914 októberétől a cs. és kir. VI. hadtestet vezette az orosz, 1916 augusztusától az osztrák–magyar I. hadsereget a román fronton. 1917 márciusától Ausztria–Magyarország haderejének vezérkari főnöke a világháború végéig. Vö. Balla 2010, 60–63.

⁵ Edmund Glaise-Horstenau (unter der Leitung von): Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. VI. Band. Das Kriegsjahr 1917. Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen. Wien, 1936, 497. (Továbbiakban: ÖULK.)

⁶ Paul Hindenburg von Beneckendorff (1847. 10. 02. Posen – 1934. 08. 02. Neudeck) német tábornagy, politikus. 1914 augusztusában a 8., 1914 szeptemberétől a 9. német hadsereg parancsnoka, 1914 novemberétől a német Kelet-főparancsnokságot vezette az orosz fronton. 1916 augusztusától a Német Legfelsőbb Hadvezetőség főnöke a háború végéig. 1925-től a Német Köztársaság elnöke. Vö. Szijj Jolán (főszerk.): Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2000, 289–290.

⁷ Erich Ludendorff (1865. 04. 09. Kruszwenia – 1937. 12. 20. Tutzing) német gyalogsági tábornok, politikus. 1914 augusztusától a német 8. hadsereg, 1914 novemberétől a német Kelet-főparancsnokság vezérkari főnöke az orosz fronton. 1916 augusztusától a Német Legfelsőbb Hadvezetőség első főszállásmestere a háború végéig. Vö. Szijj: i. m. 437–438.

⁸ Otto von Below (1857. 01. 18. Danzig – 1944. 09. 09. Besenhausen) német gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától az I. német tartalék hadtest, 1914 novemberétől a német 8. hadsereg parancsnoka az orosz fronton. 1916–17-ben a Below-hadseregcsoport parancsnoka Macedóniában, majd 1917-ben a német 6. hadseregé a nyugati fronton. 1917 őszén a 14. német hadsereget vezette a caporettói áttörés hadműveletei során. 1918-ban a 6., a 17. és az I. német hadsereg parancsnoka a nyugati fronton. 1919 első felében a XVII. német hadtest vezénylő tábornoka, majd a német Észak-Hadsereg főparancsnoka. Vö. Szijj: i. m. 68.

⁹ Franz Felberbauer: Die 12. Isonzoschlacht: Der Operationsplan und seine Durchführung. In: Rauchensteiner, Manfred (Hg.): Waffentreue. Die 12 Isonzoschlacht 1917. Österreichisches Staatsarchiv. Wien, 2007, 19., 21.

¹⁰ Manfred Rauchensteiner: Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 2013, 815.

síkságra Cividale, Codroipo irányában törnek előre, és az ellenséget a Tagliamento folyóig szorítják vissza. A Boroevic-hadseregcsoport 2. és 1. Isonzó-hadseregének az a feladat jutott, hogy ezzel egyidejűleg kösse le az ellenséget, majd lépjen fel támadólag a Bainsizza- és a Karszt-fennsíkron. A hadművelet sikerének előfeltétele az olasz ellenállás megszervezését lehetetlenné tevő meglepetés elérése volt, továbbá az, hogy a támadók egy-két nap alatt birtokba vegyék az Isonzó jobb partján húzódó, a Júliai-Alpok részét képező 1500–2200 méter magas hegyvonulatot.¹¹

A központi hatalmak hadosztályainak felvonultatása az offenzívához szeptember 15-től egy hónapon keresztül tartott, amelyhez 2400 katonavonatot és 100 000 vasúti kocsit használtak fel. A csapatokat hegyi felszereléssel és téli ruházattal látták el. A hadművelet előkészületeit és a csapatösszevonásokat jól álcázták. A szövetségesek mindenképpen el akarták hitetni az ellenséggel, hogy a támadás Dél-Tirolból indul. A megtévesztés érdekében Below tábornok nagy kísérettel tüntetően a tartományba utazott, majd onnan titokban tért vissza hadseregéhez. A német csapatokat nagy kerülővel, a Brenner-hágón keresztül szállították az Isonzóhoz. A német hadosztályokat csak a támadás előtti este vonták előre a megindulási állásokba, azelőtt a német tisztek a császári és királyi hadsereg egyenruhájában végezték a szükséges megfigyeléseket. 1917. október 22-én estére a tüzérség és a gyalogság elérte a számára kijelölt állásokat. A késedelem és a katonák kimerültsége miatt az offenzíva időpontját végül két nappal későbbre halasztották.¹²

Az Isonzó-fronton 1917. október 24-én a Karintiában harcoló, báró Alexander Krobatin¹³ vezérezredes vezette osztrák–magyar 10. hadsereg balszárnyához kapcsolódva a 14. német hadsereg állt, melynek tartalékát az osztrák–magyar komáromi 33. és a 4. gyalog-, valamint a 13. lövészadosztály képezte. Támadási sávja a Rombon hegytömbtől a folyó középső szakaszán található Seló községig terjedt. Alárendeltségébe tartozott a Flitsch körül felvonult, Alfred Krauss¹⁴ gyalogsági tábornok vezette császári és királyi I. hadtest, melyben a Monarchia legjobb hadosztályai kaptak helyet: a 3. Edelweiss (havasi gyopár) hadosztály, a 22. lövészadosztály, az 55. gyaloghadosztály, továbbá tartalékként a német vadászadosztály. A 14. hadsereg maradék erői Tolmein körül és attól délre sorakoztak fel. Hermann von Stein német altábornagy csoportját (III. bajor hadtest) a vegyes nemzetiségi összetételű 50. osztrák–magyar, a 12. német gyaloghadosztály és az alpesi hadtest, valamint tartalékban a 117. német gyaloghadosztály alkotta. Albert von Berrer német altábornagy csoportjába

¹¹ Szabó László: Doberdo, Isonzo, Tirol. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980, 116–117.

¹² ÖULK VI. 502–504.

¹³ Alexander Krobatin (1849. 09. 12. Olmütz – 1933. 12. 27. Bécs) tábornagy. 1912 decemberétől cs. és kir. hadügyminiszter, 1917 áprilisától az osztrák–magyar 10. hadsereg, 1918 októberétől a Tiroli Hadseregcsoport parancsnoka az olasz fronton a háború végéig. Vö. Balla 2010, 203–205.

¹⁴ Alfred Krauss (1862. 04. 26. Zara – 1938. 09. 29. Bad Goisern) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 29. gyaloghadosztály, 1914 szeptemberétől a Bánáti Hadseregcsoport parancsnoka, 1914 decemberétől az osztrák–magyar 5. hadsereg vezérkari főnöke a szerb fronton. 1915 májusától a cs. és kir. Délnyugati Front vezérkari főnöke, 1916 februárjától Jenő főherceg hadseregcsoportjának törzsfőnöke az olasz fronton. 1917 márciusától a cs. és kir. I. hadtest parancsnoka az orosz, majd 1917 szeptemberétől az olasz fronton. 1917 októberétől a Krauss-csoportot vezette az olasz fronton, 1918 májusától a háború végéig az osztrák–magyar Keleti Hadsereg parancsnoka Ukrajnában. Vö. Balla 2010, 195–197.

(német LI. hadtest) a 26. és 200. német gyaloghadosztály; Karl Scotti¹⁵ osztrák–magyar altábornagy csoportjába (császári és királyi XV. hadtest) az 1. közös gyaloghadosztály, továbbá az 5. német gyaloghadosztály tartozott.

A Boroević-hadseregcsoporthoz két hadseregében összesen 15 első vonalban álló és 6 tartalék hadosztály várta a jelet a támadásra. A Johann Henriquez¹⁶ gyalogsági tábornok vezette 2. Isonzó-hadseregben (tartalékát az 57., a 9., a 28. és 29. közös hadosztály képezte) Ferdinand Kosak¹⁷ altábornagy csoportját a 60. és a kolozsvári 35. közös hadosztály, a Karl Lukas¹⁸ gyalogsági tábornok irányította XXIV. hadtestet a 24. és az 53. magyar népfelkelő hadosztály, az Alois Schönburg-Hartenstein¹⁹ herceg, lovassági tábornok vezette IV. hadtestet a 43. lövész- és a 20. honvéd hadosztály alkotta. Támadási sávja Selótól a Monte San Gabriéléig terjedt. A Wenzel von Wurm²⁰ tábornok irányította 1. Isonzó-hadsereget (tartaléka a 106. közös és a 21. lövészhadosztály volt) a Rudolf Králicsek²¹ gyalogsági tábornok vezette XVI. hadtest 58., 63. és pozsonyi 14. hadosztályai; a Georg Schariczter²² altábornagy vezette

¹⁵ Karl Scotti (1862. 03. 03. Bécs – 1927. 02. 07. Warmbad, Villach) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 5. gyaloghadosztály parancsnoka az orosz fronton, 1915 februárjától a pozsonyi katonai parancsnok helyettese, 1915 májusától a Rohr-hadseregcsoporthoz vezető főnöke. 1916 februárjától a cs. és kir. 10. hadsereg vezérkari főnöke, 1916 júniusától a 10. hadsereg megbízott parancsnoka, 1917 áprilisától az osztrák–magyar XV. hadtest parancsnoka, 1918 májusától a háború végéig a Scotti-csoport parancsnoka az olasz fronton. Vö. Balla 2010, 289–290.

¹⁶ Johann Henriquez (1861. 05. 16. Belovár – 1924. 01. 12. Budapest) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 17. gyaloghadosztály, 1915 augusztusától a Henriquez-csoport, 1915 szeptemberétől az osztrák–magyar XII. hadtest parancsnoka az orosz fronton. 1917 júliusától az Isonzó-hadsereg III. védőszakaszának, 1917 augusztusától a 2. Isonzó-hadsereg parancsnoka az olasz fronton 1917 végéig. Vö. Balla 2010, 155–156.

¹⁷ Ferdinand Kosak (1856. 05. 23. Bürgstein – 1932. 05. 29. Graz) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 50. gyalogdandár, 1914 szeptemberétől az osztrák–magyar 27. gyaloghadosztály parancsnoka az orosz, 1917 augusztusától a Kosak-csoport parancsnoka az olasz, majd 1917 decemberétől az orosz fronton. 1918 márciusától az osztrák–magyar XVIII. hadtest, 1918 májusától az I. hadtest parancsnoka az olasz fronton a háború végéig. Vö. Balla 2010, 190–191.

¹⁸ Karl Freiherr von Lukas (1860. 09. 07. Lemberg – 1932. 03. 08. Berlin) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 19. gyaloghadosztály parancsnoka az orosz fronton, 1915 októberétől prágai katonai parancsnok, 1916 májusától krakkói erődparancsnok. 1917 februárjától a cs. és kir. XXIV. hadtest parancsnoka az orosz, majd 1917 augusztusától az olasz fronton. 1918 márciusától az osztrák–magyar V. hadtest parancsnoka az orosz fronton, 1918 májusától katonai parancsnok Grazban a háború végéig. Vö. Balla 2010, 218–219.

¹⁹ Alois Fürst Schönburg-Hartenstein (1858. 11. 21. Karlsruhe – 1944. 09. 20. Hartenstein bei Zwickau) vezérezredes. 1914 augusztusában a cs. kir. 11. népfelkelő menetdandár, 1914 szeptemberétől a cs. kir. 88. országos lövészdandár, 1914 decemberétől a cs. és kir. 6. gyaloghadosztály parancsnoka az orosz fronton. 1915 októberétől a 6. közös gyaloghadosztály, 1916 júliusától az osztrák–magyar XX. hadtest, 1917 augusztusától a cs. és kir. IV. hadtest, 1918 júliusától a Monarchia 6. hadseregének parancsnoka a háború végéig az olasz fronton. Vö. Balla 2010, 282–284.

²⁰ Wenzel Freiherr von Wurm (1859. 02. 27. Karolinenthal bei Prag – 1921. 03. 21. Bécs), vezérezredes. 1914 augusztusától a cs. és kir. XVI. hadtest parancsnoka a szerb, majd 1915 májusától az olasz fronton. 1917 júliusától az osztrák–magyar 4. hadsereget irányította az orosz, 1917 augusztusától az 1. Isonzó-hadsereget az olasz fronton. 1918 januárjától a háború végéig az Isonzó-hadsereg parancsnoka az olasz hadszíntéren. Vö. Balla 2010, 326–327.

²¹ Rudolf Králicsek (1862. 01. 19. Huštenovice – 1946. 01. 04. Cieszyn) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 28. gyaloghadosztály, majd 1914 decemberétől az osztrák–magyar IX. hadtest parancsnoka az orosz fronton. 1917 márciusától a cs. és kir. XVI. hadtestet irányította az olasz fronton a háború végéig. Vö. Balla 2010, 194–195.

²² Georg Schariczter Freiherr von Rény (1864. 06. 06. Zombor – 1945. 02. 26. Pozsony) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 27. gyalogdandár, 1914 októberétől az osztrák–magyar 16. gyaloghadosztály parancsnoka az orosz fronton. 1916 augusztusától a cs. és kir. 16. gyaloghadosztály, 1916 novemberétől pedig az osztrák–magyar VII. hadtestet vezette a háború végéig az olasz fronton. Vö. Balla 2010, 267–269.

temesvári VII. hadtest 44. lövész-, 17. és 48. gyaloghadosztályai; valamint a Maximilian Csicseric²³ altábornagy vezényelte XXIII. hadtest budapesti 41. honvéd, valamint 10. és 12. gyaloghadosztályai képezték.²⁴ E hadsereg a Monte San Gabrielétől az Adriáig vonult fel. Minden fontosabb frontszakaszon jelen voltak a magyar alakulatok, amelyek alaposan kivették részüket a győzelemhez vezető harcokból.

Velük két olasz hadsereg nézett farkasszemet. A Luigi Capello altábornagy (majd betegsége miatt 1917. október 25-től Luca Montuori altábornagy) vezette 2. hadsereg Flitsch és Sagrado között vonult fel. A Flitsch és Tolmein közötti frontszakaszon voltak a leggyengébbek az olasz erők, ott mindössze a IV. hadtest sorakozott fel három hadosztállal. Tolmeintől Sagradóig öt hadtest állt 15 hadosztállal. A 2. hadsereg tartalékát három hadtest hat hadosztálya, valamint hét, Cividale, Palmanova körzetében szétszórt egyéb hadosztály alkotta. Az Emanuele Filiberto di Savoia, Aosta hercege irányította 3. olasz hadsereg csapattestei Sagradótól az Adriai-tengerig húzódó állásokat foglalták el. Alárendeltségébe három hadtest nyolc hadosztálya tartozott, tartalékát a XXV. hadtest két hadosztálya képezte.

Az erőviszonyokat tekintve, 37 osztrák–magyar hadosztály 41 olasszal állt szemben, a 14. hadsereg szakaszán a központi hatalmak 15 hadosztályával szemben viszont csak nyolc olasz sorakozott fel, az áttörési szakaszon pedig 8:3 volt az arány.²⁵ A 14. hadsereg frontszakaszán a tüzérség is közel kétszeres fölényben volt az olasszal szemben, 1678 löveggel és 240 aknavetővel rendelkezett, amelyből 460 nehézlöveg és 216 aknavető a német alakulatokat támogatta.²⁶

Az olasz főparancsnokság a készülő offenzíva előkészületeiről időben értesült a Monarchia hadseregének néhány szökevény tisztjétől. Ennek megfelelően a szemben álló 2. olasz hadsereget komoly tartalékokkal erősítették meg, a főcsapás irányát az egymásnak ellentmondó jelentések miatt azonban nem tudták megállapítani. Capello altábornagy az osztrák–magyar offenzívát a Bainsizza-fennsíkon várta.

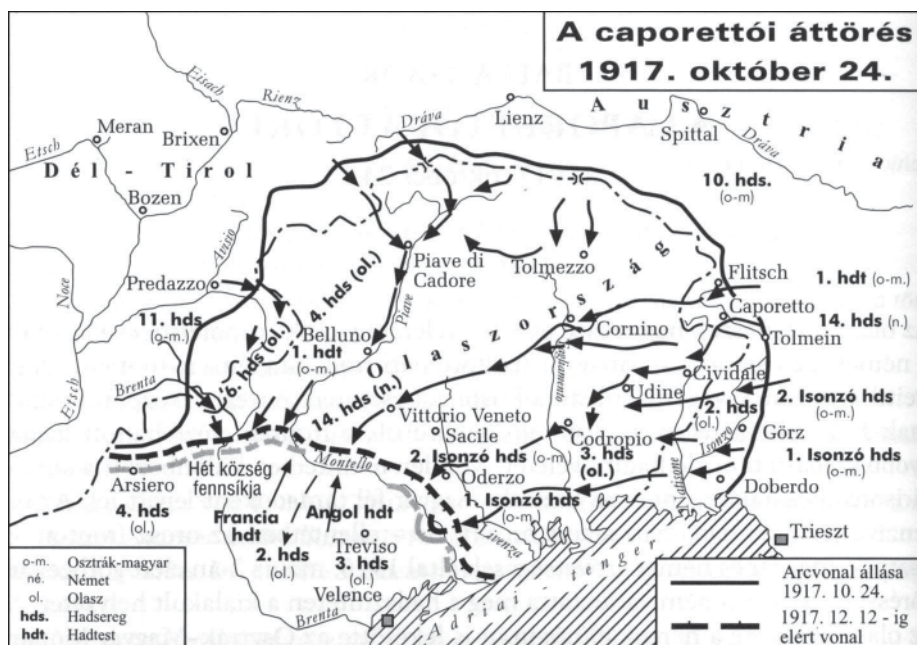
A központi hatalmak támadása 1917. október 24-én hajnali két órakor négy és fél óras gázlövessel kezdődött, amely váratlanul érte az olaszokat, mivel gázmaszkjaik alig voltak és azok sem védtek hatásosan a lövedékekből kiszabaduló többféle mérges gáz ellen. Hat óra 30 perckor megkezdődött a hatalmas erejű tüzérségi előkészítés, amelybe hét órától az aknavetők is bekapcsolódtak. Tolmeinnél reggel nyolc, Flitschnél kilenc órakor lendült támadásba a 14. hadsereg gyalogsága. Az első vonalban mozgékony tisztí őrtájak, rohamcsapatok támadtak, azokat géppuskákkal és hegyi tüzérséggel ellátott osztagok követték. Az Isonzó völgyében előrehaladva három óra alatt leküzdötték a IV. olasz hadtest alakulatainak ellenállását, és áttörték első két állását, aznap estére a 12. német hadosztály egységei elfoglalták az olasz frontvonal mögött 14 kilométerre fekvő Caporetto (németül Karfreit) városát,

²³ Maximilian Csicseric von Bacsány (1865. 03. 03. Arad – 1948.11. 18. Zágráb) gyalogsági tábornok. 1914 augusztusától a cs. és kir. 5. hadsereg vezérkari főnöke a szerb fronton, 1914 októberétől beosztva a tullni, kremsi, bécsi pozsonyi hídfők parancsnokságára. 1915 áprilisától a cs. és kir. 14. gyaloghadosztály, 1916 júliusától az osztrák–magyar XIII. hadtest parancsnoka az orosz fronton. 1917 júniusától a cs. és kir. XXIII. hadtestet vezette az olasz fronton a háború végéig. Vö. Balla 2010, 105–107.

²⁴ ÖULK VI. 522–524.

²⁵ Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918. Osiris Kiadó, Budapest, 2014, 268–269.

²⁶ Felberbauer: i. m. 23.

1. ábra A caporettoi áttörés. 1917. október 24.

Forrás: Balla Tibor: *A caporettoi áttörés (1917. október 24.)*. In Hermann Róbert (szerk.): *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái*. Corvina Kiadó, Budapest, 2003.

a Krauss-hadtest egységei Sagát; az olasz arcvonalt összességében 32 km szélességben és hat km mélységben szakították át,²⁷ 18 000 hadifoglyot és 100 ágyút zsákmányoltak.²⁸

Október 25-én – az olasz ellentámadások elhárítása után – a központi hatalmak csapatai a folyó jobb partján húzódó Kolovrat-hegygerincen lévő kulcsfontosságú állásokat is elfoglalták, illetve elszigetelték azok védőit. Azon a napon az olasz arcvonal összeomlott, elkezdődött a 2. olasz hadsereg felbomlása, amely másnapra általánossá vált. Azzal egyidejűleg a 2. (majd a következő naptól az 1.) Isonzó-hadsereg is csatlakozott az offenzívához, így a fronton harcoló összes osztrák–magyar csapatot támadásba lendült.²⁹ Megnyílt az út a támadók előtt az északolasz síkságra. Október 27-én, az offenzíva 4. napján az Isonzó alsó szakaszán védekező 3. olasz hadsereg helyzete is tarthatatlanná vált, ezért Luigi Cadorna³⁰ olasz vezérkari főnök elrendelte a 2. és 3. olasz hadsereg visszavonását a Tagliamento, majd később a Piave folyóig. E napon a szövetségesek 40 kilométert előretörve birtokba vették az északolasz síkság kapuját képező Cividale városát, amellyel szabaddá vált az út a Tagliamento irányába. Október 24–27. között az olaszok 60 000 hadifoglyot, 500 löveget és 26 repülőgépet veszítettek.³¹

²⁷ Dorombay József – Reé László (szerk.): *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története*. Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat, Budapest, 1936, 271–273.

²⁸ Anton Wagner: *Der Erste Weltkrieg. Ein Blick zurück*. Verlag Carl Ueberreuter, Wien, 1981, 280.

²⁹ Rauchensteiner: i. m. 819.

³⁰ Luigi Cadorna, gróf (1850. 09. 04. Pallanza – 1928. 12. 23. Bordighera) olasz marsall. 1914 júliusától az olasz haderő vezérkari főnöke. 1917. november 7-én, a caporettoi áttörés után leváltották. 1918-ban az antant hatalmak Legfelsőbb Haditanácsának tagja. Vö. Szijj: i. m. 98.

³¹ ÖULK VI. 558.

Személyes bátorságukkal többen is kitűntek a hadműveletek első napjaiban, így például a Scotti-csoportnál Bertalan Árpád.³² A Josef Metzger³³ altábornagy irányította I. gyaloghadosztályba tartozó, Viktor Budiner ezredes vezette 7. hegyi dandár 19 éves hadnagya október 24-én egy 15 fős rohamcsapat élén három olasz állást foglalt el és közel 1000 foglyot ejtett, hat nehéztarackot zsákmányolt a Globočak hegycsúcs elleni támadás során, ezzel jelentősen megkönnyítette alakulata – a 3. bosznia-hercegovinai táborig vadászszázlój – betörését az ellenséges védőállásokba. Tettéért 1918 januárjában Tiszti Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki, majd tíz évvel később, 1927. október 25-én megkapta az egykori Monarchia legrangosabb katonai kitüntetését, a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét.³⁴

Erwin Rommel főhadnagy – a későbbi sivatagi róka és második világháborús tábornagy – a württembergi hegyi zászlóalj egy harccsoportjával október 26-án a Monte Matajurt hódította el az olaszoktól, amiért 1917 decemberében a „Pour le mérite” legrangosabb német kitüntetést kapta.³⁵

A váratlan összeomlás magával rántotta a Dél-Tiroltól az Adriáig húzódó egész olasz frontot, a Karni-Alpokban harcoló, Giulio Tassoni altábornagy irányította XII. hadtest (más néven Carni-csoport) és a Dolomitokban küzdő, Mario Nicolis di Robilant altábornagy vezette 4. olasz hadsereg is visszavonulásra kényszerült.

Október 27-től az áttörés hatása a karintiai arcvonalon is érezhetővé vált. A Krobotin vezérezredes vezette 10. osztrák–magyar hadsereg is támadásba lendült, október 31-én elérte a Tagliamento felső folyását Tolmezzónál, megteremtve az összekötetést a 14. hadsereg Krauss-hadtestével. Krobotin hadosztályai november 8-ig a Piave felső folyásáig törtek előre.³⁶

Október 28-án a német csapatok elfoglalták az olaszoktól kifosztott Udinét. A 2. olasz hadsereg a teljes felbomlás képét mutatta. A legyőzöttnek hitt ellenségtől elszenvedett gyors vereség és a nagy veszteségek az olaszokat demoralizálták, felszerelésük és hadianyagkészletük egy részét felgyújtva és elpusztítva, rendezetlenül özönlöttek vissza a Tagliamento irányába, de még így is számos érintetlenül maradt, fegyverrel, hadianyaggal, élelmiszerral teli raktár került a győztesek kezére.

Az osztrák–magyar és német alakulatoknak sikerült kijutniuk a hadművelési mélységbe, de a sikert tartalékok hiányában továbbfejleszteni, illetve az üldözés ütemét fokozni már nem tudták. A napok óta folyamatosan harcoló csapatokon egyre jobban kiütköztek a fáradtság jelei. A hadvezetés eredetileg csak a Tagliamentoig tartó hadműveletekre készült fel.

³² Bertalan Árpád (1898. 10. 20. Pozsony – 1941. 04. 12. Veszprém) őrnagy. Az első világháborúban zászlósként és hadnagyként harcolt a 3. bosznia-hercegovinai táborig vadászszázlój kötelékében az olasz és az albán fronton. 1920-tól a m. kir. 4. honvéd gyalogezredben szolgált, 1939-től a honvédség kötelékében újonnan felállított ejtőernyősszázad parancsnoka volt őrnagyi rendfokozatban. 1941. április 12-én, Jugoszlávia ellen bevetésre induló százada élén, repülőszerecsétlenségben hunyt el Veszprémben.

³³ Josef Metzger (1870. 01. 19. Brzezany, Galícia – 1921. 07. 28. Ollersbach, Ausztria) altábornagy. 1914 augusztusától az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnokság hadművelési osztályának főnöke, 1915. január 1-jén vezérőrnagy, 1916. május 1-jén pedig altábornagy. 1916 júniusától a cs. és kir. haderő vezérkari főnökének helyettese és a Hadsereg-főparancsnokság hadművelési osztályának főnöke. 1917 áprilisától az I. közös gyaloghadosztály parancsnoka az olasz, majd 1918 júliusától a nyugati fronton. 1927. október 25-én elnyerte a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét az I. közös gyaloghadosztály kimagasló vezetéséért a caporettói áttörés során.

³⁴ Oskar von Hoffmann – Gustav von Hubka: Der Militär Maria Theresien Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918. Verlag Militärwissenschaftliche Mitteilungen, Wien, 1943, 72–74.

³⁵ Heinz von Lichem: Rommel 1917. Der 'Wüchsenfuchs' als Gebirgssoldat. Hornung Verlag, München, 1975, 111–130.

³⁶ Doromy–Reé: i. m. 275–276.

A minden várakozást felülmúló eredményt gyorsan mozgó alakulatok (gépkocsikon szállított gyalogság, kerékpáros zászlóaljak, továbbá lovas csapatok), valamint elegendő átkelő eszköz hiányában nem tudták kellően kihasználni. A lőszer és a hadianyag pótlása, a tüzérség, a tartalékok és a hadtáp előrevonása az utak rossz állapota, továbbá a visszavonuló olaszok által szétrombolt vasútvonalak és hidak miatt nem történt meg időben. A seregtestek vezetése csak a hadművelet első napjaiban volt kifogástalan és zavartalan. A magasabb parancsnokságok nagy időbeli késedelemmel települtek előre, a legkritikusabb napokban az irányítás kiesett a kezükből. A felső vezetés a harctéri helyzet gyors változásait csak későn vette figyelembe, elveszítette kapcsolatát a csapatokkal (annak ellenére, hogy a 14. hadsereg parancsnoksága október 29-étől már Cividaleból irányította hadosztályait).³⁷

A központi hatalmak győzelme még nagyobb mérvű lehetett volna, ha a 3. olasz hadsereg útját a délnyugati irányban támadó 14. hadsereg el tudta volna vágni a Tagliamento elérése előtt és sikerült volna annak bekerítése. Ehelyett a 14. hadsereg beleütközött a nyugat felé előretörő 2. Isonzó-hadsereg jobbszárnyába, és az alakulatok összekeveredtek, néhol a gazdag zsákmány felélésébe kezdtek. Az idővesztésüket kihasználva a 3. olasz hadsereg viszonylagos rendben vissza tudott vonulni a Tagliamento mögé, de a keleti parton rekedt 60 000 katonája így is a német és osztrák–magyar csapatok fogságába esett. A folyó túlszárnyára a 2. olasz hadseregnek csupán töredékei jutottak át.³⁸

A hadművelet első hetében a központi hatalmak eredeti haditerve nem szorult módosításra. A délnyugati front parancsnoksága október 29-én elhatározta, hogy az offenzívát nem állítja le és az üldözést a Tagliamentón túl is folytatja. Ebbe a német hadvezetőség is beleegyezett, eredetileg ugyanis a német hadosztályokat csupán a folyó eléréséig bocsátották a császári és királyi Hadsereg-főparancsnokság rendelkezésére, majd terv szerint kivonták volna azokat.

Az esőzésektől jócskán megáradt Tagliamento komoly természetes akadályt jelentett, mivel hídjait a visszavonulók felrobbantották, és ott az olasz védelem is kissé megerősödött. A keleti parton felzárkózott szövetségesek már október 31-én megpróbálkoztak az átkeléssel. November 2-án sikerült leghamarabb átjutni a folyón Corninónál, ahol a felrobbantott vasúti híd vízből kiálló részein a császári és királyi 12. árkászszászlóaljba tartozó Bartha Károly százados egy szükségátjárót rögtönzött, amelyen az 55. közös gyaloghadosztály jutott át november 3-án és hídfőt foglalt a jobb parton.³⁹ A 14. hadsereg többi sereg- és csapatteste csak november 4-én tudott átkelni az áradó folyón Cornino és Pinzano átkelőhelyeken, a Boroević-hadseregcsoport erői pedig csak a rá következő napon a Codroipo és Latisana mellett található hidakon.

A késedelem lehetőséget biztosított az olasz hadvezetésnek, hogy megmaradt csapattesteit november 4-től kezdődően a Piave folyó mögé rendezetten vonja vissza. November tizedikére a 14. hadsereg és az Isonzó-hadseregek is felfejlődtek a Piave mentén, ott elfoglalták a számukra kijelölt állásokat. A folyó mögött érezhetően megszilárdult az olasz védelem. Október 28-án az antant olasz kérésre Marie Émile Fayolle francia altábornagy vezetésével hat francia és öt brit hadosztályt irányított át a nyugati hadszíntérről a Piavéhoz.⁴⁰

³⁷ ÖULK VI. 573., 579.

³⁸ Szabó: i. m. 122.

³⁹ Doromby–Reé: i. m. 276.

⁴⁰ Rauchensteiner 2013, 823.

A központi hatalmak megkísérelték a piavei olasz védelem felgöngyölítését. November 10-én a Franz Conrad von Hötzendorf⁴¹ tábornagy irányította hadseregcsoport (osztrák–magyar 10. és 11. hadsereg) Dél-Tirolban a Hétközség-fennsíkon indított támadást a szemben álló Conte Guglielmo Pecori Giraldi altábornagy vezette 1. olasz hadsereg erői ellen, melynek eredményeként Asiago és Primolano helységeket elfoglalták, de a támadás néhány nap alatt kifulladásra kényszerült.

A Boroević-hadseregcsoport csapatai november 10. és 16. között több ponton átkeltek a Piave középső és alsó szakaszán (például az osztrák–magyar 13. és a német 12. gyaloghadosztály Vidornál), de az olaszok visszaverték a támadást. Eredményként könnyvelhető el, hogy a folyó középső szakaszán található Papadopoli-szigetet is birtokba vették a szövetséges erők. Az 1. Isonzó-hadsereg XXIII. hadtestébe tartozó budapesti 41. honvéd hadosztály ezredei november 20-ig a folyó deltájában Piave Vecchiáig nyomultak előre.⁴² A 14. német hadsereg Krauss-hadteste a Piave és a Brenta folyók között elterülő, 1776 méter magas Monte Grappa hegytömböt és a 870 méteres Monte Tombát ostromolta november 14-től 21-ig, több magaslatot elfoglalt a Piave völgyében, azonban az erős olasz, valamint a november végétől az arcvonalnak ezen a részén bevetett két brit és két francia hadtest ellenállása miatt visszavonulásra kényszerült. A harcok a hegyi frontszakaszon csak december végén ültek el az erős havazás és az utánpótlási nehézségek miatt. Az antanthadosztályok segítségével az olasz hadvezetésnek sikerült stabilizálnia a frontot. A központi hatalmak csapatai december 3-án a Piave keleti partján téli védelemre rendezkedtek be.⁴³

A 14. német hadsereg német csapatait december második felében a nyugati frontra szállították át. Az 1917. október 24-i állapothoz képest 240 kilométerrel megrövidült arcvonal tartására az osztrák–magyar erők elegendőnek bizonyultak.

A győztes osztrák–magyar, valamint német csapatok nagy mennyiségű fegyver, lőszer, élelmiszer, rengeteg hadifogoly és nagy kiterjedésű észak-olaszországi területek birtokába jutottak. Mindkét oldalról magas volt az áldozatok száma. 1917. október 24. és november 10. között az olasz veszteség 10 000 halott, 30 000 sebesült, 293 000 hadifogoly, 73 000 ló volt, azonkívül 3152 löveg, 1732 aknavető, 300 000 puska, 3000 géppuska, 2000 géppisztoly, 1600 gépkocsi, 22 repülőgépet került a szövetségesek kezére. Az a tény, hogy a haderő most először szorult defenzívába, továbbá a Monarchia alakulataiánál magasabb harcértékűnek tekintett német csapatok jelenléte az ellenség soraiban szintén demoralizálta az olasz hadsereget. Ezt jól mutatta, hogy mintegy 350 000, csapattestétől elszakadt, rendetlenül menekülő és útközben fosztogató katonaszökevényt messze a hátszágban fogdostak össze. Az olasz haderő közel 700 000 katonája esett ki a harcokból, számuk november 20-ig a betegekkel további 100 000 fővel nőtt. Az osztrák–magyar és német veszteségek összesen 70 000 főre rúgtak,⁴⁴ ebből a Monarchia 30 000 halottat és sebesültet veszített a Piave eléréséig. A dunai birodalom csapatai két hónapig a zsákmányolt gazdag készletekből éltek. A megszállt észak-olasz területeken osztrák–magyar katonai közigazgatást vezettek be.

⁴¹ Franz Conrad Graf von Hötzendorf (1852. 11. 11. Penzing – 1925. 08. 25. Bad Mergentheim) tábornagy, 1912 decemberétől az osztrák–magyar fegyveres erő vezérkari főnöke, 1917 márciusától a Conrad-hadseregcsoport parancsnoka az olasz fronton, 1918 júliusától az összes udvari testőrségek ezredese a háború végéig. Vö. Balla 2010, 100–103.

⁴² ÖULK VI. 668.

⁴³ Rauchensteiner 2013, 824.

⁴⁴ ÖULK VI. 712–713.

Az olasz hadsereg rendkívül súlyos vereséget szenvedett, de megmenekült a teljes megsemmisüléstől, majd antantszövetségesei segítségével sikerült talpra állnia. Számottevő ellenfél maradt és továbbra is lekötötte Ausztria–Magyarország haderejének nagyobbik részét.

A caporettoi áttörés az új (elsősorban a nyugati harctéren a németek által alkalmazott) támadó harcászat eredményességét gyakorlatban is bizonyította, melynek pillérei a mind-egyik osztrák–magyar gyaloghadosztálynál 1917 nyara óta létező, válogatott legénységből álló rohamzászlóaljok voltak. Ezek az egységek a saját tüzérségi előkészítés után azonnal végrehajtott támadásuk során behatoltak az ellenség védelmének mélységébe, semlegesítették annak tüzérségét is. A géppuskákkal és aknavetőkkel előretörő gyalogság rohamát a Monarchia tüzérsége előrehelyezett és pontosan vezetett tüzével támogatta, annak fedezete alatt kezdhette meg az olasz védelem áttörését, illetve felgöngyölítését.

Az offenzíva sikere több tényezőnek volt köszönhető. A központi hatalmak hadvezérei – elsősorban Alfred Krauss gyalogsági tábornok – új, a korábban alkalmazottól eltérő harcéljárást dolgoztak ki, tudniillik az ellenség védelmét nagy erejű lökéssel a völgyekben törték át, majd lendületesen előretörve és annak hátába kerülve, megfosztották a manőverezés lehetőségétől, a térséget uraló magaslatokon található olasz állásokat, támpontokat elszigetelték, s nem törekedtek azok mindenáron való elfoglalására. A hadművelet főirányát szerencsésen választották meg, ugyanakkor a főcsapás irányát jól álcázták az olaszok előtt, kiválóan megszervezték a tüzérség és a gyalogság együttműködését. Az olasz hadvezetés – főleg Capello altábornagy, a 2. hadsereg parancsnoka – egy sor vezetési hibát követett el (pl. a rendelkezésre álló tartalékokat szétforgácsoltan alkalmazta, a csapatok együttműködésének megszervezésére, a közöttük lévő összeköttetés fenntartására nem fordított kellő figyelmet). A győzelem kiaknázásához a világháború több frontján már hegyi harcokban kipróbált és érdemeket szerzett német alakulatok és parancsnokaik tapasztalata, valamint azok technikai fölénye döntően hozzájárult. Az osztrák–magyar csapatok is kiváló teljesítményt nyújtottak, annak ellenére, hogy kisebb létszámmal, szerényebb felszereléssel és ellátmánnyal, kevesebb löveggel és lőszerrel bírtak, mint német harcostársaik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor: *A caporettoi áttörés (1917. október 24.)*. In Hermann Róbert (szerk.): *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái*. Corvina Kiadó, Budapest, 2003.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok*. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010.
- Balla Tibor: *Az isonzói csaták. (1915. június 23. – 1917. szeptember 13.)* In Hermann Róbert (szerk.): *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái*. Corvina Kiadó, Budapest, 2003.
- Doromy József – Reé László (szerk.): *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története*. Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat, Budapest, 1936.
- Felberbauer, Franz: *Die 12. Isonzoschlacht: Der Operationsplan und seine Durchführung*. In Rauchensteiner, Manfred (Hg.): *Waffentreue. Die 12 Isonzoschlacht 1917*. Österreichisches Staatsarchiv, Wien, 2007.
- Galántai József: *Magyarország az első világháborúban*. Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- Glaise-Horstenau, Edmund (unter der Leitung von): *Österreich–Ungarns letzter Krieg 1914–1918. VI. Band. Das Kriegsjahr 1917*. Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Wien, 1936.
- Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Osiris Kiadó, Budapest, 2014.

- Hoffmann, Oskar von – Hubka, Gustav von: *Der Militär Maria Theresien Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918*. Verlag Militärwissenschaftliche Mitteilungen, Wien, 1943.
- Rauchensteiner, Manfred: *Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914–1918*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, 2013.
- Szabó László: *Doberdo, Isonzo, Tirol*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- Sziji Jolán (főszerkesztő): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2000.
- Von Lichem, Heinz: *Rommel 1917. Der 'Wüchsenfuchs' als Gebirgssoldat*. Hornung Verlag, München, 1975.
- Wagner, Anton: *Der Erste Weltkrieg. Ein Blick zurück*. Verlag Carl Ueberreuter, Wien, 1981.

Csiha Gábor alezredes:

HIVATÁSOSOK LAIKUS SZEREPBEN – ÜLNÖK BÍRÁK A KATONAI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: Az értekezés áttekintést ad az ülnökbíráskodás katonai igazságszolgáltatásban elfoglalt helyéről, történeti távlatairól, valamint jelenkori szabályozottságáról és működésének tárgyalótermi tapasztalatairól. Az írás célja a katonai jogi ismeretek szélesítése a katonatársadalomban.

KULCSSZAVAK: katonai igazságszolgáltatás, társas bíráskodás, laikus bíró, hivatásos állományú ülnök

AZ ÜLNÖKI RENDSZER HAGYOMÁNYA A MAGYAR KATONAI BÍRÁSKODÁSBAN

1639. december 3-án¹ Bukarestnél I. Rákóczi György erdélyi fejedelem oláhországi hadjáratában vereséget mért Lupu moldvai fejedelemre, mely csatát megelőzően gondja volt a táborba szállt seregei részére hadiszabályzatot kiadni. Ennek a magyar vezényleti nyelven íródott katonai normának az a jogtörténeti jelentősége, hogy először szól a mezei hadak katonai igazságszolgáltatását végző hadbíró hivataláról, aki az ítélezést a seregből választott katonák mint ülnökök (assessorok) közreműködésével végezte, a fejedelem mint a „ius gladii” birtokosának nevében.²

Ezt megelőzően ugyan Hunyadi Mátyás 1486. évi nagydekrétuma tartalmazott utalást katonai ítélező fórumként az ún. „curia militaris”-ről, a vitési székről, azonban ezen királyi törvényszék ítélmestere és esküdtei (*homo regiusok*) nem voltak katonák, csupán a királyi udvarban szolgáló katonák pereinek intézésére voltak rendelve.³

Az első, önálló magyar katonai büntető törvénykönyvként számba vehető, az 1707. évi ónodi országgyűlésen elfogadott „Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok és Törvények” tartalmazott eljárásjogi rendelkezéseket, így az ezredbeli és hadikerületi bírókról is, akiknek 10 katonai ülnökkel kellett együtt ítélezniük. Ugyanakkor rögzíthető, hogy e hadiszabályzat a jogtudó hadbírák működésére helyezte a hangsúlyt a büntetőeljárásban.

A Rákóczi-szabadságharcot követően az országban állomásozó reguláris királyi, illetve császári csapatokhoz kapcsolódó katonai ítélezés a német jog átvételén alapult, azaz az ezred tulajdonosa által felfogadott – állományba vett – hadbíró (schultheiss–soltész) mellé 12 katonai esküdtet (*iuratus*) választottak, akik a hadbíró általi esketésük után alakíthatták meg a hadiszéket mint igazságszolgáltatási fórumot.⁴

¹ Benda 465.

² Cziáky 55.

³ Cziáky: i. m. 27.

⁴ Cziáky: i. m. 80.

Az 1848–1849. évi szabadságharc időszakában és azt követően az osztrák–német katonai eljárásjogi minta dominált, a felállított honvéd- és nemzetőrszázaljak mellé katonai tisztviselőként rendfokozattal bíró hadügyész és hadbíró is rendeltetett, akik szakhatóságként segítettek a katonákból álló tábori törvényszék mint ülnöki bíróság eljárását.⁵

Témánk szempontjából különös jelentőséggel bír az 1912. évi XXXIII. tc. a honvédség bünvádi perrendtartásáról, mert ez a magyar jogtörténelem első és eddig egyetlen önálló katonai büntetőeljárás kódexe, amely módosításokkal, szűkítésekkel egészen 1951. december 31-ig volt hatályban.

E törvénykönyv szerint⁶ a legalsóbb hadi bíróság, a dandárbíróság háromtagú volt, amelynek elnöke és ülnöke katona állású tisztek voltak, míg harmadik tagja hivatásos állományú hadbíró mint tárgyalásvezető. E bíróság fellebbezési fóruma a hadosztálybíróság volt,⁷ amely katona állományú elnökből, három katonai ülnökből, valamint a tárgyalásvezető hadbíróból állt. További fellebbviteli és semmitő bíróságként a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék volt rendelve,⁸ melynek elnöke katona állományú tábornok volt. Kétféle tanácsrendben járhatott el: 7 fős tanácsként, amely állt a törvényszék elnökéből, 2 tábornok vagy ezredes rendfokozatú katonai ülnökből és 1 hadbíró tanácselnökből, illetve 3 fő hadbíróból, továbbá volt az ún. 5 fős hadbírói tanács is, amely hadbíró tanácselnökből és 4 fő hadbíróból állítottott össze.

A Legfelsőbb Honvéd Törvényszék jogegységi elvi határozathozatalának fóruma az ún. teljes ülés volt, amely akkor volt határozatképes, ha a kinevezett hadbírók 2/3-a és legalább 4 fő tábornok vagy ezredes rendfokozatú katonai ülnök azon részt vett.⁹

Az 1925. évi XIII. tc. a dandárbíróságokat megszüntette, a hadosztálybíróságokat pedig honvéd törvényszékként nevezték át,¹⁰ míg a Legfelsőbb Honvéd Törvényszéket az 1946. évi III. tc. integrálta a Kúria szervezetébe, ahol „kúriai honvédbírósági fellebbviteli tanácsá” alakult át. Itt katonai ülnökök nem jártak el, a tanácsot a Kúria elnöke vagy másodelnöke vezette, tagja pedig 2 polgári jogállású kúriai bíró és 2 hivatásos állományú vagy nyugálományú hadbíró volt.¹¹

A katonai ülnökbíráskodást az 1948. évi LXIII. tv. által szervezték újra a legfelsőbb szinten, mert ekkor állították fel a Kúria szervezetén kívülként a Katonai Főtörvényszéket, amely 5 fős tanácsokban járt el: az elnök és 2 hadbíró mellett 2 tábornoki vagy törzstiszti rendfokozatú katonai ülnök is tagja volt, akiknek a vádlottnál magasabb rendfokozatúnak kellett lenniük. Ilyen ülnök hiányában a honvédelmi miniszter határozta meg, hogy ki vegyen részt a megválasztott ülnökök közül az eljárásban.¹²

A katonai büntetőeljárásnak a polgári büntetőeljárás kódexbe vonását az 1951. évi 31. tvr. rendelte el 1952. január 1. napjától. Az elsőfokú katonai ítélkező fórum a hadbíró volt ekkor, amely 3 fős tanácsban járhatott el, elnöke hivatásos hadbíró, tagja pedig 2 fő népinek nevezett katona állományú ülnök volt.¹³ Ennek fellebbezési bíróságaként a Katonai Felsőbíróság volt jogosult eljárni 5 fős, 3 hivatásos hadbíróból és 2 fő katonai ülnökből

⁵ Cziáky: i. m. 158.

⁶ 1912. évi XXXIII. tc. 53. §.

⁷ 1912. évi XXXIII. tc. 55. §.

⁸ 1912. évi XXXIII. tc. 67. §.

⁹ 1912. évi XXXIII. tc. 68. §.

¹⁰ 1925. évi XIII. tc. 1. és 2. §.

¹¹ 1946. évi III. tc. 1. és 2. §-a

¹² 1948. évi LXIII. tv. 1. §-a és 7. § (2) bekezdése, valamint 9. § (1)–(2) bekezdése.

¹³ 1951. évi 31. tvr. 22. § (2) bekezdése (tvr.: törvényerejű rendelet).

álló tanácsban.¹⁴ Ez utóbbi felsőbb bíróságot a bíróságok szervezetéről szóló 1954. évi II. tv. rendelkezései,¹⁵ a 3/1955. (II. 1.) MT rendelet,¹⁶ valamint a 13/1955. (III. 1.) MT rendelet¹⁷ előírásai szerint feladataiban a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma vette át 1955-től. A katonai büntetőeljárásban első fokon eljáró tanácsok 1 hivatásos hadbíróból és 2 katonai ülnökből, a másodfokú tanácsok pedig 3 hivatásos hadbíróból álltak.¹⁸ Ez alól az volt kivétel, ha a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma elsőfokú bíróságként járt el, mert akkor a háromfős tanács két tagja katonai ülnök volt.¹⁹ A katonai ülnököket ebben az időben 5 évre választották meg. A népbíróági tanácsokról szóló 1957. évi 34. tvr.²⁰ pedig elrendelte, hogy a Legfelsőbb Bíróság katonai különtanácsában egy hadbíró elnökle mellett 4 fő katonai ülnöknek kellett eljárnia.

Az ezt követően egymást váltó büntetőeljárás-jogi kódexek – így az 1962. évi 8. tvr.; az 1973. évi I. tv., valamint az 1998. évi XIX. tv. – a katonai büntetőeljárás első fokán fenntartották az ülnökbíráskodást. Az 1955. évi,²¹ továbbá az 1962. évi²² szabályozás szerint az ülnök a vádlottnál alacsonyabb rendfokozati állománycsoportú nem lehetett; 1974. július 1-jétől azonban már az a szabály élt, hogy legalább azonos rendfokozatúnak kellett az ülnöknek és a vádlottnak lennie.²³

Katonai ülnökké büntetlen előéletű, magyar állampolgár volt választható, aki betöltötte a 23. életévét,²⁴ sorkatona esetén a 20. életévét.²⁵ A hivatásos állományú és a továbbszolgáló ülnököket négy évre választották meg, de csak jogállásuk fennálltaig volt mandátumuk, a sorkatona ülnökök pedig leszerelésükig járhattak el.²⁶ Tartalékos, illetve a későbbiekben szerződéses állományú katona ülnökké nem volt választható a leírt szabályozásból következően.

AZ AKTUÁLJOGI HELYZETRŐL

Az 1949. évi XX. törvényt (Alkotmány) felváltó 2011. április 25-én elfogadott, Magyarország Alaptörvénye fenntartotta a társas bíráskodás elvét, meghatározó eljárási formaként nevesítve a tanácsban történő eljárást.²⁷ Az Alaptörvény²⁸ elrendeli, hogy a törvényszabta keretek közt nem hivatásos bírók – azaz az ülnökök – is részt vesznek,²⁹ így a büntetőeljárásban, de a közigazgatási és munkaügyi bíróság ítélezési tevékenységében is.

¹⁴ 1951. évi 31. tvr. 22. § (3) bekezdése.

¹⁵ 1954. évi II. tv. 43. § és 46. §.

¹⁶ 3/1955. (I. 11.) MT rendelet 1. § (2) bekezdése (MT: minisztertanácsi rendelet).

¹⁷ 13/1955. (III. 1.) MT rendelet 1. §.

¹⁸ 3/1955. (I. 11.) MT rendelet 16. § (1) bekezdése.

¹⁹ 1954. évi II. tv. 40. § és 58. § (1) bekezdése.

²⁰ 1957. évi 34. tvr. 2. § (2) bekezdése és 24. § (2) bekezdése.

²¹ 3/1955. (I. 11.) MT rendelet 10. §.

²² 1962. évi 8. tvr. 347. § (1) bekezdése.

²³ 1973. évi I. tv. 334. § (3) bekezdése.

²⁴ 1954. évi II. tv. 10. § (1) és (2) bekezdése.

²⁵ 3/1955. (I. 11.) MT rendelet 9. § (2) bekezdése.

²⁶ 1972. évi IV. tv. 74. § (2) bekezdés.

²⁷ Alaptörvény 27. cikke.

²⁸ Alaptörvény 27. cikk (2) bekezdése.

²⁹ 2011. évi CLXI. tv. 15. § (1) bekezdése.

Az ülnökké válás részletes szabályait a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény³⁰ rögzíti, az ülnöki jogállás részletszabályai a törvény több pontján is fellelhetők.³¹

A katonai ülnök kifejezést e törvény³² nevesíti. Katonai ülnökké a büntető törvénykönyvben³³ meghatározott állami egyenruházott testület hivatásos állományú tagja válhat, akit állományilletékes parancsnoka – az ott működő érdekképviselői szerv javaslatára figyelemmel – e tisztségre jelöl, aki ezt a jelölést elfogadja és akit a rendfokozati állománygyűlésen megválasztanak.³⁴

A hivatásos állományba vétel törvényi előfeltétele a büntetlen előélet, ennek a megválasztás időpontjában is fenn kell állnia. További feltétel³⁵ a magyar állampolgárság – kettős nem lehet – mellett a korlátozásmentes cselekvőképesség, valamint a betöltött 30. életév, illetve a büntetlen előéleten túl az is, hogy a jelölt ne álljon közügyektől eltiltás mellékbüntetés hatálya alatt, mely esetén eleve nem lehetne a jelölt hivatásos állományban a jogállási törvények rendelkezései folytán.³⁶

A bíróságok elnevezéséről, székhelyéről és illetékességi területének meghatározásáról szóló törvény³⁷ szerint jelenleg 5 törvényszék keretei közt – így a Fővárosi Törvényszéken, a Debreceni Törvényszéken, a Győri Törvényszéken, a Kaposvári Törvényszéken és a Szegedi Törvényszéken – működik elsőfokú katonai tanács, amelynek eljárásában katonai ülnökök közreműködésével 3 fős büntetőtanács ítélezik, hivatásos állományú katonai bíró elnökletével.³⁸

A katonai ülnökök megválasztásuk után a helyőrségük, illetve állomáshelyük szerint illetékes katonai tanács vezető hadbírája által összehívott állománygyűlésen bírói esküt tesznek.³⁹ Ülnöki megbízatásuk négy évre szól.⁴⁰ Az ülnöki megbízatás megszűnik:⁴¹ az ülnök halálával; megbízatása lejártával; 70. életéve betöltésével; lemondásával, illetve, ha az ülnököt a választótestülete visszahívja, avagy ha a megválasztás törvényi feltételei közül valamelyik már nem áll fenn. Katonai ülnök mandátuma akkor is megszűnik, ha – a nyugállományba helyezést ide nem értve – a szolgálati viszonya megszűnik.

A katonai tanácsokba megválasztandó ülnökök létszámát az Országos Bírósági Hivatal elnöke állapítja meg.⁴² Amennyiben az ülnökválasztás eredményeként a katonai tanács akadálymentes működéséhez szükséges létszám nem biztosított, az OBH elnöke kezdeményezi a soron kívüli ülnökválasztás kiírását a köztársasági elnöknel. Ehhez kapcsolódóan különös szabályt⁴³ emeltek be az eljárási kódexbe (és nem a bírói jogállási törvénybe), amely azt írja elő, hogy amennyiben az elsőfokú katonai tanács azért nem alakítható meg, mert nem áll rendelkezésre kellő számú, legalább kettő, a büntetőeljárásból ki nem zárt, adott katonai

³⁰ 2011. évi CLXII. tv. XIV. fejezete.

³¹ 2011. évi CLXII. tv. 2. § és 196. §.

³² 2011. évi CLXII. tv. 212. § (2) bekezdése.

³³ 2012. évi C. tv. 127. § (1) bekezdése.

³⁴ 2011. évi CLXII. tv. 215. § (2) bekezdése.

³⁵ 2011. évi CLXII. tv. 212. § (1) bekezdése.

³⁶ 2012. évi CCV. tv. 31. § (2) bekezdés c) pontja és 59. § (1) bekezdés c) pontja, valamint a 2015. évi XLII. tv. 33. § (1) bekezdés h) pontja és 80. § (1) bekezdés g) pontja.

³⁷ 2010. évi CLXXXIV. tv. 3. melléklete.

³⁸ 1998. évi XIX. tv. 14. § (1) bekezdésének a) pontja és 472. § (1)–(3) bekezdése.

³⁹ 2011. évi CLXX. tv. 218. § (1) bekezdése.

⁴⁰ 2011. évi CLXII. tv. 216. § (1) bekezdése.

⁴¹ 2011. évi CLXII. tv. 220. § (1) és (2) bekezdése.

⁴² 2011. évi CLXII. tv. 217. § (4) bekezdése.

⁴³ 1998. évi XIX. tv. 472. § (6) bekezdése.

tanács mellé megválasztott tábornoki rendfokozatú ülnök, akkor az adott törvényszék elnökének kezdeményezésére az OBH elnökének rendelkezésére 15 napon belül ülnökválasztó tábornoki állománygyűlést kell tartani.

Tekintve, hogy a büntetőeljárás kódex⁴⁴ szerint a tábornok rendfokozatú vádlottal ugyanazon fegyveres szervnél szolgálatot teljesítő katonai ülnök tábornokok közül csak rend szerint kell a tanácsot megalakítani, így elvileg a katonai büntetőeljárásban ülnökválasztásra jogosult bármelyik szervezetenél elrendelhető pótválasztás a tábornokok közül.

Az elsőfokú katonai tanácsoknál heti váltású ülnöki készenléti szolgálat van a vezető hadbíró írásos rendelkezésére. Az eljáró katonai tanácsok tanácsvezető hadbírái külön megkereséssel rendelik be az állományilletékes parancsnok útján az adott büntetőügyre általuk kiválasztott katonai ülnököket. Ezt az ügy jellege, a katonai ülnök képzettsége, az érintett fegyveres szerv szolgálati rendelkezéseinek ismerete befolyásolja, a törvény kötelező rendelkezésén túl, amely szerint⁴⁵ a katonai ülnök a vádlottnál alacsonyabb rendfokozatú – kivéve a tábornoki rendfokozati állománycsoportot – nem lehet, és természetesen vele semmilyen szolgálati alá-fölérendeltségben sem állhat.

Mint jeleztem, rendszerint a vádlottal azonos testületben szolgáló katonai ülnököket rendel maga mellé a tanácsvezető bíró. Különös nyomatéka van annak, hogy a terheltnek saját szervezetéből választott ülnökökkel szemben kell bíróság elé állnia. Jelenleg a büntető anyagi jogilag meghatározott katonai jogállásúak⁴⁶ közül a hivatásos katasztrófavédelem, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok állományából nincs katonai ülnök megválasztva, ilyen állományú vádlottakkal szembeni büntetőügyben a vád tárgya lesz irányadó az ülnökök kirendelésénél. 2015. évben a Magyar Honvédség, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, illetve a büntetés-végrehajtási testület állított ki ülnököket.

Bár az évenkénti kötelező ülnöki értekezleten⁴⁷ túl a katonai ülnökök felkészítésére szervezetszerű képzés nincs, de az adott büntetőügy elbírálásába bevont katonai ülnököknek a tárgyalást megelőzően lehetőségük van legalább a vádirati tartalom megismerésére, amelyhez bírói felvilágosítás kapcsolódik. Ezen túlmenően a heti készenlétet ellátó és az adott büntetőeljárásban is közreműködő ülnökök betekintést kapnak a nyomozati iratokba is.

E körben kell arra is rámutatnom, hogy bár a katonai ülnökök között jogi végzettségük is találhatóak, azonban – elsősorban a tiszti, tábornoki rendfokozatú, illetve beosztású személyek esetén – a katonai, rendvédelmi képzéshez kapcsolódó jogi alapismeretek elsajátítása okán a katonai ülnökök hatékonyabban működnek közre a bíróság ténymegállapító eljárásában, kérdezési jogukkal pedig – tárgyalótermi tapasztalatom szerint – aktívabban élnek, mint a polgári büntető ügyszakban.

Az ítélelhozatal folyamatában a katonai ülnökök szakmai ismereteikkel aktívan támogatják a szakbíró döntését. Jelenlétük a törvény által nagyobb tárgyi súlyúként kezelt büncselekmény elbírálásában előremozdítóan – egyben kiegyensúlyozóan is – hat a tanácsvezető hadbírákra. Mindemellett nyilvánvaló, hogy az ítélezésbe bevont laikus bírák tárgyalótermi tapasztalataikat hazaviszik alakulataikhoz, szervezeteikhez, így segítve a generálprevenció mint büntetési cél érvényesülését. A katonai ülnökök bírói tevékenységének külön

⁴⁴ 1998. évi XIX. tv. 472. § (4) bekezdése.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ 2012. évi C. tv. 127. § (1) bekezdése.

⁴⁷ 2011. évi CLXII. tv. 218. § (3) bekezdése.

szabálya,⁴⁸ hogy az alacsonyabb rendfokozatú a szavazásban megelőzi a másik ülnököt, illetve a tanácsvezető bíró csak utolsónak adhatja le a szavazatát.

A kormány 2017. február 14-én T.13972. szám alatt terjesztette elő az Országgyűléshez a büntetőeljárás törvény tervezetét, amely csak a fiatalkorúak, illetve a katonák elleni büntetőeljárásokban tartja fenn az ülnökbíráskodást. Ennek részletszabályai a jelenleg hatályos előírásokkal megegyeznek, azzal az előremutató rendelkezéssel, hogy tábornok ülnök az ország teljes területén bármely törvényszéki katonai tanácshoz vezényelhető, ha annak illetékességi területén az esküt tett tábornok ülnökök száma 2 alá csökkenne, így nem kell pótválasztási eljárást folytatni.⁴⁹

A katonai bíráskodás jelen idő szerint nem különbírásgként – mint ahogy 1992 előtt szervezetileg is az volt⁵⁰ –, hanem szakbírásgként funkcionál. A jogi szaktudáson túl a hadbíráknak rendelkezniük kell az ítéelő hatalmuk alatt álló állami egyenruházott testületek szervezeti és szolgálati körülményeinek ismeretével, tevékenységük naprakész tudásával is, amelyet nem lehet csupán a jogforrások és a belső normák által elsajátítani. Éppen ezért a katonai ülnöki rendszer legnyomatékosabb előnye, hogy a laikus bírák hivatásbéliként, kiképzettként, napi szolgálati rutinnal felvértezve segítik a hivatásos hadbírák ítélező tevékenységét. A több évszázados jogi hagyomány fenntartása a jövőre nézve is indokolt.

(Kézirat lezárva: 2017. április. 28.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

1912. évi XXXIII. törvénycikk a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7158>
1925. évi XIII. tc. a honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7624>
1946. évi III. tc.
1948. évi LXIII. tv.
1949. évi XX. törvény – A Magyar Köztársaság Alkotmánya. <http://alkotmany.hu/alkotmanyok/hatalyos/hatalyosalkotmany.pdf>
1951. évi 31. tvr. az 1951. évi III. törvénybe iktatott büntető perrendtartás hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról és a katonai büntetőeljárásban való alkalmazásáról.
1954. évi II. tv.
- 3/1955. (I. 11.) MT rendelet
- 13/1955. (III. 1.) MT rendelet.
1957. évi 34. tvr. a népbírói tanácsokról és a bírósági szervezet, valamint a büntető eljárás egyes kérdéseinek szabályozásáról.
1962. évi 8. tvr. a büntetőeljárásról.

⁴⁸ 1998. évi XIX. tv. 490. §.

⁴⁹ http://www.parlament.hu/iromanyok-lekerdezes?p_auth=6gU1VX3Y&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&p_pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_p_action=%2Finternet%2Fcpsql%2Fogy_irom.irom_adat%3Fp_ckl%3D40%26p_izon%3D13972 (Letöltés időpontja: 2017. 02. 19.)

⁵⁰ 1972. évi IV. tv. 26. §.

1972. évi IV. tv. a bíróságokról.
1973. évi I. tv. a büntetőeljárásról. <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/hu/hu/hu020hu.pdf>
1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99800019.TV
2010. évi CLXXXIV. tv. a bíróságok elnevezéséről, székhelyéről és illetékességi területének meghatározásáról. <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?docid=A1000184.TV>
2011. évi CLXI. tv. a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100161.TV
2011. évi CLXII. tv. a bírák jogállásáról és javadalmazásáról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100162.TV
2011. évi CLXX. tv. a hitelszerződésből eredő kötelezettségeiknek eleget tenni nem tudó természetes személyek lakhatásának biztosításáról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1100170.tv
2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV
2012. évi CCV. tv. a honvédek jogállásáról. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200205.TV
2015. évi XLII. tv. a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a1500042.TV>
- A büntető-eljárásjogi törvény tervezete. http://www.parlament.hu/iromanyok-lekerdezes?p_auth=6gU1VX3Y&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyortlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyortlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcpls%2Fogy_irom.irom_adat%3Fp_ck1%3D40%26p_izon%3D13972
- Benda Kálmán (főszerk.): *Magyarország történeti kronológiája*. II. kötet. Akadémia Kiadó, Budapest, 1983.
- Cziáky Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*. Dunántúl Kiadó és Nyomda Rt., Budapest, 1924.
- Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV

Horváth János ny. mk. ezredes:

TISZTI ALAPKÉPZÉS KÜLFÖLDÖN

Egy csaknem elfeledett képzési forma

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Néphadsereg története során több formában szervezte a tisztikar utánpótlását biztosító alapképzéseket, képzéseket. A középiskolákból felvett hallgatók tiszti alapképzése döntően a hazai katonai felsőoktatási intézményekben zajlott. Ez alól kivételt jelentett néhány évfolyam, amelyekre bár a középiskola elvégzése után iskolázták be a hallgatókat, mégis külföldi, elsősorban szovjet katonai felsőoktatási intézményekben valósították meg a tiszti alapképzésüket. Ez a képzési mód a rendszerváltást követően értelemszerűen megszűnt, és talán méltatlanul feledésbe is merült. Erről a képzésről, az abban résztvevőkről emlékezik meg ez az írás egyetlen oktatási intézmény egyetlen évfolyama sorsának bemutatásával, a szerző személyes visszaemlékezése, tapasztalatai alapján.

KULCSSZAVAK: katonai felsőoktatás, honvédtisztképzés, honvédtisztképzés külföldön, Karikás Frigyes Katonai Kollégium, katonai repülőmérnök-képzés, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Nemzeti Közszerződés Egyetem

Egykori évfolyamtársaimmal közvetlen, családi és mégis ünnepélyessé tett formában emlékeztünk meg arról, hogy negyven évvel ezelőtt végeztünk a moszkvai Zsukovszkij Katonai Repülőmérnöki Akadémián, és avattak bennünket tisztté azt követően. Ez önmagában természetesen nem indokol semmilyen írásos megjelenést, és nem is az összejövetel bemutatásával szándékozom untatni azokat, akik megtisztelnek írásom elolvasásával.

Az, amiről szeretném megosztani gondolataimat, nem más, mint a honvédtiszti utánpótlás biztosításának egy mára már szinte elfeledett, valamikor még az előző rendszerben létezett, különleges formája. Nevezetesen a *külföldi katonai akadémiákon végrehajtott tiszti alapképzés*. Egy ilyen rövid írás persze nem léphet fel a teljesség igényével, ezért ezen dolgozat keretei között a nagy egészről csak a mi évfolyamunk – részben általánosítható, ám inkább különleges – példáján keresztül szeretnék tudatosan személyes és nem tudományos hangvételben visszaemlékezni, egy kicsit minden sorstársunkra is gondolva e közben.

TÖRTÉNETI BEVEZETÉS

Előljáróban, mintegy történeti bevezetésként annyit, hogy – mint az közismert – a tiszti alapképzés főiskolai szintre emelésével 1967-től minőségi változás állt be a mindenkor tiszti utánpótlás biztosításában minden olyan szervezeti beosztás (munkakör) tekintetében, amelyet főiskolai végzettséghez kötöttek az aktuális állománytáblák. Ezen képzéseket folyamatosan növekvő hatékonysággal és egyre javuló minőségben végezte az akkor létezett három katonai főiskola: a Kossuth Lajos Katonai Főiskola (Szentendre); a Zalka Máté (később Bolyai János) Katonai Műszaki Főiskola (Budapest); valamint a Kilián György Repülő Műszaki (később Szolnoki Repülőbiztonsági) Főiskola (Szolnok).

A tisztí pályán való továbbhaladáshoz szükséges akadémiai (egyetemi szintű) tisztképzés pedig döntően a Zrínyi Miklós Katonai Akadémián folyt, ahova a beiskolázást – megfelelő csapatgyakorlat megszerzését követően – a haderő szükségleteihez igazítva biztosította a mindenkori HM Személyügyi Főcsoportfőnöksége. A még magasabb katonai végzettséget biztosító, vezérkari szintű képzést pedig, döntően, a Szovjetunió Fegyveres Erőinek Vezérkari Akadémiáján szervezték.

Létezett (és ma is létezik) azonban egy sor olyan, állománytáblákban rendszeresített beosztás, amelynek betöltéséhez akadémiai (egyetemi) képzettség, végzettség volt az előírás, ám ezen végzettség megszerzéséhez Magyarországon nem voltak meg a feltételek, így külföldön, elsősorban a Szovjetunióban (később Lengyelországban, Csehszlovákiában) történt a felkészítés államközi egyezmények alapján. Minthogy ezekre a katonai akadémiákra alapvetően ugyancsak a katonai főiskolák elvégzését és csapatgyakorlat megszerzését követően nyílt mód, így oda fiatal tiszték közül választottak jelentkezőket, és a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia állományába helyezve, az idegen nyelvi előkészítő tanfolyam befejezése után vezényelték őket az adott külföldi katonai akadémiákra a szükséges, magasabb szintű képzettség megszerzése érdekében. *Ők tehát hivatásos tiszték voltak, és formálisan a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia állományába tartoztak, „alma materüknek” a Zrínyit (is) tekinthették.*

VÁLTOZÁS A KÜLFÖLDI KÉPZÉSBEN

Valamikor a hatvanas évek végén – feltehetően bizonyos szakmák utánpótlási problémáinak gyorsabb megoldása érdekében, vagy anyagi megfontolásokból (a hallgatói állomány juttatásai jóval kisebb mértékben terhelték a tárca költségvetését, mint a hivatásos tiszték járandóságai), vagy más, előttem ismeretlen okokból – felmerült egy gondolat a katonai felső vezetés köreiben. Mi lenne, ha (kivételesen?) nemcsak a fiatal tiszték közül iskoláznánk be a külföldi (egyetemi szintű) katonai akadémiákra hallgatókat, hanem közvetlenül az érettségi után a katonai főiskolákra jelentkezett, leginkább rátermettnek ítélt fiatalokból is?

Ebben persze meghatározott kockázatok is rejtlettek rövid és hosszú távon is, mindenesetre a gondolatot tett követte. Az a katonai szervezet pedig, amelynek állományába ezeket a hallgatókat rendelték, az MN Karikás Frigyes Katonai Kollégium lett, ahol megvolt a szükséges tapasztalat, részben a fiatal középiskolások kezelése terén. Itt helyezték el ugyanis a vidéki helyőrségekben szolgáló tisztí, tiszthelyettesi családok Budapesten tanuló középiskolások gyermekeit. Részben pedig ez az intézmény volt az állományilletékes szervezet azon civil hallgatók és tiszték tekintetében is, akik honvédségi ösztöndíjjal magyar polgári felsőoktatási intézményekben folytatták tanulmányaikat nappali képzési formában.

EGY ÉVFOLYAM A SOK KÖZÜL

Ennyi történelmi bevezetés után térjünk rá a mi évfolyamunk sorsára. 1971-ben felvételiztünk a katonai főiskolára, az akkori rendnek megfelelően a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán szervezett háromnapos felvételi eljárás során történő részvétel keretében. Annak rendje és módja szerint lezajlottak a felvételi vizsgák és felmérések. Ki-ki hazautazott, reménykedve a sikeres felvételiben, és várva az erről szóló értesítésre. Váratlanul azonban, jóval a jelzett időpont előtt egy újabb felvételin való megjelenésre szóló értesítés érkezett. Mint utóbb kiderült, fogalma sem volt senkinek arról, hogy ennek mi az oka. Ennek ellenére, természetesen, minden érintett megjelent az adott helyen és időben a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán. Ott lefolytatták az újabb eljárást. Meglepetésünkre orosz nyelvi előképzettségünkre

A Zsukovszkij Katonai Repülőmérnöki Akadémia 1977-ben végzett magyar és kubai hallgatói a szovjet évfolyamparancsnokkal

voltak kíváncsiak. Röviddel a felvételi beszélgetést követően a bizottság ismertette a döntést. A hagyományos és az aznapi felvételin nyújtott teljesítményünk alapján lehetőséget kapunk, hogy a megfelelő katonai alapkiképzést követően a Szovjetunió meghatározott katonai felsőoktatási intézményeiben folytassuk a tanulmányainkat. Ezek a tanulmányok a magyar főiskolai négy év helyett hat, illetve (katonaorvosok esetében) hét évig tartanak ugyan, de egyetemi végzettséget biztosítanak, ha sikeresen befejezzük.

Mindannyian megszeppenve, de örömmel fogadtuk a közlést, és vártuk a bevonulásra szóló értesítést, ami júliusban meg is érkezett, és a bevonulás napjától kezdve a Karikás Frigyes Katonai Kollégium hallgatói állományába tartozó katonaszemélyekké váltunk. *Ezt azért lényeges rögzíteni, mert így vált elvileg a mi „alma materünké” a Karikás Frigyes Katonai Kollégium és annak mindenkori jogutóda (is).* Ekkor még nem tudtuk, de megismerkedve a kollégium tevékenységével, világossá vált, hogy nem a mi évfolyamunk az első ebben a képzési formában, hanem vannak már kinn tanuló hallgatói csoportok a különböző katonai akadémiákon, és tervezik az akadémiák körének további bővítését is. Vagyis úgy gondoltuk, hogy egy folyamatosan működő képzési rendszerbe kerülve folytatjuk majd tanulmányainkat. Ez igaz is volt több katonai akadémia tekintetében, de a miénk esetében mi voltunk az elsők, és mi lettünk máig az egyetlenek is.

A BEVONULÁSTÓL AZ ALAPKIKÉPZÉS KEZDETÉIG

1971. július 22-én tehát bevonultunk a Karikás Frigyes Katonai Kollégium Mènesi úti épületébe, ahol ért bennünket néhány meglepetés. Először is a „névsorolvasáskor” többen meglepetéssel tapasztaltuk, hogy pl. a felvételi értesítés szerint ugyan Kijevbe készültünk tanulni, ám helyette a moszkvai csoportba soroltak bennünket. Rövid tájékozódás után megtudtuk, hogy a Magyar Néphadsereg érdekei alapján kerültünk át, illetve be egyik vagy másik csoportba, intézménybe. Ezek után persze többekben felmerült egy sor kérdés. Sokan, elsősorban a szakmai előképzettséggel érkezettek, riadtan érdeklődtek arról, hogy a képzési szak legalább megmarad-e az „új” intézményben, hiszen egy gépész végzettségű nem szívesen vett volna részt villamosmérnöki képzésben, és fordítva. Miután mindenkit megnyugtattak, hogy ilyen jellegű változások nincsenek, tudomásul vettük az új helyzetet.

Ekkor vált véglegessé, hogy csoportunk 11 főből áll majd. Ebből a 11 főből (elvben és reményeink szerint) négyen gépészmérnöki szakon, heten pedig különböző villamosmérnöki szakokon végzik majd egyetemi tanulmányaikat. Ez tulajdonképpen meg is felelt mindenkinek, hiszen a négy gépészmérnökjelölt jó nevű gépésztechnikumból jött, vagyis nekik ez így tökéletes volt. A többiek pedig, az egy villamos szakirányú középiskolából érkezett nem számítva, előképzettségüket tekintve „semlegesek” voltak. Négyen gimnáziumban, két fő pedig közgazdasági szakközépiskolában tanult, tehát nekik csaknem mindegy volt a leendő képzési irány.

Abban az évben egy csoportot a moszkvai Zsukovszkij Katonai Repülőmérnöki Akadémiára, egyet a leningrádi Kirov Katonaorvosi Akadémiára, egyet a kijevei (egyetemi jogállású) Rádiótechnikai-mérnöki Katonai Főiskolára, egyet pedig a leningrádi Híradó Akadémiára iskoláztak be. Ez utóbbi csoport egy év elteltével átkerült Uljanovszkba az ottani (később kiderült, hogy főiskolai rangú) Híradó Tisztiskolára, így az ő további pályafutásuk eltért az akkor felvett többi hallgatóétól, hiszen nekik később a magyar katonai főiskolán végzettekkel megegyezően kellett megszerezniük az akadémiai (egyetemi) végzettséget. Igaz, anyanyelvi szinten megtanultak oroszul, de azt hiszem, sokan közülük az egyetemi oklevelet választották volna inkább. Ezt az intézményváltást a két minisztérium közötti kommunikációs gondok okozták, ahogyan azt is, hogy – mint korábban jeleztem és később látni fogjuk – a mi beiskolázásunk körül is voltak anomáliák.

A másik meglepetés elsősorban azokat érte, akik nem voltak kollégisták középiskolás korukban és katona rokonuk, ismerősük sem volt. Az első feladatunk ugyanis a körletberendezés volt. Úgy, ahogy bevonultunk, civil ruhában takarítottunk, szőnyeget poroltunk, ágyakat, matracokat hordtunk stb. Közben persze kiscsoportonként megkezdődött a legalapvetőbb felszerelésekkel, ruházattal történő ellátásunk is. Így aztán, akinek nem voltak extrém ruházati vagy cipőméretei, azok úgy-ahogy „kinéztek” estére, és a körletekben is volt hova álomra hajtani a fejünket. Az elalváshoz nem kellett altatódal...

AZ ALAPKIKÉPZÉSRŐL

Másnap elkezdődött az alapkiképzés, amelynek első szakaszát a Mènesi úti épületben és annak udvarán hajtottuk végre. Részben azért, mert felszerelésünk, illetve annak hiányosságai még nem biztosítottak volna egy tábori körülmények közötti kiképzést. Másrészt pedig azért, mert leendő kiképzőtáborunkban, Izbégen, még folyt az akkor harmadévet befejezett hazai honvédségi ösztöndíjas civil hallgatók hasonló kiképzése. Mások mellett közöttük volt (mint utóbb megtudtam) az azóta már sajnos elhunyt Fehér József, majdani közigazgatási

államtitkár, illetve Svéd László, aki a későbbiekben orvos vezérőrnagyként az MN egészségügyi csoportfőnöke lett (ma nyugállományú altábornagy).

Az alapkiképzést a kollégium tiszti tanári állománya szervezésében, vezetésével, a hazai egyetemeken ösztöndíjas képzésben részt vevő tisztek bevonásával és a Kossuth Lajos Katonai Főiskola másodéves lövészhallgatóinak rajparancsnoklásával folytattuk, illetve fejeztük be az izbégi kiképzőtáborban. A mi hallgatói évfolyamunkért Kővári László őrnagy volt felelős; általa tartottuk a kapcsolatot hat éven át az itthoni „alma materünkkel”.

A kiképzés a szokásosnál jóval keményebb volt, hiszen alig hat hét alatt igyekeztek velünk végrehajtatni a három hónapos alapkiképzés lehető legteljesebb programját. Ez bizony sokakat nagyon megviselt. Még azok is nehezen teljesítették a hajnaltól estig tartó kiképzési feladatokat, akik előtte sportoltak. Hát még azok, akik életükben először töltöttek egy-két napnál többet távol otthonuktól és az iskolai testnevelésen kívül más fizikai terhelést nem ismertek. Az sem könnyítette meg a helyzetünket, hogy rajparancsnokaink, mint fentebb már említettem, másodéves kossuthos parancsnoki szakos, többségükben lövész, hallgatók voltak. Ők a kötelező rajparancsnoki csapatgyakorlatukat töltötték ebben a formában: hol bennünket képeztek, hol pedig a még nem is olyan távoli múltban általuk is elszenvedett hasonló sérelmeket bosszulták meg rajtunk. Az sem használt eleinte a közöttünk lévő viszonyoknak, hogy ők úgy gondolták: mi privilegizált társaság vagyunk, kihagyjuk a főiskolai képzési lépcsőfokot, vagyis „beelőzzük” őket. Ezért nem is lehet őket kárhóztatni, de nem mi tehattünk róla, hogy ez így alakult. Hacsak annyiban nem, hogy a mi tizenegy fős csoportunkból négyen színjelesre érettségiztek, de 4,31-nél rosszabb érettségi eredménye egyikünknek sem volt, és a felvételi vizsgákon is jelentősen átlag felett teljesítettünk. Enyriben valóban „hibásak” voltunk.

Izbégen ismerkedtünk meg Bauda Sándor főhadnaggal, azzal a repülőtisztrel, aki akkor már kint tanult az akadémián, és a későbbiek során, végzéséig a mi csoportunk tiszt-parancsnoki feladatait látta el. A rövid találkozó lényegét az adta, hogy ekkor kaptuk az első valódi, közvetlen információkat leendő „alma materünkről”, az ottani körülményekről, feladatokról tanulmányi és általános követelményekről stb. Az akkori rend szerint, ha volt tiszt-hallgató az adott akadémián, akkor közülük egyet kijelöltek a hallgatói állományú csoportok parancsnokává. Ennek inkább szimbolikus jelentősége volt, hiszen a rendszeres „eligazítások” kivételével gyakorlatilag nem is láttuk őt, sem pedig ő minket, egyszerűen azért, mert már a második félévtől kezdődően egyre nagyobb mértékben elkülönült a szakok képzése térben és időben egyaránt. Ráadásul mi nőtlenzállón kaptunk elhelyezést, ő pedig a családosok részére fenntartott, az akadémiától igen távol lévő lakásban lakott családjával. Nagyon jó viszony alakult ki közöttünk: mi nem okoztunk neki semmilyen kellemetlenséget, ő pedig nem „parancsnokoskodott” felettünk fölöslegesen. A csoport, kicsit előreszaladva az időben, sokkal inkább a hallgatói csoportparancsnok napi ügyeket intéző jelenléte mellett, autonóm alegységként működött az akadémiai évek alatt, különösen a harmadik évfolyamtól kezdve. Ekkortól ugyanis már csak a magyar nemzeti csoport-, fakultás-, illetve akadémiai szintű rendezvényeken, valamint a minket, tizenegyünket végig nagy egységben tartó, „saját” baráti összejöveteleken (születésnap, karácsony stb.), sportfoglalkozásokon, majd a tanulmányaink vége felé tartott esküvők, eljegyzések alkalmával láttuk egymást teljes létszámban.

Az alapkiképzésről, pontosabban annak helyszínéről, az izbégi táborról és a körülményekről érdemes még röviden szót ejteni. A tábor a megszűnés előtti utolsó napjait „élte”. (Röviddel a mi kiképzésünk befejeztével állítólag emberi tartózkodásra alkalmatlannak nyilvánították abban a formában, amelyben akkor létezett.) Mindenesetre az tény, hogy a mintegy századnyi létszámú állomány egy szakaszát kisebb téglalapban, a többit pedig

földbe mélyesztett barakkban, emeletes ágyakon helyezték el. A barakkban, ha kint 35 fok volt, akkor délutánra bőven negyven fok lett, este pedig csaknem ugyanolyan ütemben hűlt le, mint ahogy felmelegedett, vagyis hajnalban két pokróc alatt is vacogtunk. Szellőzés csak a nyitott bejárati ajtón volt. Szóval egy klasszikus raktárépületet kell elképzelni. Tisztálkodásra egy olyan, részben szintén földbe süllyesztett helyiség állt rendelkezésre, ahol egy kazán szolgáltatta a meleg vizet, egyvezetékes rendszeren, tehát amíg felmelegedett benne a víz, addig csak hideg víz volt, ha felmelegedett, akkor meg csak forró. A két állapot közötti rövid időszakban volt úgymond normális melegvíz-ellátás. Ám, mivel a kb. húsz főre méretezett, kétoldalas mosdóvályú több helyen lyukas volt, mire az első váltás megmosakodott, megtelt a helyiség alja vízzel, ezért eleve csak a lerakott téglákon lépegetve volt érdemes közlekedni benne. Szerencsére volt egy patak a tábor alsó részén, ahol – a vízhőmérséklettől eltekintve – lehetett normálisan is tisztálkodni. A latrináról, annak mennyiségi és minőségi korlátairól inkább nem értekezem bővebben. Ha ehhez hozzávesszük, hogy 1971 nyara milyen rettenetesen meleg volt, akkor úgy nagyjából fogalmat lehet alkotni az egész kiképzés körülményeiről. Ha az volt a hely kiválasztásának a célja, hogy aki ezt kibírja és nem kéri a leszerelését, az megérdemli a bizalmat, akkor jól választottak. Más esetben azért ez nem volt igazán emberbaráti döntés. Mindazonáltal egyetlen leszerelési kérelmet sem adtak be a kiképzés résztvevői. Azt azonban mindezek ellenére pozitívként lehet elmondani, hogy a szó valódi értelmében megismertük egymást a hosszú, külföldön együtt töltendő évek előtt, amelyek során legtöbbször csak magunkra és egymásra utaltan kellett élnünk.

AZ ALAPKIKÉPZÉS BEFEJEZÉSÉTŐL AZ ELŐKÉSZÍTŐ TANFOLYAMIG

Az alapkiképzést befejezve, emlékeim szerint augusztus 20-án, a Ménesi úti épületben ünnepélyes körülmények között letettük a katonai esküt, megkaptuk a komplett egyenruházati ellátmányunkat, elvégeztük a kiutazáshoz szükséges formaságokat, és három nap szabadságot követően, augusztus 25-én, vonattal kiutaztunk leendő tanulmányaink helyszínére.

Moszkvai kiérkezésünkkor orosz évfolyamparancsnokunk, egy (mint később kiderült) nagyszerű mérnök ezredes, Viktor Ivanovics Kosztyenko fogadott bennünket a pályaudvaron, és busszal bevitt, bekísért bennünket a nőtleniszti szállóba, ahol háromágyas, fürdőszobás szobákban helyeztek el minket. Az épület szinte új volt. Az akkor ott élő felsőbb évfolyamos magyar tisztek elmondták, mekkora szerencsénk van, hogy mi már ott kaptunk szállást. Igazuk volt. Szavunk nem lehetett. Még az ágyunk is normális kanapé volt, nem vaságy, mint a szovjet tiszteknek a felsőbb emeleteken. Hihetetlenül gyors beszédű évfolyamparancsnokunk elmondta, mi a másnap program. Mi nagy nehézségek árán megértettük. Csak remélni tudtuk, hogy azt értettük, amit a parancsnokunk mondott. Azért a teljesség kedvéért hozzá kell tennem, hogy szerencsénkre egyik társunk orosz szakos gimnáziumban végzett, így ő szinte mindent megértett, de beszélni nem nagyon tudott. Voltak viszont olyanok, akik nem sokat értettek, viszont amit akartak, azt így-úgy, de oroszok számára is érthetően képesek voltak elmagyarázni. Nos, így indult az életünk.

Még aznap, a nőtleniszállón lakó néhány magyar tiszt – akik abszolút sorstársként, nagy jóindulattal fogadtak bennünket, és azonnal feljogosítottak a tegeződésre – sok mindent elmagyarázott, amiről egyébként nem tudtunk volna. És nem csak a helyi dolgokról. Tőlük tudtuk meg, hogy velünk párhuzamosan, az otthoni nyelvi előkészítő tanfolyamot befejezve, rövidesen kiérkezik egy négyfős tiszt csoport is, akik ugyancsak megkezdik tanulmányukat az első évfolyamon, de ők már az új, négyéves képzési formában. Új információ volt az is, hogy mi leszünk az akadémián az utolsó öt éves program szerint tanuló csoport, mert

minket leszámítva, már csak egy, akkor másodéves bolgár, ugyancsak hallgatói csoport tanult ebben a formában. Megtudtuk, hogy a nőtlenszállón keletnémet, vietnami, észak-koreai, mongol, bolgár és kubai tisztek, valamint hallgatók vannak elszállásolva. A bolgárok ekkor még mindannyian hallgatók voltak, de egy év múlva előléptették őket hadnagyokká, és tisztként fejezték be az akadémiát. A kubaiak rendfokozata ekkor még nem volt ismert, mert nem viseltek rendfokozati jelzést. Egy idő után kiderült, hogy többségük hallgató, illetve tiszthelyettes volt, néhányan pedig tisztek. (Később volt módunk találkozni lengyel, csehszlovák, sőt ritkaságszámba menően román és jugoszláv tisztekkel is, akik nem teljes képzésre, hanem mérnöki továbbképzésre érkeztek néhány hónapra az akadémiára.) Azt is elmondták, hogy a most kiérkezőkön kívül egy másod- és egy ötödéves magyar csoport tanult az akadémián. Továbbá, hogy a magyar nemzeti csoport parancsnoka abban az időpontban Magyarországon tartózkodott mérnöki csapatgyakorlaton, és ki az őt helyettesítő tiszt. Ezek az információk általában is fontosak, de még inkább jelentősek lettek másnap, amikor először léptük át az akadémia küszöbét.

A következő napon elintéztük a formaságokat (fényképezkedés, belépő kiállítása stb.), megkaptuk a félév programját, tanrendjét, füzeteket, írószerszámokat, a „tishti” vonalzó stb. és a tanévnyitó helyére, valamint időpontjára vonatkozó információkat. Megismerkedtünk a külföldi fakultás helyével, felépítésével és a legfontosabb alapszabályokkal. Ekkor derültek ki azok a beiskolázásunkat, pontosabban annak szakok szerinti elosztását érintő anomáliák, amelyekre fentebb már utaltam.

Történt ugyanis, hogy az oroszok szerint Magyarországról az a kérés érkezett, hogy valamennyi kiérkeztetett (4 fő tisztet és 11 fő hallgatót) képezzék repülőmérnökké. Csakhogy az akadémia négy szakon, sárkányhajtómű-mérnök (gépészmérnök), fedélzeti fegyver- és rakétamérnök (erősáramú villamosmérnök), fedélzeti elektromos berendezések és rendszerek mérnök (erősáramú villamosmérnök), valamint fedélzeti rádió- és lokátormérnök (gyengeáramú villamosmérnök) képezett repülőmérnököt. Különös volt ez a pontatlanság, hiszen akkor már több mint húsz éve folyt magyar tisztek repülőmérnöki képzése ugyanezen az akadémián, de hasonló eset sosem történt. Lehet, hogy nem is Magyarországról érkezett pontatlan információ? Nem tudván eldönteni a kérdést, annak tisztázásáig valamennyiünket beiskoláztak sárkányhajtómű szakra.

Ez azonnali gondot a kiérkeztetett tiszt csoportnak okozott, mert közülük hárman villamos szakokon végezték a főiskolát otthon, azok egyetemi megfelelőire vették fel őket, és azt is szerették volna végezni. Nem lévén kinn a magyar csoport parancsnoka, az ő helyettesítését végző tiszt továbbította a problémát a hivatalos csatornán haza. Ugyanezt tették az orosz illetékesek is a magyar HM tekintetében, az ő csatornáikon. Ám az ilyen kérdések nem oldódnak meg gyorsan. Mit volt mi tenni, a négy tiszt beült a sárkányhajtómű szakos első évfolyamba, bízva abban, hogy rendeződik a sorsuk, nekik kedvező módon. A néhány hét múlva visszatérő nemzeti csoportparancsnokunk aktív közbenjárásával ez meg is történt a következő tanév kezdetére.

AZ ELŐKÉSZÍTŐ TANFOLYAM

Számunkra az első kint töltött évet eleve is nyelvi és szakmai előkészítő tanfolyam elvégzésére szánták, így a beiskolázási szak gondja minket csak idegesített, de nem okozott nekünk közvetlenül problémát. Az előkészítő tanfolyam Moszkvában történő elvégzésének lehetősége nagy előny volt számunkra, hiszen tökéletesen elsajátítottuk az orosz nyelvet az anyanyelvi környezetben, ráadásul szakmánk katonai-műszaki nyelvét is megtanították, egyszersmind

kiegyenlítették az előképzettségi különbségek (matematika, fizika stb.) egy részét is, ezzel jó, valamennyiünknek közel azonos alapot teremtettek a mérnökké képzéshez. Így 1972 szeptemberében tökéletesen felkészülten kezdhettük meg egyetemi tanulmányainkat.

Ráadásul az előkészítő év arra is jó volt, hogy tisztázódjanak a beiskolázási szakok tekintetében adódott félreértések. Végül mi az eredeti terveknek megfelelően négyen sárkányhajtómű, négyen fedélzeti rádió és lokátor, hárman pedig fedélzeti elektromos berendezések és rendszerek szakra lettünk beiskolázva. Mindhárom szakon kubaiakkal kerültünk egy csoportba, velük tanultuk végig az öt évet. Mivel ők is előkészítő tanfolyammal kezdtek, ami nekik a nyelvi képzés mellett egyúttal a rendkívül heterogén előképzetségük „szintre hozását” is segíteni volt hivatott, így az előkészítő tanfolyam alatt a nőtleniszti szállón velük lakva, már jól ismertük egymást, az együttműködés teljesen zavartalan volt.

A tisztai csoport tagjainak is megoldódott a problémája. Elvégeztek ugyan egy évet a gépész szakon, de a következő tanévtől mindegyikük átkerült az eredetileg választott szakra. Így történhetett meg, hogy az együtt indult tisztai csoportból egy fő 1975-ben végzett, egy fő 1976-ban, míg két fő 1972 szeptemberében csatlakozott hozzánk, az ötéves programba, és 1977-ben velünk együtt fejezte be tanulmányait. Elmondhatjuk tehát, hogy a magyar beiskolázási igények maradéktalanul teljesültek, mindössze időben eltolva és némi képzési többletköltséget okozva azzal, hogy két tiszt négy év helyett hatévi tanulmányok után kapta meg diplomáját. Sose legyen nagyobb vesztesége a Magyar Honvédségnek.

AZ AKADÉMIAI KÉPZÉS

Megkezdtük hát az „igazi” akadémiai (egyetemi) képzést. Nagyon büszkék voltunk, hogy egy ilyen nagy hírű repülőmérnöki intézmény hallgatói lehettünk. Sokáig megilletődötten gondoltunk arra, hogy ott tanulhatunk, ahol Zsukovszkij akadémikus, a szovjet repülés atyja kutatott és tanított, ahol igazán neves repülőgép-tervezők (pl. Mikojan, Iljusin), illetve űrhajósok (Gagarin, Tyitov, Tyereskova stb.) végeztek. Ez a lelki többlet az általános tanulni akarásunkkal, lelkesedésünkkel együtt nagyon sikeressé tette a csoportunkat. Ebben az is benne volt, hogy meg akartuk mutatni, hogy mi, magyar hallgatók nem hozunk szégyent az egyenruhánkra. Pedig akkor még nem is tudtuk, hogy mi voltunk az első és – mint utóbb kiderült, maradtunk is – az egyetlen ilyen magyar (hallgatói) csoport a Zsukovszkij Katonai Repülőmérnöki Akadémián a Magyar Néphadsereg számára folyó mérnökképzés mintegy negyven éve alatt.

AZ AKADÉMIAI KÉPZÉS TARTALMÁRÓL

Az akadémia képzési céljai tökéletesen megfeleltek a magyar igényeknek, hiszen itthon is orosz repülőtechnikát üzemeltettünk. A képzési cél pedig az volt, hogy olyan mérnököket képezzenek, akik képesek szakterületüknek megfelelően a repülőeszközök előírászerű üzemben tartását megszervezni, irányítani, a repülőtechnika üzemképességét az előírt szinten tartani, elemezni az üzemképességi statisztikai mutatókat, javaslatokat tenni az üzemeltetési rendszerek korszerűsítésére az üzemeltetési mutatók elemzése alapján, irányítani az alárendeltségükbe tartozó műszaki állomány munkáját, részt venni a felkészítésükben, tudásuk fejlesztésében békében és háborús helyzetben egyaránt. Tehát egy nem annyira tervező-, mint inkább gyakorlatorientált, üzemben tartást szervezni, irányítani képes mérnökké történő képzés volt a cél.

Emellett figyelmet fordítottak arra is, hogy eléggé széles körű, alapos, fejleszhető elméleti tudást is nyújtsanak. Erre a képzési célra „fűzték fel” a teljes képzési rendszerüket, szigorúan figyelembe véve az adott szakterület gyakorlati igényeit. Ebből következett, hogy a szakok teljesen azonos képzési elemei (matematika egy része, fizika, társadalomtudományok és hadtudományi tárgyak) kisebb részt tettek ki, mint az eltérőek, így a szakokon a képzés gyorsan elkülönült egymástól. Még a matematika tartalma is szakok szerint eltérő volt. A gépész és villamos szakokon belül a fő tantárgyak persze megegyeztek bármely civil mérnökképzés tantárgyaival, így nem is okozott semmilyen gondot a diplomák honosítása a végzés után. A gépészek nagy szűrő tárgya ugyanúgy, mint civilben, a szilárdságtan, valamint az elméleti és műszaki mechanika volt. A villamosmérnöki szakokon a matematika és az elméleti villamosságtan volt az első időszak legkeményebb próbatétele. A gépészek a villamosmérnök-jelöltekénél jelentősen többet kaptak az ábrázoló geometria mélységeiből (meg is szenvedtek emiatt), valamint a kémia is erősebb volt. A villamos szakok közötti eltérés szemléltetésére csak egy példát említek. A fedélzeti elektromos berendezések és rendszerek szakon tanulók a rádió és lokátor szakosoktól eltérően viszonylag jelentős óraszámban kaptak elméleti és műszaki mechanikát, valamint repülés- és aerodinamikát, minthogy a repülőgépek automatikus irányítórendszerei az ő profiljukba tartoztak. A rádiósok viszont nem kis erőfeszítések árán olyan matematikai apparátus birtokába kerültek, amely lehetővé tette a rádióhullámok sajátosságainak mérnöki szinten történő megismerését. A további szakosodás során aztán az összehasonlítás már a villamos szakok között is értelmét veszíti. Az intézmény oktatási feltételrendszere, laboratóriumi háttere kimagasló volt.

Eltérően a civil egyetemek gyakorlatától, itt bizony a legtöbb tantárgyban rendszeres számonkérés volt a szorgalmi időszakban is. Hol tárgykörzáró zárthelyi dolgozatok formájában, hol az előadások bevezető részében szóban, hol pedig a laboratóriumi gyakorlatok után készített jegyzőkönyvek szóbeli védése során. Továbbá nálunk a szorgalmi időszak hosszú, a vizsgaidőszak pedig rövid volt, ami a kb. azonos számú vizsgát tekintve igencsak komoly nehézséget okozott nekünk civil társainkhoz képest a vizsgaidőszakokban.

Még egy dolgot szeretnék kiemelni: a gyakorlatorientáltságot. Minden képzési blokkhoz tartozott egy üzemi gyakorlat vagy csapatgyakorlat a repülőgépek, berendezések, rendszerek gyártásától kezdve, javításán át a gyakorlati üzemben tartásig. Ezeket gyárakban, üzemekben, tan- és harcrendben álló reptereken hajtottuk végre. Az összefoglaló mérnöki gyakorlatot pedig ki-ki egy magyar katonai repülőtéren végezte el.

Nagyon lényeges volt, hogy a képzés nem egy típusra koncentrált, hanem rendszerszemléletű volt. Ez lehetővé tette, hogy a szakmai tantárgyak elsajátítása során olyan típusok rendszereit is megtanítsák, amelyek akkor még nem álltak a magyar légierő hadrendjében. Sőt jó néhányuk rendszeresítésére soha nem is került sor. Ezzel mintegy a jövő technikájára is felkészítették bennünket, illetve megadták az alapokat, amelyekre építve önmagunk is képesekké váltunk a folyamatos fejlődésre.

HALLGATÓI CSOPORTUNK EREDMÉNYEIRŐL

A csoport kiemelkedően eredményesen folytatta a tanulmányait. Ennek oka részben a már említett büszkeség, tanulni akarás volt. Azonban sikereinkhez saját erőfeszítéseinken kívül sok egyéb is kellett. Így például meghatározó jelentőségű volt, hogy minket többségében még az egyébként is kitűnő tanárok, tudósok azon generációja tanított, amely a tudományos eredményeik mellett aktív harci tapasztalatokkal is rendelkezett, hiszen nagyon sokan közülük végigharcolták a második világháborút. Személyiségük, személyes példamutatásuk

nagyban hozzájárult katonává, tisztté, vezetővé válásunkhoz, miközben értelmiségi létünket is formálták. Szakmai oldalról pedig a katonai-szakmai tantárgyak oktatása során kaptunk többletet a harctéri tapasztalataik átadása révén. Ugyancsak nagyon hasznosnak és jól alkalmazhatónak bizonyult későbbi csapatbeosztásaink során a velünk egy időben tanuló magyar tisztektől megszerzett, átvett tapasztalat.

Anélkül, hogy hosszan dicsérném a csoportunkat, annyit azért megemlítek: tizenegyünk-ből heten kitüntetéses oklevéllel, a hétből egy fő pedig Arany Éremmel (valamennyi vizsgáját jeles eredménnyel abszolválva) fejezte be tanulmányait. Őket végzés után főhadnagyként avatták tisztté.

Hét évvel a végzést követően volt szerencsém ugyanebben az intézményben megkezdeni hároméves tudományos továbbképzésemet (aspirantúrámat), és meglepetésemre, a csoport pozitív híre nemcsak a külföldi fakultáson maradt meg, de szerte a tanszékeken, ahol megfordultam, élő volt, még akkor is emlegettek bennünket, és igen nagy elismeréssel szóltak rólunk. Talán nem túlzás leírni, hogy erre nagyon büszke voltam és vagyok.

Későbbi szolgálati éveim alatt sok, hozzánk hasonlóan felvett és különböző fegyvermekhez tartozó akadémiákon végzett társunkkal találkozáskor, az a benyomásom alakult ki, hogy ők is a miénkkel csaknem megegyezően élték meg a kint töltött éveket és értékelték a megszerzett tudást.

A TANULMÁNYOK VÉGE, A SZOLGÁLAT MEGKEZDÉSE

Egyszer minden jó véget ér, így 1977-ben tanulmányainkat sikeresen befejezve hazatértünk, bevonultunk a Karikás Frigyes Katonai Kollégiumba, amelynek hallgatóiként augusztus 20-án, a központi tisztavató ünnepség keretében, a Kossuth téren tisztté avattak bennünket. Ezt követően, szabadságunk letöltése után, megkezdtük szolgálatunkat a repülőcsapatoknál.

Valamennyien végzettségünk szintjének megfelelő, ezredmérnöki beosztást kaptunk a különböző repülőegységeknél, Pápától, Taszáron, Kecskeméten és Szentkirályszabadján át Szolnokig. Egy kis anomália keletkezett azért, minthogy a beiskolázás óta eltelt évek alatt változott a repülőcsapatok aktuális szakmai igénye a betöltetlen beosztások tekintetében. Ennek következtében szükség volt a személyügyi szervek találékonyságára ahhoz, hogy minden a helyére kerüljön. Ez azonban mindössze két főt érintett. Egy fő a mi csoportunkból papíron fegyvermérnöki beosztásba került, ám gyakorlatilag az üzembentartó mérnöki beosztást töltötte be, noha fedélzeti elektromos berendezések és rendszerek szakon végzett. Egy kollégánk pedig, aki az utánunk két évvel kikerkező tiszti csoport tagja volt, és a képzési forma négyévesre változása okán más évfolyamon, de velünk egy időben végzett, papíron az ezred üzembentartó mérnöki beosztásába került, miközben valójában a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola Repülő Sárkány-hajtómű Tanszékén kezdett el tanítani. Néhány hónap elteltével annyi megoldás született, hogy mindketten a tényleges beosztásuk betöltésére szóló parancs alapján folytatták a szolgálatot, de az, hogy a villamosmérnöki végzettségű tiszt gépészmérnöki beosztásban szolgált tovább, nem változott.

REPÜLŐMÉRNÖKI PÁLYAFUTÁSUNKRÓL

Az akkor szokásos „pályamodell” szerint, közel azonos módon indult tehát pályafutásunk. Ez azonban nem tartott sokáig. Néhány éven belül nagy eltérések mutatkoztak, szétszóródtunk a „szélrózsza” minden irányába. Voltak, akiknél ez csak fizikai térben értendő, egyik ezredtől a másikhoz helyezték át őket, de voltak olyanok is, akiknek gyökeresen megváltozott az életük.

Ketten közülünk (elsősorban családi okok miatt) nyugállományba helyezésükig csapatgazdálkodásban szolgáltak, igen nagy elismertséggel végezve tevékenységüket. Ők azon mérnöktisztek közé tartoztak, akik aktívan részt vettek az új típusok rendszerbe állításában. Felkészítették fiatalabb kollégáikat az ismeretlen technikai eszközök üzemben tartására. Szakmai tudásukat és nyelvismeretüket kamatoztatva jóval a hivatalos, magyar nyelvű dokumentáció megérkezése előtt már megkezdték a műszaki állomány elméleti és gyakorlati felkészítését az átképző tanfolyamokon szerzett tudásuk és az orosz nyelvű dokumentáció alapján. Tevékenységük nyoma valamennyi megmaradt repülőalakulatnál a mai napig fennmaradt.

Hárman közülünk, követve az abban az időben általánosnak tekinthető pályáivet, az ezredtől a magasabbegységekhez, majd pedig a haderőnemi vezető szervekhez kerültek, egyre magasabb mérnöktiszti beosztásokba. Katonai-szakmai előrehaladásuk során már-már pályamódosításnak is tekinthető átképzést kellett néhányuknak végrehajtani. Erre jó példa az, amikor az anyagi-technikai szakterületet átszervezték. Ennek következtében a repülőszakanyag-ellátás területén szolgáló mérnöktiszteknek igen komoly közgazdasági ismeretekre kellett szert tenniük feladataik elvégzése érdekében. Az az egykori évfolyamtársunk, akinek ez a sors jutott, ezen a területen is kitűnő munkát végzett nyugállományba helyezéséig. Magát az egész logisztikai területet, benne a mérnök-műszaki szolgálatot, ahová a szakterületet felügyelő repülőmérnökök kerültek szakmai pályafutásuk csúcán, szintén folyamatosan átszervezték, mindegyikük állandó önképzésre kényszerült. Ennek során elsősorban szervezési-vezetői ismereteiket, más szakágakkal történő együttműködési készségüket kellett fejleszteni. Eközben természetesen az alapvető szakmai irányítói feladataikat is végezniük kellett, egyre romló körülmények között. Két évfolyamtársunk ezen a területen szolgált mindaddig, amíg a folyamatos leépítések ezt lehetetlenné nem tették. Egyikük ezt követően nyugdíjba vonult, de szakértelmére még sok éven át igényt tartott a szakma. Másikuk NATO-beosztásba kerülve külszolgálatot teljesített, komoly elismerés mellett. Az már „természetes”, hogy ez csak úgy történhetett, hogy időközben megtanult angolul és részt vett a különböző hazai és nemzetközi átképzéseken.

Egy társunk a csapatszintű beosztásból a Haditechnikai Intézetbe (Hivatalba) került, és nyugállományba helyezéseig szakterületén dolgozott, általános elismertségnek örvendő.

Négyen közülünk az ezredmérnöki beosztásukból a Katonai Felderítő Hivatal állományába kerültek, és ott folytatták szolgálatukat, melynek során ugyancsak kiemelkedő eredményeket értek el.

Egy fő közülünk (jelen sorok írója) néhány év csapatszolgálatot követően átkerült a Kilián György Repülő Műszaki Főiskola Repülő Szakág Szaktanszékére oktatói beosztásba. Tanári munkája során tudományos fokozatot szerzett és tanszékvezető főiskolai tanári beosztásig „jutott”. Ezután került a HM illetékes főosztályára, ahol a „szamárlétrát” megjárva főosztályvezetői beosztást ért el. Ezt követően nyugállományba vonulásáig külszolgálatot teljesített. Ha másban nem, akkor talán egykori tanítványai révén hagyott valami nyomot maga után aktív pályafutása befejeztével.

A folyamatos átszervezések senkit nem kerülhettek el, így nem mindannyian szolgálhatunk, mint fentebb említettem, a szolgálat felső korhatáráig. Sőt voltak közülünk, akik pályát módosítottak, és jóval a nyugdíjkorhatár előtt leszereltek, új, civil egzisztenciát teremtettek. Nem is akármilyet. Egyikük nagy nemzetközi vállalat felső menedzsmentjének tagja lett, míg másikuk sikeres céget felépítő vállalkozó. Megállták tehát helyüket egy teljesen új, a felkészítésünkhöz képest „idegen” környezetben is.

Úgy érzem, hogy a fentiek alapján nem túlzás azt írni: bármerre is vetett bennünket a katonasors, jól kamatoztattuk azokat az ismereteket, erkölcsi és emberi tulajdonságokat,

amelyek „induló készletét” egykori akadémiánkról hoztuk. Több évtizedes katonai szolgálatunk alatt mindenütt tudásunk legjavát adva igyekeztünk szolgálni hazánkat, haderőnket. Úgy vélem, büszkén vállalhatjuk, hogy részesei voltunk egy olyan képzési formának, ami 1990–1991-ben történt megszűnéséig a légierő és a szárazföldi haderő akadémiai (egyetemi) végzettségű mérnöktiszti utánpótlásának jó részét biztosította.

MIÉRT „ELFELEDETT” A KÉPZÉSI FORMA?

Nos, egyrészt ez annak szól, hogy a Karikás Frigyes Katonai Kollégium mint intézmény jogutóddal szűnt meg ugyan, de olyan mélyen „eltemetődött”, mintha nem is létezett volna. Így azután a mi és minden hozzánk hasonlóan egykoron hallgatói jogállású katonaszemélyek „nyoma” sem nagyon maradt fenn a jogutód szervezetnél (jelenleg tudomásom szerint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, illetve annak Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara). Még olyan csekély mértékben sem, mint azon társainké, akik hivatásos tiszti állományban végezték tanulmányaikat ugyanazon szovjet akadémiákon, mint mi, és így nevük, minthogy a Zrínyi állományába tartoztak, legalább a dicsőségfalon ott van, ha kitüntetéses oklevéllel végeztek.

Talán ennek kapcsán említést érdemel, hogy 1993-at követően, amikor az egykori magyar tisztképző intézmények (Ludovika, Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia, a kassai Horthy Miklós/István Repülő Akadémia) jogutódlása hivatalosan megoldódott, a létező jogutód katonai felsőoktatási intézmények azonnal igyekeztek pótolni az „elmaradást”, erkölcsi téren legalább. Ennek egyik jele az volt például, hogy Szolnokon, a főiskolán átadták az 1942/43-ban végzett, még élő kassai repülőtiszteknek az Arany Oklevelet, lévén ötven év telt el avatásuk óta. Tudom, hogy ez egy gesztus volt, nem több, de jelezte azoknak az egykori repülőtiszteknek, hogy hosszan hallgattak ugyan róluk, de el nem felejtették őket.

Lehet, hogy csak én nem tudom, de úgy tűnik, hogy egyetlen egykoron szovjet katonai felsőoktatási intézményben végzett tiszt sem kapott Magyarországon, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen (a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia és a három egykori katonai főiskola, továbbá a Karikás Katonai Kollégium jogutódjától) a végzésük 50. évfordulóján Arany Oklevelet. Lehet, hogy ennek nem az egyetem „feledékenysége” az oka, hanem az, hogy sokan az egykor végzettek közül nem tudják: ezt nekik kell kérniük az egyetemtől, jó időben, megadva elérhetőségeiket is a kérelemben. Sokat segít az egyetemnek, ha a kérelmezők egyúttal megküldik hallgatótársaik névsorát is, ha tehetik.

Azt is tudom, hogy az emlékoklevelet általános esetben az eredeti oklevelet kibocsátó egyetem adományozza; az egyetemi oklevelet a Szovjetunióban kapták azok is, akik papíron a Zrínyi, és azok is, akik a Karikás Frigyes Katonai Kollégium állományába tartoztak, nemegyszer olyan szovjet katonai felsőoktatási intézményekben, amelyek már talán meg is szűntek, hiszen ott is nagy átalakulások mentek végbe. Egyébiránt, majdnem ez történt a mi akadémiánkkal is. Az egykori Zsukovszkij Katonai Repülőmérnöki Akadémiát először összevonták a légierő parancsnokképző akadémiajával, a Gagarin Katonai Repülő Akadémiával, majd jogutódlással az egész intézményt áttelepítették Voronyezsbe. Nem hivatalos információim szerint még most sem heverte ki teljesen ezt az átalakítást az intézmény. Ez ideig távolról sem vívta ki ugyanazt a helyet magának az orosz felsőoktatási és kutató intézmények között, mint amely helyen a jogelőd akadémiai voltak.

Ki tudja, lehet, hogy ennek a kitüntető jubileumi emlékoklevélnek az átadása egyébként is „hungarikum”, így talán nem is várható el az ilyen irányú gondoskodás az egykori külföldi intézményekben tanult hallgatókról a mai jogutód egyetemtől. Ennek ellenére, reményeim

szerint egyetlen kérelem sem marad kedvező elbírálás nélkül, így senki nem érzi majd úgy, hogy „elfeledett képzési formában” végezte tanulmányait.

*

Ötven évvel ezelőtt, 1967 őszén, a szokásos iskolai tanévkezdéskor három új katonai intézmény is megkezdte működését Magyarországon. Mindhárom tanintézet rendeltetése volt, hogy a tiszti alapképzést minőségileg magasabb szintre emelve biztosítsák a tiszti utánpótlást a korábbiaknál szélesebb szakterületi és teljesebb kompetenciaszint garantálásával.

A Kossuth Lajos Katonai Főiskola (Szentendre), a Zalka Máté (később Bolyai János) Katonai Műszaki Főiskola (Budapest), valamint a Kilián György Repülő Műszaki (később MH Szolnoki Repülő-tiszti) Főiskola (Szolnok) létrehozásával évtizedekre biztosított minőségi változás állt be a honvédség tiszti utánpótlásának folyamatában.

A hazai bázisú, immár főiskolai szintű, tiszti utánpótlás képzése mellett a 20. század második felében fontos szerep jutott a Varsó Szerződés más országaiban, így Csehszlovákiában, Lengyelországban és a Szovjetunióban folytatott katonai főiskolai, illetve egyetemi szintű tisztképzésnek is. Ezen országokban tanuló tisztjelölt hallgatók, valamint tisztek a Karikás Frigyes Katonai Kollégium állományába tartoztak, s erről szólnak dr. Horváth János ny. ezredes fentebb olvasható tanulmányának sorai.

A Honvéd Vezérkar főnökének kezdeményezésére, a Zrínyi Kiadó gondozásában három, tudományos igényességgel és ismeretterjesztési céllal megírt kötet látott napvilágot a fél évszázados jubileumra:

M. Szabó Miklós: *A Kossuth Lajos Katonai Főiskola története, 1967–1996*

Fekete István – M. Szabó Miklós: *A katonai repülőszakember-képzés Szolnokon, 1967–1996*

Fekete László – M. Szabó Miklós: *A katonai műszaki főiskola története, 1967–1999*

Reméljük, hogy a három katonai főiskola megalakításának 50. évfordulójára 2017 szeptemberében emlékezők örömmel lapozgatják majd a fentebb nevesített, illusztrációkkal gazdagon ellátott három kötetet, továbbá érdekes és fontos információkhoz jutnak Horváth János ezredesnek a „Karikásról” megjelent visszaemlékezéséből.

A Szerkesztőbizottság

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

PUTYIN ÚJ OROSZ ÁTFEGYVERZÉSI PROGRAMOT INDÍT

Májusban Putyin orosz elnök hivatalosan is felfüggesztette az új repülőgép-hordozó és egy új atommeghajtású rombolóosztály fejlesztését.¹ A döntést azt követően hozta meg, hogy találkozott a 2025-ig tartó átfegyverzési program összeállításában részt vevő katonai vezetőkkel. A jelenleg folyó programban az orosz haderő átfegyverzésére 2011–2020 között 19 trillió rubelt (kb. 337 milliárd dollár) irányoztak elő, amelynek felét a légierő és a haditengerészet harci-technikai eszközeinek a korszerűsítésére fordítják. E program fő célja az orosz haderő 70%-ának az átfegyverzése 2020-ig. Putyin elnök szerint 2017 végére a légi- és űrvédelmi erők 68%-a, a szárazföldi csapatok 43%-a és a légi szállítású csapatok 58%-a rendelkezik már az új haditechnikai eszközökkel. A Kommerszant napilap² szerint a 2018–2025 közötti programban a fő hangsúlyt a nukleáris fegyvereknek és azok hordozóinak a fejlesztése és gyártása kapja majd, mert ezt követeli a világpolitikai helyzet. Rövid időn belül várható a Rubezs³ és a Szarmat rakéták hadrendbe állítása, és 2019-ig kialakul a Barguzin vasúti szállítású rakétarendszer végső formája is. A 2025-ig tartó átfegyverzési programra szánt összegről egyelőre nincs információ.

AZ OROSZ SZARMAT RAKÉTA KÉSZEN ÁLL A SOROZATGYÁRTÁSRA

Az orosz Kraszmas vállalat – amely a haditengerészet Szinyeva/Lajner (SS–N–23 Skiff) típusú interkontinentális ballisztikus rakétáinak a fő gyártója – készen áll a Szarmat típusú nehéz interkontinentális ballisztikus rakéta sorozatgyártására.⁴ Sojgu védelmi miniszter szerint a Roszkozmosz felügyeletével a Kraszmas felkészülése a sorozatgyártásra gyakorlatilag folyamatosan, napi 24 órában történik. A Szarmat rakétákkal az oroszok a már több mint 25 éve hadrendben lévő, ezért előregedett 210 tonnás RSz–20V Vojevoda (SS–18 Satan Mod 5/6) rakétákat kívánják lecserélni. A Szarmat tömege az elődjének a fele, de a teljesítménye nem marad el attól, sőt. Egy orosz katonai szakértő⁵ szerint a Vojevoda hatótávolsága 11 000 km, a Szarmaté pedig 17 000 km, így bármely irányból támadhatja a kijelölt célt. A jelenlegi interkontinentális ballisztikus rakéták tervezett pályái általában a Föld északi sarkvidéki területei felett haladnak, a Szarmata viszont képes lesz az Amerikai Egyesült Államok

¹ <http://www.defensenews.com/articles/russias-putin-drafts-new-rearmament-program> (Letöltés időpontja: 2017. 05. 28.)

² <https://www.kommersant.ru/doc/3299987> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 07.)

³ Az RSz–26 Rubezs (SS–X–31) interkontinentális ballisztikus rakéta több manőverező nagy sebességű (hiperszonikus) nukleáris robbanófejet hordozhat. http://www.deagel.com/Offensive-Weapons/RS-26_a002880001.aspx (Letöltés időpontja: 2017. 07. 07.)

⁴ <http://tvzvezda.ru/news/opk/content/201705040931-1n4y.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 10.)

⁵ https://www.rbth.com/defence/2017/05/26/why-russia-is-urgently-developing-a-new-nuclear-missile_770907 (Letöltés időpontja: 2017. 05. 28.)

területét a Déli-sark irányából is támadni. A rakéta legalább 15 darab nukleáris, 150 és/vagy 300 kt TNT-vel egyenértékű manőverező robbanófejet hordozhat.

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HÉT HADIHAJÓT ADOTT ÁT VIETNAMNAK

Május végén az Amerikai Egyesült Államok Parti Őrsége Honoluluban átadta a vietnami haditengerészet megsegítésére, technikai korszerűsítésére szánt hetedik hajót.⁶ Az első hat partvédelmi járőrhajó, a hetedik pedig egy ezeknél nagyobb, így hosszabb út megtételére is alkalmas hadihajó (*cutter*) volt. Az adományozástól az amerikai fél azt várja, hogy a vietnamiak hatékonyabban ellenőrzik a tengerjogi előírásokat, illetve betartatják azokat, valamint humanitárius célokra is használhatják őket. A vietnami parti őrség képességeinek amerikai segítséggel történő megerősítésére akkor került sor, amikor a Dél-kínai-tenger térségében nem csökkent a feszültség a part menti államok, és így Kína és Vietnam között sem. Biztonsági és kereskedelmi téren jelentősen elmélyültek a kapcsolatok a két, valamikor ellenséges ország – az Amerikai Egyesült Államok és Vietnam – között a diplomáciai kapcsolatok 1995-ös felvétele óta.

AZONOSÍJTÁK A FALKLAND-SZIGETEKEN ELESETT MÉG NÉVTELEN ARGENTIN KATONÁKAT

2016 decemberében Argentína és Nagy-Britannia megállapodott az 1982-es Falkland-szigeteki háborúban elesett ismeretlen argentin katonák azonosításáról.⁷ A megállapodás értelmében a Nemzetközi Vöröskereszt szakértői DNS-mintákat vesznek majd az argentin katonák maradványaiból, és azokat összehasonlítják a hozzátartozók mintáival. Összesen 123 argentin katonasír van a szigeten, de egy sírban több katona maradványai is lehetnek. Az eddig még ismeretlen elesett katonák azonosítása nem lesz teljes, mert nem mindegyikük rokona hajlandó DNS-mintát adni. A harcokban több mint 600 argentin és 255 brit katona esett el. A háborút követően az akkor még százados brit Geoffrey Cardozo vezetésével hónapokon keresztül kutatták a szigetekeken az elesett argentin katonák maradványait és temették el azokat a Darwin település közelében kialakított argentin katonai temetőben.⁸ Cardozo 2017 nyarán immár nyugállományú ezredesként segítette a szigetekeken a Vöröskereszt tevékenységét. Az elesettek azonosítását 2017 végéig szeretnék befejezni,⁹ a program tervezett egymillió fontos költségét a két ország megosztva viseli.

A GRIPEN E TÍPUSÚ REPÜLŐGÉP ELSŐ FELSZÁLLÁSA

Június 15-én először emelkedett levegőbe a Gripen repülőgép E jelű változatának első prototípusa, amely a 39-8 számot viseli, és főképpen a repülőgép sárkányának és irányítási

⁶ http://www.spacedaily.com/reports/US_delivers_latest_vessel_to_Vietnam_amid_S_China_Sea_tensions_999.html (Letöltés időpontja: 2017. 05. 28.)

⁷ <http://www.reuters.com/article/us-argentina-britain-falklands-idUSKBN1492R4> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 15.)

⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/02/army-officer-returns-falkland-islands-35-years-help-identify/> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 15.)

⁹ <http://en.mercopress.com/2017/06/02/icrc-team-underlines-good-understanding-with-falkland-islanders> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 15.)

jellemzőinek a tesztelésére szolgál.¹⁰ A repülés 40 percig tartott, miközben a pilóta különböző műveleteket – köztük a futómű többszöri behúzását és kieresztését – hajtott végre, hogy az egyes rendszerek működését ellenőrizze. A repülőgép rendszerei a várakozásoknak megfelelően működtek. Az E változat első repülését eredetileg 2016-ra tervezték, de a gyártó Saab úgy döntött, hogy arra csak akkor kerülhet sor, ha a gép szoftverei már kifogástalanul működnek, csökkentve ezzel az első repülés kockázatát. A 39-9 számú második prototípussal a repülőgép harcászati rendszereit tesztelik, míg az utolsó együléses prototípus (39-10) már majd a sorozatgyártásra kialakított sárkánnyal készül. A kétüléses Gripen NG (39-7) kísérleti példány nagy szerepet játszott az E változat kialakításakor a kockázatok csökkentésében. A Gripen E a korábbi C/D változatokhoz képest az alábbi területeken rendelkezik jobb képességekkel: túlélés, érzékelők, hasznos teher, kommunikáció, hatósugár, műszerezettség, valamint együttműködés ember és gép között. A svéd légierő egyelőre 60 Gripen E változat beszerzését tervezi, és egy 2012-ben aláírt keretmegszerződés értelmében Svájc is erre a típusra cserélné le az amerikai F-5E/F Tiger repülőgépeit.

LÉZERFEGYVER APACHE HELIKOPTEREN

Június végén a White Sands-i rakétalövőterén tesztlövészetet hajtottak végre egy AH-64 Apache harci helikopterrel azzal a feladattal, hogy az általa hordozott konténerben elhelyezett nagy energiájú lézerberendezésből kilépő lézersugárral találja el a földön kijelölt álló célt.¹¹ A cél követését és a lézersugár mozgatását a Raytheon cég elektrooptikai és infravörös érzékelőket is tartalmazó többspektrumú célzórendszere (MTS¹²) végezte. A helikopter a célt különböző magasságokból és repülési sebességgel, 1,4 km-es ferdetávolságból eredményesen támadta. A kísérlet fő célja az volt, hogy megvizsgálják a helikopterekre jellemző rezgés, vibráció, a felkavart por és a forgósárnyak által lefelé hajtott levegő hatását a folyamatra és az eredményességre. A lézerfegyverek alkalmazását eddig alapvetően hajókon, szárazföldön és repülőgépeken tervezték, ahol hiányoznak a felsorolt nehezítő tényezők, ráadásul több energia áll a potenciális lézerfegyver rendelkezésére.¹³ Katonai szakértők szerint egy megfelelő teljesítményű lézerfegyver egy Apache helikopteren esetenként – például ellenséges vezetési pontok áramellátásának megszakítása, antennák rongálása – nagyobb hatékonysággal alkalmazható, mint a helikopter 30 mm-es gépágyúja, a 70 mm-es nem irányított rakétái vagy a 115 ezer dolláros Hellfire rakéták. A lézerfegyver alkalmazása nemcsak olcsóbb, de jóval csendesebb is, ami különleges műveleteknél előnyt jelent.

WINDOWS XP MŰKÖDIK A LEGÚJABB BRIT REPÜLŐGÉP-HORDOZÓN?

A brit haditengerészet eddigi legnagyobb hajója, a Queen Elizabeth repülőgép-hordozó június 26-án kezdte meg tengeri próbaútját. A hajó egyik vezérlőhelyiségéről készült képen látható,

¹⁰ <http://www.janes.com/article/71455/gripen-e-makes-maiden-flight> (Letöltés időpontja: 2017. 06. 15.)

¹¹ http://defense-update.com/20170626_laser_apache.html (Letöltés időpontja: 2017. 07. 07.)

¹² Multi-Spectral Targeting System.

¹³ <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-us-military-just-attached-laser-weapon-apache-gunship-21331> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 18.)

hogy a számítógépeken Microsoft Windows XP program fut.¹⁴ Ezt a programot használja a brit egészségügyi szolgálat (NHS) is, melynek 2017 tavaszán egy zsarolóvírus jelentősen megnehezítette a tevékenységét. Michael Fallon védelmi miniszter szerint nem a szoftver a sebezhető, hanem annak biztonsági környezete. Több szakértő egyetért abban, hogy a több mint 3 milliárd fontba került hajó biztonságát veszélyeztetheti, hogy a számítógépei ilyen elavult és már nem frissítendő operációs rendszer használnak, ami nagyon kockázatos a mai hackerek világában.

ROMÁNIAI KATONAI BÁZIS FELÚJÍTÁSA

A romániai Cincu (Nagysink) település melletti Összhaderőnemi Nemzeti Kiképzőközpont területén nagyszabású munkálatok folynak, melyeket nagyrészt az Európai Megnyugtatási Kezdeményezés (ERI¹⁵) keretében végeznek.¹⁶ Mintegy 23 millió dollárt költenek egy nem szabványos, harckocsik éleslövészetére szolgáló nagy méretű és egy mesterlövészek kiképzését elősegítő lőtér, valamint egy kisebb robbantások végrehajtására alkalmas gyakorlótér és egy lőszerraktár kialakítására, valamint egyéb infrastrukturális beruházások végrehajtására. A munkálatokat – a Resolute Castle 2017 gyakorlat részeként – az amerikai 926. műszaki dandár vezeti 2016 októbere óta. A gyakorlat célja nemcsak a létesítmények megépítése, hanem a benne részt vevő állomány gyakoroltatása is. A Resolute Castle 2017 gyakorlatban az amerikaiak mellett román és brit katonák is részt vesznek, összesen mintegy kétezer fő.

SVÉDORSZÁG KORLÁTOZNÁ FEGYVEREXPORTJÁT

A svéd szociáldemokrata kormány élvezi az ellenzék támogatását egy olyan törvény megalkotásában, amely korlátozná az autokrata és a nem demokratikus államokba irányuló fegyvereladást.¹⁷ Elfogadása esetén a törvény közvetlen hatással lenne a Közel-Kelet, Afrika, Ázsia és Dél-Amerika egyes országaiba irányuló fegyverexportra. Az oda irányuló fegyvereladásoknál szigorúbb emberjogi kritériumokat állapítanának meg. Az érintett országok közül Omán, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek a svéd hadiipar fontos vásárlói maradnak. A Saab Group vezetése szerint egy „túlzottan beavatkozó” exportkorlátozó törvény megnövelheti a hazai gyártás költségeit, földrajzi szempontból is szűkítheti az exportlehetőségeket, valamint kikényszerítheti a kutatás és fejlesztés egyes elemeinek az áthelyezését külföldre.

„DRÓNFÉSZEK” KÉSZÜLT ÉSZTORSZÁGBAN

Az észti Eli cég az általa gyártott ELIX-XL típusú drónok számára olyan rendszert fejleszt, amely lehetővé teszi több drón szinte automatikus működését.¹⁸ A repülőeszközt egy nagy-

¹⁴ <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/27/hms-queen-elizabeth-running-outdated-windows-xp-software-raising/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 07.)

¹⁵ European Reassurance Initiative.

¹⁶ <http://www.defensenews.com/articles/building-readiness-926th-engineer-brigade-takes-on-major-construction-at-romanian-base> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 18.)

¹⁷ <http://www.defensenews.com/articles/swedish-bill-could-slow-weapons-sales-to-nondemocratic-countries> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 18.)

¹⁸ <http://www.janes.com/article/72335/drone-nest-readies-for-trials> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 18.)

méretű dobszerű „fészekben” helyezik el, amelynek domború teteje van a csapadék elvezetése érdekében. Ha a megfelelő helyeken (pl. a határ mentén) elhelyezett érzékelők egy adott irányból mozgást jeleznek, vagy egy kezelőtől utasítás érkezik, akkor a tető felnyílik, a drón pedig kiemelkedik, és elindul a célkörzetbe. Repülés közben az elektrooptikai és/vagy az infravörös érzékelők jeleit továbbítja a földi irányítóhoz, az érzékelők pedig befogják és követik a mozgó célt. Lehetséges előre programozott időben és útvonalon is végrehajtani felderítési feladatot. A feladat végrehajtása után a drón visszatér a „fészkéhez”, ahol nagy pontosságú leszállást hajt végre. A tető becsukódik, majd sor kerül az akkumulátor automatizált cseréjére.¹⁹ A négyrotoros drón hatósugara 6 km, repülési időtartama közel egy óra, a „fészek” hőmérséklete bizonyos határok között szabályozható, benne összesen öt akkumulátor helyezhető el. A „fészekkel” kapcsolatos kutatásokat és a fejlesztést részben az észrt rendőrség és a határőrség finanszírozta. Több ilyen eszköz telepítése esetén egymástól 7-8 km-re egy adott vonal (határ) mentén létrehozható egy megfelelő átfedéssel rendelkező mintegy 10 km széles, jól ellenőrizhető sáv. A tesztrepülések elkezdődtek, a cél a sorozatgyártásra kész rendszer kialakítása 2018 elejére.

LEVEGŐ-LEVEGŐ RAKÉTÁVAL SEMMISÍTETTÉK MEG A SZTRATOSZFÉRÁBAN REPÜLŐ CÉLT

Július közepén az orosz Csendes-óceáni Flotta egyik, az Ohotszki-tengeren tartózkodó hajójáról egy szuperszonikus robotrepülőgépet imitáló légi célt indítottak el.²⁰ Az orosz légvédelmi rendszer érzékelte a közeledő robotrepülőgépet, melynek elfogására két MiG-31 (Foxhound) típusú vadászipülőgép szállt fel egy kamcsatkai légibázisról. A géppár sikeresen befogta a 12 000 méteren több mint háromszoros hangsebességgel repülő célt, és azt egy levegő-levegő osztályú rakétával megsemmisítette. Hivatalos orosz bejelentés szerint a MiG-31 az általa hordozott R-33 (AA-9 Amos) típusú rakétával képes megsemmisíteni az alacsony Föld körüli pályán keringő műholdakat. A MiG-31 elfogó vadászipülőgép a MiG-25 (Foxbat) továbbfejlesztett, kétüléses változata, 1981-től van rendszerben. Maximális sebessége megközelíti a hangsebesség háromszorosát (2,83 Mach), a leggyorsabb jelenleg rendszerben lévő repülőgép.²¹ Főként Oroszország távol-keleti területein állomásozik, ahol a repülőterek viszonylag nagy távolságban vannak egymástól. Harci bevetésen még nem vett részt.

IZRAELBEN NAGY HATÓTÁVOLSÁGÚ TÜZÉRSÉGI RENDSZERT TESZTELTEK

Az Israel Aerospace Industries (IAI) vállalat sikeresen befejezte lőkísérleteit egy nagy hatótávolságú tüzérségi fegyverrendszerrel (LORA²²).²³ A fegyverrendszert – hordozó-indító jármű négycellás konténerrel és az irányítókokabin – egy teherhajón helyezték el, a rakétát a

¹⁹ <http://www.uav.ee/eli-introduces-drone-nest-development/> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 18.)

²⁰ http://www.spacedaily.com/reports/Stratospheric_Combat_Russian_MiG_31_Intercepts_Destroyes_Supersonic_Missile_999.html (Letöltés időpontja: 2017. 07. 18.)

²¹ <http://nationalinterest.org/blog/russias-mig-31-fighter-mach-3-monster-even-35-years-old-18376> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 19.)

²² Long-Range Artillery weapon system.

²³ http://defenseupdate.com/20170620_lora-2.html (Letöltés időpontja: 2017. 07. 07.)

tengeren kijelölt cél ellen indították, hogy a pontossága mellett a hatótávolságát is tesztelhessek. A gyártó szerint a fegyverrendszer 400 km távolsáig képes csapást mérni 10 m-es pontossággal. Az alkalmazott rakéta fejlesztése több mint 10 évvel ezelőtt kezdődött, de nem folytatták teljes kapacitással, mert a légierő vezetése szerint a feladatát repülőgépekkel is el lehet végezni. A szilárd hajtóanyagú rakéta ballisztikus pályán kezdi meg a repülést, de a célhoz közelítve a harci fej manővereket végez, hogy neheztse az ellenséges légvédelem ellentevékenységet. Alapvetően tehetetlenségi navigációs rendszer vezérli, amelyet GPS támogat. A repülés végfázisában lehetőség van arra, hogy a kezelő átkapcsoljon televíziós vezérlésre. Átlagos célok ellen 440 kg tömegű robbanófejet, míg megerősített objektumok ellen 600 kg-os penetrációs harci részt hordozhat. Az izraeli haderőben lévő státusáról – rendszeresített-e – ellentmondó adatok vannak.²⁴

OROSZORSZÁG MEGNÖVELTE A SZÍRIÁBAN TEVÉKENYKEDŐ SZU–34 REPÜLŐGÉPEI TÚLÉLŐKÉPESSÉGÉT

Júliusban az orosz védelmi minisztérium úgy döntött, hogy megnöveli a Szíria légterében tevékenykedő Szu–34 típusú repülőgépeinek a biztonságát, mivel értékelése szerint a terrorizmus ellen harcoló nemzetközi koalíció közötti együttműködés nem megfelelő, ami orosz repülőeszközök elvesztését és katonák halálát okozta.²⁵ Az orosz haderő Szíriában működő Szu–34 típusú repülőgépeit Hibini–10B típusú zavarókonténerekkel látták el, azokat a gép szárnyvégein rögzítik. Az orosz sajtó szerint a berendezés alkalmazása a repülőgép túlélőképességét 25-szörösére növeli. A konténer hossza 4,95 m, átmérője 0,3 m, tömege 300 kg, felvett teljesítménye 3,6 kW.²⁶ A konténerben lévő berendezések érzékelik a repülőgépet veszélyeztető eszközökből érkező elektromágneses hullámokat, majd azon a frekvencián olyan zavaró jeleket sugároznak, amelyek nem teszik lehetővé az ellenség számára a gép pontos helyének és sebességének a meghatározását. Ennek következtében nagyon nehéz ellene hatékonyan alkalmazni a különböző fegyvereket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

http://defense-update.com/20170626_laser_apache.html

http://defense-update.com/20170620_lora-2.html

<http://en.mercopress.com/2017/06/02/icrc-team-underlines-good-understanding-with-falkland-islanders>

<http://militaryrussia.ru/blog/topic-802.html>

<http://nationalinterest.org/blog/russias-mig-31-fighter-mach-3-monster-even-35-years-old-18376>

<http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/the-us-military-just-attached-laser-weapon-apache-gunship-21331>

<http://tvzvezda.ru/news/opk/content/201705040931-1n4y.htm>

<http://warfiles.ru/show-158195-otvet-rf-na-provokacii-ssha-zhivuchest-su-34-v-sirii-uelichili-v-25-raz.html>

²⁴ <http://www.military-today.com/missiles/lora.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 19.)

²⁵ <http://warfiles.ru/show-158195-otvet-rf-na-provokacii-ssha-zhivuchest-su-34-v-sirii-uelichili-v-25-raz.html> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 19.)

²⁶ <http://militaryrussia.ru/blog/topic-802.html> (Letöltés időpontja: 2017. 07. 19.)

- http://www.deagel.com/Offensive-Weapons/RS-26_a002880001.aspx
- <http://www.defensenews.com/articles/building-readiness-926th-engineer-brigade-takes-on-major-construction-at-romanian-base>
- <http://www.defensenews.com/articles/russias-putin-drafts-new-rearmament-program>
- <http://www.defensenews.com/articles/swedish-bill-could-slow-weapons-sales-to-nondemocratic-countries>
- <http://www.janes.com/article/71455/gripen-e-makes-maiden-flight>
- <http://www.janes.com/article/72335/drone-nest-readies-for-trials>
- <http://www.military-today.com/missiles/lora.htm>
- <http://www.reuters.com/article/us-argentina-britain-falklands-idUSKBN1492R4>
- http://www.spacedaily.com/reports/Stratospheric_Combat_Russian_MiG_31_Intercepts_Destroyes_Supersonic_Missile_999.html
- http://www.spacedaily.com/reports/US_delivers_latest_vessel_to_Vietnam_amid_S_China_Sea_tensions_999.html
- <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/02/army-officer-returns-falkland-islands-35-years-help-identify/>
- <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/06/27/hms-queen-elizabeth-running-outdated-windows-xp-software-raising/>
- <http://www.uav.ee/eli-introduces-drone-nest-development/>
- <https://www.kommersant.ru/doc/3299987>
- https://www.rbth.com/defence/2017/05/26/why-russia-is-urgently-developing-a-new-nuclear-missile_770907

Fodor Lajos ny. vezérezredes:

„AZ UTOLSÓ KOMMUNISTA MILÍCIA...”

Kiss Dávid „A Munkásörség története és előzményei” című könyvéről¹

Megtiszteltetés számomra, hogy egy fiatal történész legújabb munkáját mutathatom be Önöknek. Ahogyan a szerző is megemlíti a kötet előszavában, sok fehér folt és ellentmondás fedezhető fel a Munkásörség történetét feldolgozó korábbi kutatásokban, tanulmányokban, ezért, bár közhelyként hangzik, nyugodt lélekkel kijelenthetjük, hogy hiánypótló műről beszélhetünk.

A téma azért is aktuális, mert több mint negyedszázaddal a Munkásörség jogutód nélküli megszűntetése után, ma is jelen van annak a generációnak a tudatában, melynek képviselői tagjai voltak, vagy valamilyen formában – közvetve vagy közvetlenül – kapcsolatban álltak vele. A mai fiataloknak ez már valóban történelem, de „velünk élő” történelem, ezért fontos, hogy a szervezetet és ezen keresztül azt a kort is, amelyben létezett, autentikus forrásokból ismerjük meg.

Kiss Dávid a Széchenyi István Kereskedelmi és Gyakorló Szakközépiskola elvégzése után az ELTE magyar–történelem szakán folytatta tanulmányait, ahol a diploma átvétele után, 2014-ben PhD-fokozatot szerzett. Az egyetem befejezése után magyar–történelem szakos tanárként dolgozott előbb általános iskolában, majd gimnáziumban, de érdeklődése egyre inkább a történelemkutatás irányába fordult, és vált fő területévé a 20. századi magyar történelem. Megalakulása óta munkatársa a VERITAS Történetkutató Intézetnek.

Kutatói munkásságát 23 tanulmány, konferenciák és médiaszereplések sora jelzi. Új könyve sem a véletlen terméke. Tanulmányai során behatóan foglalkozott a Munkásörséggel, a szervezet megalakulásának előzményeivel, körülményeivel, működésével és természetesen a megszüntetésével, felszámolásával is. Szakértőként, interjúalanyként és interjúkészítőként vett részt a „Munkásörség története” című film elkészítésében, amelyet a Duna World televízió mutatott be 2016. június 16-án. Többször szerepelt a Munkásörség témájában az Echo Tv „Kiút többszemközt” című műsorában, hasonlóképpen a Lánchíd Rádióban a „Szabad gondolat” műsorban, majd beszélgetett Pap Zsolt rendezővel az „Egy párhadsereg története” című dokumentumfilmről, de a VERITAS-esteken és más fórumokon is volt alkalma meg-

¹ A kötet bemutatóján, 2017. május 23-án elhangzott méltatás szerkesztett változata.

osztani ismereteit a Munkásőrségről és kifejteni erről alkotott véleményét. Joggal mondhatjuk tehát, hogy a témában szakavatott történész könyvét mutatjuk ma be a nagyközönségnek.

A több mint félezer oldalas kötet és a hozzá kapcsolódó mellékletek átfogó képet nyújtanak a vizsgált szervezetről. A „Munkásőrség előzményei” című fejezetben az olvasó részletes képet kap – nemzetközi kitekintésben is – arról a korról, politikai közegről, amelyben a különböző pártmilíciák létrejöttek és működtek. Bemutatja a Szociáldemokrata Párt, a Magyar Kommunista Párt Rendező Gárdáit, a különböző külföldi milíciákat 1945 után, így a Csehszlovák Lidová Milíciát, az NDK „Munkásosztály harccsoportjai” milíciáját, amelyek szintén mintaként szolgáltak a magyar Munkásőrség megalakítása során.

Nyomon követhetjük, hogyan alakult a Szociáldemokrata Párt (SZDP) és a Magyar Kommunista Párt (MKP) Rendező Gárdáinak (RG) sorsa a politikai folyamatok függvényében. 1947 végétől megindult egy lassú folyamat, amelynek következményeként az SZDP RG beolvadt az MKP RG-be, és gyakorlatilag – a két párt egyesülését követően – létrejött a Magyar Dolgozók Pártja Rendező Gárdája (MDP RG), azaz a pártok fúziójával párhuzamosan e szervezetek „egyesülése” is megtörtént.

Az MDP első kongresszusa után a Szervező Bizottság megbízta Szirmai Istvánt, Marosán Györgyöt, Kovács Istvánt és Halas Lajost, hogy dolgozzák ki az MDP Rendező Gárda szervezeti szabályzatát, ám nem sokáig élt a létrehozott formáció, mert már 1949 elején az RG újabb átszervezéséről, majd felszámolásáról döntöttek. Ennek nyomán 1950-ben megszűnt a Rendező Gárda, és a még megmaradt Nagy-budapesti Rendező Gárdát is felszámolták, a legmegbízhatóbb tagokat a Szabadságharcos Szövetség budapesti tagozatába helyezték át, a Rendező Gárda feladatait más szervezetek vették át. A felosztás igazi oka az volt, hogy a pártvezetés ebben a formában már nem volt képes „totálisan” kézben tartani a szervezetet. A Rendező Gárda irányításába ugyanis valamilyen szinten a helyi pártszervek is beleszóltak, tehát nem egy teljes mértékben központilag vezérelt gépezet volt, mint az ezt követően létrejött Államvédelmi Hatóság.

1950 és 1956 között tehát nem létezett külön, a Rendező Gárdához hasonló milícia. Halas Lajos, a Rendező Gárda volt vezetője az ÁVH-hoz került, ahol a Pártőrséget irányította, de a neve későbbiekben is többször felbukkan a könyvben.

1950 után a „párt ökle”, a párhadsereg az ÁVH lett. Természetesen nem olyan értelemben, mint a Rendező Gárda vagy később a Munkásőrség, mert itt már nem a munka mellett teljesítették feladataikat, hanem hivatásszerűen, hivatásos tiszti, tiszthelyettesi és részben sorozott állománnyal.

Ilyen előzmények után jutunk el 1956. október 23-áig, a forradalom kitöréséig. Az akkori történéseket feldolgozó fejezetben pontosan nyomon követhetjük az akkori eseményeket, ugyanis a szerző mintegy „esszenciáját” adja a politikai döntéseknek és a fegyveres szervezetek irányításában jelentkezett zűrzavarnak.

A forradalom kitörését követően a Magyar Dolgozók Pártja nem tudta elfojtani a megmozdulásokat, ezért már október 23–24-én felállították a Katonai Bizottságot, amelynek az egyik fő célja a munkásosztágok felfegyverzése volt. Nem mellesleg a Partizán Szövetségnek is fegyvert akartak juttatni, és a rádióban is közzétettek egy nyilatkozatot, amelyben az üzemek dolgozóit arra biztatják, hogy szervezzenek gyári őrségeket, és a munkahelyeiken ily módon tartsák fenn a rendet. Sőt október 26-án olyan nyilatkozatot adott ki a Központi Vezetőség, hogy a kommunisták, partizánok öljk meg azokat, akik nem teszik le a fegyvert. Sok helyen ezek az őrségek meg is alakultak, de csupán a helyi rend fenntartásában vettek részt, nem harcoltak a rendszer védelmében. Nagy részük fegyver nélkül teljesített szolgálatot, és később csatlakozott a Nemzetőrséghez.

Ebben az időszakban a közvetlen katonai irányítással a Honvédelmi Minisztérium és a Központi Vezetőség Adminisztratív Osztálya foglalkozott, élén Czinege Lajossal, a későbbi honvédelmi miniszterrel, de közvetlen szovjet irányítás mellett. Itt tartózkodott a szovjet pártvezetés két fontos tagja, Mikoján és Szuszlov, de járt itt Zsukov marsall is, aki Gerő Ernővel tárgyalt, és nem utolsósorban Szerov hadseregtábornok, aki személyesen irányította a szovjet beavatkozást.

A szerző részletesen írja le a történeteket és jellemzi az ebben fontos szerepet betöltő vezetőket, amiből láthatjuk, hogy milyen káosz és vezetésképtelenség uralkodott mind a politikai, mind a fegyveres szervek vezetésében.

A könyvből megtudjuk, hogy miként viselkedtek egyes személyek – így a korábban már említett Halas Lajos – 1956-ot megelőzően, a forradalom alatt és leverését követően. A példák alapján valóban igaz az az állítás, miszerint, hogy kiből lett a forradalmat követően „ellenforradalmár”, leginkább a november 4-ét követő tevékenysége döntötte el. Ezek az információk azért fontosak az olvasó számára, mert az említett személyek a későbbiekben is kulcsszerepet játszottak a Munkásőrség megalakításában.

A Munkásőrség létrehozásának terve november 4-e és 1957. január vége között formálódott, amikor is az újjászerveződő kommunista párt, az MSZMP kereste a szervezet megalakításához a „törvényességi kereteket”. A szerző részletesen leírja, hogy a tavasszal átalakításra szánt karhatalom helyett szükség volt egy olyan párthadseregére, amely nem kötődik közvetlenül a forradalom leveréséhez, de adott esetben utolsó aduként számítani lehet rá akkor, ha rendszerellenes megnyilvánulások törnek ki.

A Munkásőrség történetének első szakaszában a fanatikus párttagok gyűjtőhelye lett. Egy – Földes László által készített – javaslat szerint még a Népőrség elnevezést preferálták, és a szervezet tagjainak elsősorban az üzemi munkások közül kellett volna kikerülniük. A szervezeti felépítést teljes mértékben a katonai szervezeti struktúrák alapján kívánták kialakítani – raj, szakasz, század, zászlóalj, szervezetben gondolkodtak, és kerületi, városi, járási, megyei szintű parancsnokságokat terveztek; az egész országra kiterjedő szervezetet pedig az MSZMP KB irányítása alatt álló országos parancsnokság vezette volna. A korábbi elképzelésekhez képest január végén már nyíltan a pártszervezeteknek történő alárendelés lett a cél. Így végül az elnevezés Népőrség helyett Munkásőrség lett; az országos parancsnokot az MSZMP KB javaslata alapján a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, a helyi egységek parancsnokait pedig az MSZMP helyi intézőbizottsága, az adott üzem pártbizottsága vagy a helyi tanács javaslata alapján a Munkásőrség országos parancsnoka nevezte ki.

Megkezdődött az új testület felállítása, amellyel Czinege Lajost, Tömpe Istvánt és Halas Lajost bízták meg. Ez utóbbi törzsparancsnoki feladatot kapott, majd később őt nevezték ki országos parancsnokká a korábban kiszemelt Fekete Károly helyett, aki közben belügyminiszter-helyettesé avanszált.

A „törvényesítési folyamatot” felgyorsította, hogy a kormány február 7-én elfogadta a Munkásőrségről szóló kormányhatározatot, és ezt követően a Népköztársaság Elnöki Tanácsa megalkotta az 1957/13 sz. törvényerejű rendeletet, ami „törvényesítette” a Munkásőrséget. A szervezet létrehozását egyebek mellett azzal indokolták, hogy „az ellenforradalmi elemek restaurációs kísérleteinek hatékonyabb elhárítása” a későbbiekben „sikeresebb lehessen”.

Pár nappal később már sokkal konkrétabb teendőket fogalmazott meg a 1957/13. sz. törvény végrehajtásáról szóló kormányhatározat, amelyben arra hivatkoztak, hogy a fasiszta, ellenforradalmi elemek nem mondanak le restaurációs törekvéseikről, ezért van szükség egy párthadseregére. „Mindezek tanulságaként szükségessé vált a népi demokráciához leghűségesebb dolgozók felfegyverzése, munkásőrségekbe való szervezett tömörítése.”

Ezekkel az „alapeszmékkel” indult a Munkásörség. A szerző hét fejezetben részletesen taglalja a testület 33 éves, hihetetlen ellentmondásokkal, tragikus és tragikomikus elemekkel tarkított történetét. Az olvasó részletes információkat kap a Munkásörség személyi állományáról, annak toborzásáról, felfegyverzéséről, az anyagi-technikai ellátásról, a kiképzésről, az állami és pártrendezvényeken történő szereplésről.

Különösen érdekes a könyv azon része, amely messze túlmutat a Munkásörség létezésével, működésével kapcsolatos kérdéseken. A szerző felteszi a kérdést: Mi történt a magyar társadalommal 1956 után? Miért telt meg a Felvonulási tér 1957. május 1-jén, és miért vált Kádár János az egyik legnépszerűbb történelmi személyiséggé?

A közismert három „T” (támogat, tűr, tilt) nemcsak a művészetek terén érvényesült, hanem az egész társadalomban. Mi játszódhatott le a magyar „néplelekben”, amikor olyan közismert személyiségek, írók, művészek, orvosok, sportolók álltak be ebbe a csapatba, mint Dobozi Imre író, Trencsényi-Waldapfel Imre irodalomtörténész, vallástörténész, egyetemi tanár, műfordító, az MTA tagja, Farkas Aladár szobrászművész, Rozsnyai Zoltán festőművész, Bondi Miksa Európa-bajnok ökölvívó, hogy csak az ismertebbeket említsük, és masíroztak 1957. április 4-én a Munkásörség soraiban?

Nem tudhatjuk, kinek mi járt akkor a fejében. Csak feltételezhetjük, hogy voltak, akik karriervágyból vagy a megélhetésük elvesztése miatti félelemből, vagy egyszerűen csak a fegyverhez jutás legális lehetősége miatt léptek be, de minden bizonnyal jelentős volt azok száma, akik továbbra is hittek a rendszerben, és akár életüket is készek voltak feláldozni ezért. Kiss Dávid a „kórképet” „Stockholm-szindrómának” nevezi...

A 7. fejezet a Munkásörség végjátékát mutatja be, mert mindennek van kezdete és vége. Nem kivétel ez alól a Munkásörség sem, mert ha grafikonon ábrázolnánk a történetét, akkor az 1957-es megalakulás nehézségeinek leküzdése után az 1980-as évek közepére érte el működésének csúcspontját, majd 1987-től jött a hanyatlás, a fokozatos leépülés mind a személyi állomány, mind a testület presztízse tekintetében. Ez a folyamat összhangban volt az MSZMP és az ország belső állapotával. Ekkorra ugyanis kiderült, hogy az MSZMP 1985-ös XIII. kongresszusának határozatait nem lehet végrehajtani, és ez negatívan érintette a Munkásörség személyi állományának helyzetét, a szervezet anyagi-technikai ellátását.

Mindezek oda vezettek, hogy fokozatosan romlott a kiképzés színvonala, a belső morál, amit jól mutat a testületben előforduló rendkívüli események alakulása is. Az 1980-as évek közepén az előző esztendőkhöz képest megkétszereződött a számuk. Például jelentős volt a szolgálati balesetek – elsősorban fegyverbalesetek –, az ittas állapotban elkövetett fegyverlemsértések, a gépjárműbalesetek, a társadalmi tulajdon ellen elkövetett bűncselekmények száma, de előfordult öngyilkosság és disszidálás is, amelyekért aztán különböző fenyítések szabtak ki, illetve többeket kizártak a pártból. A felsorolt és még sok más tényező hatására 1987-re jelentősen csökkent a munkásőri szolgálat presztízse.

Mindezek ellenére, vagy pont ezért, nagy pompával és fényes külsőségek között ünnepelték meg a szervezet megalakulásának 30. évfordulóját 1987. január 9-én; a központi és az országszerte tartott ünnepségeken mintegy 300 ezer ember vett részt. Az erózió azonban megállíthatatlan volt, sőt 1987 második felében már döntés született a Munkásörség leépítéséről.

A végjáték, a felszámoláshoz vezető út sem volt egyszerű. 1988-ra realitássá vált, hogy a magyar társadalomban nyíltan megkérdőjeleződik az egypártrendszer legitimitása, az MSZMP vezető szerepe, és elkerülhetetlen lesz a pluralizmus, a többpártrendszer bevezetése. Felgyorsultak a folyamatok a Munkásörségben is. Budapesten nehezebbé vált a toborzás, az itteni parancsnokok utcai zavargások rémképét vizionálták, mert tisztában voltak vele, hogy a megindult politikai változások és tömegdemonstrációk 1989-ben is folytatódni fognak.

A parlamentben Király Zoltán képviselő a költségvetési vitában már a Munkásőrség feloszlását javasolta, és jelentős esemény volt Pozsgay Imre bejelentése 1989. január 28-án, miszerint 1956 nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt. Ez igen érzékenyen érintette a Munkásőrséget, mert több mint 30 évig azt propagálták, hogy a testületnek kiemelkedő szerepe volt az (ellen)forradalom leverésében és a „rend” helyreállításában: akkor most hogyan viszonyuljanak ehhez a helyzethez?

Újabb fejlemény volt, amikor az MSZMP KB május 8-i határozatában kivonták a testületet a közvetlen pártirányítás alól és a kormánynak rendelték alá. A várható demokratikus átalakulás miatt új célokat és feladatokat kellett megfogalmazni és meghatározni a szervezet részére, de már nyilvánvaló volt, hogy tarthatatlanná válik a Munkásőrség milícia léte.

Érdekes adalék a vezetésben is eluralkodott bizonytalanságról, hogy amikor Mark Palmer amerikai nagykövét 1989. március 12-én meglátogatta a Munkásőrség Országos Parancsnokságát, Borbély Sándor országos parancsnok azt találta mondani neki, hogy a Munkásőrség ugyanolyan szervezet, mint az Egyesült Államokban a Nemzeti Gárda... De amikor a nagykövét arról érdeklődött, hogy MSZMP-tagokon kívül lehet-e más párt tagja is a Munkásőrségnek, akkor határozott igennel válaszolt, ami két szempontból is hazugság volt. Egyrészt nem voltak hivatalosan más pártok, másrészt csak a párt tagjai lehettek tagok, igaz később, csekély számban már „megbízható” pártonkívüliek is előfordultak a testületben.

A szerző részletesen leírja az 1989 elejétől zajló politikai eseményeket, ebbe ágyazva a Munkásőrség megszüntetésének folyamatát, ami aztán az év végén be is következett. Persze voltak átmentési kísérletek, mindenekelőtt a Magyar Néphadseregbe gondolták integrálni valamilyen formában a testületet, de ezek az elgondolások sorra elbuktak, viszont a katonáknak jutott a felszámolási munka jelentős része.

A honvédelmi miniszter utasítása szerint a Munkásőrség leszerelését, „hadfelszerelését”, azaz fegyverzetét és technikai, valamint híradó eszközeit a Magyar Néphadsereg Vezérkar Haditechnikai és Fegyverzeti Csoportfőnöksége irányításával a kijelölt csapatok állománya hajtotta végre, majd a kiképzési objektumok, lőterek, gyakorlóterek stb. átvételét a Kiképzési Főcsoportfőnökség kijelölt bizottsága végezte. Ezzel jogutód nélkül megszűnt az újkori Magyarország – reményeink szerint utolsó – kommunista milíciája.

A szerző, Kiss Dávid alapos munkát végzett. Külön felhívnom a figyelmet a lábjegyzetekre, amelyek majd’ egy másik könyvet tesznek ki, és nagyon sok hasznos információval bővítik ismereteinket, járulnak hozzá a Munkásőrség történetének megismeréséhez.

VERITAS-könyvek 8. VERITAS Történetkutató Intézet – Magyar Napló Kiadó, 2017.

Török Gergely:

M. TÓTH GYÖRGY: A KATONABÁRÓ. SZURMAY SÁNDOR, A MONARCHIA MAGYAR HADVEZÉRE CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

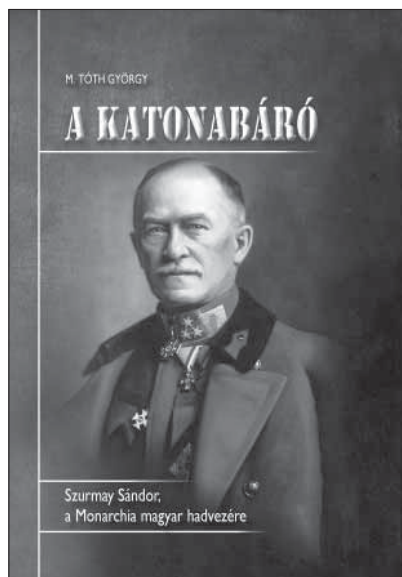
M. Tóth György frissen megjelent könyvében egy a Nagy Háborút végigszolgáló, sikeres magyar hadvezér, báró Szurmay Sándor életrajzát dolgozta fel újszerű megközelítésben. A szerző komplex képet igyekezett alkotni a címszereplőről, ezért katonai pályafutásának inkább csak lépcsőit, mintsem a csatákban betöltött szerepét ábrázolta részleteiben. Ennek oka abban keresendő, hogy életrajzában hadieseményei voltak hangsúlyosak a korábbi szakirodalomban. Már a bevezetőben kiemeli a szerző, hogy a hadvezér és családjának életét eddig egyetlen munka sem dolgozta fel, ezért a kötet célját ebben határozta meg.

A mű keretes szerkezetű, melyben a zárást a kulcsszavakból összeállított, összefoglaló életrajz képezi. Többek között megtalálható ebben a fejezetben kitüntetései, előléptetései és kiadott műveinek jegyzéke. A kitüntetések felsorolásánál a szerző nem az időrendi, hanem a viselési sorrend feltüntetésére törekedett, mely komoly segítséget jelent azok rangsorolása szempontjából is.

Már a kötet borítójából is kiderül – melyen a báró Héya Zoltán által 1937-ben készített portréja látható –, hogy a korabeli források dominálnak a könyvben. Belelapozva rengeteg idézetet találunk. Mivel a mű alapvetően olyan információkat és tényeket közöl, melyek teljesen újak számítanak a történetírásban, ezért az író szakszerűen minden állítását egy elsődleges forrásból idézve és arra hivatkozva alátámasztja. Fontos megjegyezni, hogy kifejezetten olvasmányos M. Tóth György stílusa, mely – kiegészülve a szinte minden oldalon megtalálható fényképekkel és térképekkel – könnyeddé és minden szempontból informatívá teszi a kiadványt.

A források jegyzéke is sokat elárul az életrajzi kötetéről. A rengeteg korabeli irat nemcsak hitelessé teszi a közölt információkat, hanem kutatási szempontból segítségül is szolgálhat a korszakban jártas történészek számára. Külön érdekesség, hogy a korabeli publicisztikai források mennyiségileg és tartalmilag is hangsúlyos szerepet kapnak. A fejezeteket a szerző időrendi sorrendben, az életesemények között húzott világos határvonalakkal több nagy szakaszra tagolja.

Az első szakaszban a szerző a báró családfáját vizsgálja meg, melyben világos indokolással megjelöli azt a 18. század eleji időpontot, mikor a sziléziai Szurma(y) család Magyarországra, Dunaegyházára költözött. A genealógiai vizsgálat eredményeként a beköltözés ideje valamikor 1732 és 1745 közötti időszakra tehető, mivel az előbbi időpontban tartott összeírás

még nem említi őket, utóbbi időpont pedig az első alkalom, mikor a családnév megjelenik az evangélikus egyházi anyakönyvekben. A család történetének ilyen korai időkben való megismerésére a szerző községtörténeti kutatásokat és evangélikus egyházi anyakönyvi kivonatokat vett alapul. A Szurma(y) család a kezdetektől jómódú volt, megfelelő anyagi biztonságban élt. Betelepedésüktől fogva próbáltak minél gyorsabban beilleszkedni, ennek is köszönhető, hogy a gyermekek kifejezetten magyar családokba házasodtak be. A Szurma(y) ak férfi ágát végigvezetve – a Petőfi-kutatásokban összegyűjtött iskolai névjegyzékek alapján – kiderült, hogy a címszereplő egyik őse, Samuel Szurmay nagy nemzeti költőnk, akkori nevén Alexander Petrovics osztálytársa volt. Nem sokkal később, az 1820-as évek végén Szurmay Sándor felmenői Boksánbányára költöztek, itt született meg később, 1860. december 19-én a kötet címszereplője is. Ebben az időszakban nyerte el a vezetéknevét a végleges „Szurmay” formáját. M. Tóth György lelkiismeretes utánajárásának köszönhetően még a szülői ház pontos címét is megszerezte, fényképet is mellékel róla a kötetbe. Az író emellett külön fejezeteket szánva a rokonságnak, testvéreknek, a meglévő források felhasználásával levezette a család különvált ágait is.

A mű következő nagy szakasza már kifejezetten Szurmay Sándorral foglalkozik, azon belül leginkább tanulmányaival és karrierje első állomásaival. Eszerint a helyi elemi elvégzése után a szegedi főreáltanodában tanult tovább 1871–1874 között. 1875-ben apja hirtelen bekövetkezett halála miatt kereső foglalkozást kellett találnia, így hét éven keresztül, egészen 1882-ig az Osztrák–Magyar Államvasút-társaság hivatalnokaként dolgozott. Huszonkét éves korában, az érvényben lévő Véderő-törvény értelmében a 3. korosztályban sorozták be a honvédséghez, ahol 8 heti kiképzés után, a Ludovika Akadémia kétéves tisztképző tanfolyamára került. A két év letelte után hadnagyi kinevezést nyert, mely után előjárói felfigyeltek tehetségére, és felkérték, hogy maradjon a honvédség tényleges állományában. Innen számíthatjuk katonai pályafutásának kezdetét. Ezek után éveken keresztül továbbképzésekre, különböző tanfolyamokra, gyakorlatokra járt rendszeresen, melyeken kitűnő eredménnyel végzett, teljesített. A későbbi limanowa-lapanowi csata helyszínét és alapvetően a galíciai területeket is ilyen alkalmakon járta be, és készített földrajzi jellegű feljegyzéseket a terepről. Ezek az ismeretek később nagymértékben hozzájárultak sikeres hadvezéri pályafutásához. 1892–1898 között a Honvédelmi Minisztériumban a rendszeresített vezérkari tiszti helyek egyikére lett vezényelve. Az itt eltöltött évekről értékes információkat ad közre a kötet személyes hangvételű visszaemlékezéseiből, melyek még közelebb hozzák báró Szurmay Sándor személyét az olvasóhoz.

A szerző külön fejezetet szentelt a báró családalapításának. Többek között szerepel a könyvben Szurmay házasságkötésének időpontja, gyermekeinek születési ideje, akkori pontos lakcímük vagy a családnak a budapesti 16. kerülethez való kötődése.

A mű kitér „Uzsok majdani hőse” elméleti írásainak összefoglalására, melyet konkrét idézetekkel tesz megfoghatóbbá és érthetőbbé. Ezek főleg a honvédség történetére és helyzetére vonatkoztatva lehetnek forrásértékűek. A szerző a limanowa-lapanowi győzelmet, illetve a későbbi bárói címet, a Mária Terézia Katonai Rend Lovagkeresztjét is meghozó sikeres uzsoki védelmi harcokat helyezi Szurmay életének középpontjába. Hosszú és eredményes pályafutásának kardinális pontjai és legerőteljesebb momentumai e csaták. Ugyanakkor az idézett korabeli jelentésekből egyértelműen kitetszik: Szurmay már a világháború előtti években is folyamatos elismerésekben részesült feletteseitől, mely megalapozta ezt a fansztikus sikert.

A báró életében leginkább a Honvédelmi Minisztériumban töltött be pozíciókat, de rövidebb időszakokra csapatbeosztásokba is kinevezték – pl. 1905–1907 között a nagykanizsai

20. honvéd gyalogezred parancsnoka volt –, így nemcsak az elméleti, hanem a gyakorlati vezényleti tapasztalatokat is megszerezte. Szurmay az említett alakulattal többször is kapcsolatba került pályafutása során. Úgy is nevezték, hogy a „20-asok apja”. Az ezrednél eltöltött évek leírásához M. Tóth György a báró személyes beszámolóit használta fel nagy körültekintéssel.

A világháborúban a harctéri szereplése 1914. november 25-én kezdődött meg, mikor átvette annak a hadseregsoportnak az irányítását, melyet a későbbiekben Szurmay-hadseregsoport néven tartottak számon. A háborús években betöltött szerepéről leginkább a báró naplójából értesülünk. Az ebből kiragadott szemelvények Szurmay világháborúról alkotott képét és véleményét hűen tükrözik. Ez dinamikusabbá teszi az írást, illetve jelzi, hogy ez az időszak a báró karrierjének igen fontos szakasza.

1917 februárjában felmentették Szurmayt harctéri szolgálatai alól, és ismételten a honvédelmi minisztériumhoz helyezték, majd IV. Károly nem sokkal később honvédelmi miniszterré nevezte ki, mely pozícióját egészen a Monarchia összeomlásáig betöltötte. A szerző a továbbiakban az akkor már nyugdíjazott Szurmay életét végigkíséri a Károlyi-kormány, a Tanácsköztársaság időszakától a Horthy-korszakon és a második világháború eseményein keresztül egészen 1945. március 26-án bekövetkezett haláláig. Itt már főleg a magánéletére helyeződik a hangsúly, így az élete menetével együtt élhetjük át a magyar történelem politikailag egyik igen fordulatos időszakát. A szerző végül a Szurmay család utóéletét, többek között a báró lányainak és unokájának életútját mutatja be érdekes adatokkal és korabeli fényképekkel illusztrálva.

A kötet szerzője, M. Tóth György (aki évtizedeken keresztül újságíróként, olvasószerkesztőként működött a *Magyar Honvéd* magazinnál és lapelődéinél) rengeteg elsődleges, levéltári forrás felhasználásával, szakszerűen, mégis olvasmányos stílusban dolgozta fel a magyar hadtörténet egyik kiemelkedő alakjának eddig jobbra ismeretlen, feltáratlan életútját. Azzal, hogy az egész család élettörténetét is belefűzi az eseményszálba, sokkal közelebb hozza az olvasóhoz a bárót, és átláthatóbb képet alkot a történelemben betöltött szerepéről. A könyv nem csak vitéz báró uzsoki Szurmay Sándor ny. vezérezredes élete szempontjából közöl részletes információkat, hiszen a források gazdag jegyzéke segítségül szolgálhat további kutatások számára is.

Balla Tibor alezredes:

A NAGY HÁBORÚ TÖRTÉNETE OSZTRÁK SZEMMEL ÉS A HÁBORÚS HÉTKÖZNAPOK KIEMELKEDŐ HŐSTETTEI

Manfried Rauchensteiner: Az első világháború és a Habsburg
Monarchia bukása, valamint

Illésfalvi Péter – Maruzs Roland – Szentváry-Lukács János (szerk.):
Hősök Naptára 1917–1918 című kötetéről

A Nagy Háború előzményei, eseményei és következményei iránt már évtizedek óta fokozott érdeklődés nyilvánul meg Magyarországon és külföldön egyaránt, amelyekre az első világégés 2014 óta tartó centenáriuma még inkább ráirányítja a történész szakma, a történelem iránt érdeklődő olvasók és a társadalom szélesebb rétegeinek figyelmét.

Az 1914–1918 közötti időszak történéseit feldolgozó művek sora a Zrínyi Kiadó jóvoltából két, nemrégiben megjelent, figyelemre méltó könyvvel gyarapodott.

Manfried Rauchensteiner neve sokak számára ismerősen cseng: nemzetközileg is jól ismert osztrák hadtörténész, 2005-ig a bécsi Hadtörténeti Múzeum igazgatója, a Bécsi Egyetem Osztrák Történelem Tanszékének professzora, aki az elmúlt öt évtizedben a Habsburg Birodalom, valamint Ausztria történelmének fontos fordulópontjait kutatta és dolgozta fel több alapmunkának számító kötetben. Tollából az Osztrák–Magyar Monarchia első világháborús szereplését és összeomlását részletesen bemutató, nagy lélegzetű, főként osztrák szempontból megírt, hangsúlyozottan összefoglaló mű született, amelynek eredeti német nyelvű kiadása 2013-ban látott napvilágot, majd 2014-ben angolra is lefordították.

Az első világháború és a Habsburg Monarchia bukása című kötetet nemcsak jelentős terjedelme (950 oldal), hanem alapvetően új szemlélete emeli az elmúlt húsz esztendő során a Nagy Háborúról megjelent művek fölé. Az első nagy világégés katonai eseménytörténete csupán a vázat adja ezen időszak politikai, gazdasági és társadalmi vonatkozásainak (pl. a háborús kormányok által hozott intézkedések, a háborús hátország helyzetének, az iparszerű háborút kiszolgáló hadigazdaságnak) a vizsgálatához. A könyvre érezhetően rányomja bélyegét, hogy nem feltétlenül csak a korszak avatott ismerőinek, azaz a történészeknek, hanem a szélesebb olvasóközönség számára is íródott. Ezt az állítást igazolni látszik, hogy stílusa olvasmányos és élvezetes; számos, a háború meghatározó személyiségeivel (a két uralkodó és a Habsburg főhercegek, politikusok, tábornokok és katonatisztek) kapcsolatos érdekes adalékkal, és korábban ismeretlen történettel színesíti a mondanivalóját, túlnyomó részben csak kerekített számadatok szerepelnek a kötet lapjain.

A némi túlzással az első világháború közép-európai enciklopédiájának tartható művet relatíve gazdag archív fényképanyag egészíti ki, amelyhez Rauchensteiner képaláírások formájában minden esetben bő magyarázattal is szolgál. A kötet végén található, igen impozáns hivatkozott jegyzetapparátust, felhasznált forrás- és irodalomjegyzéket fellapozva rögtön szemünkbe ötlük, hogy a szerző az európai történet- és hadtudomány legújabb ku-

tatási eredményeit (a témáról angol, német, francia és olasz nyelven megjelent könyvészeti anyagot, továbbá számos európai levéltár dokumentumait) felhasználta a mű megírásához.

A rövid bevezetés után a kötet 32 nagyobb fejezetre oszlik. Rauchensteiner felvázolja a dunai birodalom első világháború előtti külpolitikai törekvéseit, bonyolult belpolitikai, gazdasági és katonai viszonyait, elemzi a Németországgal és Olaszországgal 1882 óta fennálló hármasszövetségi rendszer gyengéit, illetőleg buktatóit. (Mindazonáltal a szerző csak ott és annyiban tér ki könyvében az Ausztria–Magyarországot nem közvetlenül érintő nemzetközi politikai és szövetségi viszonyok, továbbá gazdasági és pénzügyi folyamatok, valamint a világegés nyugati, török és gyarmati frontjain lezajlott hadműveletek ismertetésére, ahol azt a téma fontossága feltétlenül megköveteli.)

A szerző bemutatja az 1914. június 28-án Ferenc Ferdinánd trónörökös és felesége ellen Sarajevóban elkövetett merénylet után kialakult ún. júliusi válság lényegét, a diplomáciai kötérlhúzást a világháború kirobbantása körül. Megvizsgálja az osztrák–magyar katonai felső vezetés ilyen irányú törekvéseit és felelősségét az elhíresült ún. temes-kubini lövöldözés kapcsán. Részletezi, hogyan zajlott le a császári és királyi szárazföldi és haditengerészeti fegyveres erő mozgósítása és felvonulása a különböző hadszínterekre, elemzi a Franz Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok, vezérkari főnök által készített haditerveket. Időrendi sorrendben tárgyalja az osztrák–magyar szárazföldi haderőnek a különböző (balkáni, orosz, olasz) hadszíntereken, valamint a közös haditengerészetnek az Adrián és a Dunán végrehajtott hadműveleteit 1914 augusztusától egészen 1918. november elejéig, a dunai birodalom katonai összeomlásáig. Természetesen nagyobb hangsúllyal tárgyalja a meghatározó és mindkét fél részéről nagy veszteségekkel járó offenzívákat és védelmi hadműveleteket (a Szerbia elleni osztrák–magyar támadásokat 1914-ben és 1915-ben, az 1915 júniusa és 1917 októbere között lezajlott isonzói csatákat, az 1916. május–júniusi dél-tiroli offenzívát, az 1916. nyári Bruszilov-offenzíva, illetőleg az 1917. nyári Kerenszkij-offenzíva óriási veszteségek árán történt megállítását, az 1917. október–novemberi caporettoi áttörést, valamint az 1918. júniusi piavei átkelést).

Rauchensteiner megvizsgálja a háborús háttországban végbement politikai és gazdasági változásokat, kitér a dunai birodalom vezetőinek a hadigazdálkodás bevezetésére, a hadiipar erőfeszítéseinek megsokszorozására, az Osztrák–Magyar Monarchia hadicéljainak megfogalmazására és konkrét formába öntésére irányuló törekvéseire. Figyelemmel kíséri az osztrák–magyar Hadsereg-főparancsnokság katonai irányító szerepének alakulását a háború folyamán, ezzel összefüggésben bemutatja a birodalom mérvadó politikai pártjaival és személyiségeivel, valamint a szövetséges Német Legfelsőbb Hadvezetőséggel időközben támadt nézeteltéréseket, csatározásokat. Nyomon követi az osztrák–magyar–német Közös Legfelsőbb Hadvezetőség létrejöttének folyamatát, ismerteti a kettős Monarchiában az 1916 novemberében bekövetkezett uralkodóváltás nyomán megváltozott kül- és belpolitikai helyzetet. Bemutatja továbbá (az osztrák császárként I., magyar királyként IV.) Károly elődjéhez, I. Ferenc Józsefhez képest jóval kevésbé karizmatikus személyiségét, uralkodói adottságait és behatárolt mozgásterét, továbbá az 1917-es esztendő folyamán lezajlott béketaogatóságait a vezető antantállamok irányában. Jelentőségének megfelelő módon ismerteti az Egyesült Államok 1917 júniusában, az antant oldalán történt hadba lépésének körülményeit és annak következményeit a háború további menetére.

Áttekintést kapunk a dualista állam nemzetiségi problémáiról, a birodalom határain belül élő nemzetiségek önállósodási törekvéseiről (amely végül a Monarchia felbomlásának egyik döntő oka és kiváltója lett), az önálló katonai közigazgatás kiépítését célzó erőfeszítésekről a császári és királyi csapatok által a háború során elfoglalt területeken (Lengyelországban,

Szerbiában, Montenegróban, Albániában, Romániában, Észak-Olaszországban). A szerző röviden összegzi az 1917-es két oroszországi forradalom katonai és politikai következményeit, megismerteti az olvasót az 1917 decemberében a központi hatalmak és Szovjet-Oroszország képviselői között megindult breszt-litovszki béketárgyalások menetével és eredményeivel. Részleteket tudhatunk meg az Ausztria–Magyarországon táborokban raboskodó idegen (szerb, montenegrói, orosz, olasz, román, brit, francia) hadifoglyok életkörülményeiről, a birodalom hadigazdaságában történt alkalmazásokról. Rauchensteiner érdekes adalékokkal szolgál az oroszok oldalán harcoló, a keleti fronton hadifogságba esett osztrák–magyar katonákból összeállított ún. Cseh Légio történetéről. A mű írója áttekinti Ausztria–Magyarország esapattesteinek előrenyomulását és megszálló tevékenységét Ukrajnában 1918 tavasza és ősze között, részletezi és összegzi az osztrák–magyar első világháborús veszteségeket. Bemutatja a dunai birodalomban folyamatosan végbement, 1918 őszén bekövetkezett politikai erjedést, továbbá a Monarchia haderejének olasz fronton történt katonai vereségét és összeomlását, az 1918. november 3-án az olaszokkal Padovában aláírt fegyverszünet létrejöttéig. A szerző az utószóban a Nagy Háború emlékezetkultúrájáról (az egykori Monarchia utódállamaiban található első világháborús emlékhelyek, emlékművek, múzeumok, haditemetők fontosságáról, mint az emlékezet megőrzésének és fenntartásának közvetítőiről) foglalja össze részletesebben gondolatait.

Több meglehetősen hangsúlyos rész is található a kötetben. A szerző példának okáért a kelleténél nagyobb teret szentel az olasz hadba lépés részletes vizsgálatának, továbbá az olasz fronton 1915–1918 között lezajlott hadiesemények bemutatásának. A Monarchia háborús erőfeszítéseinek finanszírozását is önálló fejezet tárgyalja.

Nem hagyhatjuk említés nélkül a kötet hiányosságait sem, amelyek természetesen nem a fordítók és a kiadó, hanem a szerző hibájaként róhatók fel. Első kritikai észrevételem az, hogy Rauchensteiner alapvetően osztrák szemszögből tekinti át az első világháború történéseit, Magyarország világháborús szerepéről, magyar vonatkozású eseményekről és a háború meghatározó magyar tábornokairól, politikusairól – gróf Tisza István miniszterelnök kivételével – szinte alig olvashatunk. Mindez akkor válik még szembetűnőbbé, amikor a bibliográfiát fellapozva kiderül, hogy a mű írója magyar nyelvű irodalmat és forrást eleve nem használt, kivéve néhány, még az elmúlt évszázad hetvenes-nyolcvanas éveiben megjelent, német vagy angol nyelvre is lefordított alapművet.

A háború folyamán, az egyes hadszíntereken lezajlott jelentősebb hadjáratok, a könyv szövegében részletesen kifejtett események és összefüggések jobb megértését segíthette volna, ha a kötetben térképmelléletek (leszámítva a Monarchia szempontjából két legfontosabb hadszíntér, az orosz és az olasz frontról készült, az első és a hátsó borító belső oldalán található vázlatot) is helyet kapnak. Még több korabeli fénykép felhasználása szintén színesíthette volna a mondanivalót.

A Zrínyi Kiadó első világháborús témájú kiadványai közül a bevezetőben már említett másik könyv, a *Hősök Naptára 1917–1918* címet viseli. A szép kiállítású, a benne szereplő személyek és a hozzájuk köthető dokumentumok, kitüntetések, ezred- és sapkajelvények, valamint a háború mindennapjainak fényképeivel illusztrált kötet a Nagy Háború utolsó két esztendejében (a *Hősök Naptára 1914–1916* című könyvhöz hasonlóan) mutatja be a magyar katona helytállását. Az első világháború idején az osztrák–magyar haderőben szolgált, tartalékos és hivatásos tiszti, tiszthelyettesi, tisztviselői és legénységi állományú katonák, valamint haditengerésztisztek által végrehajtott, több mint 600 egyéni hőstettet ismerhet meg belőle az olvasó. A haditett leírása mellett szinte minden esetben azt is megtudhatjuk, hogy

akkoriban vagy a későbbiek során mely magas osztrák–magyar érdemrenddel tüntették ki annak végrehajtóját. A Monarchia szempontjából a háború súlypontja 1917 végén az orosz harcterről az olasz frontra tolódott át, ezért a kötetben szereplő fegyvertények nagy része is az olasz hadszíntéren zajlott le, ahol az olasz mellett már a brit, a francia és az amerikai csapatok ellen is harcoltak a magyar katonák.

A hőstettek leírásait a szerkesztők időrendi sorrendben, 1917. január elsejétől (a világégés negyedik évének kezdetétől) 1918. november 3-ig, az Ausztria–Magyarország számára a háború végét jelentő padovai fegyverszünet aláírásának napjáig tárják az olvasók elé. A könyvet olvasva a haditettek leírása mellett a katonák harctéren megnyilvánuló emberiségére, bajtársiasságára, önfeláldozására és hazaszeretetére is számos példát találhatunk.

A kötet – mely egyben főhajtás és tisztelgés is a Nagy Háború centenáriuma hős halotaink és a különböző hadszíntereken becsülettel küzdött katonák emléke előtt – megjelentetésével a Zrínyi Kiadó jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy ne merüljenek feledésbe az első világégés során, a harctéren érdemeket szerzett és hőstettek végrehajtott magyar katonák nevei, emléküket családjaik és leszármazottaik is méltó módon megőrizhessék.

A kiadványban szereplő hőstettek bemutatását abszolút mértékben hitelessé teszi, hogy a szerkesztők a korabeli levéltári dokumentumokat, kitüntetési javaslatokat (amelyek fotóit néhány esetben mellékletként is közlik), az 1917–1918-ban megjelent ismertebb fővárosi és vidéki újságokat mind segítségül hívták a leírások összeállításához. Továbbá az is erősíti a hitelesség érzését, hogy a leírásokat számos, a két világégés közötti időszakban íródott alakulat-történeti összefoglaló munkából, illetve emlékkönyvből vagy visszaemlékezésből vett idézetekkel színesítették.

Véleményem szerint néhány, a kötetben bemutatott, ismertebb és kevésbé ismert személy nevéhez köthető kiemelkedő fegyvertényt mindenképpen érdemes közelebbről is megismertetnünk az olvasóval, ezzel is ízelítőt adva a könyv hangulatából.

Horthy Miklós sorhajókapitány 1917. május 15-én az osztrák–magyar haditengerészet legfényesebb győzelmét aratta a HELGOLAND, a NOVARA és a SAIDA gyorscirkálókból, valamint a CSEPEL és BALATON rombolókból álló csoport parancsnokaként. A Monarchia hadihajói az antantórhajókból álló otrantói tengerzárát sikeresen feltörték, annak egyötödét megsemmisítették, 12 órhajót elsüllyesztettek, tízet pedig megrongáltak. Hazatérés közben két brit cirkáló és öt olasz romboló intézett támadást az osztrák–magyar hajók ellen, a kialakult tűzpárbajban a NOVARA komolyan megsérült, Horthy pedig súlyosan megsebesült. Végül sikerült kikerülni a nagyobb tüzerőt képviselő brit cirkálók lőtávolságából, az antant hajók még a csoport felmentésére Cattaróból kiküldött osztrák–magyar hajóegységek beérkezése előtt visszavonultak. Horthy Miklós számára 1920-ban ítélték oda haditettéért a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét.

A 10. isonzói csata során, 1917. május 25-én a veszprémi 31. honvéd gyalogezred kostanjevicai védőkörletében vívott súlyos harcok idején, *Doktor Mihály szakaszvezető* az egyik elszigetelten előretolt géppuskafészkek parancsnoka volt. Géppuskája hatásos tüzevel órákon át egymaga tartóztatta fel a sűrű tömegben támadó olasz gyalogságot. Kezdetől fogva maga kezelte és irányozta géppuskáját. Végül egy ellenséges raj bekerítette állását, ő azonban kézigránátokkal verte vissza őket és megvédte a géppuskafészket. Mivel tettének a védelem további sikere szempontjából nagy jelentősége volt, ezért hősiességéért az Arany Vitézségi Éremmel jutalmazták.

Seydl Jenő alezredes, a laibachi császári és királyi 7. vadászszázalaj parancsnoka, 1917. június 26-án és az azt követő napokban az olasz front dél-tiroli szakaszán, az Ortigara területén található Campigoletti-magaslat birtokáért folytatott hosszú és súlyos harcokat. Teljesen

elszigetelt helyzetben, zászlóaljával hét napon át védte a magaslaton lévő állásait, tetteivel megakadályozta hadosztálya arcvonalának felgöngyölítését, így kitarlásának harcászati jelentősége volt. Haditettét 1921-ben a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjével jutalmazták.

Bertalan Árpád hadnagy, a bosznia-hercegovinai 3. tábori vadászszászlóalj 19 éves tisztje a caporettoi áttörés első napján, 1917. október 24-én 15 fős rohamjárőre élén mélyen behatolt az olasz állások mögé, három ellenséges védelmi vonalat tört át, mintegy ezer olasz hadifoglyot ejtett, hat nehézmozsrat, 11 géppuskát és egy hadikórházat zsákmányolt, továbbá jelentősen megkönnyítette alakulata előrejutását. Bertalannak hőstettéért a Tiszti Arany Vitézségi Éremet adományozták, majd ugyanezért a haditettéért 1927-ben odaítélték számára a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét is. Azon kevesek közé tartozott, akik a Monarchia két legmagasabb katonai kitüntetését is magukénak mondhatták.

A Nagy Háború legeredményesebb magyar vadászpilótája, *Kiss József tiszthelyettes* tizenkilencedik légi győzelme után, 1918. május 24-én halt hősi halált Campolongo községnél. 1916 májusától az olasz fronton vett részt a légi harcokban. Lovagias felfogásától vezérelve harcai közben igyekezett az ellenséges repülőgépet maga előtt terelni és a frontvonal mögött, saját területen leszállásra kényszeríteni. Repülőgépét brit pilóták lőtték le, Kiss József pedig hősi halált halt. Elhunytá után az uralkodó hadnaggyá léptette elő.

A pécsi 19. honvéd gyalogezredben szolgáló *Pavkovits Ádám honvéd* kimagaslóan bátor magatartásával tűnt ki az ezred Piave folyó mentén vívott harcai idején. 1918. június 22-én élénk olasz zárótűzben huszonegyszer úszta át az erősen megáradt folyó főágát, hogy a Piave közepén lévő homokzátonyon rekedt sebesült bajtársait az innenső partra átmentse. Mindegyik alkalommal egy-egy sebesültet hozott át, továbbá többeket a vízbe fúlástól is megmentett. Önfeláldozó magatartásáért, valamint azért, hogy bajtársai megmentése érdekében sorozatosan kockáztatta életét, Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki előljárói.

1918. június 26-tól július 1-jéig az olasz fronton található Monte di Val Bellán lefolyt védőharcokban *Taby Árpád főhadnagy* a császári és királyi 125. gyalogezred géppuskás századának parancsnokaként vett részt. A magaslat birtokáért folyt elkecsereedett harcban a nyomasztó túlerőben lévő olaszok mindenütt sikereket értek el, egyedül a 125-ös ezred volt képes ellentámadás indítására. Az erős ellenséges tűzérzési zárótűz hatására azonban az ellenlökés megtorpant. Taby főhadnagy ekkor öntevékenyen átvette az irányítást, és géppuskáinak gyilkos tűzével sikeresen támogatta a gyalogság lankadó rohamát. Kézitusa árán visszafoglalták a Monte di Val Bella állásait, kiszabadították a kavernákban őrzött, a korábbi napok harcai során foglyul ejtett bajtársaikat és tisztjeiket, valamint az ellenség kezére került hegyiágyúikat. Hősiességének elismeréseként 1931-ben a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjével tüntették ki.

A Rauchensteiner professzor tollából született, az Osztrák–Magyar Monarchia első világháborús szerepét és összeomlását tényszerűen, de hangsúlyozottan osztrák szemszögből összefoglaló, *Az első világháború és a Habsburg Monarchia bukása* című mű, valamint a *Hősök Naptára 1917–1918* címet viselő kötet véleményem szerint nem hiányozhat a Nagy Háború történetével foglalkozó szakemberek könyvespolcáról, továbbá méltán számot tarthat a dualista monarchia és Magyarország első világháború alatti történetét jobban megismerni kívánó, az igazi könyvcsemegék iránt fogékony olvasóközönség érdeklődésére.

Manfried Rauchensteiner: *Az első világháború és a Habsburg Monarchia bukása*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017.

Illésfalvi Péter – Maruzs Roland – Dr. Szentváry-Lukács János (szerk.): *Hősök Naptára 1917–1918*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017.

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Col. Tamás Bali: Enhancement of NATO rotary-wing forces' operational capabilities 3

The lessons learned from past operations have highlighted the crucial importance of helicopters and both their combat and combat support capabilities in asymmetric warfare. Recognizing the significance of helicopters, operation commanders are requesting a growing number of rotorcrafts for the battlefield, which is not guaranteed by the nations for various reasons. The situation is made difficult by the fact that there are some serious differences between the capabilities of the rotary-wing forces already in the battlefield. In general, deficiencies in combat support lead to a reduction of NATO forces' combat capabilities. The present paper seeks to disclose how to increase the number of helicopters serving the theatre, and how to increase the operational capability of NATO's rotary-wing forces.

Keywords: helicopter, operational capability, NATO, smart defence, training, interoperability

Lt. Col. Zoltán Pozderka: The integrated model, or how to merge the functions of joint force and land force component commands 15

The integrated model is one of NATO's newest concepts for transforming command structure in the case of joint operations that do not require the deployment of a separate land force command because of their nature and size. The purpose of the present paper is to examine how the concept can be realized, what are the lessons learned to date, what challenges are generated by the simultaneous conduct of staff functions of joint and ground forces within an organization, and ultimately how to use the knowledge acquired in the context of the concept in a home environment.

Keywords: integrated model, rapid deployment corps, tactical joint-force and component planning, planning team, staff workflow

Col. Balázs Szloszjár: The future of brigade capability – quantity or quality 26

The most important joint-force unit of the Hungarian Armed Forces is the mechanised infantry brigade. At present this is the basic tactical unit that makes up the main force of the army, and some of its parts are present mostly in domestic and international contributions and operations. The security changes in recent years have again put in the focus the issue of medium (and then heavy) capabilities offered to NATO, besides the defence of the country. The decisive resolutions of the government aimed at developing the military have the potential to create a sufficiently modern defence force that can be applied to the entire spectrum of combat activities (possibly operations) along with our commitments to the Alliance. The intention is good, the challenge is enormous. It is therefore necessary to examine the issues and suggestions that support – with appropriately thorough planning – to make this good intention serve real implementation.

Keywords: mechanised infantry brigade, country defence, capabilities, platform

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Lt. Col. Péter Gergely: The „Islamic State” and its aftermaths – the impact of the conflict on security, the dilemmas of the crisis resolution 46

One of the major challenges of fighting global terrorism is the Islamic State. The operations of local and international forces have begun to reduce the terrorist organization, but the military defeat of the Islamic State does not mean the end of the Middle East conflict. The paper presents the security challenges stemming from the existence of the organization and seeks the possible resolutions of the crisis.

Keywords: Islamic State, terrorism, security, radical Islamism

COMMAND TRAINING

Col. László Tóth: Lessons-learned process in commander's activities 61

The lessons learned process has always been of paramount importance in all types of development, and in today's accelerated world it is more important than it was ever before. In developing technologically

modern and procedurally up-to-date armed forces it is indispensable to develop a new type of leadership approach in which the modern approach to lessons-learned process should be an integral part of the commander's work.

Keywords: commander, leader, lessons-learned process, development

Maj. Gen. István Kun Szabó: A strategic approach to defence education 71

Patriotic and defence education has always played a decisive role in the relations between society and national defence. Every historical era had its structural specialities fundamentally determining the content of these fields of expertise, but the efficiency and effectiveness of educational activity was never as important as it is today. The study highlights the necessity, background, and goals of the defence education strategy currently under development.

Keywords: patriotic education, defence education, strategy, conscious citizen

Gábor Géczy: Bonding to “the Kratochvil”. A psychological research and the lessons learned 77

The school psychologist at Károly Kratochvil's Secondary School and Boarding School completed a research in the second semester of academic year 2016/2017, in which he sought to find out how much the first and the last year graduates were bonded to the school. The subject of the research is of particular importance for the management of the institution and is a significant feedback of the efficiency of the professional work of the school psychologist. The extent of the students' bonding to their Alma Mater is the relevant indicator of the effective work of the teachers and instructors working there, and it is also a measure of the work of the psychologist.

Keywords: Kratochvil Károly Honvéd Secondary School, psychological research, bonding to school, student stress, motivation to learn

LOGISTICS

Col. (Med.) Ret. Sándor Sandra –Lajos Mocsai – Col. László Sticz – CWO (CFS) Gábor Rivasz – Ildikó Nagy Vásárhelyi – Csaba Oláh – Krisztina Tihanyi: Prevention or treatment of potential complications associated with the physical load of patients serving in special fields of deployment 90

Locomotor complaints of people in the special deployment area are often generated by reasons relating to overload. Such personnel are subject to increased stress both during the preparation and the “deployment” periods. The physical load is often asymmetrical in the case of the use of weapons and equipment, because while one hand is holding the weapon aiming at the target, the other hand is in a static position. As these people carry out important tasks, their training and preparation deserve special attention from prevention and health protection aspects as well.

Keywords: physical stress, locomotor problems, asymmetric load, health protection, bosu, training programs, core stability, development device

Maj. Beatrix Hornyák: Appetite – the psychology of eating and obesity 100

The purpose of the present article is to review the symbolic meaning, evolution, individual and socio-cultural determinants of food and eating. Body-mass management is a lifelong process whose physiological components – maintaining energy balance (food consumption) and energy consumption (physical activity) – have a wide range of literature available, but the role of psychological factors is a relatively neglected field. Successful weight management, in particular the effectiveness of weight loss interventions, is largely dependent on various psychological and environmental (socio-cultural) factors that play their role in eating habits and over-consumption, obesity. The topic is also important for the service people of the Hungarian Defence Forces, because the fulfilment of the physical fitness requirements is largely influenced by the possible overweight.

Keywords: eating, obesity, psychology, craving, emotional eating, media messages

MILITARY HISTORY

Lt. Col. Tibor Balla: The greatest victory of the Central Powers in Italian theatre: the Caporetto breakthrough 111

Most of the Italian historians and the public only refer to it as the “Caporetto's Wonders”, the German, Austrian and Hungarian military literature label it only as a breakthrough at Flitsch-Tolmein (Karfreit) or the 12th Battle of Isonzo. That was the greatest victorious offensive operation, the breakthrough at Caporetto, one of the most successful breakthrough operations of World War I, bringing about significant improvements in the strategic position of the Central Powers. It enriched the strategy of the First

World War with the elements of the mobile warfare, and became one of the textbook examples of the breakthrough of a frontline in military history.

Keywords: General Otto von Below, Boroević Army Group, Tolmein, Flitsch, Luigi Cadorna, Lieutenant Árpád Bertalan

FORUM

- Lt. Col. Gábor Csiha: Professionals in layman roles – jury in military justice 122
 The article gives an overview of the position of the jury in military justice, its historical perspectives, its current state of regulation, and the lessons learned of its functioning in the courtroom. The aim of this article is to broaden knowledge on military law of the military community.
 Key words: military justice, court arbitration, lay judge, professional clerk
- Col. (Ret.) Eng. János Horváth: Officer basic training abroad. An almost forgotten form of training . . . 129
 In the history of the Hungarian People's Army, several forms of basic training and further training were organized for renewal of the officer corps. The basic training of cadets from secondary school was mainly conducted in domestic military higher education institutions. Some years were an exception as they had enrolled after graduating from secondary school but completed their officer basic training at foreign, predominantly Soviet military higher education institutions. After the regime change, this form of training logically disappeared and was perhaps unfairly forgotten. This article presents the fate of graduates of a single year from a single educational institution, based on the personal recollection and experience of the author.
 Keywords: military higher education, army officer training, military training abroad, Karikás Frigyes Military College, military air officer training, Zrínyi Miklós Military Academy, National University of Public Service

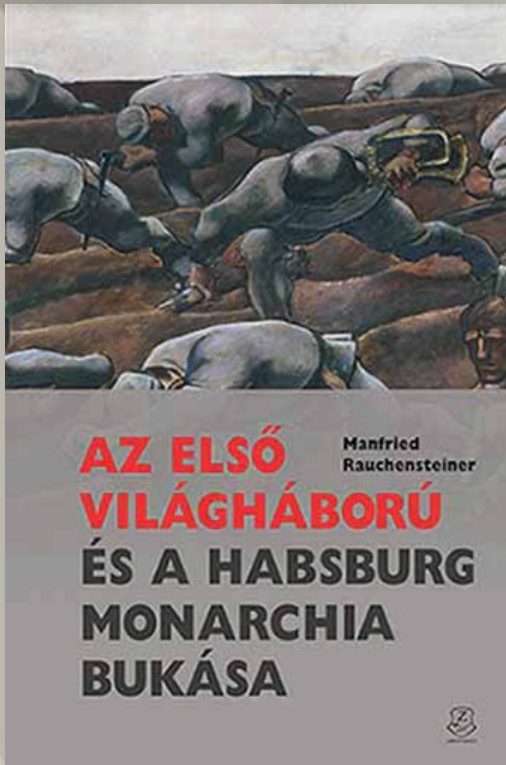
REVIEW

- Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 142
 A summary of the latest news in the international military and military technology press.
- Gen. (Ret.) Lajos Fodor: "The last communist militia ..." 149
 A review of the book on the history of the Workers' Militia written by Dávid Kiss
- Gergely Török: „The Soldier-Baron Sándor Szurmay, the Hungarian military leader of the Austro-Hungarian Monarchy” – a review on the book by György M. Tóth. 154
- Lt. Col. Tibor Balla: The History of the Great War through Austrian eyes and the heroic feats of wartime everyday life 157
 The author introduces to the readers two books newly published by Zrínyi Publishing House: The First World War and the Fall of the Habsburg Monarchy by Manfred Rauchensteiner; and Heroes' Calendar 1917–1918 by Péter Illésfalvi, Roland Maruzs and János Szentvály-Lukács.

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Az első világháború és a Habsburg Monarchia bukása

Az első világháború kirobbanásának, I. Ferenc József császár ebben játszott szerepének, a soknemzetiségű Monarchia erre adott válaszainak s a közel 600 évig fennálló birodalom széthullásának története máig nem vesztett drámaiságából. A kiváló osztrák történész, Manfred Rauchensteiner hiánypótló, monumentális műve (952 oldal) az első világháború közép-európai enciklopédiája.

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

ZRÍNYI KIADÓ